

**מדד הדמוקרטיה
הישראלית**

2016

תמר הרמן

אלה הלר / חנן כהן / דנה בובליל / פאדי עומר

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

מדד הדמוקרטיה הישראלית

2016

תמר הרמן

אלה הלר / חנן כהן / דנה בובליל / פאדי עומר

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

The Israeli Democracy Index 2016

Tamar Hermann

Ella Heller, Chanan Cohen, Dana Bublil, and Fadi Omar

עריכת הטקסט: ענת ברנשטיין, נועה שליטין

עיצוב הסדרה: לוטה עיצובים

סדר: אירית נחום

הדפסה: גרפוס פרינט, ירושלים

מסת"ב 978-965-519-195-0 ISBN

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר ידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני או אחר – כל חלק שהוא מהחומר בספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

© כל הזכויות שמורות למכון הישראלי לדמוקרטיה (ע"ר), תשע"ז

נדפס בישראל, 2016

המכון הישראלי לדמוקרטיה

רח' פינסקר 4, ת"ד 4702, ירושלים 9104602

טל': 02-5300888

אתר האינטרנט: www.idi.org.il

להזמנת ספרים:

החנות המקוונת: <http://tinyurl.com/idi-store>

דוא"ל: orders@idi.org.il

טל': 02-5300800 ; פקס: 02-5300867

הדברים המתפרסמים בספר זה לא בהכרח משקפים את עמדת המכון הישראלי לדמוקרטיה.

כל פרסומי המכון ניתנים להורדה חנם, במלואם או בחלקם, מאתר האינטרנט.

תוכן העניינים

9	תודות
11	מבוא
12	מתודולוגיה
14	התמצאות בדוח
15	ממצאים עיקריים (לפי פרקים)
21	תובנות כלליות
27	חלק ראשון / הדמוקרטיה הישראלית בהשוואה בינלאומית
32	פרק 1 / המדדים הבינלאומיים
56	פרק 2 / המדדים הבינלאומיים במבט על
59	חלק שני / הדמוקרטיה הישראלית בעיני אזרחיה
61	פרק 3 / אז מה המצב?
87	פרק 4 / מדינה ושלטון
122	פרק 5 / דמוקרטיה וביטחון
135	פרק 6 / הזירה החברתית
165	פרק 7 / החרדים והדמוקרטיה הישראלית
195	נספחים
197	נספח 1 / הדמוקרטיה הישראלית בהשוואה בינלאומית
203	נספח 2 / התפלגות התשובות בסקר (כלל המדגם, יהודים, ערבים)
238	נספח 3 / הרכב חברתי-דמוגרפי והגדרות עצמיות (כלל המדגם, יהודים, ערבים)
246	נספח 4 / התפלגות התשובות לשאלות החוזרות (כלל המדגם)
269	נספח 5 / תשובות החרדים והציבור היהודי הלא-חרדי
299	נספח 6 / הרכב חברתי-דמוגרפי והגדרות עצמיות (מדגם חרדים)
304	צוות המחקר

תרשיכים

30	הדירוג של ישראל במדדים הבינלאומיים	1 תרשים
33	מדד הזכויות הפוליטיות והאזרחיות	1.1 תרשים
35	מדד חופש העיתונות	1.2 תרשים
37	מדד ההשתתפות הפוליטית	1.3 תרשים
39	מדד הזכויות האזרחיות	1.4 תרשים
41	מדד הייצוג והאחריותיות	1.5 תרשים
43	מדד תפקוד הממשלה	1.6 תרשים
45	מדד שלטון החוק	1.7 תרשים
47	מדד תפיסת השחיתות	1.8 תרשים
49	מדד איכות הרגולציה	1.9 תרשים
51	מדד הפיתוח האנושי	1.10 תרשים
53	מדד היציבות הפוליטית והיעדר אלימות או טרור	1.11 תרשים
55	מדד הסיכון הפוליטי	1.12 תרשים
64	המצב האישי (כלל המדגם)	3.1 תרשים
65	מצב המדינה והמצב האישי (כלל המדגם)	3.2 תרשים
66	הערכת המצב הלאומי לעומת הערכת המצב האישי (יהודים וערבים)	3.3 תרשים
69	באופן כללי, האם אתה אופטימי או פסימי לגבי העתיד של ישראל? (לפי לאום)	3.4 תרשים
71	עד כמה אתה גאה בהיותך ישראלי? (לפי לאום)	3.5 תרשים
73	באיזו מידה אתה מרגיש את עצמך חלק ממדינת ישראל ובעיוותיה? (לפי לאום)	3.6 תרשים
76	מהי הזדהות הכי חשובה לך? (יהודים)	3.7 תרשים
79	מהי הזדהות הכי חשובה לך? (ערבים)	3.8 תרשים
81	האם לדעתך יש או אין היום בישראל שיווי משקל/איזון נכון בין הרכיב היהודי לרכיב הדמוקרטי? (לפי לאום)	3.9 תרשים
83	"לישראל יש זכות להיות מוגדרת מדינת העם היהודי" (ערבים)	3.10 תרשים
84	"יש לקחת את זכות ההצבעה בבחירות ממי שלא מסכים להצהיר שיששראל היא מדינת הלאום של העם היהודי" (יהודים)	3.11 תרשים
88	"כדי להתמודד בהצלחה עם האתגרים העומדים לפנינו, מדינת ישראל חייבת לשמור על האופי הדמוקרטי שלה" (כלל המדגם)	4.1 תרשים
90	"כדי לטפל בבעיותיה המיוחדות של ישראל יש צורך במנהיג חזק שלא יתחשב בכנסת, בתקשורת ובדעת הקהל" (לפי לאום)	4.2 תרשים

92	באיזו מידה אתה והחברים שלך יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה? (כלל המדגם)	4.3 תרשים
94	האם יש כיום במדינת ישראל מפלגה שמייצגת את השקפותיך בצורה טובה? (לפי לאום)	4.4 תרשים
96	"רוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר" (כלל המדגם)	4.5 תרשים
97	"הפוליטיקאים בישראל מנותקים מהבעיות והצרכים האמיתיים של הציבור" (מסכימים, לפי לאום)	4.6 תרשים
98	"המנהיגים הערבים דואגים בעיקר לבעיות של הפלסטינים בגדה ובעזה ופחות מדי לבעיות של הערבים הישראלים" (ערבים)	4.7 תרשים
98	"פוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים האישיים שלהם מאשר לאינטרסים של הציבור שבחר בהם" (כלל המדגם)	4.8 תרשים
100	"בישראל אפשר לקדם עניינים רק אם יש פרוטקציה ורק אם מכירים את האנשים הנכונים" (כלל המדגם)	4.9 תרשים
101	כשאתה חושב על המדינה, איך לדעתך היא מבצעת את תפקידיה בתחומים הבאים? (לפי לאום)	4.10 תרשים
105	לדעתך, עד כמה כל אחד מהגורמים הפנימיים הבאים הוא איום קיומי על מדינת ישראל? (במידה רבה מאוד ובמידה רבה, לפי לאום)	4.11 תרשים
110	עד כמה אתה נותן אמון בכל אחד מהאנשים או המוסדות הבאים? (די הרבה אמון והרבה מאוד אמון, לפי לאום)	4.12 תרשים
115	האמון (יהודים) בכל אחד מן המוסדות – סיכום (נותנים אמון במידה די רבה ורבה מאוד, לפי שנים)	4.13 תרשים
118	האמון (ערבים) בכל אחד מן המוסדות – סיכום (נותנים אמון במידה די רבה ורבה מאוד, לפי שנים)	4.14 תרשים
123	אילו מדינות יכולות להילחם טוב יותר בטרור – מדינות דמוקרטיות או מדינות לא־דמוקרטיות? (לפי לאום)	5.1 תרשים
126	"במסגרת המאבק בטרור אין מקום לשיקולי מוסר ומוותר להשתמש בכל האמצעים כדי למנוע פיגועים" (מסכימים, יהודים, לפי מחנה פוליטי)	5.2 תרשים
127	"במסגרת המאבק בטרור אין מקום לשיקולי מוסר ומוותר להשתמש בכל האמצעים כדי למנוע פיגועים" (מסכימים, יהודים, לפי דתיות)	5.3 תרשים
129	"אם השב"כ, המשטרה או הצבא חושדים במישהו שהוא מעורב בטרור, צריך לתת להם את הסמכות המלאה לנהל את החקירה לפי שיקוליהם" (לפי לאום)	5.4 תרשים
131	"יש להבטיח חופש ביטוי גם לאנשים שמתבטאים נגד המדינה" (מסכימים, יהודים, לפי מחנה פוליטי)	5.5 תרשים

132	“ארגוני זכויות האדם והאזרח גורמים נזק למדינה” (מסכימים, לפי לאום ולפי שנים)	5.6 תרשים
133	“כדי לשמור על הביטחון מותר למדינה לעקוב אחר מה שאזרחיה כותבים באינטרנט” (מסכימים, לפי לאום)	5.7 תרשים
136	“ישראלים תמיד יכולים לסמוך על ישראלים אחרים שיעזרו להם בעת צרה” (מסכימים, לפי לאום)	6.1 תרשים
143	איזה מתח הכי חזק היום בעיניך בחברה הישראלית? (לפי לאום)	6.2 תרשים
146	אם מצב האלימות הנוכחי ימשך לאורך זמן, איזו משתי החברות – הישראלית או הפלסטינית – תוכל להערכתך להחזיק מעמד זמן רב יותר? (לפי לאום)	6.3 תרשים
148	מי חושש היום יותר בישראל להביע את דעתו הפוליטית, אנשי הימין או אנשי השמאל? (לפי לאום)	6.4 תרשים
149	מי חושש היום יותר בישראל להביע את דעתו הפוליטית, אנשי הימין או אנשי השמאל? (יהודים, לפי מחנה פוליטי)	6.5 תרשים
152	האם תסכים לקבל ערבי/יהודי כבן זוג, כחבר, כשכן...? (מסכימים, לפי לאום)	6.6 תרשים
154	“הערבים אזרחי ישראל מקופחים לעומת היהודים אזרחי ישראל” (מסכימים, ערבים, לפי שנים)	6.7 תרשים
156	“בישראל צריכות להיות לאזרחים היהודים יותר זכויות מאשר לאזרחים הלא־יהודים” (יהודים, לא מסכימים, לפי שנים)	6.8 תרשים
158	“מקובל עליי שישראל כמדינה יהודית תזרים יותר תקציבים ליישובים יהודיים מאשר ליישובים ערביים” (לא מסכימים, יהודים, לפי מחנה פוליטי ולפי דתיות)	6.9 תרשים
159	“המדינה צריכה להקצות תקציבים גבוהים יותר כדי לטפח את תרבותם ומורשתם של הערבים אזרחי ישראל” (לא מסכימים, יהודים, לפי מחנה פוליטי ולפי דתיות)	6.10 תרשים
160	האם אתה תומך או מתנגד לצירוף מפלגות ערביות לממשלה, כולל מינוי שרים ערבים? (מתנגדים, יהודים, לפי שנים)	6.11 תרשים
162	“החלטות גורליות למדינה בנושאי שלום וביטחון צריכות להתקבל ברוב יהודי” (מסכימים, יהודים, לפי דתיות)	6.12 תרשים
163	“האזרחים הערבים הם סיכון ביטחוני לישראל” (יהודים)	6.13 תרשים
164	“רוב הערבים אזרחי ישראל לא השלימו עם קיומה ותומכים בחיסולה” (יהודים)	6.14 תרשים
168	באיזו מידה אתה מרגיש את עצמך חלק ממדינת ישראל ובעיותיה? (במידה רבה מאוד ובמידה רבה, חרדים והציבור היהודי הלא־חרדי)	7.1 תרשים
171	מהי הזהות הכי חשובה לך? (חרדים והציבור היהודי הלא־חרדי)	7.2 תרשים

172	האם יש או אין היום שיווי משקל נכון בין הרכיב היהודי לרכיב הדמוקרטי? (חרדים והציבור היהודי הלא־חרדי)	7.3 תרשים
174	כאשר נוצרת סתירה בין ההלכה לבין פסיקות בית המשפט – לפי מה היית נוהג? (חרדים והציבור היהודי הלא־חרדי)	7.4 תרשים
175	מבחינה מדינית־ביטחונית, איך אתה מגדיר את עצמך? (חרדים והציבור היהודי הלא־חרדי)	7.5 תרשים
177	"הערבים אזרחי ישראל מקופחים לעומת היהודים אזרחי ישראל" (בכלל לא מסכימים ודי לא מסכימים, חרדים והציבור היהודי הלא־חרדי)	7.6 תרשים
178	"החלטות גורליות למדינה בנושאי שלום וביטחון/שיטת הממשל ומבנה הכלכלה והחברה צריכות להתקבל ברוב יהודי" (מאוד מסכימים ודי מסכימים, חרדים והציבור היהודי הלא־חרדי)	7.7 תרשים
179	"בישראל צריכות להיות לאזרחים היהודים יותר זכויות מאשר לאזרחים הלא־יהודים" (מסכימים, חרדים והציבור היהודי הלא־חרדי)	7.8 תרשים
182	"האזרחים הערבים הם סיכון ביטחוני לישראל" (די מסכימים ומסכימים מאוד, חרדים והציבור היהודי הלא־חרדי)	7.9 תרשים
183	"יש לקחת את זכות ההצבעה בבחירות ממי שלא מסכים להצהיר שישראל היא מדינת הלאום של העם היהודי" (מסכימים מאוד ודי מסכימים, חרדים והציבור היהודי הלא־חרדי)	7.10 תרשים
185	אמון במוסדות (די הרבה אמון והרבה מאוד אמון, חרדים והציבור היהודי הלא־חרדי)	7.11 תרשים
188	"בסך הכול רוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר" (חרדים והציבור היהודי הלא־חרדי)	7.12 תרשים
192	"ישראלים תמיד יכולים לסמוך על ישראלים אחרים שיעזרו להם בעת צרה" (מאוד מסכימים ודי מסכימים, חרדים והציבור היהודי הלא־חרדי)	7.13 תרשים
193	איזה מתח הכי חזק היום בעיניך בחברה הישראלית? (חרדים והציבור היהודי הלא־חרדי)	7.14 תרשים
194	מהו האיום הקיומי הפנימי הגדול ביותר על מדינת ישראל? (חרדים והציבור היהודי הלא־חרדי)	7.15 תרשים

תודות

מחקר זה ופרסומו התאפשרו הודות לעבודתם המסורה של רבים וטובים. אנו מודים לעובדי מכון המחקר סטאטנט ומכון רפי סמית והעומדים בראשם, לכל עובדי המכון הישראלי לדמוקרטיה, שתרמו כל אחד ואחת את חלקם לתהליך המחקר והפרסום, לכל המתרגמים והעורכים שעשו במלאכה, ומעל לכול – לכ־1,500 המרואינים האנונימיים מכל השכבות והמגזרים של הציבור הישראלי שניאותו להקדיש לנו מזמנם והשיבו כמיטב יכולתם על השאלות שנשאלו, גם כאשר הן נגעו בנושאים רגישים ואפילו אישיים.

על כך נתונה לכולם תודתנו.

צוות המחקר
ספטמבר 2016

השנה החולפת הייתה אחת הסוערות בחיי הדמוקרטיה הישראלית מבחינת להט השיח הציבורי בשאלות עקרוניות – כגון, מהו בעצם שלטון דמוקרטי, מהי אזרחות דמוקרטית, האם רצוי להגביל ביטוי ופעילות של ארגוני זכויות אדם ובקרה על השלטון, האם יש דגם דמוקרטי מיטבי אחד בלבד או יותר, ומהי המחויבות הרצויה והמצויה של הנבחרים לבוחריהם ולכללי הממשל התקין. שאלות אלה ודומותיהן חוזרות ועולות בעת האחרונה ומעוררות מחלוקות עמוקות, ואולי אין לצפות בכלל שתימצאנה להן אי פעם תשובות שישיעו את רצון כולם, שהרי מדובר בחילוקי דעות שיש להם שורשים רעיוניים ופוליטיים עמוקים.

לעוצמה הרבה של הוויכוח הציבורי תורמת גם ההתייצבות בשלטון של מחנה הימין, בכלל זה הרחבת הקואליציה, מה שמוריד את ההסתברות, לפחות בעת כתיבת הדברים האלה, לבחירות מוקדמות. העוצמה הפוליטית המוסדית של הימין על נגזרותיו, האחיזה המעמיקה של מחנה פוליטי זה גם בדעת הקהל יחד עם היחלשות השמאל יצרו מקבילית כוחות חדשה בין הכוחות הפוליטיים והרעיוניים הפעילים בשטח והביאו להעמקת הקיטוב בין הקבוצות המתחרות ולניסוח מחודש של גבולות השיח ומשתתפיו הלגיטימיים. התוצאה הלא־רצויה מבחינה דמוקרטית היא שלא פעם זהו שיח של חירשים. הדבר בא לידי ביטוי גם בממצאי סקר מדד הדמוקרטיה לשנה זו: מצד אחד ניצבים מי שמרגישים כי הליבה הערכית של הדמוקרטיה הישראלית נשחקת במהירות מבהילה, ומן הצד האחר עומדים מי שסבורים כי מדובר בניסיון של בעלי עניין, שבמסווה של מאבק אידאולוגי מנסים להציל את שאריות השפעתם הרעיונית, הפוליטית והחברתית־כלכלית המתמסמסת בהדרגה בתהליך ההיסטורי של חילופי אליטות המתרחשים בשנים האחרונות בישראל. לכל אלה יש להוסיף גם את מערכות היחסים בין האזרחים לשלטון ובין השלטון לאליטות מסוימות, למשל בין אנשי האמנויות למיניהן לבין האמונים על תמיכת המדינה ביצירה האמנותית, מתח שהגיע בשנה האחרונה לשיא חסר תקדים. לא פחות סוערים היו חילוקי הדעות בין קבוצות משנה בחברה ובפוליטיקה על רקע האיניחנות מהכרעות שהתקבלו בשאלות כמו מדיניות המאבק בטרור, השחיתות בצמרת, הסכם מתווה הגז, יוקר המחיה המאמיר ושוק הנדל"ן הגואה ועתידו הלא־ברור. וכאילו לא די בכל אלה, גם היחסים בין שלוש רשויות השלטון, ובעיקר בין הממשלה למערכת המשפט בכלל ובית המשפט העליון בפרט, סערו השנה לא פעם ולא פעמיים והותירו משקעים כבדים ואף צלקות שלא ייעלמו בעתיד הקרוב. לא פחות מערער שלוה הוא גל טרור הסכנינים שישראל חווה בשנה החולפת, על הדילמות שהוא מעורר בשאלות של מגבלות השימוש באמצעי מנע כאלה ואחרים מטעמים דמוקרטיים מול הצורך להגן על האזרחים ככל האפשר.

סקר מדד הדמוקרטיה הישראלית לשנת 2016, שממצאיו הם הבסיס לדוח שלהלן, ניסה לגעת בכמה משאלות היסוד שבבסיס המחלוקות העזות שטלטלו השנה את הדמוקרטיה הישראלית. לשם כך שינינו את סדר הפרקים בדוח לעומת דוחות העבר, והפרק הבינלאומי הועבר להתחלה כדי לתת לדיון בישראל מסגרת רחבה יותר. הנושאים שבחרנו להעמיק בהם בסקר השנה הם האמון במוסדות המדינה והקשר שבין דמוקרטיה למאבק בטרור.

הדוח מחולק השנה לשני חלקים:

בחלק הראשון מוצגים ממצאים על מקומה היחסי של הדמוקרטיה הישראלית בסביבה הבינלאומית. לא פעם ולא פעמיים נשמעות לאחרונה טענות שישראל מאבדת במהירות את אופייה הדמוקרטי ונסחפת אל מרחבים משטריים אחרים ומסוכנים ושהיא נפלטת ממשפחת המדינות הדמוקרטיות ולפיכך גם נעשית יותר ויותר מבודדת. השאלה היא אם אמנם כך נראים הדברים גם לבני סמכא מבחוץ. הדיון בחלק זה מתמקד אפוא בציונים שישראל קיבלה השנה במדדים בינלאומיים של מכוני מחקר מרכזיים בהיבטים שונים של תפקודה השלטוני. המטרה היא לבחון באיזו מידה להשגות מבית על איכות הדמוקרטיה הישראלית יש ביסוס לפי הפרמטרים המקובלים בעולם להערכת איכות כזו, ואולי דברים שרואים מכאן לא רואים משם...

כדי להמחיש את משמעות הציונים שישראל קיבלה במדדים הבינלאומיים הללו מיקמנו אותה ברשימה של 27 מדינות שהן רלוונטיות בעינינו להשוואה – אחדות משום שהן מוכרות כדמוקרטיות איכותיות, אחדות משום שהן דומות לישראל מבחינת הוותק שלהן, ואחדות משום שהן מעצמות עולמיות או שהן שוכנות בסביבתה, דהיינו במזרח התיכון.

על רקע ההיכרות עם ההערכות הבינלאומיות לאיכות הדמוקרטיה הישראלית בחלק הראשון, בדקנו בחלק השני איך מעריכים אותה אזרחי ישראל לקבוצותיהם. דגש מיוחד ניתן לשאלת האמון במוסדות ובפוליטיקאים, על רקע התחושה שמידת האמון של האזרחים בהם הגיעה לשפל המדרגה. התמקדנו גם בשאלת המתח, שגאה השנה, בין המחויבות לערכים דמוקרטיים לבין הצורך לגבש מדיניות יעילה של מאבק בטרור, שפגע קשות בתחושת הביטחון האישי של אזרחי ישראל. כמו כן בחנו השנה בפעם הראשונה באופן ממוקד מה חושבים החרדים על הדמוקרטיה הישראלית.

מתודולוגיה

בחלק הראשון של הדוח השתמשנו כאמור בנתונים ממקורות חיצוניים: ציוני מדדי דמוקרטיה שחושבו במכוני בינלאומיים, בהם הבנק העולמי, ארגון Freedom House, תכנית הפיתוח של האו"ם ויחידת המחקר של המגזין *The Economist*. החלק השני מתבסס על סקר דעת קהל שאנחנו תכננו וניתחנו.

עבודת השדה נעשתה על ידי שני מכוני סקרים: את הסקר בעברית ערך **מכון סמית** (רמת גן) ואת הסקר בערבית **מכון סטאטנט** (דלית אל-כרמל).

השאלון

שאלון סקר מדד הדמוקרטיה של השנה נבנה בחודשים פברואר-אפריל 2016 וכלל 49 שאלות תוכן, כמה מהן מרובות טעמים. מספרן הכולל של שאלות התוכן הגיע אפוא ל-82, כמחציתן שאלות חוזרות משנים קודמות. שאלות מסוימות, מפאת מטען הרגשי או הרלוונטיות הספציפית שלהן, הוצגו רק למדגם היהודי או רק למדגם הערבי. למשל, שאלה 26, בנוגע לתפיסת האזרחים הערבים כסיכון ביטחוני, הוצגה רק ליהודים, ושאלה 19, בנוגע להערכת הציבור הערבי את האיזון (הקיים או שאינו

קיים) בין דאגת מנהיגיהם לבעיות הפלסטינים בגדה לעומת תשומת הלב שהם מקדישים לבעיות של הערבים בישראל, הוצגה רק לערבים. בנספחים 2 ו-4 יש סימון מיוחד לשאלות אלה. כמה שאלות הוצגו לכל אחת מהקבוצות האלה בנוסח מותאם. למשל, בשאלה 30, העוסקת בסתירה אפשרית בין חוק המדינה לציווי הדת, הערבים נשאלו על הסתירה בין פסיקת בית המשפט להוראות הדת (כל אחד על פי דתו), ואילו היהודים נשאלו על הסתירה בין פסיקת בית המשפט להלכה היהודית. כמו כן נכללו בסקר 12 שאלות סוציודמוגרפיות. בכל המקרים התשובה "לא יודע/מסרב להשיב" לא הוקראה למראיינים.

השאלון תורגם מראש לרוסית ולערבית. המראיינים ברוסית ובערבית היו דוברים ילידיים של השפות הללו.

איסוף הנתונים

איסוף הנתונים התבצע בין 1 ל-24 במאי 2016. באשר לשיטת איסוף הנתונים הטלפונית: 41% נערכו במכשירי טלפון ביתיים (נייחים) ו-59% במכשירים סלולריים (ניידים). התפלגות הראיונות בכל מדגם לפי סוג הטלפון (באחוזים) הייתה:

סך הכול	ביתיים	סלולריים	
100	38.8	61.2	מדגם יהודים ואחרים
100	73.6	26.4	מדגם חרדים
100	38.0	62.0	מדגם ערבים
100	41.0	59.0	כלל המדגם

המדגם

בסך הכול בוצעו לצורך סקר זה 1,531 ראיונות, לפי הפירוט הבא:

- 891 ראיונות שהם מדגם מייצג של הציבור היהודי ואחרים (כלומר נוצרים שאינם ערבים וכן חסרי דת)
- 278 ראיונות שהם מדגם מייצג של הציבור היהודי החרדי
- 362 ראיונות שהם מדגם מייצג של הציבור הערבי (מוסלמים, נוצרים ודרוזים)

כל המראיינים בסקר היו בני 18 ומעלה.

השנה הגדלנו את מספר המראיינים הערבים והחרדים, כדי לאפשר פילוח של המדגמים הללו לקבוצות משנה לפי משתנים שונים, למשל גיל, הצבעה או רמת דתיות. לחרדים ייחדנו פרק נפרד. את עיקר ממצאי הניתוח המקביל של המדגם המוגדל של הציבור הערבי נפרסם בחוברת נפרדת.

לצורך ניתוח כלל המדגם של האוכלוסייה הישראלית (המשלב את שלושת המדגמים שלעיל) בוצעו שני שקלולים בהתאמה עם נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס): שקלול האוכלוסייה היהודית לפי דתיות (בגלל הגדלת מדגם החרדים) ושקלול לפי לאום (בגלל הגדלת מדגם הערבים). כלומר, שקללנו את תשובות היהודים והערבים לפי חלקם היחסי באוכלוסייה הבוגרת. טעות הדגימה המרבית לכלל המדגם המשוקלל היא 2.7%; למדגם היהודים – 2.94%; ולמדגם הערבים – 6.6%.

לצורך ניתוח התשובות של החרדים (פרק 7 ונספחים 5 ו-6) צורפו למדגם המייצג של החרדים גם מי שהגדירו את עצמם חרדים במדגם המייצג של יהודים ואחרים, וכך הגיע מספר החרדים שאת תשובותיהם ניתחנו ל-357. טעות הדגימה המרבית למדגם בגודל זה היא $\pm 5.3\%$.

לפי מה ניתחנו את התשובות השנה?

אף שידוע מהם המשתנים העיקריים המשפיעים על עמדותיהם של ישראלים, את ההחלטה לפי אילו מהם מנתחים את הממצאים או קובעים לפי הנושאים העומדים במוקד הסקר של אותה שנה. השנה העלו הבדיקות המקדימות לכתובה כי המשתנים שהשפעתם היא המובהקת והחזקה ביותר בציבור היהודי הם השתייכות לאחד משלושת המחנות הפוליטיים (ימין, מרכז ושמאל) ודתיות (חרדים, דתיים לאומיים, מסורתיים דתיים, מסורתיים לא-דתיים וחילונים). נזכיר כי בין שני משתנים אלה יש חפיפה מסוימת, אם כי, כפי שנראה, היא אינה מלאה. לפעמים, לא תמיד, השתמשנו גם במשתנים גיל (18-34, 35-54, +55), והכנסה (מתחת למוצע, כמו הממוצע, מעל הממוצע). השנה גם יצרנו משתנה חדש: רמת אמון במוסדות המדינה (אמון נמוך, בינוני או גבוה), וגם על פיו ניתחנו חלק מן השאלות. המשתנים מין והשכלה, שבעבר נעזרנו בהם לא אחת, לא נמצאו הפעם בעלי השפעה ממשית ברוב השאלות, ולכן, וכדי שלא להעמיס יתר על המידה על הקוראים, ויתרנו עליהם הפעם, למעט בפרק החרדים.

התמצאות בדוח

כדי להקל על העיון וההתמצאות בדוח הוכנסו בשולי הטקסט שני סוגי הפניות – ההפניה מן הסוג הראשון, הנמצאת ליד כל שאלה, מובילה לעמוד שבו מופיעה השאלה בנספח 2 (השאלון והתפלגות התשובות לכל שאלות התוכן בתבנית משולשת: כלל המדגם, יהודים, ערבים). ההפניה מהסוג השני רלוונטית רק לשאלות חוזרות, והיא מובילה לעמוד שבו מופיעה השאלה בנספח 4 (ההשוואה של נתוני השאלה לאורך השנים). הפניות אלה נראות כך:

ישראל – מצב כללי

שאלה 1

נספח 2

עמ' 203

נספח 4

עמ' 246

הוא הדין בנספחים: בצד כל שאלה בנספחים 2, 4 ו-5 מופיעה הפניה לעמוד בטקסט שבו נדונה השאלה.

ועוד הערה קטנה: כדי להקל על הקריאה וההתרשמות, עיגלנו בטקסט ובתרשימים את הנתונים למספרים שלמים. לעומת זאת בנספחים מוצגים הנתונים ברמת דיוק גבוהה יותר – עם מספר אחד אחרי הנקודה העשרונית. כתוצאה מן העיגול, שכאמור נועד להקל על הקריאה, יש פה ושם הבדלים זעירים בין הנתונים בטקסט לבין הנתונים בנספחים.

אנו מקווים כי הנתונים הרבים שמובאים בדוח זה, ואשר היה אפשר לנתחם בדרכים שונות ומזוויות שונות, יסייעו לקוראים להבין טוב יותר את מפת העמדות בחברה הישראלית דהיום בנושאים הקשורים, במישרין ובעקיפין, למהותה הדמוקרטית של ישראל וכי הם ישמשו אותם לצורכי כתיבה ומחקר נוספים. לשם כך אנו גם מעמידים לרשות הציבור את קובץ הנתונים הגולמיים של המדד במתכונת SPSS **באתר האינטרנט של מרכז גוטמן לחקר דעת קהל ומדיניות**, שנמצא בתוך **אתר האינטרנט של המכון הישראלי לדמוקרטיה** (www.idi.org.il).

ממצאים עיקריים (לפי פרקים)

חלק א – הדמוקרטיה הישראלית בהשוואה בינלאומית

פרקים 1-2: המדדים הבינלאומיים

השנה בדקנו 12 מדדים לאיכות הממשל ותפקוד המערכת השלטונית שחישבו מכוני מחקר בחו"ל. לפי מדדים אלה, התמונה הכללית של הדמוקרטיה בישראל אינה גרועה, אבל יש מקום רב לשיפור. בשישה מדדים ישראל ממוקמת ברבעון הראשון והעליון של המדרגים: השתתפות פוליטית (ציון 8.89 מתוך 10), תפקוד הממשלה (ציון 7.14 מתוך 10), שלטון החוק (ציון 1.11 בסולם [-2.5]-2.5), תפיסת השחיתות (ציון 61 מתוך 100), איכות הרגולציה (ציון 1.21 בסולם [-2.5]-2.5) והפיתוח האנושי (ציון 0.894 מתוך 1.000). בארבעה מדדים היא מדורגת ברבעון השני, כלומר עדיין במחצית העליונה של מדרגי המדדים העולמיים שבדקנו: זכויות פוליטיות ואזרחיות (ציון 6.5 מתוך 7), חופש העיתונות (ציון 68 מתוך 100), ייצוג ואחריותיות (ציון 0.73 בסולם [-2.5]-2.5) וסיכון פוליטי (ציון 66.5 מתוך 100). בשני תחומים מצבה של ישראל פחות מעודד והיא ממוקמת במחצית התחתונה של המדרגים: במדד הזכויות האזרחיות (ציון 6.18 מתוך 10) היא נמצאת ברבעון השלישי, ובמדד היציבות הפוליטית והיעדר אלימות וטרור (ציון -0.99 בסולם [-2.5]-2.5) היא ממוקמת ברבעון הרביעי והנמוך מכולם.

חלק ב – הדמוקרטיה הישראלית בעיני אזרחיה

פרק 3: אז מה המצב?

כמו בשנים הקודמות, גם ב־2016 ההערכה השכיחה בכלל הציבור את המצב הכללי של ישראל היא "ככה־ככה" (40%), ומיד לאחר מכן קטגוריית המעריכים את מצבה של ישראל "טוב" (36.5%). פחות מרבע (23%) מעריכים את מצבה הכללי של המדינה "רע". כשמדובר בהערכת המצב האישי של המרואיינים, שוב כבעבר, ההערכה טובה מהערכת מצב המדינה. ממש כמו בשנה שעברה, הרוב בכלל המדגם (75%) וגם בנפרד בקרב היהודים (78%) והערבים (61%) מגדירים את מצבם האישי טוב.

70% בקרב היהודים ומעט למעלה ממחצית בקרב הערבים אופטימיים כלפי עתידה של ישראל. פילוח לפי מחנה פוליטי (יהודים) מראה כי רק בשמאל שיעור הפסימיים עולה על שיעור האופטימיים. פילוח לפי דת (ערבים) מראה רוב גדול של אופטימיים אצל הנוצרים והדרוזים ומיעוט גדול המחזיקים בדעה זו אצל המוסלמים, שם הרוב פסימיים באשר לעתידה של המדינה.

רוב היהודים בכל הקשת הפוליטית גאים בישראליותם (ימין – 92%; מרכז – 90%; שמאל – 65.5%), ורבים כך גם בקרב הערבים (מוסלמים – 49%; נוצרים – 64%; דרוזים – 83%). לעומת זאת בשיעור מי שמרגישים חלק מן המדינה ובעיותיה מצאנו רוב אצל היהודים (84%) אבל לא אצל הערבים (39.5%) בלבד ענו שהם מרגישים חלק מן המדינה ובעיותיה). בהשוואה לשנה שעברה מדובר ברידה של 4% אצל היהודים ובעלייה קלה של כ-7% אצל הערבים.

במענה לשאלה על הזהות העיקרית שלהם בחרו רוב החרדים והדתיים הלאומיים בזהות היהודית (56%, 62%). גם המסורתיים (הדתיים והלא־דתיים) בחרו בזהות היהודית כזהות העיקרית שלהם, אבל בשיעורים דומים גם בזהות הישראלית. החילונים הציבו בראש, וחד־משמעית (76%), את זהותם הישראלית. הזהות העדתית התבררה כשולית בכל קבוצות המשנה של הציבור היהודי. אצל הערבים הזהות העיקרית שנבחרה בסקר זה הייתה הזהות הדתית (29%). רק 12% מתוכם הצביעו על הפלסטיניות כזהות העיקרית שלהם. השאר העדיפו את הזהויות הישראלית והערבית.

בשאלת האיזון בין הרכיב הדמוקרטי לרכיב היהודי בהגדרתה של מדינת ישראל – בקבוצות היהודיות הדתיות הדעה הרווחת היא שהרכיב הדמוקרטי חזק מדי (חרדים – 69%; דתיים לאומיים – 45.5%). המסורתיים הדתיים חצויים בהערכותיהם בין איזון לבין רכיב דמוקרטי חזק מדי. בקרב המסורתיים הלא־דתיים והחילונים התחושה היא שהרכיב היהודי חזק מדי (40.5%, 59%). בקרב הערבים 80% סבורים שהרכיב היהודי חזק מדי.

ממצא רב משמעות הוא שמעל לשלושה רבעים מהערבים לא הסכימו עם המשפט שלישראל יש זכות להיות מוגדרת מדינה יהודית. מנגד, רוב (52.5%) בציבור היהודי סבורים כי יש לקחת את זכות ההצבעה ממי שלא מסכימים להצהיר כי ישראל היא מדינת הלאום של העם היהודי. הניגוד הזה עלול להיות חומר בערה לעימות בעתיד על אופי המדינה.

בשאלה למי יצייתו בשעת סתירה בין ההלכה היהודית/ציווית הדת לבין פסיקת בית המשפט ענו כשני שלישים מן היהודים שהם יצייתו לבית המשפט. בקרב החרדים הייתה ממש תמימות דעים שבמקרה של סתירה הם יצייתו להלכה. הערבים היו חלוקים, עם יתרון קל למי שאמרו שיצייתו לציווית הדת (48% לעומת 44%).

פרק 4: מדינה ושלטון

יש כיום הסכמה גורפת שיש לשמור על המשטר הדמוקרטי, ולו רק כדי לעמוד באתגרים הגדולים שישראל נאלצת להתמודד עמם. הדבר נכון לציבור היהודי על כל אגפיו ולציבור הערבי על גלגולותיו. עם זאת, כשבוחנים את מי שאינם סבורים כך (בכל המקרים מדובר בעמדת מיעוט) מוצאים נוכחות חזקה במיוחד שלהם בציבור החרדי (38%, לעומת 25% בציבור הדתי־לאומי, 23% בציבור המסורתי הדתי, 13% בציבור המסורתי הלא־דתי ו-7% בציבור החילוני). אפשר בהחלט שהתמיכה הגבוהה בדמוקרטיה בציבור הערבי (87%) משקפת חשש מפני מעבר לשיטת שלטון אחרת, שבה זכויות המיעוט לא יהיו מוגנות כפי שהן אמורות להיות מוגנות במשטר דמוקרטי.

באשר לשיטת הבחירות הקיימת – בקרב היהודים הלא־חרדים מצאנו רוב הסבורים כי היא אינה מאפשרת לממשלה לבצע היטב את משימותיה. מנגד, אצל הערבים (54%) ואצל היהודים החרדים (61%) הרוב חושבים שהשיטה הקיימת מתאימה, אולי בגין החשש ששינויה עלול להקטין את משקלם במערכת הפוליטית.

באשר לתמיכה באפשרות של מנהיג חזק שאינו מוגבל על ידי הכנסת, התקשורת או דעת הקהל – בציבור היהודי הלא־חרדי יש רוב לגורסים כי הדבר אינו רצוי לישראל. בקרב היהודים החרדים והמסורתיים הדתיים ובקרב הערבים מצאנו רוב (60%, 53%, 63%) התומכים במערך שלטוני כזה.

גם השנה רק שיעור זעום בציבור הישראלי, יהודים וערבים, מרגישים כי יש ביכולתם להשפיע על מדיניות הממשלה. הרוב (82%) מרגישים שהשפעתם האזרחית זעומה או אפסית. מבחינה דמוקרטית מדובר בממצא קודר, בייחוד משום שהוא חוזר על עצמו כבר שנים אחדות.

הדימוי השלילי של הפוליטיקאים שב ועלה גם בסקר השנה: כשני שלישים מכלל הציבור, יהודים וערבים, אינם מסכימים עם ההיגד שרוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר. רוב גדול עוד יותר, שלושה רבעים ומעלה, סבורים כי הפוליטיקאים מנותקים מהצרכים ומהרצונות של ציבור בוחרים. וכאילו לא די בכל אלה, כ־80% הסכימו עם ההיגד שהפוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים שלהם מאשר לאלה של הציבור שבחר בהם.

באשר לשחיתות – ראינו כי לפי המדד הבינלאומי ישראל אולי אינה מצטיינת בניקיון כפיים אבל היא לא נכללת בקטגוריית המדינות המושחתות ממש. ובכן, הרושם של האזרחים בישראל שונה. בקרב יהודים וערבים כאחד הדעה השכיחה היא שההנהגה קרובה יותר לקוטב המושחת מאשר לקוטב של ניקיון הכפיים (ממוצע כלל המדגם: 2.32 בסולם שבין 1 ל־5). יתרה מזו, למעלה משלושה רבעים הסכימו עם התיאור שבישראל אפשר לקדם עניינים רק בעזרת פרוטקציה ורק אם מכירים את האנשים הנכונים.

באשר לתפקוד המערכת – רק בתחום הצבאי־ביטחוני מצאנו רוב בכלל הציבור (בכלל זה בקרב מי שמיקמו את עצמם בשמאל) הסבורים שביצועיה של המדינה משיביעי רצון. בתחום שמירת הסדר הציבורי ההערכה בציבור היהודי את תפקוד המדינה היא בינונית, אך בתחומי הכלכלה, החברה ובעיקר בתחום המדיני־דיפלומטי הציונים בהערכת ביצועי המערכת גרועים. בציבור הערבי ניתנה הערכה נמוכה לשמירה על הסדר הציבורי, לתחום הכלכלי ולתחום המדיני־דיפלומטי והערכה בינונית לביצועים בתחום החברתי.

בהקשר של ההערכה הלא־מחמיאה של ביצועי המערכת בתחום המדיני־דיפלומטי כדאי להזכיר שאלה אחרת ששאלנו. מתוך סיבות אחדות שהצענו לביקורת החריפה הנמתחת בעולם על ההתנהלות של ישראל בסכסוך הישראלי־פלסטיני, השיעורים הגבוהים ביותר של היהודים הצביעו במידה שווה על ההתנהגות והמדיניות של ישראל בסכסוך עם הפלסטינים ועל האנטישמיות הרווחת בעולם. בקרב הערבים היה רוב ברור למי שהטילו את האחריות לכך על מדיניותה והתנהגותה של ישראל בסכסוך.

מצאנו בכלל הציבור רמה גבוהה של חרדה מפני מגוון איומים פנימיים. בימין ובמרכז חילוקי הדעות החריפים בין קבוצות בחברה נתפסים כאיום העיקרי, אבל בשמאל המשך השליטה בשטחים נחשב לאיום העיקרי, ואחריו הדרישה להפוך את ישראל ליותר יהודית. בעיני הערבים, האיומים החזקים ביותר הם הדרישות להפוך את ישראל ליותר יהודית והשליטה בשטחים.

באשר לאמון במוסדות – בהתאם לתחושת ההשפעה האזרחית הנמוכה, לדימוי השלילי של הפוליטיקאים ולהערכה הגרועה של ביצועי המדינה בתחומים רבים, שלא לדבר על התפיסה שהמערכת הפוליטית מושחתת, מצאנו השנה ירידה בשיעור רוחשי האמון לכל המוסדות, גם בקרב היהודים וגם בקרב הערבים. שיעורי האמון של הערבים במוסדות נמוכים תמיד מאלו של היהודים, ולמעשה מצאנו

רוב בקרב הערבים רק לרוחשי האמון לבית המשפט העליון. חלוקה לפי רמות אמון (נמוכה, בינונית, גבוהה) בשני הציבורים הראתה כי בקרב היהודים החלק הגדול ביותר הוא של נותני האמון הבינוני, ואילו בקרב הערבים של נותני האמון הנמוך. אצל היהודים ניצב בראש סולם האמון צה"ל (90%) ובתחתית המפלגות (14%). אצל הערבים מוביל בראש המוסדות הממלכתיים בית המשפט העליון (52%) ובתחתית, גם אצלם, המפלגות (12%). הן אצל היהודים והן אצל הערבים שלושת המוסדות הדמוקרטיים – הממשלה, הכנסת והמפלגות – נהנים מאמון של מיעוט קטן בלבד.

פרק 5: דמוקרטיה וביטחון

מצאנו, כאמור, כי רוב הציבור מעוניין בשמירת האופי הדמוקרטי של ישראל כדי שהיא תוכל להתמודד היטב עם האתגרים העומדים לפניה. ואף על פי כן מתברר כי בציבור היהודי (להוציא את מי שמיקמו את עצמם בשמאל) השיעור הגבוה יותר סבורים כי דווקא מדינות לא־דמוקרטיות נאבקות בטורר באופן מוצלח יותר, כלומר נוצרת כאן סתירה בין העדפת הדמוקרטיה לבין התפיסה שהדבר יפגע אולי בהתמודדות עם אחד האתגרים הגדולים של ישראל, והוא המאבק בטורר. בציבור הערבי יש רוב לעמדה שדווקא מדינות דמוקרטיות נלחמות בטורר בהצלחה רבה יותר.

עוד הבדל גדול בין היהודים לערבים הוא מקומם של שיקולי המוסר במאבק בטורר. מצאנו כי רוב ברור בציבור היהודי (62% סבורים שאין מקום לשיקולי מוסר במסגרת המאבק הזה. לעומת זאת בציבור הערבי רוב קטן (54.5%) חושבים שלשיקולי מוסר יש כאן מקום, אולי משום החשש ממה שיקרה אם ישראל תפרוק ממנה כל עול מוסרי במאבקה בטורר הפלסטיני. פילוח הציבור היהודי לפי מחנה פוליטי הראה כי בימין יש רוב מוצק לסבורים ששיקולי מוסר אינם רלוונטיים במסגרת המאבק בטורר. במרכז ובשמאל הכף נוטה בכיוון האחר.

ועוד: הציבור היהודי חצוי בשאלה אם יש לתת יד חופשית ממגבלות חוקיות לגורמי הביטחון בעת חקירת חשודים בטורר (בימין יש רוב לנותני היד החופשית, במרכז מחצית מוכנים לכך, ובשמאל רק רבע). בציבור הערבי יש רוב למתנגדים לעמדה שגורמי הביטחון יכולים לעשות כראות עיניהם בעת חקירת חשודים בטורר.

אם לא מוסר ולא חוק, מה באשר להגבלות על דרכי המאבק בטורר הנגזרות מעמדת הקהילייה הבינלאומית? ובכן, רוב גדול מאוד בציבור היהודי (81%) ורוב קטן בציבור הערבי (54%) סבורים כי ישראל צריכה להילחם בטורר בכל דרך שנראית לה, בלי להתחשב בדעתן של מדינות אחרות על צורת המאבק הנאותה.

רוב (57%) בקרב היהודים ורוב גדול עוד יותר בקרב הערבים (78%) מסכימים עם ההיגד שיש לתת חופש ביטוי גם לאנשים המתבטאים נגד המדינה. עם זאת, 58% מהיהודים ו־53% מהערבים מסכימים שלמטרות ביטחון מותר למדינה לעקוב אחר מה שאזרחיה כותבים באינטרנט (בשנה שעברה היה רוב דומה בעניין זה אצל היהודים, אבל אצל הערבים שיעור התומכים במעקב כזה היה נמוך בכ־10%).

השנה חל זינוק בשיעור היהודים (בעיקר בימין ובמרכז) הסבורים כי ארגוני זכויות האדם והאזרח גורמים נזק למדינה; שיעורם מגיע כיום ל־71%. בציבור הערבי פחות מרבע מגדירים ארגונים אלה כמזיקים.

פרק 6: הזירה החברתית

כשלושה רבעים מהיהודים מסכימים עם הקביעה ש"ישראלים יכולים תמיד לסמוך על ישראלים אחרים בעת צרה". בעניין זה כמעט שלא מצאנו בציבור היהודי הבדלים בין קבוצות המשנה (לפי גיל, מחנה פוליטי, דתיות וכדומה). בציבור הערבי הרוב התומכים בהיגד זה קטן במידה ניכרת (52%). ייתכן שהסיבה לכך היא שהערבים מרגישים פחות מהיהודים שישראלים אחרים ייחלצו לעזרתם בעת מצוקה.

ולמרות שלכאורה הישראלים מאופיינים בתחושת סולידריות חברתית חזקה, יש בארץ גם מתחים חברתיים חזקים. רוב בקרב היהודים הגדירו את המתחים הבאים כחזקים: בין דתיים לחילונים, בין ימין לשמאל מדיני-ביטחוני, בין עשירים לעניים ובין יהודים לערבים. רק המתח העדתי, כלומר בין מזרחים לאשכנזים, הוגדר גם השנה כבינוני בעוצמתו. אצל הערבים התבנית דומה, למעט העובדה ששיעור המגדירים את כל המתחים כחזקים היה נמוך מעט מהשיעור המקביל אצל היהודים. כשהתבקשו לדרג את המתחים מבחינת עוצמתם היחסית, גם היהודים וגם הערבים הצביעו על המתח ביניהם כמתח העיקרי בחברה הישראלית כיום (יהודים – 50%; ערבים – 68%). כמו בשנה שעברה גם השנה המתח השני בעוצמתו מבחינת שיעור המצביעים עליו כחזק ביותר בקרב היהודים היה בין ימין לשמאל. בקרב הערבים המתח השני בעוצמתו מבחינת שיעור המצביעים עליו כחזק ביותר היה המתח הדתי-חילוני.

בדקנו אם יש כיום בישראל אנשים החוששים להביע ברבים את דעותיהם הפוליטיות. רוב היהודים שמיקמו את עצמם בימין ענו שאיש אינו חושש כיום להביע את דעתו, במרכז התחלקו המשיבים בין "איש אינו חושש" לבין "השמאל חושש יותר", ובשמאל שלושה רבעים אמרו כי המחנה שלהם חושש יותר. בקרב הערבים התקבלה תמונה לא לגמרי ברורה, ובכל זאת אפשר לומר כי השיעור הגבוה ביותר (32%) הצביעו גם הם על השמאל כמחנה שחבריו חשים המאוימים ביותר. ואולם כשעברנו לרמה האישית ושאלנו את המרואיינים אם הם עצמם חוששים להביע את דעתם הפוליטית בסביבה לא מוכרת ולפיכך הם שותקים, רוב בקרב היהודים (62%) ורוב בקרב הערבים (53%) ענו בשלילה, ויותר מכולם ענו בשלילה דווקא מי שזיהו את עצמם עם השמאל (69%) (!).

השנה בדקנו את רמת הקרבה בין יהודים לערבים בעזרת סולם מוכר בפסיכולוגיה החברתית – סולם בוגרדוס. מצאנו כי רוב גם בקרב היהודים (למעט בשמאל) וגם בקרב הערבים מתנגדים לנישואים עם בן העם האחר. בכל שאר הנושאים – חברות אישית, שכנות, עבודה משותפת, אזרחות באותה מדינה וכיוצא באלה – רוב בקרב היהודים מכל המחנות הפוליטיים וכמעט בכל הקבוצות הדתיות (למעט קבוצת החרדים) ורוב גדול עוד יותר בקרב הערבים הביעו הסכמה ונכונות לקרבה אישית עם ה"אחר". ממצא זה סותר, לכאורה לפחות, את הטענות שהחברה הישראלית היהודית הופכת לחברה גזענית, שהרי בחברה גזענית אין נכונות לקרבה אישית עם ה"אחר".

באשר לשאלת קיומו של קיפוח קולקטיבי של הערבים בישראל – בשמאל ובמרכז יש הסכמה רחבה שיש קיפוח כזה (93%, 67%), ואילו בימין רק מיעוט (34%) מעריכים כך את המצב. בקרב הערבים יש הסכמה מלאה עם הטענה שהציבור שלהם מקופח במדינה בהשוואה ליהודים. בה בעת הציבור היהודי (למעט הקבוצה החרדית) מתנגד ברובו (70%) לכך שליהודים במדינה יהיו זכויות יתר לעומת הלא-יהודים. רוב קטן (54%) בקרב היהודים גם מתנגדים לאפליה תקציבית של יישובים ערביים בהשוואה ליישובים יהודיים.

כמו בשנה שעברה גם השנה הרוב בציבור היהודי (52%) מתנגדים להיגד שהערבים אזרחי ישראל לא השלימו עם קיומה של המדינה והיו רוצים לראות בחיסולה. רוב גדול מעט יותר (56%) גם מתנגדים להיגד שהערבים אזרחי ישראל הם בגדר סיכון ביטחוני למדינה. ושוב, בימין ובקבוצות החרדית, הדתית-לאומית והמסורתית דתית יש רוב הרואים בערבים סיכון ביטחוני ורוב הסבורים כי הערבים אזרחי ישראל היו רוצים לראות בחיסולה של המדינה.

אי-אפשר להתעלם מחוסר הרצון הבולט בציבור היהודי להגדלת המשאבים לטובת טיפוח המורשת והתרבות הערבית (52%). ועוד יותר בעייתית היא ההתנגדות רבת השנים בציבור זה לצירוף מפלגות ערביות לממשלה ולמינוי שרים ערבים (השנה 59%). הממצא הזה עומד בניגוד בוטה לרצונם של 72% מהערבים שמפלגות ערביות יצורפו לממשלה ושימונו שרים ערבים.

האירצון של הציבור היהודי לשתף ערבים בניהול המדינה בא לידי ביטוי חוזר גם בתביעה המתמסכת להחליט החלטות גורליות בהסתמך על רוב יהודי בלבד בנושאי שלום וביטחון, אך גם בנושאי שיטת הממשל והמבנה הכלכלי והחברתי (72%, 57%). עמדה זו מצביעה על כך שברמה הקולקטיבית הלאומית הנכונות של הישראלים היהודים ליצור שותפות פוליטית עם הציבור הערבי היא לכל הפחות בעייתית מבחינה דמוקרטית, אם לא ממש אנטי-דמוקרטית.

פרק 7: החרדים והדמוקרטיה הישראלית

החרדים מעריכים את מצבה הכללי של ישראל (וכן את מצבם האישי) כטוב, יותר מהציבור היהודי הלא-חרדי. בעוד שבציבור היהודי הלא-חרדי ההערכה השכיחה של מצבה של ישראל היא "ככה-ככה", בקרב החרדים השיעור הגבוה ביותר מעריכים את מצבה כטוב (45%).

בשלושת הזרמים החרדיים שבדקנו (החסידי, הליטאי והספרדי) מצאנו רוב ברור למשיבים המעידים על עצמם שהם גאים בישראליותם (68%, 59%, 79.5%). יתרה מזו, כמעט שני שלישים מהמרוויינים החרדים הצהירו כי הם רואים את עצמם חלק מן המדינה ובעייתיה. גם כאן החרדים הספרדיים העידו שהם מרגישים כך בשיעור גבוה מן הליטאים והחסידיים. כלומר, בעת הזו, ובניגוד לרושם הרווח בכלל הציבור, החרדים אינם בבחינת מובלעת מנותקת ומתנכרת ל"פרויקט הישראלי".

על רקע זה, ממצא מעניין, המצביע אולי בכל זאת על תחושת הבידוד של החרדים בחברה הישראלית בד בבד עם רצונם לראות את עצמם חלק מהמדינה ובעיותיה, הוא השיעור הגבוה מאוד בחברה החרדית, לעומת החברה הלא-חרדית, שענו כי הם מעדיפים לשתוק ולא לבטא את הדעה הפוליטית שלהם בסביבת אנשים שהם אינם מכירים (50% לעומת 36%).

החרדים הם הקבוצה שבה שיעור הממקמים את עצמם בימין הוא השני בגודלו בציבור היהודי (75%). מקומם זה בא לידי ביטוי בעמדות כלפי הערבים אזרחי ישראל, שהחרדים הם הקיצוניים ביותר ברצונם לדחוק אותם ממוקדי קבלת החלטות אך גם להרחיקם מהחיים האישיים שלהם. בשאלות לא מעטות החרדים מתבלטים בתוך כלל החברה היהודית בעמדותיהם המנוכרות והלא אמפתיות כלפי הציבור הערבי, הן ברמה האישית הן ברמה הקולקטיבית. כך, החרדים הם הקבוצה היחידה שלא רק שאינה מוכנה לנישואים עם ערבים אלא יש בה גם רוב שאינם מוכנים לגור בשכונות אליהם, להיות חברים אישיים שלהם או לעבוד אתם באותו מקום עבודה. גם ברמה הפוליטית, רוב גדול (68%) בקרב החרדים אינם מסכימים עם הטענה שהאזרחים הערבים מקופחים. מעבר לכך, רוב החרדים, לעומת מיעוט בלבד בציבור היהודי הלא-חרדי, אמרו שליהודים צריכות להיות זכויות יתר במדינת ישראל. ההתנגדות

בקרב החרדים לצירוף מפלגות ערביות לקואליציה עולה בהרבה על ההתנגדות לכך בקבוצות אחרות בציבור היהודי.

רוב החרדים מרגישים כי הרכיב הדמוקרטי חזק כיום בישראל במידה לא מתאימה (69%). בציבור זה גם שוררת תמימות דעים מוחלטת (96%) שבמקרה של סתירה בין ההלכה לבין פסיקת בית המשפט, ההלכה היא שתקבע להם כיצד לפעול.

בציבור החרדי הזהות הראשונה במעלה היא היהודית ולאחריה החרדית, בשונה למשל מהציבור הדתי הלאומי, שגם אצלו הזהות העיקרית היא היהודית, אבל אחריה באה הזהות הישראלית. אצל החרדים שיעור המייחסים את החשיבות הגבוהה ביותר לזהויות הישראלית והעדתית זעיר.

בשאלת האמון במוסדות – רמת האמון של הקבוצה החרדית נמוכה יותר מזו שבשאר קבוצות המשנה היהודיות, אם כי כשמדובר בממשלה, בכנסת ובמפלגות, אין הם חריגים מבחינת השיעור הנמוך של רוחשי האמון. הפער הגדול ביותר בין הציבור החרדי לציבור היהודי הלא-חרדי בשאלת האמון מתגלה ביחס אל בית המשפט העליון: 61.5% מהציבור היהודי הלא-חרדי נותנים בו אמון לעומת 6% בלבד מן החרדים.

החרדים מעריכים בשיעורים דומים לציבור היהודי הלא-חרדי (כשלושה רבעים) כי הפוליטיקאים בארץ מנותקים מן הציבור שלהם, אבל הם קצת פחות ביקורתיים מהציבור היהודי הלא-חרדי כלפי מידת ההשקעה של חברי הכנסת בעבודתם (51% לעומת 67%).

ולבסוף, החרדים אופטימיים יותר מהציבור היהודי הלא-חרדי באשר לעתידה של המדינה (75% לעומת 69%).

תובנות כלליות

התובנות הכלליות המוצגות כאן הן קריאה פרשנית של נתוני מדד הדמוקרטיה 2016 בידי צוות המחקר. היות שכך, היא שונה במהותה מהדיווח על עיקרי הממצאים בסעיף הקודם ומסקירת הנתונים המלאה בפרקי הספר ובנספחים, שהנתונים בהם מוצגים עם פרשנות מינימלית. הקוראים מזמנים לגבש לעצמם תובנות כלליות משלהם לאחר קריאת הנתונים.

קודם שניגש לתובנות עצמן חשוב לומר כי מנקודת מבט השוואתית רב-שנתית הנתונים מורים שתפיסות הציבור את המערכת הפוליטית ואת החברה הן אמנם דינמיות, אבל לא אקלקטיות. במילים אחרות, עמדות הציבור הישראלי ברוב השאלות אינן מעידות על תנועות מטוטלת של ציבור גחמני, אלא משקפות מגמות ברורות למדי, שניתן לזהותן ולהסבירן לנוכח השינויים בנסיבות הפוליטיות ובהתפתחויות החברתיות במדינה ובאזור. עם ההתפתחויות האלה אפשר למנות את גל הטרור העולמי והמקומי הגואה, את תנועות ההגירה האדירות ממדינות עניות ומאזורים מוכי מלחמה למדינות מבוססות כלכלית ושקטות יחסית, את התגברותה של פוליטיקת הזהויות הלאומיות, שתורמת גם היא להתחזקות מפלגות וארגונים לאומניים ברחבי העולם, את הפערים המעמיקים בין עשירים לעניים ואת הוויכוח, שלא הוכרע, בין חסידי הגלובליזציה למצדדים בהסתכלות ובהתמקדות פנימה, אל תוך החברה ומדינת הלאום.

בשנים האחרונות אפשר להבחין בשיח הציבורי בישראל בשני מחנות מרכזיים, שכל אחד מהם מנסה לעצמו את התפקיד של מגן הדמוקרטיה וכל אחד מהם משוכנע כי הוא המחזיק בגרסה ה"נכונה" שלה. בצד האחד ניצבים בעיקר המשתייכים למרכז המפה הפוליטית, ויותר מכך – המשתייכים לצדה השמאלי. לצורך הדיון הנוכחי יכונה מחנה זה "המחנה הליברלי". הנמנים עם מחנה זה גורסים כי בישראל מתרחש תהליך מואץ, ומסוכן, של התרחקות מעקרונות הדמוקרטיה הליברלית. "זכויות אוניברסליות" ו"כבוד האדם" הם המונחים המושלים בכיפה בקריאת המצב הזו. פרשנות זו גם גורסת כי חוויית השליטה הצבאית של ישראל בשטחים חלחלה באופן עמוק אל תוך גבולות הקו הירוק ומובילה לאימוץ ערכים סמכותניים ולאומניים בציבור הישראלי היהודי, להגברת האפליה כלפי המיעוטים הלא-יהודיים במדינה ולשחיקה קשה באמונה בערכים דמוקרטיים. מנגד ניצב "המחנה הרפובליקני", שרוב אנשיו ממוקמים באגף הימני של המפה הפוליטית. אלה רואים במדינה ישות אורגנית, שהיא המיצי והמימוש של הזהות הלאומית, ולא רק אמצעי לניהול ענייני הכלל כפי שהיא נתפסת בגישה הליברלית. לתפיסתם, טענות המחנה הליברלי הן רוב מהומה על לא מאומה ומצבה של הדמוקרטיה בישראל לא רק שאינו מידרדר אלא הוא אף משתפר. טענת היסוד של המחנה הרפובליקני היא שהמודל הדמוקרטי המתאים והבר-קיימא בעת הזו הוא מודל אשר שם דגש על הטוב הלאומי היהודי.

המודל הליברלי מעמיד במרכז את אזרחי המדינה כפרטים ומדבר בזכות האופי הניטרלי של המדינה, שבה לכל האזרחים יש לא רק מעמד שווה אלא גם זכות שווה לקביעת אופיו של המרחב הציבורי. המחזיקים במודל זה מצביעים בחרדה גדולה על השחיקה שחלה לתפיסתם במעמד הרעיוני והחוקי של ערכים אלה בישראל בעת האחרונה. לעומת זאת מונחי היסוד בקריאת המצב של המודל הרפובליקני הם "טובת הכלל" ו"מדינת לאום אתנית". באירועים הקשים של "תג מחיר" ובמקרים אחרים של לקיחת החוק לידיים והתלהמות לאומנית רואים המצדדים בדגם הרפובליקני תופעות שוליות שמקבלות תשומת לב ציבורית מופרזת. לפי השקפתם, הדמוקרטיה הישראלית חסונה ומסודרת שומרים באופן סביר, ואף יותר מִסביר, על זכויות האדם והאזרח של תושביה ושל הנתונים לשליטתה חרף הכורח הבלתי נמנע להתמודד בהצלחה עם האיומים הביטחוניים החיצוניים והפנימיים. במציאות מזרח-תיכונית ועולמית של משברים כלכליים תכופים, טרור, גלי מהגרים חסרי תקדים ומדינות שאיבדו את יכולת התפקוד שלהן, המחזיקים בהשקפה הרפובליקנית רואים בישראל אי של יציבות משטרית, חברתית וכלכלית, מדינה שמצליחה לשמור על חיי השגרה של תושביה והן על חופש הביטוי והמחלוקת.

הנתונים הכלולים בחיבור זה אינם מכריעים את הכף לטובת מחנה זה או אחר. למעשה, דומה ששני המחנות ישמחו למצוא בחלק מן הממצאים סימוכין לעמדתם הבסיסית, ובד בבד יעדיפו מן הסתם להתעלם מממצאים אחרים הסותרים אותה. ההשוואה הבינלאומית מציגה גם היא סימוכין לעמדות שני המחנות גם יחד. לפי המדדים הבינלאומיים, ישראל מוגדרת מדינה חופשית, יש בה השתתפות פוליטית גבוהה ומעורבות אזרחית רבה, ובתחומים הקשורים לתפקוד ומשילות היא זוכה לציון גבוה, שכן לפי ההערכות החיצוניות של מכוני המחקר היוקרתיים שחישבו את המדדים שהבאנו, מתקיימים בה רמות גבוהות של שלטון החוק, תפקוד סביר של הממשלה, איזון פיננסי וכלכלי ואף רווחה אנושית בתחומי הבריאות, החינוך ותוחלת החיים. ברור שגם בנושאים אלה יש מקום לשיפור, למשל בתחום המאבק בשחיתות או באיכות התפקוד של הבירוקרטיה, אך ההשוואה הבינלאומית מראה כי מצבה של ישראל שפיר ואפילו למעלה מזה. ובכל זאת המדדים גם מלמדים שבישראל יש בעיות מתמשכות בתחום השמירה על הזכויות והחירויות של האזרחים. במדדים העוסקים בזכויות ובחירויות

הדמוקרטיה של ישראל מקבלת ציונים בינוניים ואף נמוכים. המדדים הבינלאומיים גם משקפים נסיגה בחופש העיתונות ובחופש הביטוי והתנהלות בעייתית בשמירה על חופש הדת, על השוויון לפני החוק ועל זכויות המיעוטים. לבסוף, המדדים הבינלאומיים הבודקים את היציבות הפוליטית מצביעים על כך שהטרו והאלימות בתוך ישראל גופא, המתרחשות החזקה בין הקבוצות בחברה והקונפליקט החיצוני – כולם מקשים על הדמוקרטיה הישראלית לתפקד ברמה מתקבלת על הדעת.

כאמור, נתוני סקר דעת הקהל שערכנו גם הם מציעים ראיות לכאן ולכאן:

האזרחים והשלטונות. לדעתנו גם המחזיקים בעמדה הליברלית וגם המעדיפים את הגרסה הרפובליקנית צריכים להיות מודאגים מאוד מממצאי הסקר השנה, המעידים על שלב נוסף בירידה המתמשכת שמצאנו בעבר באמון הציבור ברוב מוסדות המדינה ובאמון נמוך במיוחד במוסדות העיקריים של הדמוקרטיה – הממשלה, הכנסת והמפלגות. האמון הציבורי הרב שנמדד גם השנה וגם בשנה שעברה בגופים אחרים (בשנה שעברה קופות החולים והמוסד לביטוח לאומי, והשנה הבנוקים שהמרוויינים מנהלים בהם את חשבונם והרשות המקומית שהם מתגוררים בה) מוכיח שאין מדובר בחברה שאינה נותנת אמון במוסדות באשר הם. גם האמון המתמשך הגבוה יחסית בבית המשפט העליון (אף שהוא גוף בהחלט שנוי במחלוקת בציבור שונים), בניגוד לאמון הנמוך במפלגות, בכנסת ובממשלה, מביא אותנו למסקנה שהציבור הישראלי אינו נטול אמון באופן כללי אלא שהוא פשוט לא נותן אמון במוסדות הפוליטיים המסוימים הללו. ממצא זה של אמון מועט ברוב המוסדות הדמוקרטיים (אמון אנכי) מעניין במיוחד על רקע הממצא הנוגע לרמת האמון הגבוהה מאוד של רוב הישראלים בישראלים אחרים (אמון אופקי). במובן הזה הטענות על התפוררות החברה הישראלית אינן מוצאות סימוכין בממצאים שלנו, השנה כמו גם בשנים קודמות.

חוסר האמון המתמשך במוסדות הדמוקרטיים (למעט, כאמור, בבית המשפט העליון) מלווה גם ברמה נמוכה להבין של תחושת יכולת השפעה אזרחית על מדיניות הממשלה וברמת תמיכה גבוהה מאוד בהיגדים כמו "הפוליטיקאים מנותקים מן הצרכים והרצונות של בוחריהם", שלא לדבר על הרוב הנמדד מדי שנה בשנה של מי שאינם מסכימים עם הקביעה שרוב חברי הכנסת עובדים קשה ועושים את תפקידם כראוי. לכך יש להוסיף את ההערכה העקבית הנמוכה לניקיון הכפיים של המנהיגים ואת התחושה שמי שאין לו קשרים במקומות הנכונים לטובת הסדרת ענייני משלם על כך מחיר כבד. ברוח דומה – למעט בנושא הביטחון והצבא, שם המדינה נתפסת כגוף מבצע יעיל – הערכת הציבור בכללותו היא שהביצועים של המדינה בינוניים עד גרועים, ודאי בתחום המדיני-דיפלומטי, שנמצא בעיני האזרחים בתחתית מדרגת הביצועים. ההערכה האחרונה מתקשרת ככל הנראה לתחושה, הבאה לידי ביטוי בסקרים אחרים של המכון הישראלי לדמוקרטיה, שהסכסוך הישראלי-פלסטיני הגיע למבוי סתום ולרושם שמעמדה הבינלאומי של ישראל נשפלה. עם זאת, בסקר הנוכחי מצאנו שהרוב בציבור היהודי חושבים שהביקורת הבינלאומית על ישראל נובעת בעיקר מאנטישמיות, ורק המשייכים את עצמם למחנה השמאל מייחסים אותה למדיניות ולפעולות של ישראל בסכסוך עם הפלסטינים.

הישראלים והמדינה. למרות האמון הנמוך במערכת הפוליטית וההערכה הלא-חמיאה לביצועיה ברוב התחומים לא מצאנו בנתוני השנה, כמו גם בנתוני השנים הקודמות, ראיות להתמסמות הקשר בין הציבור הישראלי למדינה. אמנם יש בתחום זה הבדלים בין קבוצות המשנה, ובעיקר בין יהודים לערבים, אך ככלל, ההערכות הרווחות למצב המדינה סבירות עד טובות גם השנה והמצב האישי המדווח של הרוב טוב. יש גם רוב של ישראלים המצהירים על גאווה בישראליותם. באופן כללי, רוב הציבור אופטימיים לגבי עתיד המדינה (אם כי האופטימיות נמוכה יותר בקרב הממקמים את עצמם

בשמאל). כמו כן מצאנו כי הציבור היהודי בטוח שהחברה הישראלית מסוגלת לעמוד טוב יותר בעימות מתמשך מהחברה הפלסטינית, בשעה שהערבים חצויים בשאלה מי משתי החברות נחושה יותר. עוד מצאנו כי רוב גדול בקרב היהודים ורוב קטן בקרב הערבים תומכים באמירה שישראלים ייחלצו תמיד לעזרת ישראלים אחרים בעת צרה, מה שמעיד על הרגשה מבוססת של סולידריות אזרחית.

בשאלה אם המרואיינים מרגישים חלק מהמדינה ובעיותיה מצאנו גם השנה רוב בקרב היהודים ושיעור נמוך יותר בקרב הערבים המרגישים כך. היות שרוב הערבים דיווחו על גאווה בישראליותם, השערותנו היא שהשיעור הנמוך של הערבים המרגישים חלק מן המדינה הוא תוצאה של התחושה שהם מורחקים ומופלים ולא שבאופן בסיסי הם מפנים עורף לזהותם הישראלית. השערה זו מתחזקת גם מכך שבשאלה על זהותם העיקרית השיעור השני בגודלו בקרב הערבים הצביעו על הזהות הישראלית (אחרי זהותם הדתית – כמוסלמים, נוצרים או דרוזים). אצל היהודים הזהות הישראלית היא העיקרית היום, אם כי בקרב החרדים, הדתיים והמסורתניים הדתיים הזהות היהודית שולטת בבירור בכיפה.

ממצא רב חשיבות לדעתנו הוא שבכל הנושאים הקשורים למדינה ולמערכת הפוליטית, גם השנה – אף שמספרית מדובר בקבוצה לא גדולה (כ־11% מכלל הציבור היהודי) – המחנה הדתי הלאומי הוא המרוצה, האופטימי והמפרגן ביותר יחסית לשאר הקבוצות. ניתן לשער כי עמדה זו נגזרת מהתחושה שהעשייה המדינית מתנהלת בעת הזו קרוב יותר לתפיסת הטוב הכללי של קבוצה זו.

הנתונים גם מלמדים ששיעור לא מבוטל מאזרחי ישראל אינם חולקים תפיסה אחת של הטוב הכללי – מושג יסוד בתפיסה הדמוקרטית הרפובליקנית. וכך, רוב אזרחי ישראל הערבים (בכללם הדרוזים) מתנגדים לזכותה של ישראל להגדיר את עצמה מדינה יהודית, ככל הנראה משום שהגדרה זו מפלה את המיעוטים הלא-יהודיים בכלל ואת הערבים המוסלמים בפרט. יתרה מזו, הערבים רואים בדרישות להפוך את ישראל ליותר יהודית את האיום הפנימי החמור ביותר על החברה הישראלית. אבל ההתנגשות העזה על הטוב המשותף מתנהלת לא רק בין ערבים ליהודים. כאמור, גם בציבור היהודי מתחרות שתי תפיסות מכללא: בקרב אנשי השמאל מצאנו רוב הסבורים שבישראל הרכיב היהודי חזק מדי בהשוואה לרכיב הדמוקרטי; לעומת זאת בימין המהות היהודית של המדינה היא בגדר עיקר אמונה עד כדי דרישה של הרוב במחנה זה לשלול את זכות הבחירה ממי שאינם מוכנים להגדרת ישראל "מדינה יהודית". נכונות זו תואמת את הרצון של רוב היהודים להרחיק את הערבים ממרכזי קבלת החלטות, למשל על ידי אי-הכללתם בממשלה, אי-מינוי שרים ערבים ואי-שיתוף האזרחים הערבים בקבלת החלטות גורליות למדינה (בעניין זה יש תמיכה בקבלת החלטות כאלה בהסתמך על רוב יהודי בלבד). המרכז כשמו כן הוא – בנושאים מסוימים הוא נוטה יותר למחנה הליברלי, ובנושאים אחרים הוא קרוב יותר למחנה הרפובליקני.

ברוח הדמוקרטיה הרפובליקנית, ההעדפה הרווחת בציבור היהודי, ובעיקר בימין, אך גם במידה רבה במרכז וכן בקבוצות הדתיות יותר, היא לעגן מוסדית ותהליכית את הבעלות הקולקטיבית היהודית על המדינה, אבל מתוך עמידה על עיקר האמונה הליברלי של מתן זכויות אזרח אינדיבידואליות שוות לאזרחים הערבים, שרוב היהודים – וזאת יש לחזור ולהדגיש – אינם רואים בהם איום ביטחוני ואינם סבורים שהם רוצים לראות את ישראל מחוסלת.

דילמת הביטחון והדמוקרטיה. ממצאי הסקר השנה הבהירו את עוצמת הדילמה שבשמירה על ערכי הדמוקרטיה מול איומים ביטחוניים. ראשית, מצאנו עלייה חדה בשיעור מי שהגדירו כחזק את המתח שבין ימין לשמאל מבחינה מדינית וביטחונית, מתח שבראשית העשור נראה כמתפוגג משהו היות

שלשני המחנות לא הייתה תכנית אסטרטגית ברורה כיצד להתמודד עם האיום הנגזר מהתמשכות הסכסוך הישראלי-פלסטיני ועם ההשלכות של גלי האלימות החוזרים על ההתנהלות הדמוקרטית של המערכת השלטונית במדינה.

זינוק נוסף, במידה מסוימת חופף לקודם, נמדד השנה בשיעור היהודים החושבים כי ארגוני זכויות האדם והאזרח גורמים נזק למדינה. למעשה, פעילותם של ארגונים אלה, שאולי מציגים באופן המזוקק ביותר את האתוס הדמוקרטי הליברלי, נתפסת בעיני אנשי הימין כסיבה השנייה בחשיבותה (אחרי האנטישמיות) לביקורת הנמתחת כיום בעולם על ישראל. כלומר, חלקים גדולים בציבור היהודי רואים בפעילות של הארגונים הללו, ובעיקר בפנייתם אל קהלים מחוץ לישראל, מעין בגידה בקולקטיב הלאומי, שלפי התפיסה הרפובליקנית אמור לעמוד מעל לכל מוקד נאמנות אחר, בייחוד בזמנים של איום חיצוני.

מה שמחליש עוד יותר את אחיזת הציבור היהודי בתפיסות הליברליות הוא ההתמודדות עם גל הטרור הנוכחי. רוב היהודים מאמינים שבמאבק בטרור יש יתרון למדינות לא-דמוקרטיות. על רקע זה לא קשה להבין מדוע הרוב תומכים בזכותה של המדינה לעקוב, בשם הביטחון, אחר מה שאזרחיה כותבים באינטרנט ומדוע כמחצית מצדדים במתן סמכות מלאה לגורמי הביטחון לנהל חקירות של חשודים בטרור כשהם משוחררים ממגבלות החוק.

לסיכום, ברמה המופשטת יש כיום בציבור הישראלי תמיכה רחבה בעקרונות הדמוקרטיה הליברלית. למשל, רוב מכריע מביעים תמיכה ברורה וחד-משמעית בדמוקרטיה כשיטת משטר המתאימה למדינת ישראל כדי שתוכל לעמוד באתגריה ולא, למשל, במנהיג חזק. אך התמיכה בשמירה על חופש הביטוי גם לטובת מי שמבקר בחריפות את המדינה מלמדת על כך. ואולם בה בעת יש סימנים רבים ומתרבים המעידים כי בשאלות מעשיות, בין השאר בנוגע למתח שבין דמוקרטיה לביטחון ובאשר לאופייה הרצוי של המדינה, רוב הציבור היהודי קרוב יותר בעמדותיו לפרשנות הרפובליקנית של הדמוקרטיה. הציבור הערבי והציבור היהודי החילוני, ובעיקר זה שממקם את עצמו בשמאל, כל אחד מסיבותיו הוא, עומדים מן העבר השני, הליברלי, של המתרס.

להבנתנו, הדמוקרטיה הישראלית אינה ניצבת כרגע על פי תהום, אבל נראה שהיא עוברת בתהליך הדרגתי מאתוס דמוקרטי-ליברלי, המדגיש זכויות אדם ואזרח, לאתוס דמוקרטי-רפובליקני, השם דגש חזק על ביצור האתוס האתני-יהודי במוסדות המדינה ובתרבות הפוליטית שלה. הדבר קשור למקבילית הכוחות הפוליטיים במדינה הנוטה ימינה בשנים האחרונות וכן להגדלת משקלן של קבוצות דתיות ולצמצום מקביל בכוחה של הקבוצה החילונית ושל המחזיקים בעמדות שמאל. מהלך זה לכיוון הרפובליקני לא הושלם, ואין לדעת אם יושלם בעתיד הנראה לעין, או שמא המטוטלת תנוע לכיוון הליברלי, אם כי המגמות הסוציו-דמוגרפיות אינן מנבאות תנועה כזו בזמן הקרוב. ויכוח עקרוני כזה כשלעצמו הוא לגיטימי. ואף על פי כן הצד החזק בתקופה נתונה חייב שלא להשתכר מיתרונו, שיכול להיות זמני, ודאי שלא לחצות קווים אדומים כשמדובר בפגיעה בחירויות ובעקרונות היסוד של הדמוקרטיה, שאותם גם הגרסה הרפובליקנית אמורה לקדש.

חלק ראשון

הדמוקרטיה
הישראלית
בהשוואה
בינלאומית

מדי שנה מפרסמים מכוני מחקר בעולם שורה של מדדים השוואתיים המתייחסים למגוון היבטים – מבניים, תפקודיים וערכיים – לבחינה והשוואה של איכות הדמוקרטיה במדינות השונות. ההערכות מבוססות על שילוב של נתונים סטטיסטיים רשמיים של המדינות, סקרי דעת קהל, מחקרי עומק אקדמיים והערכות של מומחים ואנשי מקצוע. חלק זה יציב את ישראל בפרספקטיבה בינלאומית, בהסתמך על הציונים שהעניקו לדמוקרטיה שלה גורמי מחקר בינלאומיים ובהשוואה למדינות אחרות בעולם. בפרק זה נבחן את הציונים שקיבלה השנה הדמוקרטיה בישראל, וכנגזרת מהם את דירוגה היחסי בסולמות השונים.

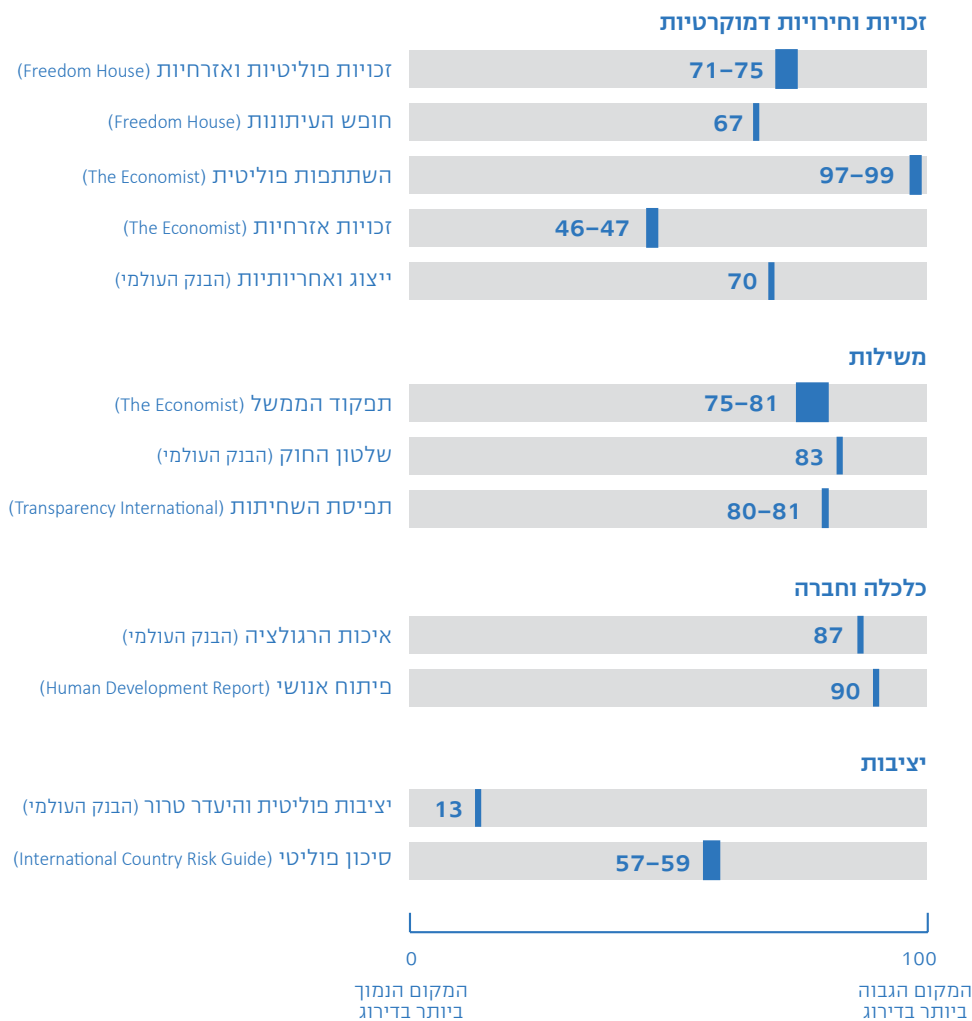
נדון ב־12 מדדים בארבעה תחומים – זכויות וחירויות דמוקרטיות; משילות; כלכלה וחברה; ויציבות המשטר. ההשוואה היא על פני שני צירים: הראשון בין ישראל למדינות אחרות בעולם, והשני בין מצבה של ישראל כיום למצבה בשנה שעברה כפי שהוא מתבטא בציונים שקיבלה במדדים השונים.

לכל מדד אנו מציגים שני נתונים: (1) **הציון** שקיבלה ישראל בכל מדד, המוצג לפי הסולם המקורי שממנו הורכב אותו מדד; (2) **הדירוג** של ישראל ביחס לשאר המדינות שנכללו במדד.¹ כדי להקל על ההשוואה בין דירוגיה של ישראל במדדים השונים ביצענו תַקנון והמרנו את הדירוגים המקוריים לאחוזונים (כלומר על סולם שבין 0 ל־100). מקום באחוזון גבוה משמעו דירוג טוב מבחינה דמוקרטית, ואילו מקום באחוזון נמוך משמעו דירוג גרוע מהבחינה הזאת. ההחלטה להשתמש באחוזונים נגזרה מכך שכל אחד מן המדדים הבינלאומיים משתמש ברשימת מדינות שונה (140–209 מדינות), כך שרק שימוש באחוזונים אפשר לנו השוואה בהירה בין דירוגיה של ישראל במדדים השונים. תיאור מפורט של הציונים שקיבלה ישראל, הדירוגים המקוריים במדדים וכן תיאור מלא של המקורות אפשר למצוא בנספח 1 בסוף הספר.

כיוון שמכוני המחקר בחנו גם מדינות רבות שאינן דמוקרטיות, וכיוון שלתפיסתנו על ישראל לשאוף להגיע לצמרת הדירוג הדמוקרטי, היינו צריכים לקבוע אמת מידה שעל פיה נחליט אם דירוגה של ישראל במדד זה או אחר שפיר או טעון שיפור. להערכתנו מצב שפיר מבחינה דמוקרטית הוא מקום ברבעון העליון בסולם, כלומר בתוך 25% המדינות שקיבלו את הציונים הגבוהים ביותר. עם זאת, כדי שיהיה אפשר להתרשם ממקומה של ישראל ביחס למדינות מסוימות, בחרנו לצורך ההמחשה 27 מדינות – מהן דמוקרטיות ותיקות ומבוססות, מהן דמוקרטיות צעירות יותר ומבוססות פחות, ומהן נמצאות בסביבתה הגאוגרפית של ישראל או שהן מעצמות עולמיות אך הן לא בהכרח עומדות באמות המידה למשטרים דמוקרטיים. בתרשימים המפורטים בהמשך הפרק מוצג מקומה של ישראל ביחס ל־27 מדינות אלו.

1 היה לנו חשוב לציין גם את הציון וגם את הדירוג כדי לתת תמונה רחבה ככל האפשר של איכות הדמוקרטיה בישראל בפרמטרים השונים. **הציון** עונה על השאלה עד כמה ישראל עומדת או לא עומדת בציפיות של מכון המחקר מבחינה דמוקרטית. לעומת זאת **הדירוג** נותן מענה לשאלה מהי איכות הדמוקרטיה בישראל ביחס למדינות אחרות. כך ייתכן מצב שבו ישראל מקבלת ציון גבוה יחסית ובכל זאת היא מדורגת במקום בינוני משום שמדינות רבות אחרות הקדימו אותה. הדבר דומה למצב שבו תלמיד מקבל ציון 95 במבחן במתמטיקה אך הדירוג שלו ביחס לשאר תלמידי כיתתו נמוך כי מרביתם קיבלו ציון 100. באותו אופן, ישנם מדדים שבהם הציון של ישראל נמוך אך דירוגה גבוה יחסית, כי בעניין זה מרבית מדינות העולם קיבלו ציון נמוך עוד יותר.

תרשים 1 / הדירוג של ישראל במדדים הבינלאומיים (באחוזנים)

התרשים לעיל מציג את המקומות שישראל נמצאת בהם בשנת 2016 על פי הקביעות של המכונים הבינלאומיים שערכו את המדדים. אפשר לראות כי גם השנה ישראל מדורגת ברוב המדדים הבינלאומיים מעל אמצע הסולם. בולטים לטובה מקומה הגבוה מאוד במדדים העוסקים בתחום הכלכלה והחברה (איכות הרגולציה ופיתוח אנושי) ומקומה הגבוה במדדי המשילות (תפקוד הממשלה, שלטון החוק ותפיסת השחיתות). ברוב מדדי הזכויות והחירויות הדמוקרטיות (חופש בעולם, חופש העיתונות, ייצוג ואחריותיות) היא ממוקמת מתחת לרבעון העליון, מלבד בנושא השתתפות הפוליטית, שבו מקומה ממש מזהיר. בתחום הזכויות האזרחיות מקומה נמוך ומדאיג. במדדי היציבות (יציבות פוליטית והיעדר אלימות או טרור, סיכון פוליטי) מקומה נמוך.

פרק 1 / המדדים הבינלאומיים

מדדי זכויות וחירויות דמוקרטיות

זכויות פוליטיות ואזרחיות

מדד הזכויות הפוליטיות והאזרחיות

הגוף המבצע: Freedom House

הסולם: 1 (היעדר זכויות) – 7 (זכויות מלאות)

הציון של ישראל: 6.5

מספר המדינות הנכללות במדד: 195

הדירוג של ישראל באחוזונים: 71-75

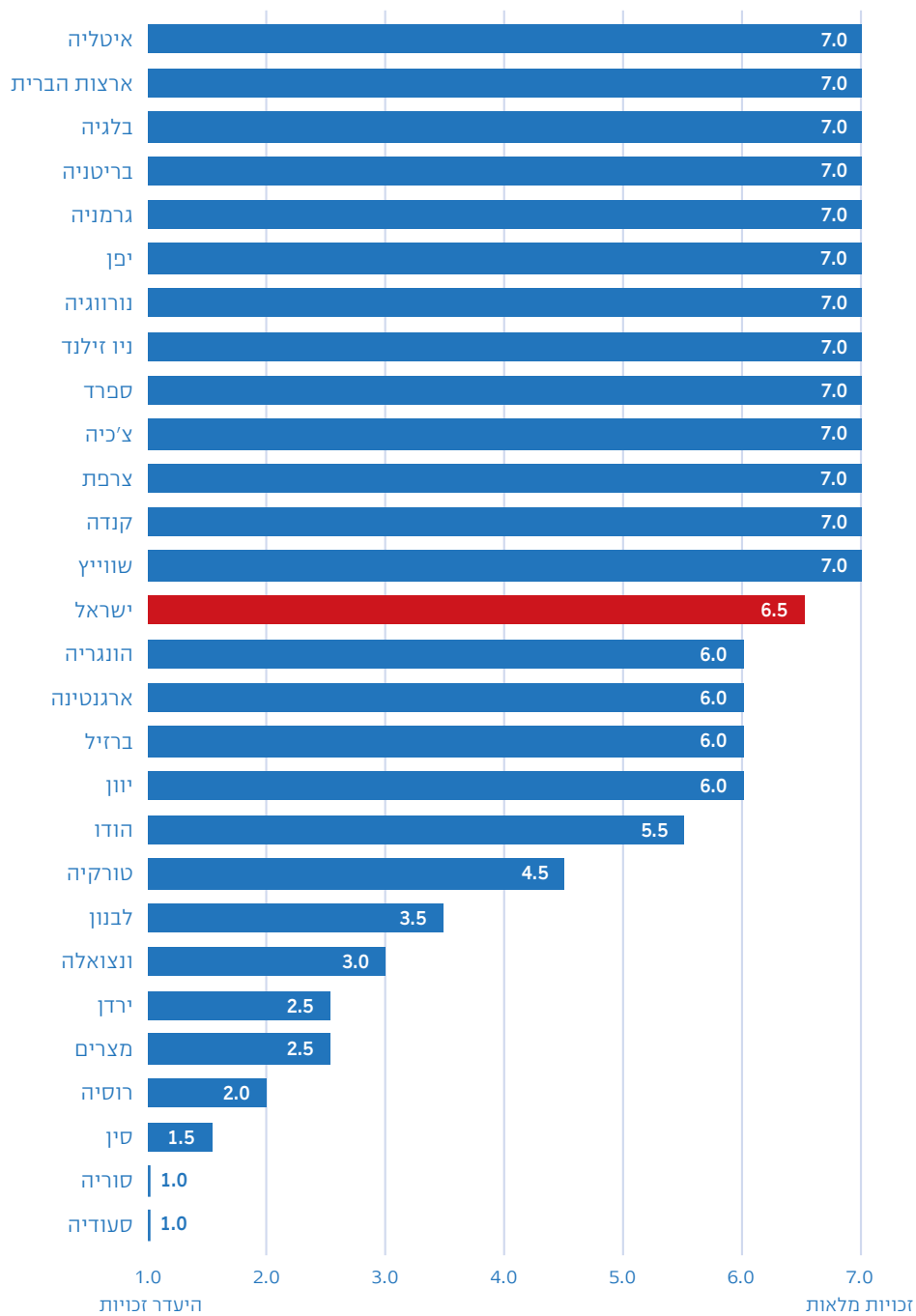
הרבעון של ישראל: 2

מדד החופש בעולם שמפרסם מדי שנה הארגון Freedom House מבוסס על הערכות מומחים. הללו נותנים ציונים למדינות לפי קריטריונים המבטאים את רמת החופש הפוליטי וזכויות האזרח במדינה, למשל המבנה הפוליטי, רמת ההשתתפות הפוליטית, תפקוד הממשלה, חופש הביטוי, חופש ההתאגדות, שלטון החוק ומידת האוטונומיה האישית של האזרחים. המדד בנוי מסולם ציונים שבין 1 (היעדר חופש פוליטי ואזרחי) ל-7 (חופש פוליטי ואזרחי מלא). מדד החופש העולמי נחשב מדד עמיד, כלומר השינויים בציוני המדינות משנה לשנה קטנים למדי.

כמו ב־11 השנים הקודמות, גם השנה ישראל מקבלת ציון גבוה (6.5). מתוך 195 המדינות הנכללות במדד היא ממוקמת ברבעון השני, מעט מתחת לרבעון העליון, באחוזונים 71-75. כלומר, גם אם ציונה של ישראל כאן טוב, יש מקום לשיפור, כדי שהיא תצטרף למדיניות המוליכות בעולם בנושא זה.

תרשים 1.1 / מדד הזכויות הפוליטיות והאזרחיות

חופש עיתונות

מדד חופש העיתונות

הגוף המבצע: Freedom House

הסולם: 0 (היעדר חופש) – 100 (חופש מלא)

הציון של ישראל: 68

מספר המדינות הנכללות במדד: 199

הדירוג של ישראל באחוזונים: 67

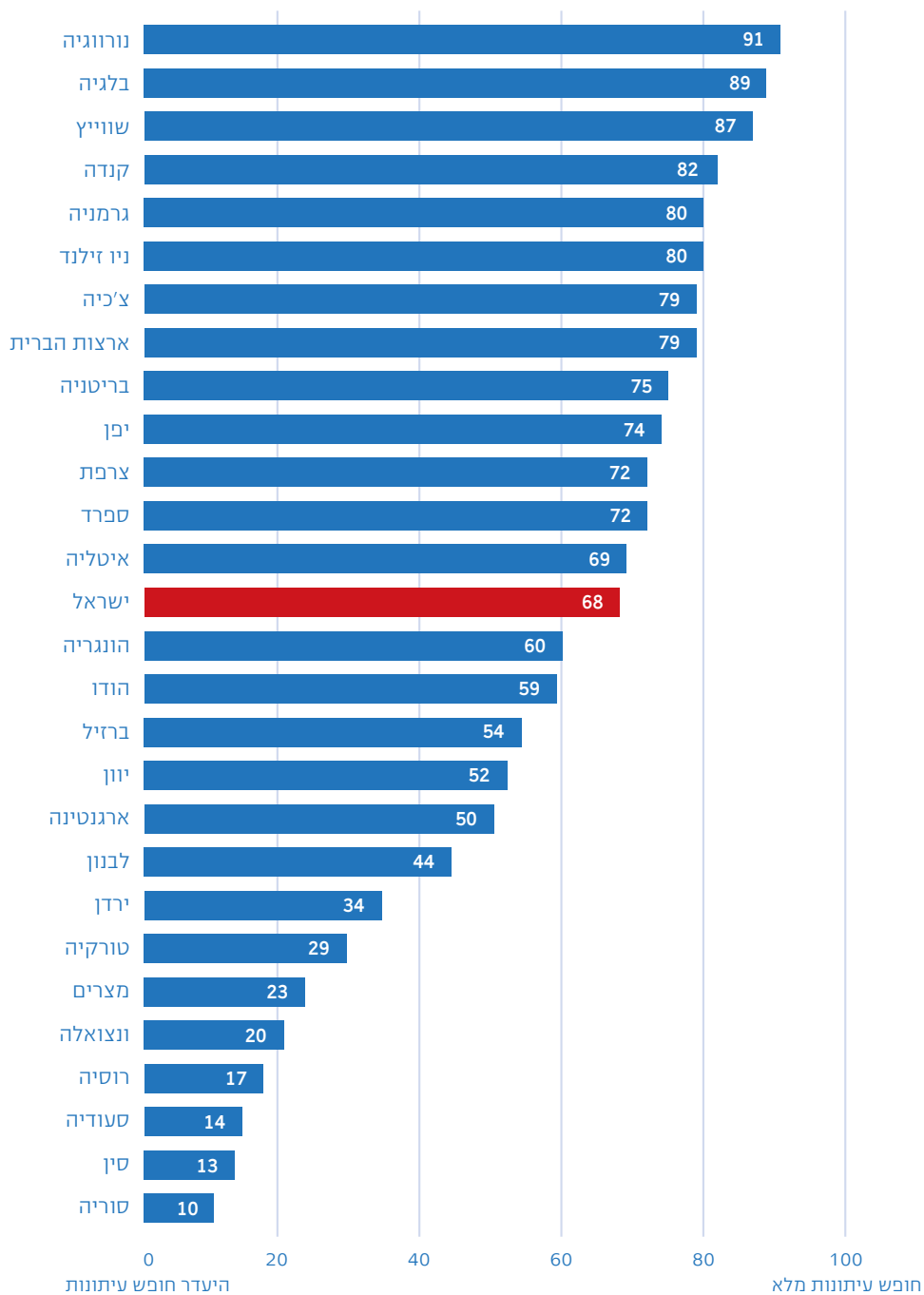
הרבעון של ישראל: 2

מדד חופש העיתונות של ארגון Freedom House מבוסס אך הוא על הערכות מומחים. הללו נותנים ציונים למדינות על פי שלושה קריטריונים: התשתית החוקית הנוגעת לפעולתם של אמצעי התקשורת במדינה, מידת השליטה של הממסד הפוליטי בתוכן החדשותי והמידה שבה הסביבה הכלכלית מגבילה את עצמאותם של אמצעי התקשורת.

המדד בנוי מסולם ציונים שבין 0 (היעדר חופש עיתונות) ל-100 (חופש עיתונות מלא). הטווח 0-39 מגדיר מדינה שהעיתונות בה לא חופשית; הטווח 40-69 מסמן מדינה שהעיתונות בה חופשית למחצה; הטווח 70-100 מציין מדינה שהעיתונות בה חופשית. ציונה של ישראל (68) נמוך בשתי נקודות מציונה בשנה שעברה, ולפי הדוח הסיבה לכך היא החשש לאיתנותם הכלכלית של עיתונים וגופים חדשותיים בעקבות הגידול בנתח השוק של החינמון "ישראל היום" והתכבות המסרים השיוקיים המוסווים באתרי החדשות ובערוצי הטלוויזיה. הירידה בציון גרמה לכך שהשנה ישראל נמצאת ברשימת המדינות המוגדרות חופשיות למחצה בלבד מבחינת רמת חופש העיתונות. מתוך 199 המדינות הנכללות במדד, ישראל ממוקמת השנה באחוזון 67, מעט נמוך ממקומה בשנה שעברה. ההשוואה מלמדת אפוא כי ישראל מדורגת נמוך ממרבית הדמוקרטיות המערביות. הצמצום בחופש העיתונות הוא בהחלט סממן מדאיג מבחינת האיכות הדמוקרטית של המדינה.

תרשים 1.2 / מדד חופש העיתונות

השתתפות פוליטית

מדד השתתפות הפוליטית

הגוף המבצע: The Economist

הסולם: 0 (היעדר חופש) – 10 (חופש מלא)

הציון של ישראל: 8.89

מספר המדינות הנכללות במדד: 167

הדירוג של ישראל באחוזונים: 99-97

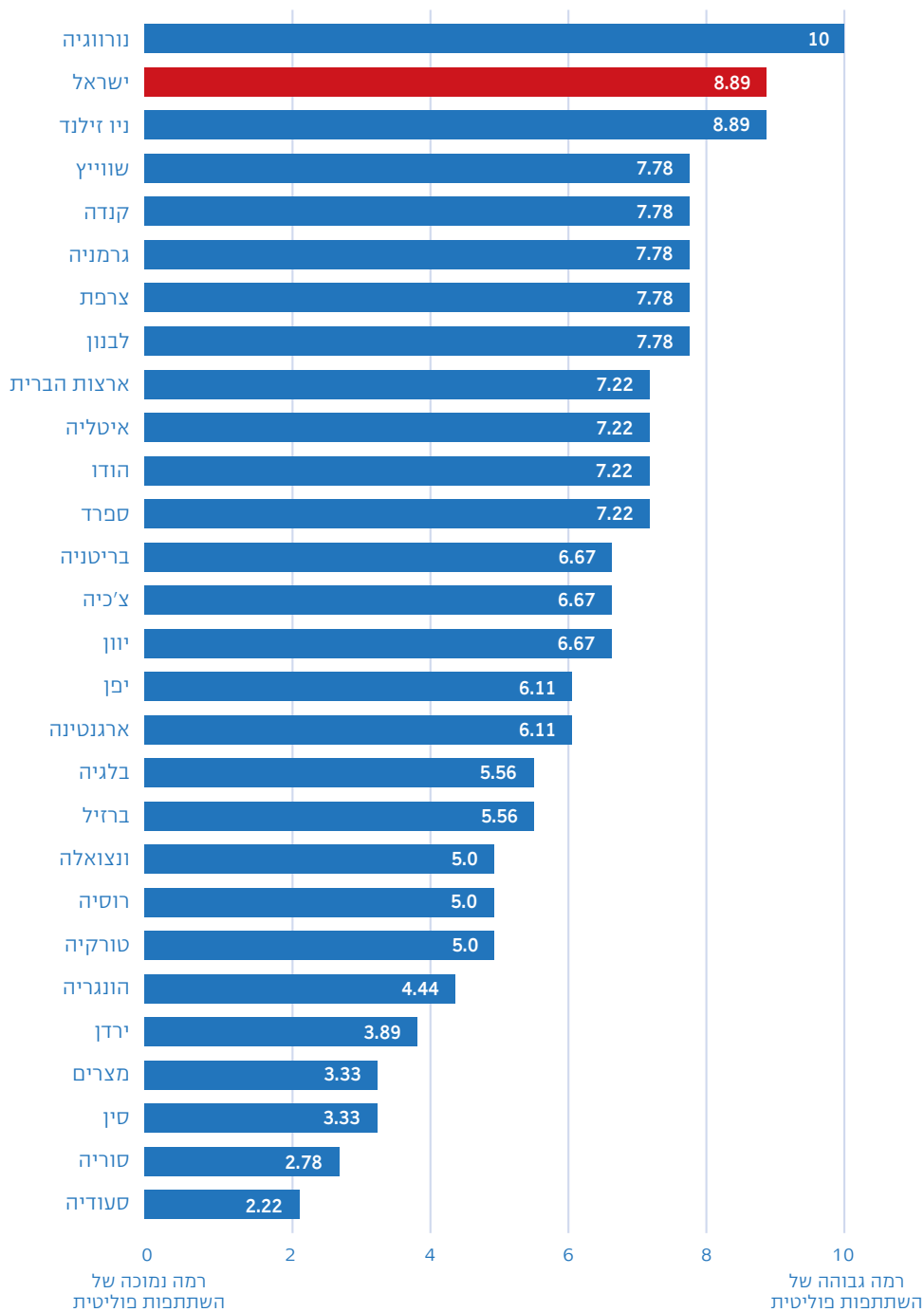
הרבעון של ישראל: 1

מדד השתתפות הפוליטית של יחידת המידע של The Economist מבוסס על שילוב של הערכות מומחים, סקרי דעת קהל ונתונים סטטיסטיים רשמיים, הבוחנים את הפרמטרים הבאים: שיעור ההצבעה בבחירות, זכות הצבעה והתארגנות למיעוטים, שיעור הנשים בפרלמנט, שיעור החברות במפלגות, העניין של האזרחים בנעשה במדינה ורמת המעורבות הפוליטית שלהם, הנכונות של האזרחים להשתתף בהפגנות חוקיות והעידוד מצד רשויות המדינה להשתתפות פוליטית.

המדד בנוי מסולם ציונים שבין 0 ל-10. ציון 10 מעיד על רמת השתתפות פוליטית גבוהה של האזרחים וציון 0 על רמה נמוכה מאוד של השתתפות. גם השנה ישראל מקבלת ציון גבוה מאוד של השתתפות פוליטית (8.89). מתוך 167 המדינות הנכללות במדד, היא ממוקמת באחוזונים 99-97 (!), יחד עם ניו זילנד, והיא מקדימה מבחינת רמת השתתפות הפוליטית של אזרחיה את מרבית הדמוקרטיות המבוססות. במדד זה ישראל נמצאת אפוא ברבעון העליון של הסולם, שם כמובן אנחנו רוצים להיות. אם כך, התפיסה הרווחת בארץ בדבר רמת המעורבות הגבוהה של אזרחי ישראל בענייני פוליטיקה וחברה אינה בגדר תחושת בטן בלתי מבוססת.

תרשים 1.3 / מדד ההשתתפות הפוליטית

זכויות אזרחיות

מדד הזכויות האזרחיות

הגוף המבצע: The Economist

הסולם: 0 (אי־כיבוד של זכויות אזרחיות) –
10 (כיבוד מלא של זכויות אזרחיות)

הציון של ישראל: 6.18

מספר המדינות הנכללות במדד: 167

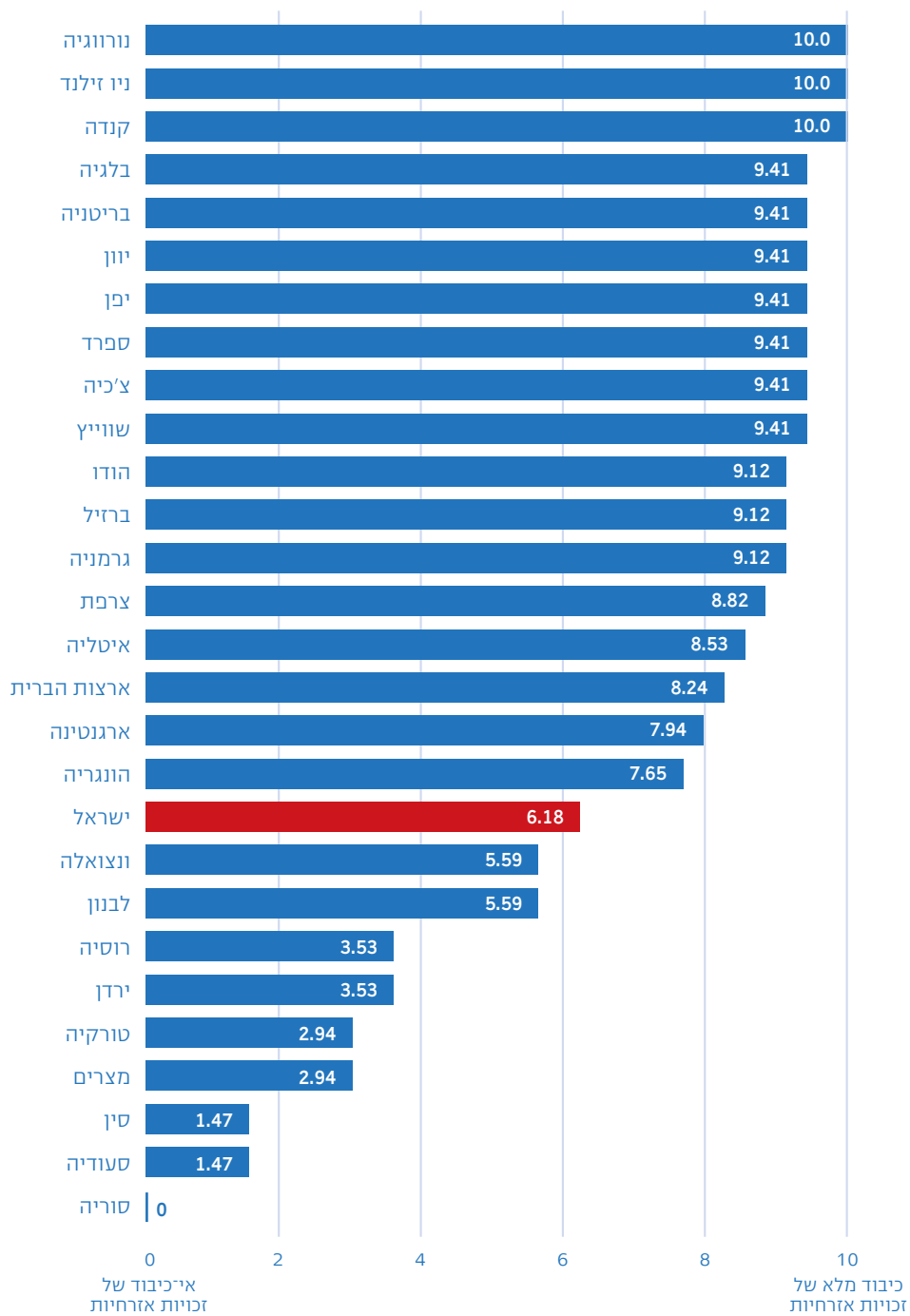
הדירוג של ישראל באחוזונים: 46-47

הרבעון של ישראל: 3

מדד הזכויות האזרחיות, גם הוא של יחידת המידע של The Economist, מבוסס על שילוב של הערכות מומחים, סקרי דעת קהל ונתונים סטטיסטיים רשמיים של המדינות. נבחים בהם 17 פרמטרים, ובהם חופש העיתונות, חופש הביטוי, חופש המחאה, חופש הדת, חופש ההתאגדות, השוויון לפני החוק ורמת הביטחון האישי. המדד בנוי מסולם ציונים שבין 0 ל־10 – ציון 10 מעיד על כיבוד מלא של הזכויות האזרחיות וציון 0 על אי־כיבוד זכויות אלה. הציון של ישראל השנה הוא 6.18, ומתוך 167 מדינות הנכללות במדד ישראל ממוקמת השנה באחוזונים 46-47, דירוג שמסמן עלייה מסוימת ביחס לשנה שעברה. עם זאת, גם השנה מדובר בציון נמוך, שכן ישראל ממוקמת ברבעון השלישי של הסולם, סמוך למדינות לא־דמוקרטיות דוגמת ונצואלה ולבנון, ובמרחק רב ממדינות מרכז ומערב אירופה, צפון אמריקה, הודו ויפן, הרחק מן המקום שבו ראוי לה שתימצא.

תרשים 1.4 / מדד הזכויות האזרחיות

ייצוג ואחריותיות

מדד הייצוג והאחריותיות

הגוף המבצע: הבנק העולמי

הסולם: 2.5- (רמה נמוכה של ייצוג) –
2.5 (רמה גבוהה של ייצוג)

הציון של ישראל: 0.73

מספר המדינות הנכללות במדד: 204

הדירוג של ישראל באחוזונים: 70

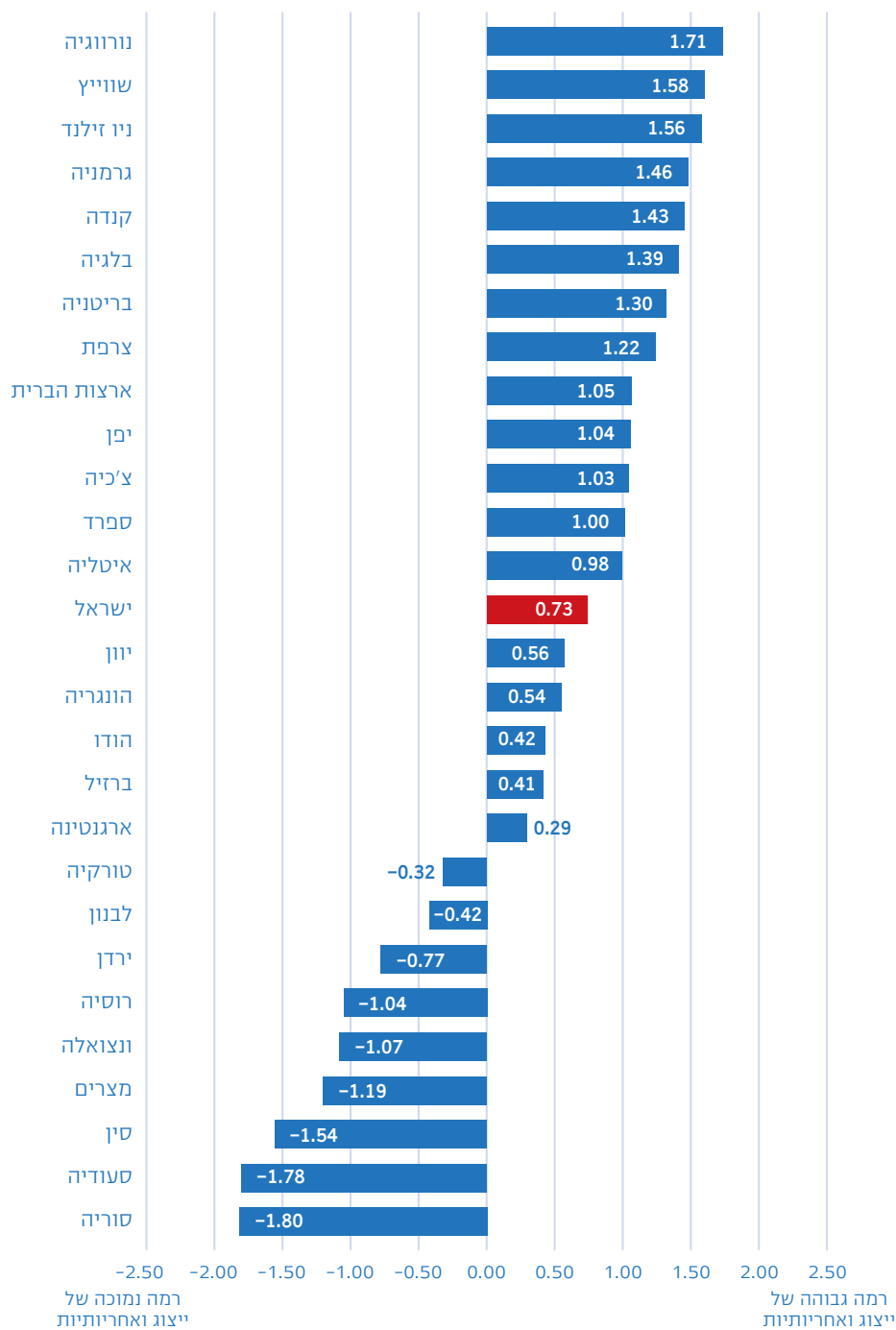
הרבעון של ישראל: 2

מדד הייצוג והאחריותיות של הבנק העולמי מבוסס על הערכות מומחים, סקרי דעת קהל ונתונים סטטיסטיים ובוחר את המידה שבה אזרחי המדינה יכולים להשתתף בבחירת הממשלה, וכן את חופש הביטוי, חופש ההתאגדות וחופש העיתונות במדינה, שהם כידוע תנאי בסיס המאפשרים בחירה חופשית של הממשלה. המדד נע בין הציון 2.5- לציון 2.5.

הציון של ישראל השנה הוא 0.73, והוא גבוה מן הציון שקיבלה בשנה הקודמת (0.63). כמו כן, ישראל עלתה השנה מעט בדירוג: מתוך 204 המדינות הנכללות במדד היא ממוקמת באחוזון 70, לעומת האחוזון 66 שבו נמצאה בשנה הקודמת, אך היא עדיין מתחת לרף הרבע העליון של הסולם, שבו נמצאות הדמוקרטיות החזקות.

תרשים 1.5 / מדד הייצוג והאחריותיות

מדדי משילות

תפקוד הממשלה

מדד תפקוד הממשלה

הגוף המבצע: The Economist

הסולם: 0 (תפקוד לקוי של הממשלה) –
10 (תפקוד ראוי של הממשלה)

הציון של ישראל: 7.14

מספר המדינות הנכללות במדד: 167

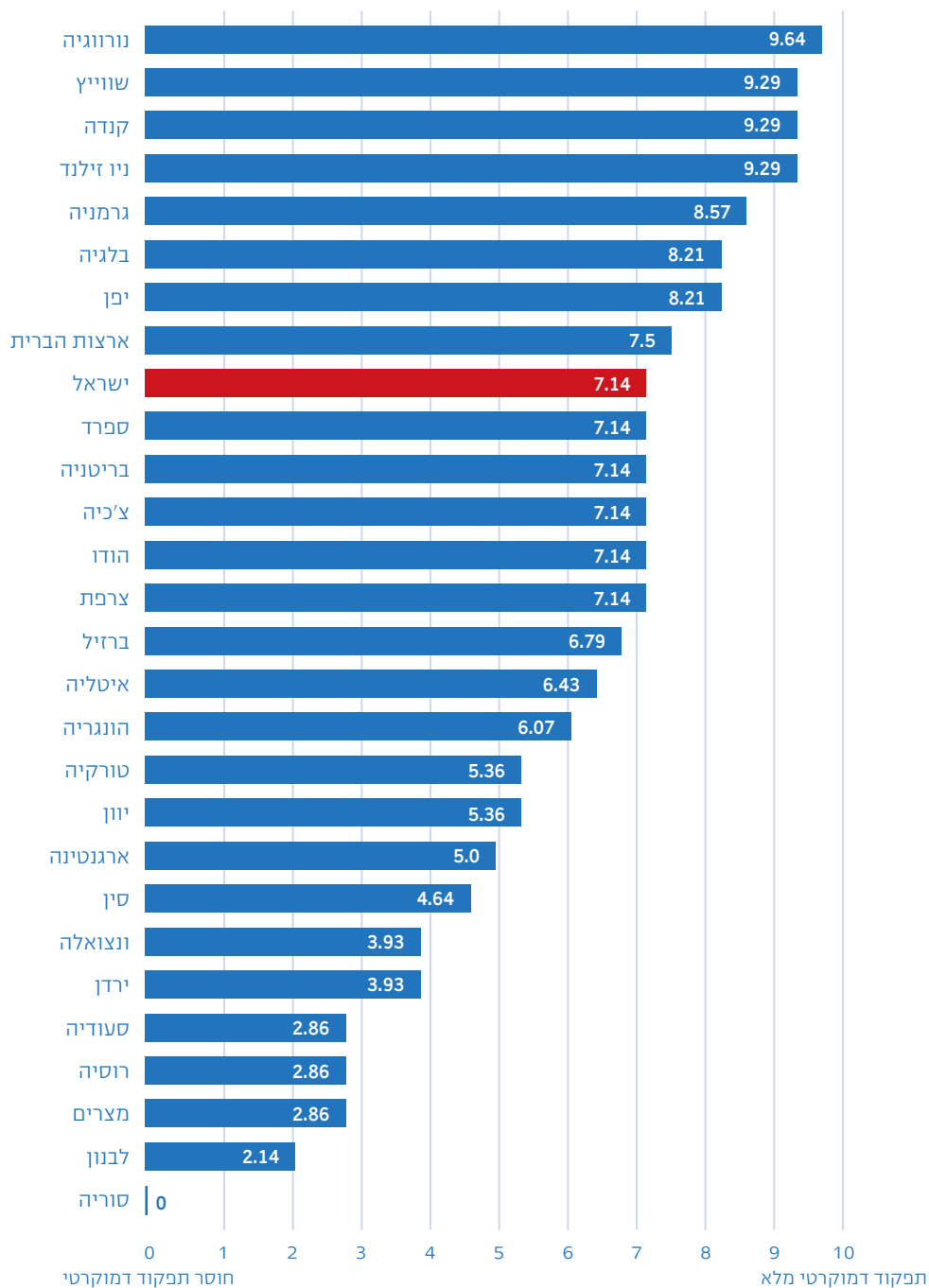
הדירוג של ישראל באחוזונים: 75-81

הרבעון של ישראל: 1

מדד תפקוד הממשלה של מחלקת המחקר של The Economist מבוסס על הערכות מומחים, סקרי דעת קהל ונתונים סטטיסטיים רשמיים של המדינות. הללו משקפים את רמת התפקוד הדמוקרטי של מוסדות הממשלה ויעילותם, למשל יכולתה של הממשלה לקבוע את מדיניותה, קיומה (או אי-קיומה) של מערכת איזונים ובלמים בין שלוש רשויות השלטון, יכולת הפיקוח של הפרלמנט על הממשלה, היעדר מעורבות של הצבא או של גורמים חוץ-פוליטיים אחרים בפוליטיקה, מידת השקיפות והאחריותיות של הממשל, היעדר שחיתות ורמת האמון הציבורי במוסדות הממשל. הציון 10 בסולם מציין מדינה שהתפקוד הדמוקרטי של ממשלתה ומוסדותיה מלא, והציון 0 מציין מדינה שבה התפקוד הדמוקרטי של הממשלה לקוי לחלוטין. במדד זה ישראל קיבלה השנה ציון בינוני-גבוה (7.14), זהה לציון שקיבלה אשתקד. מתוך 167 המדינות הנכללות במדד, ישראל ממוקמת באחוזונים 75-81, בדומה לדירוגה בשנה שעברה. כאן ישראל נמצאת ברבעון העליון, אם כי גם בו יש מקום לשיפור.

תרשים 1.6 / מדד תפקוד הממשלה

שלטון החוק

מדד שלטון החוק

הגוף המבצע: הבנק העולמי

הסולם: 2.5- (היעדר שלטון חוק) –
2.5 (רמה גבוהה של שלטון חוק)

הציון של ישראל: 1.11

מספר המדינות הנכללות במדד: 209

הדירוג של ישראל באחוזונים: 83

הרבעון של ישראל: 1

4

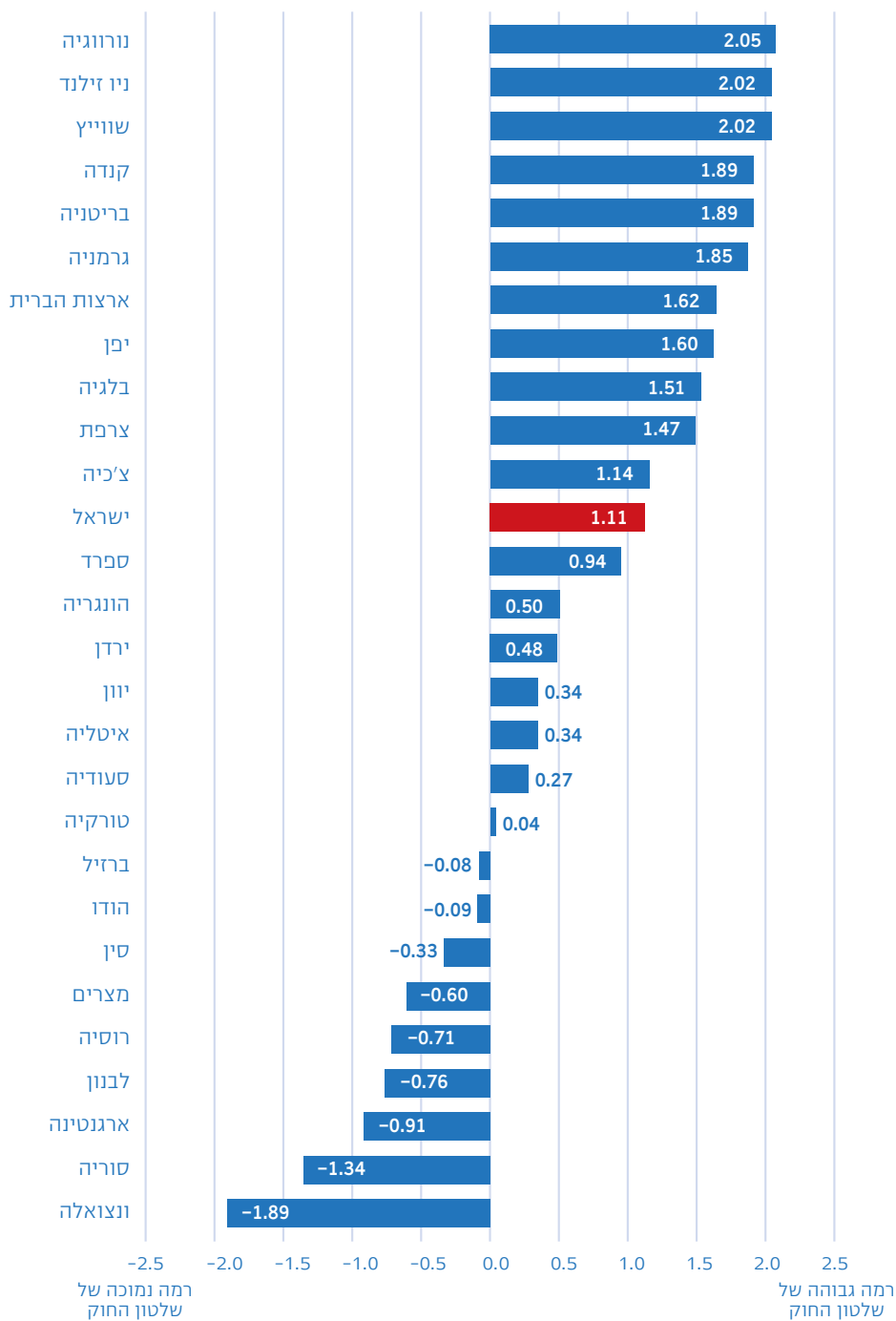
3

2

1

מדד שלטון החוק של הבנק העולמי מבוסס על הערכות מומחים, סקרי דעת קהל ונתונים סטטיסטיים ובוחר את המידה שבה יש לאזרחים ולגורמי הממשל אמון בחוקי המדינה והחברה ועד כמה הם מציינים להם. המדד בוחר בין השאר אם מתקיימת במדינה אכיפה של חוזים והסכמים, שמירה על זכויות הקניין, תפקוד תקין של המשטרה ושל מערכת המשפט ומניעה של פשיעה ואלימות. המדד נע בין הציון 2.5- לציון 2.5. הציון של ישראל השנה גבוה למדי (1.11) והוא מבטא שיפור בהשוואה לציון שקיבלה בשנה שעברה (0.95). מתוך 209 המדינות הנכללות במדד השנה, ישראל ממוקמת באחוזון 83, לעומת אחוזון 80 שבו נמצאה בשנה שעברה, שגם הוא היה גבוה וברבעון העליון של הסולם.

תרשים 1.7 / מדד שלטון החוק

תפיסת השחיתות

מדד תפיסת השחיתות

הגוף המבצע: ארגון השקיפות הבינלאומי

הסולם: 0 (שחיתות רבה) –
100 (היעדר שחיתות)

הציון של ישראל: 61

מספר המדינות הנכללות במדד: 167

הדירוג של ישראל באחוזונים: 80-81

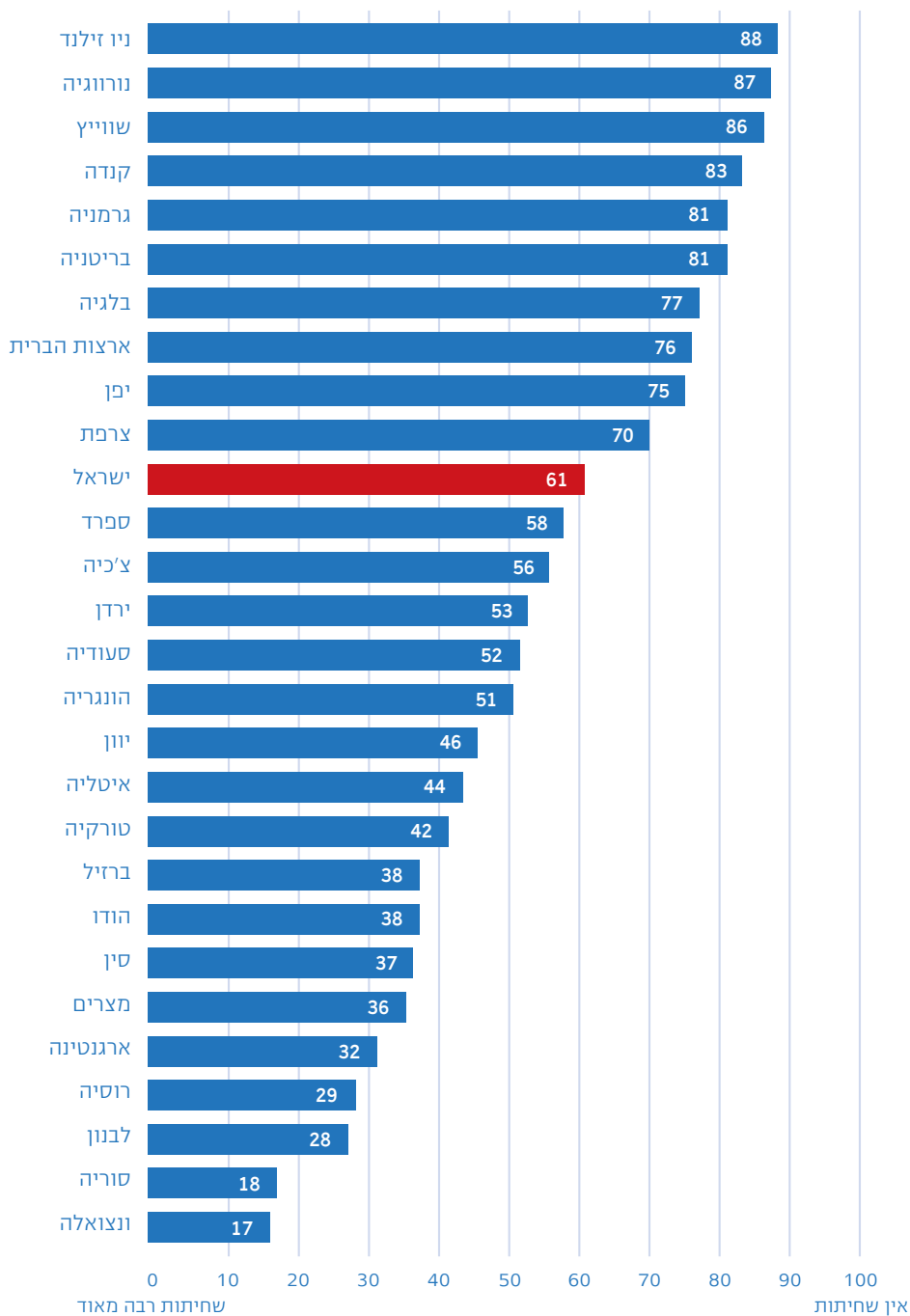
הרבעון של ישראל: 1

מדד תפיסת השחיתות של ארגון השקיפות הבינלאומי (Transparency International) משקף את דעתם של מומחים על ניצול לרעה של כוח למטרת רווח אישי במגזר הציבורי בכל מדינה ומדינה.

הציון במדד זה נע על סולם שבין 0 ל-100 – ככל שהציון גבוה יותר, המדינה מוערכת כנקייה יותר משחיתות. ישראל מקבלת השנה את הציון 61, עלייה קלה לעומת הציון של השנה שעברה (60). יש לומר כי הציון נותר יציב בשנים האחרונות, בלא הבדלים ניכרים. ברשימת 167 המדינות הנכללות במדד, ישראל ממוקמת כאן באחוזונים 80-81, כלומר ברבעון העליון של הסולם. אם כן, הציון האבסולוטי של ישראל אמנם לא גבוה, ומצבה בתחום המאבק בשחיתות בהחלט מחייב שיפור, ואף על פי כן יחסית למדינות אחרות, שכאמור רבות מהן רחוקות מהאידאל הדמוקרטי, ישראל נחשבת מדינה לא מושחתת.

תרשים 1.8 / מדד תפיסת השחיתות

מדדי כלכלה וחברה

איכות הרגולציה

מדד איכות הרגולציה

הגוף המבצע: הבנק העולמי

הסולם: 2.5- (איכות רגולציה נמוכה) –
2.5 (איכות רגולציה גבוהה)

הציון של ישראל: 1.21

מספר המדינות הנכללות במדד: 209

הדירוג של ישראל באחוזונים: 87

הרבעון של ישראל: 1

4

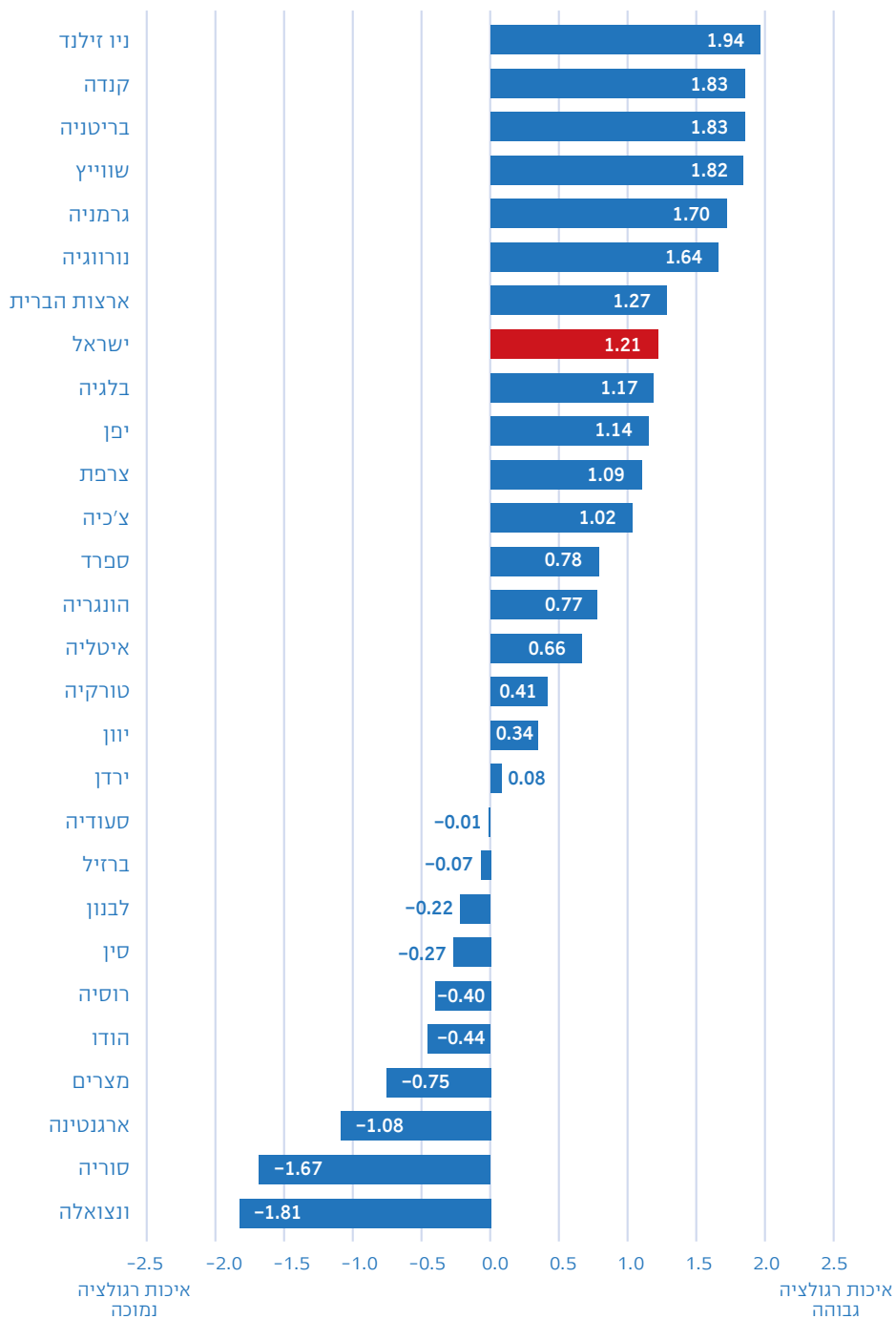
3

2

1

מדד איכות הרגולציה של הבנק העולמי מבוסס על הערכות מומחים, סקרי דעת קהל ונתונים סטטיסטיים ובוחר את המידה שבה הממשל מסוגל לעצב מדיניות ולהחילה באופן שמאפשר לקדם את פיתוחו של המגזר הפרטי-עסקי. המדד בוחן, בין היתר, אם במדינה מתקיימים: קידום של התחרותיות, מיסוי הוגן, חופש השקעות וחופש פיננסי, מדיניות פיקוח ורגולציה הוגנת ואקלים המעודד עסקים ויזמות. המדד נע בין הציון 2.5-, שפירושו רגולציה לקויה, לציון 2.5, שפירושו רגולציה מוצלחת. ישראל מקבלת השנה ציון גבוה למדי (1.21), גבוה במעט מציונה בשנה הקודמת (1.15). ישראל גם עלתה מעט בדירוג: היא ממוקמת ברבעון העליון של 209 המדינות הנכללות במדד – באחוזון 87, הגבוה מאוד, מעט גבוה ממקומה בשנה שעברה, באחוזון 85.

תרשים 1.9 / מדד איכות הרגולציה

פיתוח אנושי

מדד הפיתוח האנושי

הגוף המבצע: תכנית הפיתוח של האו"ם

הסולם: 0 (פיתוח אנושי נמוך) –
1 (פיתוח אנושי גבוה)

הציון של ישראל: 0.894

מספר המדינות הנכללות במדד: 188

הדירוג של ישראל באחוזונים: 90

הרבעון של ישראל: 1

4

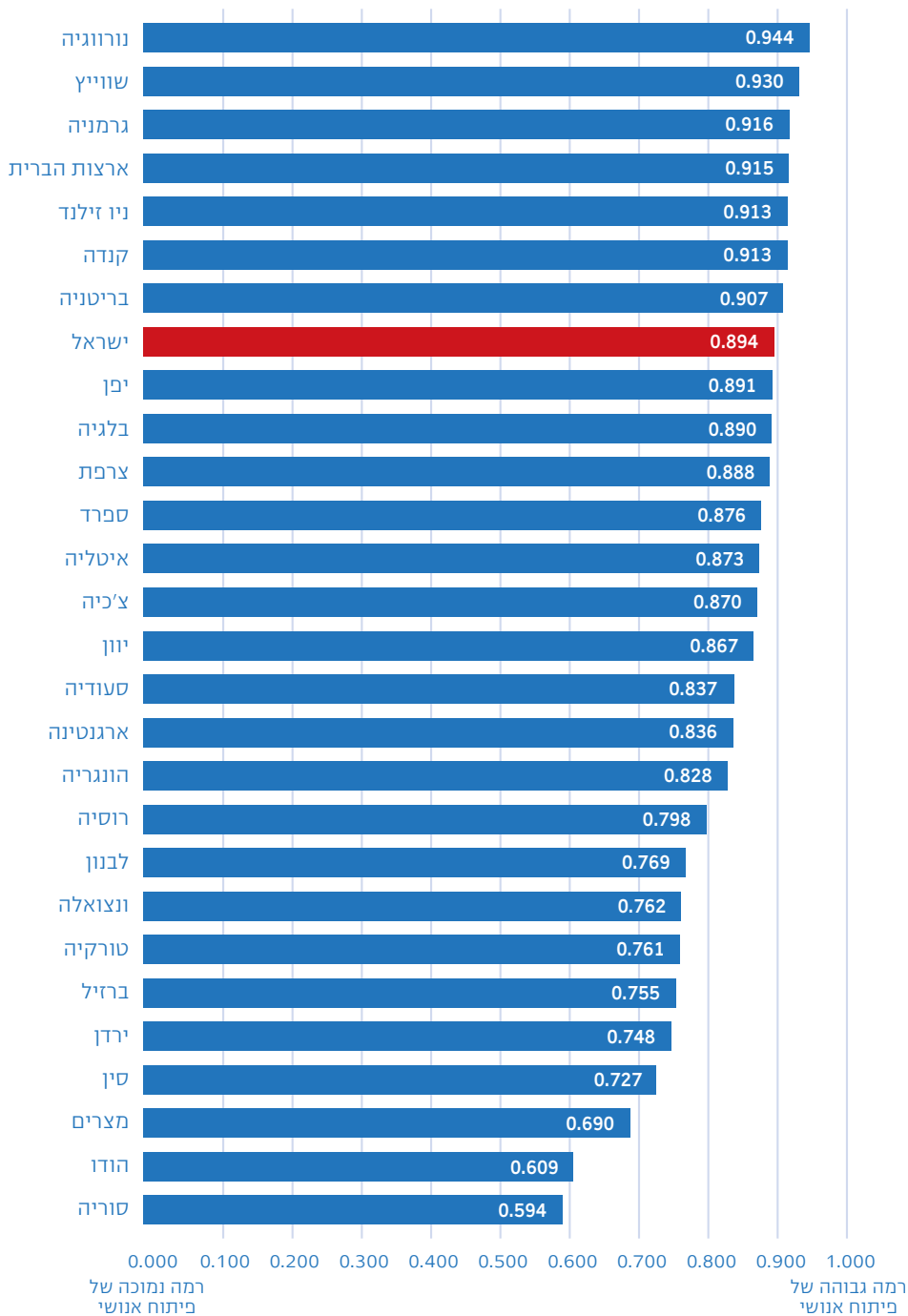
3

2

1

מדד הפיתוח האנושי של תכנית הפיתוח של האו"ם (UNDP) מבוסס על נתונים סטטיסטיים רשמיים של מדינות העולם ומשקף את רמת השמירה על היבטים בסיסיים של הפיתוח האנושי בכל מדינה ומדינה בעולם: תוחלת החיים, איכות הבריאות, רמת החינוך והידע ושמירה על רמת חיים סבירה. המדד נע על סולם שבין 0 (רמת פיתוח אנושי נמוכה) ל־1 (רמת פיתוח אנושי גבוהה). ישראל זוכה לציון גבוה מאוד (0.894), גבוה מעט מן הציון של השנה שעברה (0.888). ברשימת 188 המדינות הנכללות במדד, ישראל ממוקמת באחוזון 90, הגבוה מאוד, בדומה לשנה שעברה. כאן אנחנו נמצאים אפוא במקום טוב בצמרת.

תרשים 1.10 / מדד הפיתוח האנושי

מדדי יציבות פוליטית

יציבות פוליטית והיעדר אלימות או טרור

מדד היציבות הפוליטית והיעדר אלימות או טרור

הגוף המבצע: הבנק העולמי

הסולם: -2.5 (יציבות נמוכה) –
2.5 (יציבות גבוהה)

הציון של ישראל: -0.99

מספר המדינות הנכללות במדד: 207

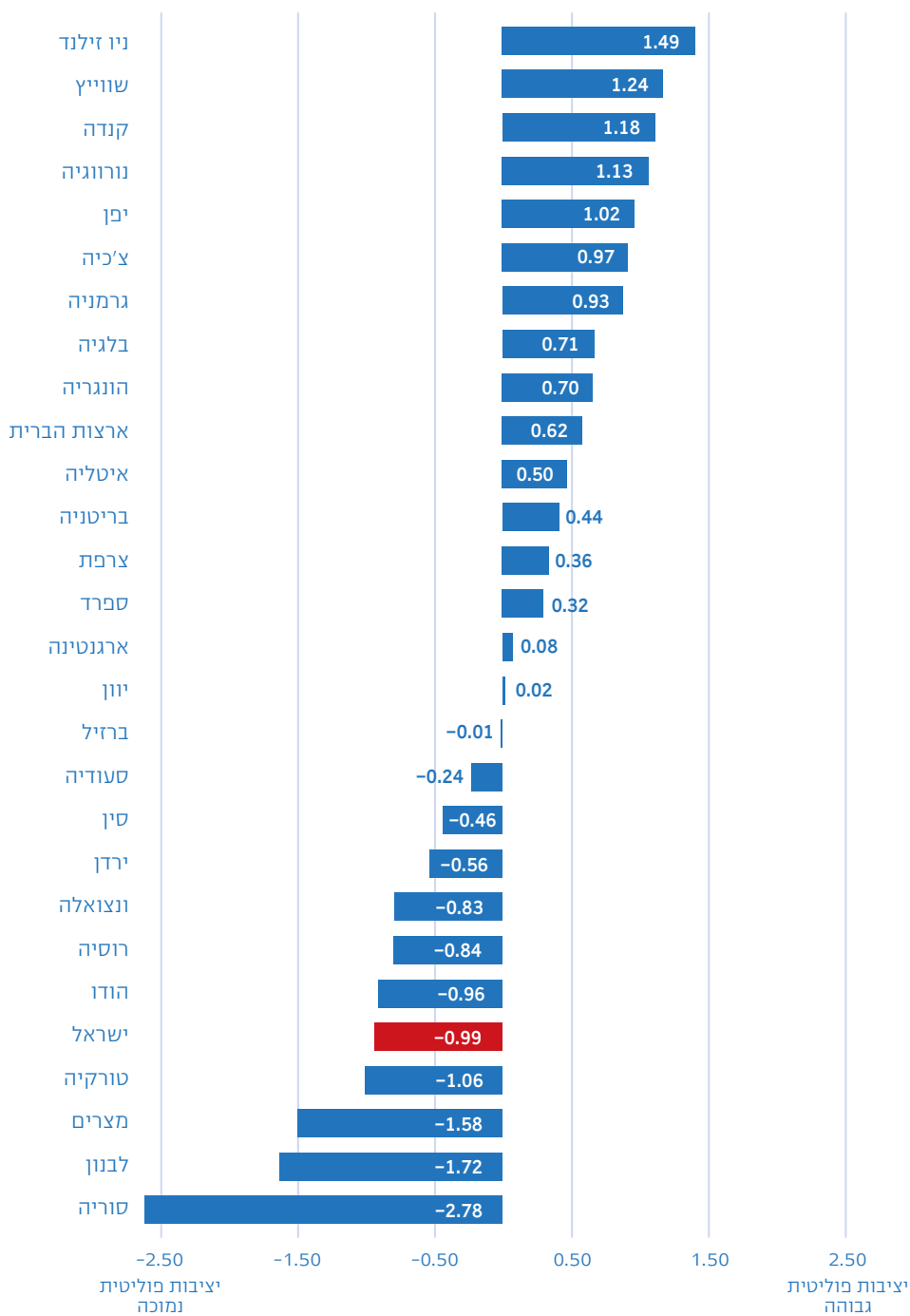
הדירוג של ישראל באחוזונים: 13

הרבעון של ישראל: 4

מדד היציבות הפוליטית והיעדר אלימות או טרור של הבנק העולמי מבוסס על הערכות מומחים, סקרי דעת קהל ונתונים סטטיסטיים ובוחר את רמת היציבות הפוליטית ורמת האלימות הפוליטית והטרור במדינות העולם. המדד נע לרוב בין הציון (-2.5), שפירושו יציבות מועטה ורמת אלימות גבוהה, לציון 2.5, שפירושו יציבות רבה ורמת אלימות נמוכה. הציון של ישראל השנה נמוך מאוד (-0.99), אם כי הוא גבוה מעט מן הציון של השנה שעברה (-1.09). השנה ישראל ירדה בדירוג: ברשימת 207 המדינות הנכללות במדד היא ממוקמת לקראת סוף הסולם, באחוזון 13 (!), לעומת אחוזון 16 בשנה החולפת, שגם הוא היה גרוע. אכן, בעיות הביטחון והטרור הן אתגר מרכזי שישראל מתמודדת עמו, והן בולטות בעוצמתן גם בהשוואה בינלאומית.

תרשים 1.11 / מדד היציבות הפוליטית והיעדר אלימות או טרור

סיכון פוליטי

מדד הסיכון הפוליטי

הגוף המבצע: Political Risk Services Group

הסולם: 0 (סיכון פוליטי גבוה) –
100 (סיכון פוליטי נמוך)

הציון של ישראל: 66.5

מספר המדינות הנכללות במדד: 140

הדירוג של ישראל באחוזונים: 59-57

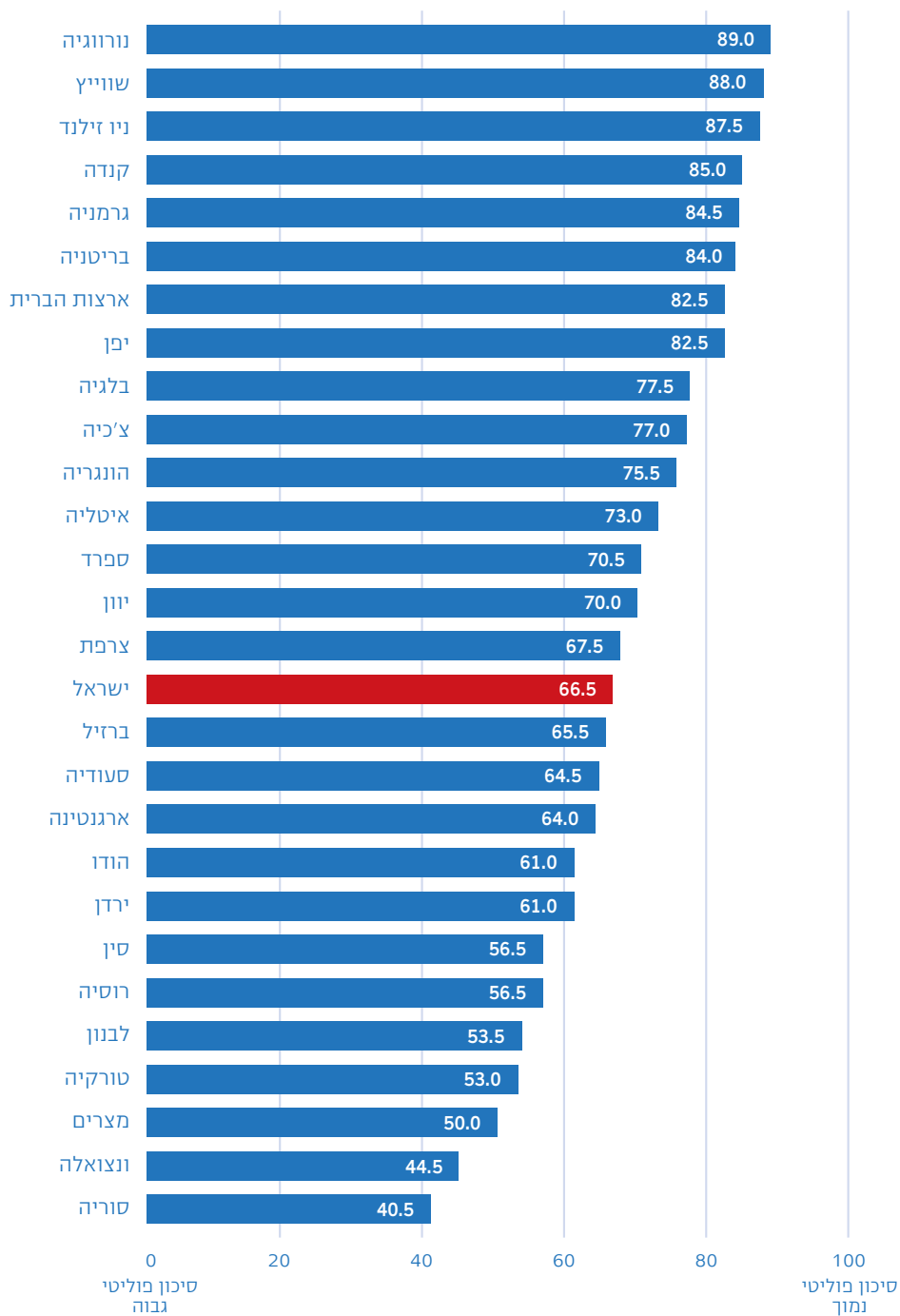
הרבעון של ישראל: 2

דירוג הסיכון הפוליטי של הארגון Political Risk Services Group מספק הערכת מומחים על מדינות העולם. מטרתו העיקרית לסייע לבעלי עסקים בינלאומיים להבין מהי רמת היציבות הפוליטית של המדינות השונות. הערכת הסיכון הפוליטי כוללת את הפרמטרים האלה: יציבות הממשלה, המצב החברתי-כלכלי, מדיניות ההשקעה של הממשלה, המצב המקרו-כלכלי, קיומם של עימותים פנימיים או חיצוניים, שחיתות, מעורבות הצבא בפוליטיקה, מתח על רקע דתי או אתני, חוק וסדר במדינה, אחריותיות דמוקרטית ואיכות הבירוקרטיה. הדירוג נע בין 0 ל-100: ציון 100 משמעו רמת סיכון מזערית וציון 0 רמת סיכון מרבית.

השנה ישראל מקבלת במדד זה ציון בינוני (66.5) – עלייה קלה לעומת הציון שקיבלה בשנה שעברה (66). ברשימת 140 המדינות הנכללות במדד, ישראל ממוקמת מתחת לרבעון העליון, באחוזונים 57-59. מן הראוי להעיר כי כאשר הארגון בחן באותו הדוח עצמו את רמת היציבות הפיננסית והכלכלית של ישראל, הציונים היו גבוהים בהרבה. מתברר כי על פי הארגון, הפרמטרים הקשורים ליציבות הפוליטית, בכלל זה העימות הפנימי והמתיחות החברתית בגזרות השונות, הם האתגר הגדול ביותר שישראל צריכה להתמודד עמו כיום כמדינה דמוקרטית.

תרשים 1.12 / מדד הסיכון הפוליטי

פרק 2 / המדדים הבינלאומיים במבט-על

מבט-על על מצבה של הדמוקרטיה בישראל בהסתמך על המדדים הבינלאומיים מעלה תמונה מורכבת ורב־פנים. כפי שאפשר ללמוד מן הלוח, ב־5 מן המדדים הדירוג של ישראל נשאר השנה כשנה שעברה, ב־5 מדדים הוא עלה, וב־2 מדדים הוא ירד.

לוח 2.1 / הדירוג של ישראל במדדי 2016 בהשוואה לשנה שעברה

השינוי	האחוזון ב־2015	האחוזון ב־2016	הרבעון ב־2016	המדד	
=	75-70	75-71	2	זכויות פוליטיות ואזרחיות	זכויות וחירויות דמוקרטיות
▼	69-68	67	2	חופש העיתונות	
=	98-96	99-97	1	השתתפות פוליטית	
▲	46-43	47-46	3	זכויות אזרחיות	
▲	66	70	2	ייצוג ואחריותיות	
=	81-74	81-75	1	תפקוד הממשלה	משילות
▲	80	83	1	שלטון החוק	
▲	79-78	81-80	1	תפיסת השחיתות	
▲	85	87	1	איכות הרגולציה	כלכלה וחברה
=	90	90	1	פיתוח אנושי	
▼	16	13	4	יציבות פוליטית והיעדר אלימות או טרור	יציבות פוליטית
=	58-57	59-57	2	סיכון פוליטי	

▲ שיפור במקומה של ישראל לעומת הדירוג הקודם

= אין שינוי במקומה של ישראל לעומת הדירוג הקודם

▼ הרעה במקומה של ישראל לעומת הדירוג הקודם

באופן כללי ההשוואה מורה כי ישראל עומדת בדרישות הבסיסיות של הדמוקרטיה, אך גם מתמודדת עם בעיות מהותיות ולא פשוטות. בתחום **הזכויות והחירויות**, שהוא ליבת מהותו של המשטר הדמוקרטי, המצב טעון שיפור: שנים האחרונות חופש העיתונות מידרדר – נתון מדאיג, בשל תפקידה המכריע של העיתונות בתיווך בין קהלים שונים ובהנגשת המציאות הפוליטית והחברתית לאזרחים. רמת הזכויות האזרחיות – הכוללות את חופש הביטוי וההתאגדות, חופש הדת, השוויון לפני החוק והביטחון האישי – נמוכה יחסית לדמוקרטיות מבוססות. מן הראוי לעשות אצלנו בדק בית בנושאים אלה כדי לעמוד בסטנדרטים המקובלים בדמוקרטיות הליברליות המערביות. גם מדד הייצוג והאחריותיות, המודד בעיקר מתן חירויות המאפשרות את הביטוי ואת הייצוג הפוליטי הדמוקרטי, מתרע על הצורך בתיקון.

תחום נוסף שישראל אינה מצטיינת בו הוא **היציבות הפוליטית**. ישראל ממוקמת במקום שאינו משיבוע רצון בדירוג הסיכון הפוליטי, בעיקר בגלל הקונפליקט בתוכה ועם הסביבה החיצונית. במדד היציבות הפוליטית והיעדר אלימות או טרור ישראל מקבלת ציונים נמוכים ביותר וממוקמת ממש בתחתית הסולם. נראה כי האתגרים הביטחוניים המתמשכים מהווים אתגר משמעותי לדמוקרטיה הישראלית לאורך זמן.

תחום שישראל זוכה בו להערכה מחמיאה יותר הוא תחום **הכלכלה והחברה**. על אף טענות חוזרות על בירוקרטיית יתר של רשויות הממשל בישראל, ההשוואה הבינלאומית מראה כי באופן כללי המדיניות הרגולטורית בישראל מעודדת במידה סבירה, ואפילו יותר מסבירה, את המגזר הפרטי ואת היזמות. רמת הפיתוח האנושי, כפי שהיא באה לידי ביטוי בפרמטרים בסיסיים של תוחלת חיים, בריאות וחינוך, אף היא גבוהה מאוד בהשוואה בינלאומית. עם זאת יצוין כי השנה לא בדקנו מדדים העוסקים במצב החברתי, כמו למשל רמת האִשוויון במדינה והפערים החברתיים – תחום שבשנים קודמות ישראל מצאה בו את עצמה בדירוגים לא מחמיאים.

ולבסוף, בתחום **המשילות** ישראל זוכה לציונים לא רעים, אפילו טובים. רמת התפקוד של הממשל סבירה בנושאים של קביעת מדיניות וביצועה, שמירה על בלמים ואיזונים בין רשויות השלטון ואמון במוסדות השלטון. רמת השחיתות לא גבוהה מאוד, אם כי יש בהחלט מה לתקן. רמת שלטון החוק במה שקשור לתפקוד המשטרה ומערכת המשפט ולהפנמת חוקי המדינה על ידי האזרחים וגורמי השלטון גבוהה למדי.

ובכן, חרף הבעיות הרבות המאפיינות את המשטר בישראל, ההשוואה הבינלאומית מראה כי ישראל היא מדינה יציבה מבחינה דמוקרטית וכי הדיבורים העולים כפעם בפעם בשיח הציבורי על קריסתה הקרובה של הדמוקרטיה בישראל מופרזים כאשר בוחנים את המצב במבט השוואתי ולאורך זמן. טעוני שיפור הם בעיקר עניינים שבתחום הזכויות והחירויות הדמוקרטיות ובתחום היציבות הפוליטית.

חלק שני

הדמוקרטיה
הישראלית
בעיני
אזרחיה

פרק 3 / אז מה המצב?

בפרק זה נעסוק ב:

- מצבה הכללי של ישראל
- המצב האישי של המרוויינים
- תפיסת עתיד המדינה
- היחס למדינה ולישראליות
- הזהות העיקרית
- ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית

מחקרים שערכו מכוני מחקר ישראליים מגלים כבר שנים אחדות כי תמונת המצב העגומה השולטת בשיח התקשורתי ואף בשיחות "קייטורים" יום-יומיות על מצבה העגום של המדינה אינה באה לידי ביטוי דומה בתשובות המרוויינים בסקרי דעת קהל. הדבר כמובן מעלה שאלות על התוקף של הסקרים או לחלופין על מידת האוטנטיות של כתבות בתקשורת ושיחות סלון או קפה, שכן ייתכן שאווירת הנכאים השוררת בהן משקפת פחות עמדה אישית ויותר רצון של המשוחחים או הכותבים להתאים את הנאמר לעמדה ה"נכונה", הרווחת בשיח הציבורי. נראה שיש צורך במחקר מעמיק יותר על הפער הזה, הבא לידי ביטוי גם בסקר שלנו. למשל, בעוד שבשיח הציבורי מדובר על מצבה הרע של המדינה, הרי שבסקר זה, כמו בסקרים שפורסמו בשנה שעברה, השיעור הגבוה ביותר של המרוויינים (בכלל המדגם) מגדירים את המצב הכללי של ישראל "ככה-ככה". הקטגוריה הבאה בסדר השכיחות (כשליש) חיובית, ורק מיעוט (פחות מרבע) מעריכים את המצב כרע. עם זאת, בכלל המדגם יש ירידה קלה משנה שעברה בשיעור המגדירים את המצב "טוב" ועלייה מסוימת בשיעור המגדירים את המצב "רע", אם כי עדיין מדובר במיעוט.

לוח 3.1 (%)

2016	2015	המצב הכללי של המדינה (כלל המדגם)
36.5	41	טוב
40	39	ככה-ככה
23	18	רע
0.5	2	לא יודעים
100	100	סך הכול

מצבה הכללי של המדינה

שאלה 1

נספח 2
עמ' 203

נספח 4
עמ' 246

כבעבר, גם השנה אצל היהודים הקטגוריה השכיחה היא האמצעית – "ככה־ככה" (ומשום כך היא השכיחה גם בכלל המדגם) – ולאחריה הקטגוריה החיובית. כחמישית בלבד מגדירים את המצב הכללי של המדינה "רע". באופן מפתיע למדי, בציבור הערבי הקטגוריה השכיחה היא דווקא החיובית, אם כי מדובר במעט יותר משליש בלבד. עם זאת, בהשוואה ליהודים יש בציבור הערבי שיעור גבוה יותר של המגדירים את מצבה הכללי של ישראל "רע".

לוח 3.2 (%)

המצב הכללי של המדינה	המצב טוב	המצב ככה־ככה	המצב רע	לא יודעים	סך הכול
יהודים	36	41	22	1	100
ערבים	39	32	28	1	100

פילחנו את התשובות של מדגם היהודים לשאלה זו לפי ארבעה משתנים: מחנה פוליטי, הכנסה, גיל ודתיות. למותר לציין כי אף שלצרכים אנליטיים ולצורכי בהירות אנחנו מפרידים כאן בין המשתנים, יש חפיפה גדולה בין אחדים מהם, למשל בין מחנה פוליטי לבין דתיות. הממצאים של הפילוחים הללו מסוכמים בלוח הבא.

לוח 3.3 (%)

המצב הכללי של המדינה (יהודים)	המצב טוב	המצב ככה־ככה	המצב רע	לא יודעים	סך הכול
מחנה פוליטי	47	37	15	1	100
	30.5	49	20	0.5	100
	13	47	40	—	100
הכנסה	29	45.5	25	0.5	100
	42.5	37	20	0.5	100
	42	38.5	19.5	—	100

סך הכול	לא יודעים	המצב רע	המצב ככה־ככה	המצב טוב	המצב הכללי של המדינה (יהודים)
100	1	20	44	35	34-18
100	1	17	45	37	54-35
100	1	28	35	36	+55
100	1	14	41	44	חרדים
100	1	1	21	77	דתיים לאומיים
100	—	20	40	40	מסורתיים דתיים
100	—	25	43	32	מסורתיים לא־דתיים
100	—	28	46	26	חילונים

מחנה פוליטי מתגלה כאן כגורם המשפיע ביותר על הערכת המצב הלאומי. פילוח על פיו מראה הבדלים דרמטיים בין המחנות בהערכת המצב: בימין השיעור הגבוה ביותר מגדירים את המצב "טוב" ורק מיעוט קטן מגדירים אותו "רע". המרכז נוטה להגדיר את המצב "ככה־ככה", עם נטייה לכיוון החיובי. גם בשמאל השיעור הגבוה ביותר מגדירים את המצב "ככה־ככה", אך שיעור המגדירים כאן את המצב הכללי של ישראל "רע" גבוה מאוד (כמעט פי שלושה מהימין ופי שניים מן המרכז). מיעוט קטן בלבד במחנה זה מגדירים את המצב "טוב". התפלגות זו סבירה בהחלט, שכן יש להניח כי מי שנציגיו אוהזים ברסן השלטון יהיה מרוצה יותר מן המצב ויעריך אותו יותר בחיוב ממי שנציגיו רחוקים מעמדות הכרעה פוליטיות פורמליות ואף חולקים על הקו המדיני של הממשלה.

פילוח לפי גיל מראה כי בהשוואה לקבוצות הצעירות יותר, בשכבת הגיל המבוגרת ביותר נמצא הריכוז הגבוה ביותר של מי שמגדירים את המצב הכללי של ישראל כרע – אולי משום שבשכבה זו יש יותר מצביעי מפלגות אופוזיציה ואולי משום שכקבוצה הם מקבלים להרגשתם מן המדינה ומוסדותיה יחס שאינו מיטיב עמם ולפיכך הם ביקורתיים יותר כלפי המערכת.

פילוח לפי הכנסה מצביע על קו הפרדה בין מי שהכנסתם נמוכה מהממוצע למי שהכנסתם כמו הממוצע או מעליו. בעוד שבקרב בעלי ההכנסה מתחת לממוצע הגדרת המצב השכיחה היא "ככה־ככה", בקרב בעלי ההכנסה כמו הממוצע או מעליו ההגדרה השכיחה של המצב היא "טוב".

פילוח לפי דתיות מראה שכמו בשנים האחרונות גם השנה הדתיים הלאומיים הם המרוצים ביותר מן המצב הכללי של ישראל. ככלל, הקבוצה החילונית היא הפחות מרוצה ממצב המדינה, אם כי גם כאן רק מיעוט מגדירים את המצב הלאומי הכללי "רע". גם במשתנה זה יש קו הפרדה: שלוש הקבוצות היותר דתיות (דתיים לאומיים, חרדים ומסורתיים דתיים) חיוביות יותר לגבי מצב המדינה משתי הקבוצות האחרות – המסורתיים הלא־דתיים והחילונים.

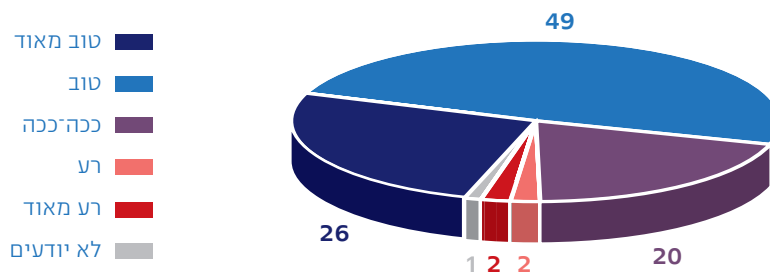
בקרב הערבים בדקנו שני משתנים שלדעתנו יכולים להשפיע על הערכת מצב המדינה: הדת וההזדהות הפוליטית, בחלוקה להצבעה לרשימה המשותפת או לרשימות ציוניות (בהיעדר מפלגה ערבית נוספת, כולן מפלגות יהודיות ו/או ציוניות). כפי שהלוח הבא מראה, המוסלמים מפוצלים באופן פחות או יותר שוויוני בין שלוש ההערכות של מצבה של ישראל, עם יתרון מסוים להערכה החיובית. אצל הנוצרים, ויותר מזה אצל הדרוזים, ההערכה החיובית היא הגבוהה ביותר. פילוח לפי הצבעה בבחירות 2015 מראה כי בקרב מצביעי הרשימה המשותפת, ההערכה השכיחה ביותר היא שמצבה של ישראל רע, ואילו בקרב המצביעים למפלגות הציוניות רוב ברור סבורים שמצבה טוב.

לוח 3.4 (%)

המצב הכללי של המדינה (ערבים)	טוב	ככה־ככה	רע	לא יודעים	סך הכול	
דת	מוסלמים	35	33	31	1	100
	נוצרים	40	34	24	2	100
	דרוזים	66	19	15	—	100
הצבעה בבחירות 2015	לרשימה המשותפת	29	34	36	1	100
	למפלגות ציוניות	65	21	14	—	100

גם השנה הערכת המצב האישי חיובית, ולמעשה היא נותרה בדיוק כמו בשנה שעברה: שלושה רבעים מכלל הציבור בישראל מגדירים את מצבם האישי "טוב".

תרשים 3.1 / המצב האישי (% כלל המדגם)

המצב האישי

שאלה 2

נספח 2

עמ' 203

נספח 4

עמ' 247

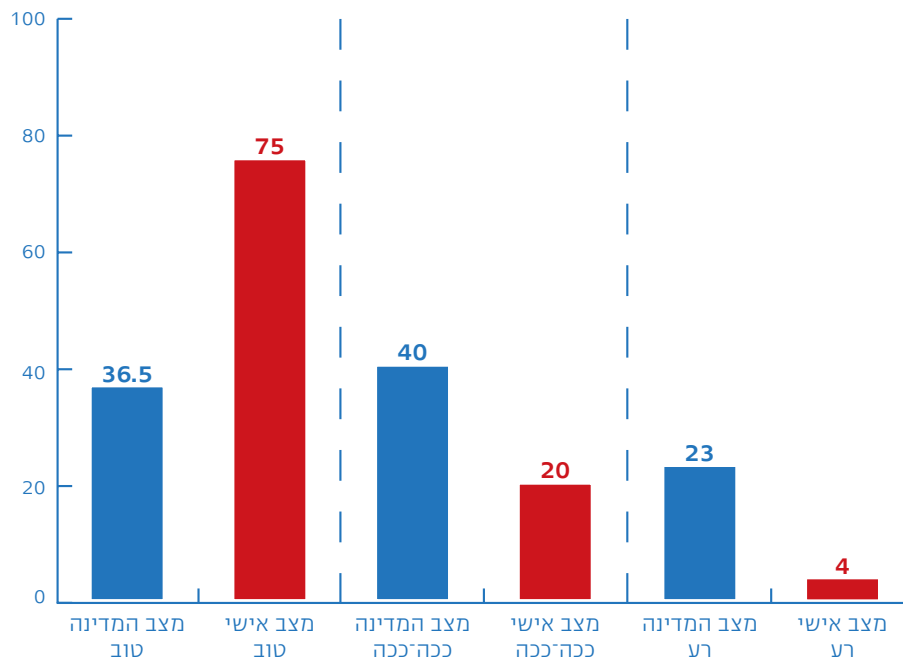
ובכל זאת, כפי שהלוח שלהלן מראה, היהודים – יותר מהערבים – מעריכים את מצבם האישי כטוב, אם כי גם בציבור הערבי ההערכה השכיחה ביותר חיובית.

לוח 3.5 (%)

המצב האישי	טוב	ככה־ככה	רע	לא יודעים	סך הכול
יהודים	78	18	4	—	100
ערבים	61	31	8	—	100

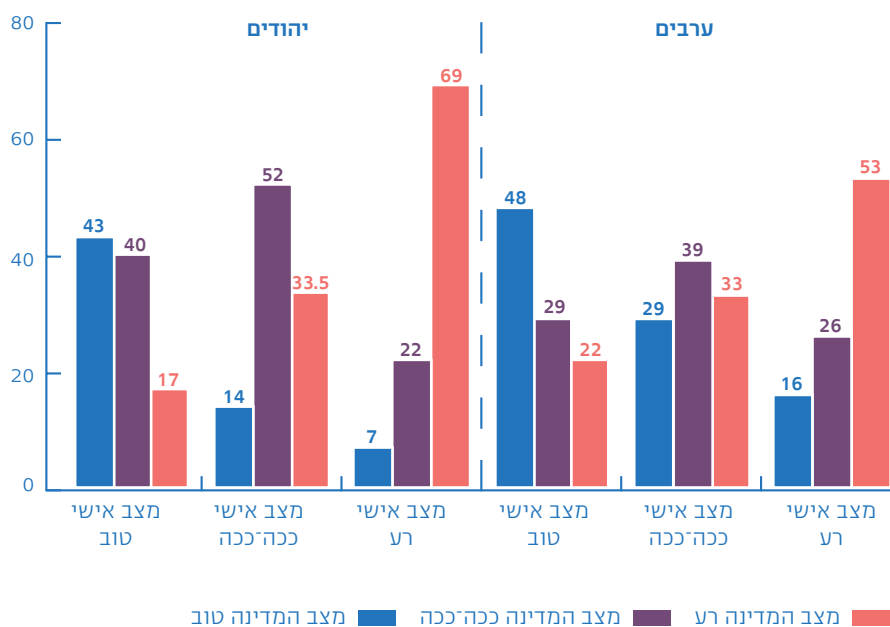
כבעבר גם השנה הערכת המצב האישי חיובית בהרבה מהערכת מצבה של המדינה.

תרשים 3.2 / מצב המדינה והמצב האישי (% כלל המדגם)

כפי שהתרשים הבא מראה, הצלבת התשובות על המצב האישי והמצב של המדינה מעלה כי יש קשר חזק בין שתי ההערכות הללו. גם השנה, כמו בשנה שעברה, מצאנו שאנשים נוטים לשפוט את מצבה של המדינה בהתאם למצבם האישי (או שמא להפך – את מצבם האישי בהתאם להערכתם את מצבה של המדינה, שכן בהקשר זה אין אפשרות לדעת מה כיוון הקשר). במילים אחרות, מי שאומר שמצבו האישי טוב גם נוטה להעריך את מצב המדינה כטוב, מי שמעריך את מצבו האישי כ"ככה־ככה" גם נוטה להעריך כך את מצב המדינה, ומי שנוטה להעריך את מצבו האישי כרע מעריך כרע גם את מצבה של המדינה.

תרשים 3.3 / הערכת המצב הלאומי לעומת הערכת המצב האישי (%, יהודים וערבים)

בדומה לניתוח שלנו למצב המדינה ניסינו לברר מהם הגורמים המשפיעים על הערכת המצב האישי.

הלוח שלהלן מלמד אותנו כי מכל מה שבדקנו, המשתנה המבחין ביותר לגבי תפיסת המצב האישי הוא ההכנסה, ושוב הקו המבדל כאן עובר בין בעלי ההכנסה מתחת לממוצע ובין בעלי ההכנסות כמו הממוצע ומעליו. לא כך כאשר מדובר במחנה פוליטי, שהיה המשתנה המשפיע ביותר בהערכת מצבה הכולל של המדינה אבל השפעתו זניחה כשמדובר במצב האישי. כל שאר המשתנים הוכחו כמשניים ולא חזקים במיוחד בהסבר ההבדלים הבינ־קבוצתיים בהערכת המצב האישי.

לוח 3.6 (%)

סך הכול	לא יודעים	רע	ככה־ככה	טוב	המצב האישי (יהודים)	
100	1	4	18	77	ימין	מחנה פוליטי
100	1	2	16	81	מרכז	
100	0.5	2	19.5	78	שמאל	
100	1	7	24	68	מתחת לממוצע	הכנסה
100	0.5	0.5	18	81	כמו הממוצע	
100	—	1	10	89	מעל הממוצע	
100	—	4	16	80	34-18	גיל
100	1	3	20	76	54-35	
100	1	3	18	78	+55	
100	—	2	10	88	חרדים	דתיות
100	—	1	13	86	דתיים לאומיים	
100	1	4	23	72	מסורתיים דתיים	
100	0.5	4.5	18	77	מסורתיים לא־דתיים	
100	—	4	19	77	חילונים	

בדקנו גם אצל הערבים שני משתנים שלדעתנו יכולים להשפיע על הערכת המצב האישי: הדת וההזדהות הפוליטית המתבטאת בהצבעה לרשימה המשותפת או לרשימות ציוניות.

לוח 3.7 (%)

סך הכול	לא יודעים	רע	ככה־ככה	טוב	המצב האישי (ערבים)	
100	—	9	31	60	מוסלמים	דת
100	4	6	28	62	נוצרים	
100	—	7	22	71	דרוזים	
100	1	8	33	58	לרשימה המשותפת	הצבעה בבחירות 2015
100	—	8	17.5	74.5	למפלגות ציוניות	

מן הלוח עולה כי בכל הקבוצות בציבור הערבי הרוב מעריכים את מצבם האישי כטוב, אבל הדרוזים ומי שהצביעו למפלגות ציוניות מעריכים את מצבם האישי כטוב בשיעור הגבוה ביותר.

שוב בניגוד לטון השכיח בשיח הציבורי, מתברר מהסקר כי שיעור האופטימיים כלפי עתידה של המדינה עולה בעליל על שיעור הפסימיים. עם זאת, שיעור האופטימיים השנה נמוך משיעורם במדידה האחרונה שלנו (2014).

לוח 3.8 (%)

כלל המדגם	2014	2016
אופטימיים כלפי עתידה של ישראל	76	67

בנוסף, כפי שאפשר ללמוד מן התרשים הבא, אמנם בשתי הקבוצות מדובר ברוב של צופים בחיוב לעתיד, אבל היהודים אופטימיים יותר מהערבים.

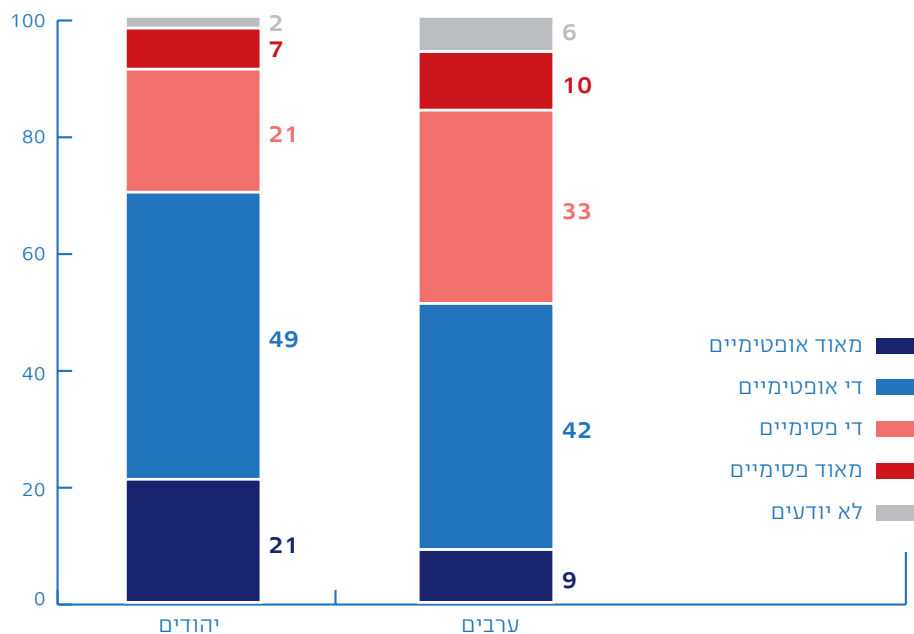
אופטימיות או
פסימיות כלפי
עתיד המדינה

שאלה 4

נספח 2
עמ' 204

נספח 4
עמ' 248

תרשים 3.4 / באופן כללי, האם אתה אופטימי או פסימי לגבי העתיד של ישראל? (% לפי לאום)

פילוח המדגם הערבי לפי דת הראה כי בקרב הנוצרים והדרוזים יש רוב שהם אופטימיים לגבי עתידה של המדינה, אבל לא כך בקרב המוסלמים, שם רק מיעוט אופטימיים בעניין זה, אך כי מדובר במיעוט גדול.

פילוח של תשובות המדגם הערבי בשאלה זו לפי הצבעה בבחירות 2015 לרשימה המשותפת או למפלגות ציוניות העלה כי בקרב מצביעי הרשימה המשותפת מיעוט גדול (40%) אופטימיים לגבי עתיד המדינה. בקרב מצביעי המפלגות הציוניות מדובר ברוב גדול (78%).

לוח 3.9 (%)

ערבים	מוסלמים	נוצרים	דרוזים
אופטימיים כלפי עתידה של ישראל	45	62	85

פילחנו את העמדות במדגם היהודי בנושא זה לפי ארבעה משתנים, כמסוכם בלוח הבא. בכל הקבוצות יש רוב לאופטימיים לגבי עתידה של ישראל, למעט הקבוצה שהגדירה את עצמה שמאל, שם הרוב פסימיים באשר לצפוי לישראל. בשל החפיפה (הלא-מלאה) בין מיקום עצמי בשמאל לבין חילוניות, גם בקרב החילונים שיעור נמוך יחסית, אם כי עדיין רוב, אופטימיים לגבי עתיד המדינה.

לוח 3.10 (%)

יהודים	אופטימיים	פסימיים	לא יודעים	סך הכול	
ימין	82	17	1	100	
מחנה פוליטי	מרכז	64	34	2	100
	שמאל	44	54	2	100
הכנסה	מתחת לממוצע	70	27	3	100
	כמו הממוצע	76	23.5	0.5	100
	מעל הממוצע	68	31	1	100
גיל	18-34	70.5	27	2.5	100
	35-54	71	27	2	100
	+55	68	31	1	100
דתיות	חרדים	75	21	4	100
	דתיים לאומיים	93	5	2	100
	מסורתיים דתיים	82	15	3	100
	מסורתיים לא-דתיים	75	24	1	100
	חילונים	56	42	2	100

גאוה בישראליות

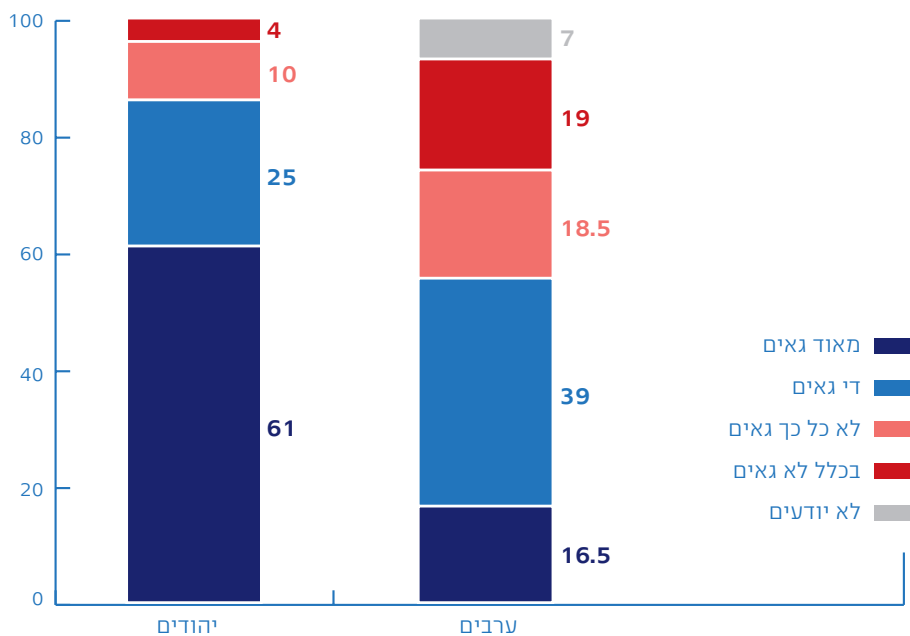
שאלה 3

נספח 2
עמ' 204נספח 4
עמ' 247

מכאן עברנו לבדוק את מידת הקשר של המרוויינים למדינת ישראל. שאלנו בהקשר זה שתי שאלות: הראשונה נגעה לגאוה בישראליות והשנייה לתחושת השותפות במדינה ובבעיותיה.

מצאנו הן בקרב היהודים והן בקרב הערבים רוב, בגדלים שונים, המדווחים שהם גאים בישראליותם. אצל היהודים מדובר ברוב גדול מאוד ואצל הערבים ברוב קטן (נמוך בכ־10% מהרוב שמצאנו במדידה הקודמת ב־2014, שהיה 65%). ובכל זאת, לנוכח העובדה שמדובר בקבוצת מיעוט לאומית שמידת השייכות שלה לאתוס המרכזי הציוני קטנה ואשר אפילו לדעת רוב הציבור היהודי גם סובלת מקיפוח מתמשך (על כך בהמשך), יש בנתון זה משום אינדיקציה למערכת יחסים חיובית, גם אם לא מושלמת, בין האזרחים הערבים למדינת ישראל.

תרשים 3.5 / עד כמה אתה גאה בהיותך ישראלי? (% לפי לאום)

פילחנו את הממצאים (יהודים) לפי ארבעה משתנים: מחנה פוליטי, הכנסה, גיל ודתיות. כפי שאפשר ללמוד מן הלוח הבא, בכל קבוצות המשנה נמצא רוב ברור של גאים בישראליותם. ואולם גם בשאלה זו המשתנה המבחין ביותר הוא המחנה הפוליטי: הרוב שמצאנו בשמאל הגאים בישראליותם קטן במידה ניכרת מהרוב בשני המחנות האחרים. עם זאת, בניגוד לטענות נגד אנשי מחנה השמאל שהם מתנערים כביכול מישראליותם, נתוני הסקר מוכיחים שרובם "ישראלים גאים". הרמה הגבוהה ביותר של גאווה בישראליות נמצאה בקרב אנשי המחנה הדתי הלאומי, אשר כפי שראינו הם גם המרוצים ביותר ממצבה של המדינה והאופטימיים ביותר כלפי עתידה. עוד ממצא מעניין הוא הרוב בקרב החרדים שענו שהם גאים בישראליותם, המוכיח שוב שחרף שונותם, החרדים מרגישים חלק מן "הפרויקט הישראלי". הכנסה וגיל לא נמצאו כמשתנים בעלי כושר הסבר מובהק.

לוח 3.11 (%)

גאים בישראליותם	יהודים	
92	ימין	מחנה פוליטי
90	מרכז	
65.5	שמאל	
84	מתחת לממוצע	הכנסה
91	כמו הממוצע	
85	מעל הממוצע	
85	34-18	גיל
84	54-35	
88	+55	
69	חרדים	דתיות
96.5	דתיים לאומיים	
93	מסורתיים דתיים	
90	מסורתיים לא-דתיים	
82	חילונים	

צילווח (יהודים) בין הערכת המצב של המדינה לבין הגאווה בישראליות מראה קשר הדוק בין המשתנים: אמנם בכל הקבוצות יש רוב לגאים בישראליותם, אבל הוא שונה בהתאם להערכת מצבה של המדינה. כך, בקרב מי שמעריכים כי מצב המדינה טוב – 95% גאים במדינה; בקרב המעריכים את המצב הכללי "ככה-ככה" – 87%; ואילו בקרב הסבורים כי מצב המדינה רע – רק 69%.

פילוח של תשובות המדגם הערבי לשאלת הגאווה בישראליות לפי דת העלה כי אצל הנוצרים והדרוזים יש רוב הגאים בישראליותם (64%, 83%), ואצל המוסלמים מיעוט גדול מאוד (49%) ענו שהם גאים בה. פילוח התשובות לפי הצבעה בבחירות 2015 לרשימה המשותפת או למפלגות ציוניות מראה כי הגאווה בישראליות כמעט כפולה אצל מי שהצביעו למפלגות ציוניות בהשוואה למי שהצביעו לרשימה המשותפת (80% לעומת 44%).

מכאן עברנו לשאלה שעניינה תחושת השותפות במדינה ובבעיותיה.

גם השנה שאלנו את המרואיינים באיזו מידה הם מרגישים שהם חלק מן המדינה ובעיותיה. ההבדל כאן בין הציבור היהודי לערבי עמוק ביותר: רוב גדול בקרב היהודים מרגישים חלק מהמדינה ובעיותיה, אך רק מיעוט מרגישים כך בקרב האזרחים הערבים.

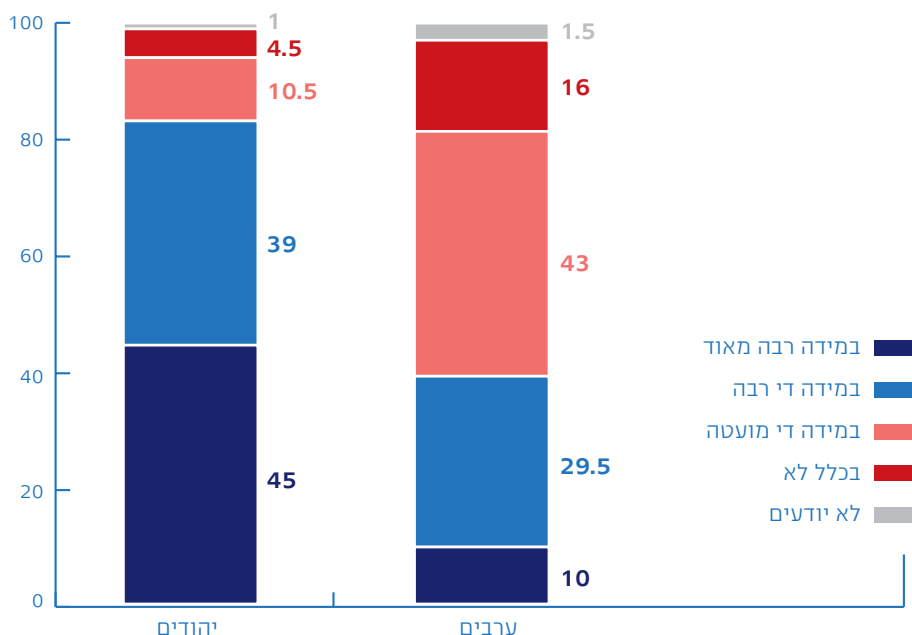
מרגישים חלק מהמדינה ובעיותיה

שאלה 5

נספח 2
עמ' 205

נספח 4
עמ' 248

תרשים 3.6 / באיזו מידה אתה מרגיש את עצמך חלק ממדינת ישראל ובעיותיה? (% לפי לאום)

בעניין זה אין הבדל גדול בממצאי השנה לעומת אלה של השנה שעברה, אם כי אצל היהודים הסתמנה ירידה קלה ואצל הערבים עלייה מסוימת.

לוח 3.12 (%)

2016	2015	
84	88	מרגישים חלק מן המדינה ובעיותיה (יהודים)
39	32	מרגישים חלק מן המדינה ובעיותיה (ערבים)

פילוח התשובות של מדגם היהודים לפי אותם משתנים שבעזרתם ניתחנו את התשובות לשאלת הגאווה בישראליות מראה כי לא רק שבכל הקבוצות יש רוב המרגישים שייכים, אלא שאין בין הקבוצות הבדלים גדולים בתחושת השייכות (אם כי הרוב בקרב החרדים קטן במידה ניכרת מהרוב בשאר הקבוצות).

לוח 3.13 (%)

מרגישים חלק מן המדינה ובעיותיה	יהודים	
86	ימין	מחנה פוליטי
84	מרכז	
81	שמאל	
80	מתחת לממוצע	הכנסה
86	כמו הממוצע	
87.5	מעל הממוצע	
79	34-18	גיל
84.5	54-35	
88	+55	

מרגישים חלק מן המדינה ובעיותיה	יהודים	
63.5	חרדים	דתיות
92	דתיים לאומיים	
83.5	מסורתיים דתיים	
85	מסורתיים לא־דתיים	
85	חילונים	

התבוננות בלוח הבא, המנתח את תחושת הגאווה והשייכות של הערבים לפי דת והצבעה בבחירות 2015, מעלה שבכל הקבוצות הדתיות בציבור הערבי תחושת השייכות למדינה חלשה מן הגאווה בישראליות. כיצד אפשר להסביר את הפער הזה? לשם כך נדרש מחקר עומק, אבל כבר כאן אפשר לשער כי הדבר נובע מתחושת הקיפוח שרווחת בציבור הערבי (ראו בהמשך) ומכך שאין משתפים אותם בתהליכים חשובים במדינה, הרחקה המקבלת תמיכה רחבה בציבור היהודי (וגם על כך בהמשך).

בנושא השייכות למדינה ובעיותיה, כמו בנושא הגאווה בישראליות, יש הבדל ברור בין הדרוזים והנוצרים, שרובם מדווחים שהם מרגישים חלק מן המדינה ובעיותיה, ובין המוסלמים, שרק כשליש מהם חשים כך. הבדל גדול מצאנו גם בין הערבים שדיווחו שהצביעו לרשימה המשותפת, ורק מיעוט מקרבם מרגישים חלק מן המדינה ובעיותיה, ובין מי שהצביעו למפלגות ציוניות, אשר רובם מרגישים חלק מהמדינה.

לוח 3.14 (%)

מרגישים חלק מן המדינה ובעיותיה	גאים בישראליותם	ערבים	
34	49	מוסלמים	דת
52	64	נוצרים	
61	83	דרוזים	
29	44	לרשימה המשותפת	הצבעה בבחירות 2015
59	80	למפלגות ציוניות	

מכאן עברנו לבחון את השאלה הקריטית, זו של הזהות. כידוע, לכל אדם יש מגוון זהויות, מהן מרכזיות ומהן שוליות יותר. יתר על כן, כל אחד מחזיק בעת ובעונה אחת בכמה זהויות אישיות ובכמה זהויות קולקטיביות (למשל הורה, בעל מקצוע, אזרח). בדוח זה התמקדנו רק בזהויות שיש להן השתמעויות פוליטיות, ורק בעיקרית שבהן.

ביקשנו לדעת מהי הזהות הקולקטיבית העיקרית של כל מרואיין בסקר. הסיבה לכך שדחקנו את המרואיינים "אל הקיר" ולמעשה אילצנו אותם לבחור בזהות אחת בלבד, אף שמן הסתם הם חיים היטב עם כמה וכמה זהויות עיקריות, היא הניסיון שלנו למצוא הסבר עומק למתחים העיקריים בחברה הישראלית, שבהם נדון בפרק הבא.

רשימת האפשרויות שהוצגה למרואיינים היהודים כלה ארבע זהויות: ישראלית, יהודית, עדתית (מזרחי/אשכנזי/מעורב) ודתית (חילונית/דתית, לפי רמת דתיות).

הזהות העיקרית

שאלות 43.1, 43.2

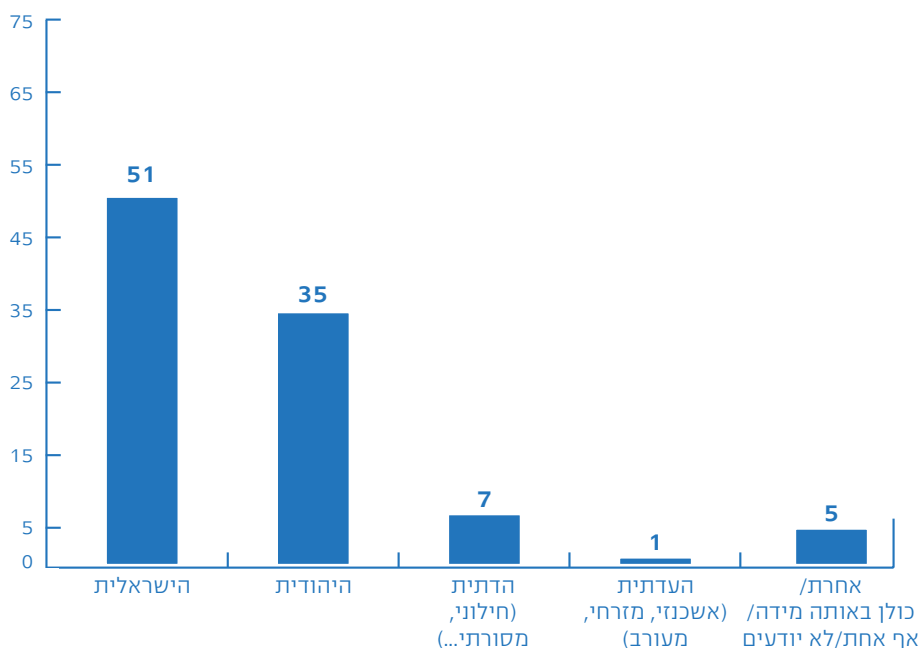
נספח 2

עמ' 233

נספח 4

עמ' 267

תרשים 3.7 / מהי הזהות הכי חשובה לך? (% יהודים)

כפי שהתרשים מראה, אצל היהודים יש כיום (עדיין?) רוב קטן שהזהות הישראלית היא הזהות החשובה להם ביותר. שנייה במעלה לפי המדידה הנוכחית היא הזהות היהודית, ושתי הזהויות האחרות – העדתית והדתית – הן מסדר גודל שני בלבד. מעניינת במיוחד היא החשיבות הזעומה המיוחסת לעדתיות כזהות עיקרית, מה שעולה בקנה אחד עם השיעור הנמוך ביותר (שיידון בהמשך) של הסבורים כי המתח העדתי הוא החזק היום בישראל.

פילוח הזהויות לפי רמת דתיות מעלה את התמונה הבאה: אצל החרדים הזהות היהודית היא הראשונה במעלה, ואחריה הזהות החרדית; גם אצל הדתיים הלאומיים הזהות היהודית היא העיקרית, אבל אחריה ניצבת הזהות הישראלית, ומיד אחריה הזהות הדתית-לאומית; אצל המסורתיים הדתיים הזהות היהודית היא העיקרית, אם כי אצלם לא מדובר ברוב, ודי בסמוך אליה נמצאת הזהות הישראלית. המסורתיים הלא-דתיים נחלקים פחות או יותר שווה בשווה בין הזהות היהודית לזהות הישראלית; אצל החילונים הזהות החזקה ביותר, ובמובהק, היא הזהות הישראלית, ובמרחק רב מתחת לה הזהות היהודית. מעניין מאוד וחשוב לנוכח הדיונים הסוערים כיום בתקשורת וברשתות החברתיות בשאלת הקיפוח של יוצאי ארצות המזרח הוא הממצא שהזהות העדתית לא נמצאת בראש אצל שום קבוצה דתית, וכפי שנראה בפרק 7, כך גם אצל החרדים – אשכנזים וספרדים – שם המתח העדתי התפרץ לא פעם בשנים האחרונות על רקע טענות לאפליה בוטה של מזרחים, למשל בקבלת ילדיהם לגנים ולבתי ספר "אשכנזיים".

לוח 3.15 (%)

סך הכול	אחרת/ באותה מידה/ אך אחת	דתית	עדתית	יהודית	ישראלית	זהות עיקרית (יהודים)
100	—	42	1	56	1	חרדים
100	8	13	1	62	16	דתיים לאומיים
100	7	4	1	48	40	מסורתיים דתיים
100	4	1	1	47	47	מסורתיים לא-דתיים
100	5	3	2	14	76	חילונים

פילוח לפי מחנה פוליטי מראה כי בעוד שבשמאל ובמרכז הישראליות היא במובהק הזהות העיקרית, בימין הזהות היהודית היא העיקרית. שיעור המייחסים בימין את החשיבות הגבוהה ביותר לזהותם הדתית הוא יותר מפי שניים מזה שבמרכז ובשמאל. גם בפילוח זה הזהות העדתית מתבררת כמשנתה שולי.

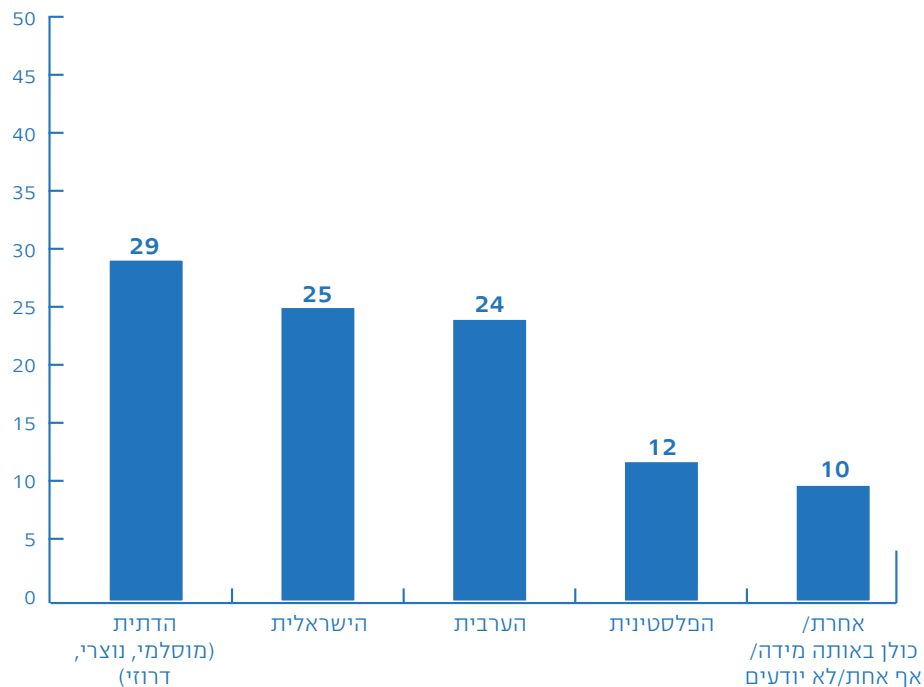
לוח 3.16 (%)

סך הכול	אחרת/ באותה מידה/ אף אחת	דתית	עדתית	יהודית	ישראלית	זהות עיקרית (יהודים)
100	5	10	1	49	35	ימין
100	4	4	3	24	65	מרכז
100	6.5	4	0.5	10	79	שמאל

נראה אם כן כי בחברה הישראלית היהודית כיום יש שתי זהויות עיקריות "מתחרות", הישראלית והיהודית, החופפות במידה רבה להשתייכות לקבוצת דתיות ולמחנות פוליטיים. זוהי דוגמה מובהקת לחפיפת שטחים, שעל פי הספרות המקצועית מאיימת על יציבותה של דמוקרטיה בטווח הארוך כי השטחים אינם מנטרלים זה את זה אלא מעמיקים זה את זה.

לציבור הערבי הוצגו הזהויות הבאות לבחירת העיקרית שבהן: ישראלית, פלסטינית, ערבית ודתית (מוסלמית/נוצרית/דרוזית). כפי שהתרשים שלהלן מלמד, הזהות החזקה ביותר אצל הערבים היא הדתית ואחריה הישראלית והערבית. הזהות הפלסטינית נמצאה אחרונה בשיעור מי שהגדירו אותה כזהותם העיקרית, מה שמחזק את הטענה שהציבור הערבי עובר תהליך של ישראלזציה ועומד בסתירה, לכאורה לפחות, לטענה הרווחת שבחברה הערבית בישראל התרחש, או עדיין מתרחש, תהליך עמוק של פלסטיניזציה.

תרשים 3.8 / מהי הזהות הכי חשובה לך? (% ערבים)

פילוח המדגם הערבי לפי הדת של המרוויינים העלה תוצאות מעניינות. תשובות המרוויינים המוסלמים מתחלקות כך: הזהות הדתית בשיעור הגבוה ביותר, אחריה הזהות הערבית והישראלית, והזהות הפלסטינית משתרכת מאחור. ההבדלים בין שלוש הזהויות הראשונות במדרג קטנים יחסית, כלומר פיזור הזהויות בציבור הערבי המוסלמי גדול מהפיזור בציבור היהודי בכללותו. עוד אנחנו למדים כי אצל הערבים הנוצרים הזהות הערבית היא החזקה ביותר, ואחריה, במרחק ניכר, הזהויות הישראלית והדתית. בתחתית רשימת הזהויות נמצאת גם אצלם הזהות הפלסטינית. אצל הדרוזים הזהות הדתית היא הדומיננטית, ואחריה הזהות הישראלית. הזהות הערבית חלשה והפלסטינית אפסית.

פילוח המדגם הערבי לפי הצבעה בבחירות 2015 לרשימה המשותפת או למפלגות ציוניות העלה הבדלים גדולים בין שתי הקבוצות: בקרב מצביעי הרשימה המשותפת השיעור הגבוה ביותר של המרוויינים אומרים שהזהות הערבית היא זהותם העיקרית. במקום השני מבחינת שיעור המצביעים אותה כזהותם העיקרית ניצבת כאן הזהות הדתית. לעומת זאת, בקרב מצביעי המפלגות הציוניות השיעור הגבוה ביותר של המרוויינים מדווחים על הזהות הישראלית כזהותם העיקרית ואחריה באה מבחינת שיעור המצביעים עליה כעיקרית הזהות הדתית. בשני המקרים הזהות הפלסטינית היא הרביעית ברשימת הזהויות העיקריות.

העובדה שלא מעטים בציבור הערבי מגדירים את הישראליות כזהות העיקרית שלהם בד בבד עם השיעור הנמוך של המגדירים את הזהות הפלסטינית כזהותם העיקרית מעוררת שאלות מעניינות לגבי זהויות ראשוניות ומשניות אמיתיות ומדומות.

לוח 3.17 (%)

סך הכול	אחרת/ באותה מידה/ אף אחת	דתית	ערבית	פלסטינית	ישראלית	זהות עיקרית (ערבים)	
100	11	28	25	13	23	מוסלמים	דת
100	14	18	32	14	22	נוצרים	
100	4	54	5	—	37	דרוזים	
100	10	26	32	16	16	לרשימה המשותפת	הצבעה בבחירות 2015
100	2	32	14	4	48	למפלגות ציוניות	

השאלות האחרונות בפרק זה יעסקו בהגדרתה של ישראל כמדינה יהודית.

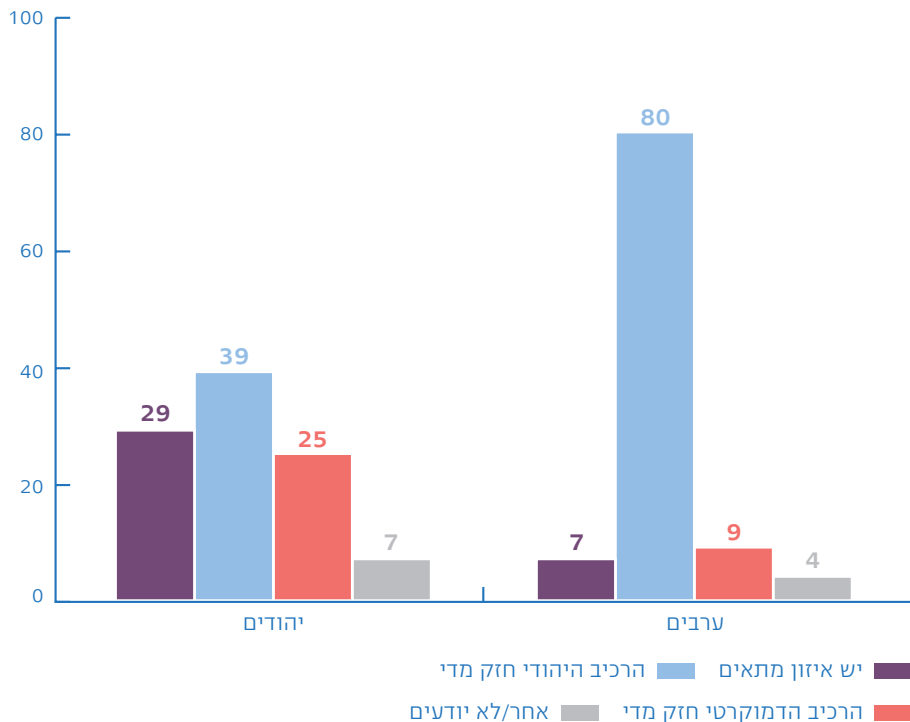
השאלה ששאלנו השנה כדי לבדוק את האיזון בין שני הרכיבים הייתה שונה במקצת מהשאלות ששאלנו בשנים עברו. השנה שאלנו: "ישראל מוגדרת מדינה יהודית ודמוקרטית. האם לדעתך יש או אין היום שיווי משקל/איזון נכון בין הרכיב היהודי לרכיב הדמוקרטי?". כפי שהתרשים מראה, אמנם בקרב היהודים התשובה השכיחה היא שהרכיב היהודי חזק מדי, אבל יש פיזור די מאוזן בין התשובות השונות. אצל הערבים שורר קונסנזוס שהרכיב היהודי חזק מדי, מה שיכול להסביר את תחושת האי-שייכות של רבים מהם למדינה.

האיזון בין הרכיב הדמוקרטי לרכיב היהודי

שאלה 6

נספח 2
עמ' 205

תרשים 3.9 / האם לדעתך יש או אין היום בישראל שיווי משקל/איזון נכון בין הרכיב היהודי לרכיב הדמוקרטי? (% לפי לאום)

פילחנו את תשובות המדגם היהודי לשאלה זו לפי דתיותם של המרואיינים ולפי המחנה הפוליטי שהם שייכו את עצמם אליו.

אפשר לראות כי בשום קבוצה דתית אין רוב למי שסבורים שיש כיום איזון ראוי בין שני הרכיבים (למעט המסורתיים הדתיים – אצלם מצאנו שוויון בין מי שסברו כי יש איזון ראוי לבין מי שסברו כי הרכיב הדמוקרטי חזק מדי): לדעת החרדים והדתיים הלאומיים הרכיב הדמוקרטי חזק מדי, ואילו לדעת המסורתיים הלא-דתיים והחילונים הרכיב היהודי חזק מדי.

כשמדובר בפילוח לפי מחנה פוליטי מתברר כי בימין השיעור הגבוה ביותר מעריכים כי יש כיום איזון מתאים בין הרכיב היהודי לדמוקרטי. במחנה זה גם נמצא השיעור הגבוה ביותר של הסבורים כי הרכיב הדמוקרטי חזק מדי. במרכז ובשמאל יש רוב לסבורים כי הרכיב היהודי חזק מדי (מעט מעל 50% לעומת כ-75%). כמו בעניין הזהויות העיקריות, גם ממצא זה מחזק את הרושם בדבר קיומם של שטחים חופפים בחברה הישראלית ובכללם הסכנות הטמונות בהם ללכידות הפנימית.

לוח 3.18 (%)

סך הכול	אחר/ לא יודעים	הרכיב הדמוקרטי חזק מדי	הרכיב היהודי חזק מדי	יש איזון בין הרכיב היהודי לדמוקרטי	יהודים	
100	10	69	4	17	חרדים	דתיות
100	7.5	45.5	9	38	דתיים לאומיים	
100	11	36	17	36	מסורתיים דתיים	
100	4	18	40.5	37.5	מסורתיים לא־דתיים	
100	6	12	59	23	חילונים	
100	6	35	21	38	ימין	מחנה פוליטי
100	5.5	17	51.5	26	מרכז	
100	5	8	75.5	11.5	שמאל	

השאלה הבאה בהקשר זה נוגעת להכרה ביהודיותה של ישראל, והיא נוסחה באופן שונה לערבים וליהודים.

הנוסח שהוצג למשיבים הערבים היה כדלקמן: "לישראל יש זכות להיות מוגדרת מדינת העם היהודי". שלושה רבעים מן המרואיינים הערבים לא הסכימו עם ההיגד; פחות מחמישית הסכימו עמו. מדובר אפוא בסלע מחלוקת אדיר בין הציבור הישראלי היהודי לבין הציבור הישראלי הערבי (בכלל זה הדרוזים, המשרתים ברובם בצבא ומצביעים למפלגות ציוניות), ויש להתחשב בו בעת הדיונים על הגדרתה העכשווית והעתיידית של המדינה.

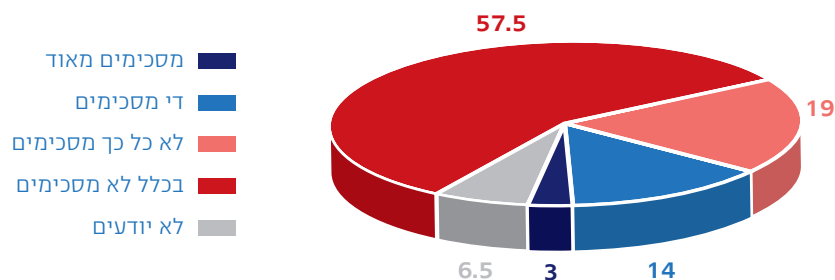
זכותה של ישראל
להיות מוגדרת
יהודית

שאלה 37.2

נספח 2

עמ' 229

תרשים 3.10 / "לישראל יש זכות להיות מוגדרת מדינת העם היהודי" (% ערבים)

פילחנו את תשובות הערבים לשאלה זו לפי דת ולפי הצבעה לכנסת בבחירות 2015. בכל הקבוצות יש רוב למי שאינם מסכימים שלישאל יש זכות להיות מוגדרת מדינת העם היהודי. רוב זה גדול במיוחד אצל המוסלמים, ועוד יותר בקרב מצביעי הרשימה המשותפת. אפילו בקרב הדרוזים ובקרב מצביעי הרשימות היהודיות הציוניות, שהביעו גאווה בישראליותם ותחושת שייכות גבוהה למדינה ובעיותיה בשיעור גבוה בהשוואה לאחרים מצאנו בשאלה זו רוב השוללים מישראל זכות זו להגדרה עצמית כמדינה יהודית.

לוח 3.19 (%)

לישראל יש זכות להיות מוגדרת מדינת העם היהודי (ערבים)	מסכימים	לא מסכימים	לא יודעים	סך הכול
מוסלמים	14	79	7	100
נוצרים	18	76	6	100
דרוזים	34	63	3	100
לרשימה המשותפת	11	84	5	100
למפלגות ציוניות	36	62	2	100

שלילת זכות הצבעה ממי שלא יצהירו שישראל היא מדינת העם היהודי

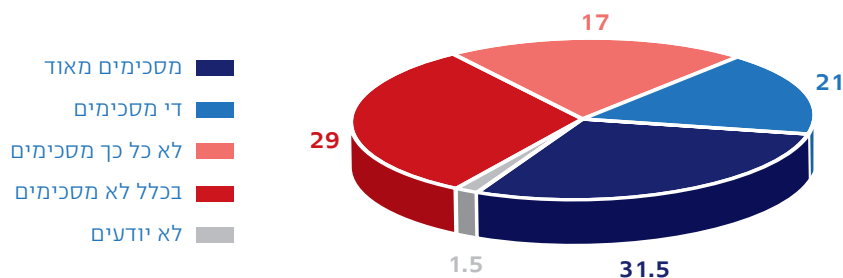
שאלה 44

נספח 2

עמ' 234

השאלה בנוגע לאופי היהודי של המדינה נוסחה באופן שונה לציבור היהודי. הם התבקשו להביע הסכמה או אי-הסכמה עם המשפט כדלקמן: "יש לקחת את זכות ההצבעה בבחירות ממי שלא מסכים להצהיר שישראל היא מדינת הלאום של העם היהודי". רוב המשיבים מסכימים עם קביעה זו, ממצא מדאיג ביותר במונחים של כיבוד הזכויות הדמוקרטיות הבסיסיות, ובהן חירות המצפון והמחשבה.

תרשים 3.11 / "יש לקחת את זכות ההצבעה בבחירות ממי שלא מסכים להצהיר שישראל היא מדינת הלאום של העם היהודי" (% יהודים)

פילוח התשובות לפי מחנה פוליטי מעלה כצפוי הבדלים עצומים: בימין יש רוב למסכימים, במרכז הרוב מתנגדים אבל יש מיעוט גדול של מסכימים, ובשמאל, לעומת זאת, יש רק מיעוט קטן של מסכימים.

לוח 3.20 (%)

שמאל	מרכז	ימין	יהודים
15	43	71	מסכימים לשלילת זכות הצבעה ממי שאינם מסכימים להצהיר שישראל היא מדינת העם היהודי

השאלה האחרונה ששאלנו בעניין היחסים שבין המדינה לדת נגעה לעניין הסמכות העליונה – זו של החוק או של ציווי הדת.

גם שאלה זו הוצגה בנוסח שונה במקצת ליהודים ולערבים. היהודים נשאלו: "כאשר נוצרת סתירה בין ההלכה היהודית לבין פסיקת בית המשפט, לפי מה היית נוהג?". הערבים נשאלו: "כאשר נוצרת סתירה בין הוראות הדת שלך לבין פסיקת בית המשפט, לפי מה היית נוהג?". כפי שהלוח שלהלן מראה, בקרב היהודים יש רוב למדווחים שהם יפעלו לפי פסיקת בית המשפט, בעוד שהערבים חלוקים פחות או יותר באמצע, עם שיעור גבוה קצת יותר למי שאומרים שהם יצייתו להוראות הדת שלהם.

ציות לדת או לבית המשפט?

שאלות 30.1, 30.2

נספח 2

עמ' 225

לוח 3.21 (%)

היו נוהגים לפי פסיקת בית המשפט	היו נוהגים לפי הוראות הדת/ ההלכה היהודית	
64	28	יהודים
44	48	ערבים

פילוח של תשובות היהודים לפי דתיות מעלה את התוצאות הצפויות: אצל החרדים והדתיים הלאומיים הרוב היו נוהגים על פי ההלכה, בקרב המסורתיים הדתיים החלוקה די שווה, עם עדיפות קלה למי שהיו נוהגים לפי פסיקת בית המשפט, ואצל המסורתיים הלא־דתיים והחילונים הרוב היו נוהגים לפי פסיקת בית המשפט.

לוח 3.22 (%)

היו נוהגים לפי פסיקת בית המשפט	היו נוהגים לפי ההלכה	
2	97	חרדים
20	71	דתיים לאומיים
44	40	מסורתיים דתיים
72	16	מסורתיים לא־דתיים
89	6	חילונים

את תשובות הערבים פילחנו לפי דת ורמת דתיות.

לוח 3.23 (%)

היו נוהגים לפי הוראות הדת			היו נוהגים לפי פסיקת בית המשפט		
דת	מוסלמים	56	38		
	נוצרים	24	62		
	דרוזים	32	56		
דתיות	דתי מאוד	61.5	38.5		
	דתי	73	24.5		
	מסורתי	50	39		
	לא דתי בכלל	10	84		

כפי שהלוח מורה, אצל המוסלמים, לפי עדותם, הרוב היו פועלים לפי הוראות הדת לעומת מיעוט בלבד בקרב הנוצרים והדרוזים. כשמדובר ברמת דתיות הרי שרק בקרב מי שהגדירו את עצמם לא דתיים בכלל הרוב היו פועלים לפי פסיקת בית המשפט.

בשאלה זו מצאנו שוני בציבור הערבי בין גברים לנשים: בקרב הגברים הרוב אמרו כי ינהגו לפי פסיקת בית המשפט (52%), ואצל הנשים הרוב ענו כי יפעלו לפי הוראות הדת (56.5%).

פרק 4 / מדינה ושלטון

בפרק זה נבדוק מה הציבור בישראל חושב על שיטת הממשל, על תפקוד המערכת ועל הפוליטיקאים. נעסוק ב:

- שיטת הממשל
- יחסי האזרחים והשלטון
- פוליטיקאים
- שחיתות
- תפקוד המערכת השלטונית
- אמון הציבור במוסדות

שיטת הממשל

על רקע הקביעות הנשמעות לאחרונה שבחוגים נרחבים בציבור הישראלי לא רק התמיכה המעשית בדגם המשטר הדמוקרטי הולכת ונשחקת אלא גם התמיכה העקרונית, רצינו לדעת באיזו מידה הדמוקרטיה נתפסת היום כשיטת השלטון הרצויה.

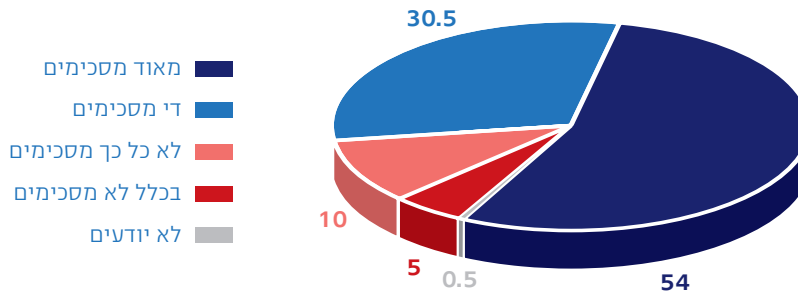
לנוכח ההבנה הרווחת בציבור שכמו בעבר גם היום ישראל ניצבת לפני אתגרים מיוחדים, שאלנו אם היא צריכה לשמור על האופי הדמוקרטי שלה או שמא עדיף לעבור לדגם שלטוני אחר, שאולי יתאים יותר לעומס הבעיות שיש לפתור. שאלה זו אינה טריוויאלית, שכן בפרק הבא, למשל, נראה כי הציבור היהודי חושב שדמוקרטיה נלחמות פחות טוב בטרור ממדינות לא־דמוקרטיות. היות שביטחון עומד בראש סולם העדיפויות הישראלי, לא מן הנמנע שהבחירה תהיה בדגם שלטוני לא־דמוקרטי אם הוא ייתפס כמשרת את הביטחון הלאומי טוב יותר. ובכן, מצאנו שרוב הציבור הישראלי, יהודים וערבים, סבורים כי ישראל חייבת לשמור על האופי הדמוקרטי שלה כדי להתמודד בהצלחה עם האתגרים שעומדים לפניה.

שמירת האופי הדמוקרטי

שאלה 16

נספח 2
עמ' 214

תרשים 4.1 / "כדי להתמודד בהצלחה עם האתגרים העומדים לפניה, מדינת ישראל חייבת לשמור על האופי הדמוקרטי שלה" (% כלל המדגם)

ניסינו לאתר מי הם אלה שאינם מסכימים לכך. פילוח לפי דתיות (יהודים) הראה כי בקבוצות היותר דתיות יש ריכוזים גבוהים יותר של מי שאינם מסכימים כי הדמוקרטיה עדיפה. בכל המקרים מדובר במיעוט, אבל בקבוצות אלה מדובר בחלקים משמעותיים, הנעים בין כרבע לשליש, שלא הסכימו עם הקביעה שיש להעדיף את המשטר הדמוקרטי כדי להתמודד בהצלחה עם אתגרי השעה.

לוח 4.1 (%)

לא מסכימים שישראל צריכה לשמור על האופי הדמוקרטי שלה כדי להתמודד עם האתגרים	
חרדים	38
דתיים לאומיים	25
מסורתיים דתיים	23
מסורתיים לא־דתיים	13
חילונים	7

פילוח לפי מחנה פוליטי (יהודים) העלה בשלושת המחנות העדפה ברורה לדמוקרטיה ורק מיעוטים קטנים של לא מסכימים, אבל בשמאל מיעוט זה קטן במיוחד (לא מסכימים: ימין – 21%; מרכז – 11.5%; שמאל – 3%).

בציבור הערבי פילחנו את התשובות לפי הצבעה בבחירות 2015 ומצאנו רק מיעוט שאינם מסכימים עם הקביעה שישראל חייבת לשמור על הדמוקרטיה כדי להתמודד כראוי עם אתגריה, הן בקרב מצביעי הרשימה המשותפת הן בקרב מצביעי המפלגות הציוניות. ואולם מיעוט זה כפול בגודלו בקרב מצביעי הרשימה המשותפת (13%) בהשוואה לזה שבקרב מצביעי המפלגות הציוניות (6%).

כלומר, לפחות במישור ההצהרתי, הרוב המכריע של הציבור הישראלי לגונו רואה במשטר הדמוקרטי אמצעי יעיל להתמודדות עם הבעיות הניצבות לפני המדינה.

מכאן עברנו לבחון אם יש בכוחה של שיטת הבחירות הקיימת להועיל לתפקוד הממשלה. שאלנו: "לדעתך, האם שיטת הבחירות הנוהגת היום בישראל מאפשרת או לא מאפשרת לממשלה לתפקד בצורה טובה?". בשאלה זו הציבור בכללותו חצוי, עם יתרון מסוים למי שחושבים שהשיטה הנוהגת מונעת מהממשלה לתפקד בצורה טובה. אבל זו אינה התמונה המלאה. בניגוד לשאלה הקודמת בעניין השמירה על הדמוקרטיה, בשאלה זו יש הבדל ניכר בין יהודים, שרובם השיבו ששיטת הבחירות הקיימת אינה מאפשרת לממשלה לפעול בצורה טובה, לבין הערבים, שרוב כמעט זהה אצלם השיבו תשובה הפוכה, כלומר ששיטת הבחירות הנוהגת כן מאפשרת לממשלה לתפקד היטב (יש לציין כי בקרב הערבים מצאנו בשאלה זו שיעור גבוה של "לא יודעים" – 11%).

לוח 4.2 (%)

שיטת הבחירות מאפשרת לממשלה לתפקד כראוי	מסכימים	לא מסכימים	לא יודעים	סך הכול
כלל המדגם	44	51	5	100
יהודים	42	54	4	100
ערבים	53	36	11	100

פילוח של עמדות היהודים לפי מחנה פוליטי העלה כי שיעור הסבורים שהשיטה אינה מאפשרת לממשלה לתפקד היטב עולה בכל המחנות על שיעורם של הסוברים ההפך, אבל במרכז ובשמאל השיעור של הרואים בשלילה את שיטת הבחירות הקיימת עולה על שיעורם בקרב מי שהגדירו את עצמם ימין (שמאל – 59%; מרכז – 60%; ימין – 50%).

פילוח לפי דתיות העלה כי בקרב החרדים הרוב (61%) חושבים כי שיטת הבחירות הנוהגת כן מאפשרת לממשלה לתפקד טוב. המסורתיים הדתיים חצויים כמעט באמצע (49% סבורים כי השיטה מאפשרת תפקוד טוב ואילו 44% ענו שאינה מאפשרת). לעומת זאת רוב בקרב הדתיים הלאומיים (52%), המסורתיים הלא-דתיים (61%) והחילוניים (57%) השיבו כי השיטה הנוהגת אינה מאפשרת זאת.

התאמת שיטת הבחירות הקיימת

שאלה 35

נספח 2

עמ' 228

מנהיג חזק?

שאלה 9

נספח 2

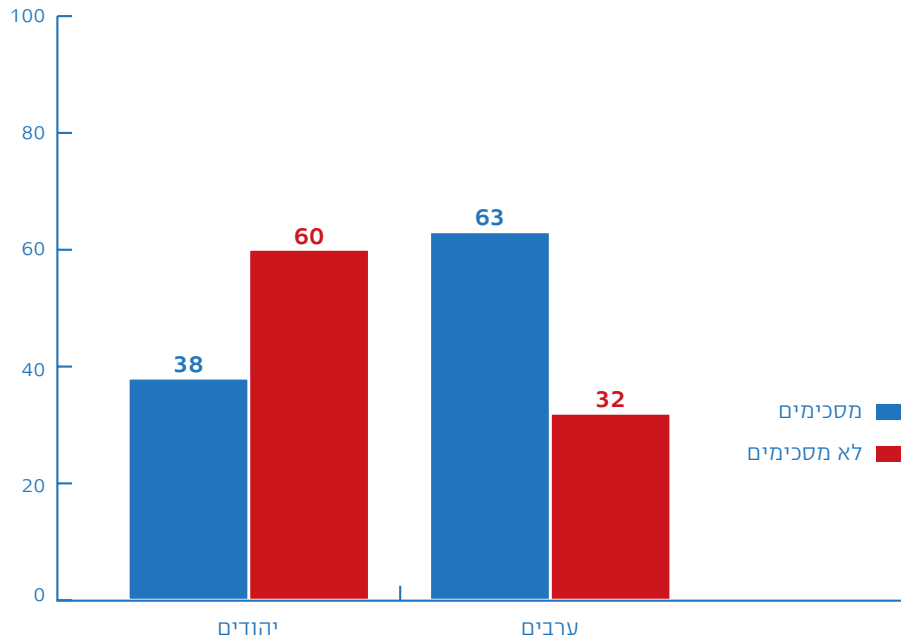
עמ' 207

נספח 4

עמ' 250

גם השנה, כמו בכמה ממדדי הדמוקרטיה הקודמים, ביקשנו מהמרוויינים להביע הסכמה או אי-הסכמה עם המשפט הבא: "כדי לטפל בבעיות המיוחדות של ישראל יש צורך במנהיג חזק שלא יתחשב בכנסת, בתקשורת ובדעת הקהל". הממצאים, המסוכמים בתרשים הבא, מראים הבדל גדול בעניין זה בין העדפות הציבור היהודי, שברובו מתנגד לרעיון המנהיג החזק שכמעט שאין עליו מגבלות, לבין הציבור הערבי, שרובו דווקא תומך בו (ממצא העומד בסתירה, לפחות לכאורה, לתמיכת הרוב בציבור זה בדגם הדמוקרטי).

תרשים 4.2 / "כדי לטפל בבעיותיה המיוחדות של ישראל יש צורך במנהיג חזק שלא יתחשב בכנסת, בתקשורת ובדעת הקהל" (% לפי לאום)

פילחנו את תשובות היהודים לפי דתיות, ומצאנו כי בקרב החרדים והמסורתיים הדתיים יש רוב לתומכים במנהיג חזק שלא יוגבל על ידי הרשות המחוקקת, התקשורת או דעת הקהל. בשלוש הקבוצות האחרות – הדתיים הלאומיים, המסורתיים הלא-דתיים והחילונים – יש רוב ברור למתנגדים לרעיון.

לוח 4.3 (%)

ישראל צריכה מנהיג חזק	מסכימים	לא מסכימים	לא יודעים	סך הכול
חרדים	60	37	3	100
דתיים לאומיים	35	64	1	100
מסורתיים דתיים	53	42	5	100
מסורתיים לא־דתיים	33	66	1	100
חילונים	33	65	2	100

כאמור, בציבור הערבי מצאנו רוב התומכים ברעיון של מנהיג חזק. פילחנו את תשובות המרואיינים הערבים לפי דת, ובכל שלוש הקבוצות – המוסלמים, הנוצרים והדרוזים – נמצא רוב דומה למצדדים ברעיון (65%, 64%, 61%). גם פילוח לפי הצבעה בבחירות 2015 לרשימה המשותפת או למפלגות ציוניות לא הניב הבדל גדול ברוב המצדד במנהיג חזק (66%, 59%).

יחסי האזרחים והשלטון

אחד הפרמטרים לדמוקרטיה תקינה הוא שיעור גבוה של אזרחים הסבורים שקולם נשמע. כפי שנראה להלן, המצב בישראל במובן זה מוסיף להיות גרוע – ממצא מעניין בהתחשב במדד הבינלאומי של ההשתתפות הפוליטית, שבו לישראל ציון גבוה, והיא גם ממוקמת במקום גבוה מאוד במדרג הבינלאומי. אנו נמצאים אפוא במצב פרדוקסלי שבו הישראלים משתתפים פוליטית בהמוניהם, למרות שכפי שראינו בעבר ונראה מיד, לתחושתם ההשפעה שלהם על המדיניות מעטה מאוד.

גם השנה חזרנו אפוא ושאלנו: "באיזו מידה את/ה והחברים שלך יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה?", ושוב רק שיעור זעום (17%) מן המרואיינים בכלל המדגם אמרו שהם מרגישים שיש להם יכולת להשפיע על המדיניות, בשעה שרוב גדול (82%) העידו על אי־אונים בנושא. הדמיון בין קבוצת הרוב היהודית לקבוצת המיעוט הערבית בשאלה זו צריך לעורר מחשבה: הרוב המרגישים שהשפעתם על המדיניות מעטה או אפסית בקרב היהודים קטן אך במעט מהרוב הגדול יותר של החשים כך בציבור הערבי (81%, 87%). כלומר, קבוצת הרוב וקבוצת המיעוט נמצאות במצב דומה מבחינה זו: רוב גדול מאוד של האזרחים מרגישים שהממשלה אינה מטה להם אוזן.

השפעת האזרחים על הממשלה

שאלה 40

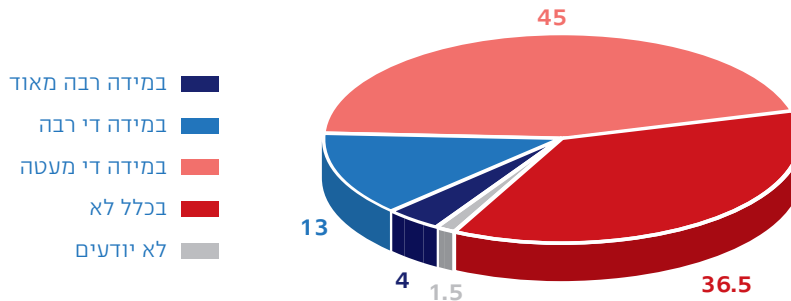
נספח 2

עמ' 231

נספח 4

עמ' 266

תרשים 4.3 / באיזו מידה אתה והחברים שלך יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה? (% כלל המדגם)

כפי שאפשר ללמוד מנספח 4, בשנים עברו ראינו התפלגות תשובות דומה מאוד, מה שמעיד שמדובר במאפיין קבוע של הפוליטיקה הישראלית: רוב גדול מאוד של האזרחים מרגישים חסרי אונים מול הממסד המדינתי.

פילחנו את תשובות המדגם היהודי לשאלה זו לפי ארבעה משתנים: מחנה פוליטי, הכנסה, גיל ודתיות. מצאנו כי בכל קבוצות המשנה יש רוב המרגישים שאין להם השפעה של ממש על מדיניות הממשלה. ובכל זאת יש הבדלים מסוימים: שיעור גבוה יותר מקרב המשייכים את עצמם לימין מרגישים שיש ביכולתם להשפיע על המדיניות, וכך גם מי שהכנסתם כמו הממוצע או מתחת לממוצע, הצעירים ביותר והדתיים הלאומיים. הדתיים הלאומיים הם הקבוצה שבה שיעור המרגישים שיש להם יכולת להשפיע הוא הגבוה ביותר (29%), והדבר מקבל אישוש גם מן הממצא שבקרב מצביעי מפלגת הבית היהודי נמצא השיעור הגבוה ביותר של המייחסים לעצמם השפעה (27%). מעניין שניתוח של התשובות לשאלה זו לפי הצבעה בבחירות 2015 לא העלה הבדלים ניכרים בין מצביעי המפלגות הנמצאות כיום בקואליציה לבין מצביעי המפלגות הנמצאות כיום באופוזיציה – בקרב אלה גם אלה הרוב מרגישים חסרי השפעה על המדיניות.

לוח 4.4 (%)

מרגישים שהם יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה		
21	ימין	מחנה פוליטי
13.5	מרכז	
15	שמאל	
20	מתחת לממוצע	הכנסה
20.5	כמו הממוצע	
14	מעל הממוצע	
21	34-18	גיל
18	54-35	
15	+55	
15	חרדים	דתיות
29	דתיים לאומיים	
25	מסורתיים דתיים	
16	מסורתיים לא־דתיים	
14	חילונים	

פילוחים שונים של המדגם הערבי לא העלו הבדלים מובהקים בין קבוצות המשנה השונות – תמיד יש רוב גדול מאוד ודומה למי שחשים שאין להם היכולת להשפיע על מדיניות הממשלה.

רבות מדובר לאחרונה על שקיעת המפלגות. ידוע כי מספרי החברים בהן הולך ויורד במרוצת השנים, וכי מידת האמון הציבורי בהן זעומה (על כך בהמשך). יש הרואים בכך אסון לדמוקרטיה ויש המקבלים זאת כחלק מתהליך שינוי פוליטי כלל־עולמי שבא לידי ביטוי בדעיכת המפלגות. רצינו לדעת מה יחסם של הישראלים למפלגות כמייצגות את דעותיהם הפוליטיות.

היש מפלגה המייצגת אותך והאם היא זו שהצבעת לה?

שאלות 41, 42

נספח 2

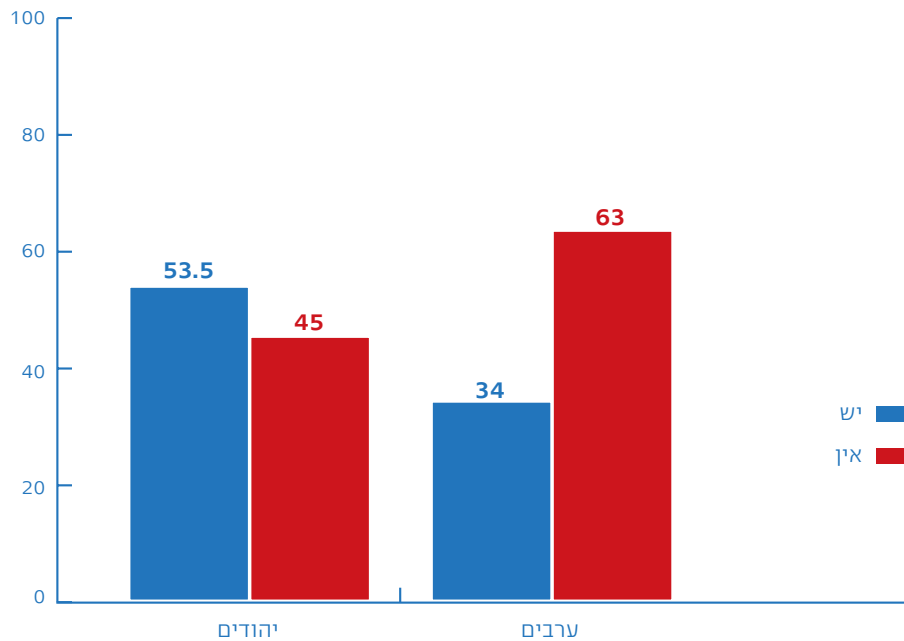
עמ' 232

נספח 4

עמ' 267

שאלנו את המרוויינים בסקר אם יש או אין כיום מפלגה המייצגת היטב את השקפותיהם. בעוד שבציבור היהודי נמצא רוב קטן של המסכימים שיש מפלגה כזו, בציבור הערבי הרוב טוענים שאין כיום מפלגה המייצגת באופן משביע רצון את תפיסותיהם, מה שאמור להדליק אור אדום בעיקר בהנהגת הרשימה המשותפת, האמורה לייצג את כלל הציבור הערבי בארץ, על כל גווניו.

תרשים 4.4 / האם יש כיום במדינת ישראל מפלגה שמייצגת את השקפותיך בצורה טובה? (% לפי לאום)

פילוח של תשובות היהודים מראה כי גם בימין וגם בשמאל נמצא רוב לאומרים שיש מפלגות המייצגות היטב את עמדותיהם, אבל במרכז מדובר במיעוט (אם כי גדול). ממצא זה מעט מפתיע לנוכח העובדה שבבחירות האחרונות התמודדו שתי מפלגות מרכז ("יש עתיד" ו"כולנו") אשר זכו בלא פחות מ-21 מנדטים סך הכול.

לוח 4.5 (%)

שאל	מרכז	ימין	יש מפלגה המייצגת את עמדותיי
60	44	57.5	

פילוח לפי דתיות (יהודים) הראה כי התחושה שיש מפלגה מייצגת עולה ככל שרמת הדתיות עולה. השיעור הגבוה ביותר של האומרים שיש מפלגה המייצגת את השקפותיהם הוא בקרב החרדים (70%). בשאר הקבוצות שיעורם הולך ופוחת בהדרגה – מ-57% בקרב הדתיים הלאומיים עד ל-50% בקרב החילונים.

בקרב המרוויינים הערבים מצאנו הבדל ניכר בין מצביעי הרשימה המשותפת, שמהם רק 42% ענו שיש מפלגה המייצגת אותם היטב (אולי משום שמדובר ברשימה המורכבת משלוש מפלגות שההבדלים ביניהן עמוקים) לבין מצביעי המפלגות הציוניות – שם מצאנו רוב של 53% שאמרו שיש מפלגה כזו (אבל יש לזכור כי שיעורם של מי שדיווחו על הצבעה למפלגות ציוניות נמוך, בוודאי בהשוואה לשיעור של מי שדיווחו על הצבעה לרשימה המשותפת).

פילוח התשובות לשאלה זו לפי גיל הראה כי בקרב היהודים כמחצית מהצעירים וגילאי הביניים ענו על שאלה זו בחיוב, לעומת כמעט 60% בקבוצת הגיל המבוגרת ביותר. כלומר, ליותר מבוגרים יש מפלגה שהם מרגישים כי היא מייצגת אותם נכחה. אצל הערבים בכל קבוצות הגיל מדובר במיעוט בלבד שענו בחיוב על השאלה, והוא הקטן ביותר בקבוצה הצעירה ביותר, שהיא ככל הנראה המנוכרת ביותר למערכת המפלגתית.

לשאלה (שהוצגה רק למי שאמרו שיש מפלגה המייצגת אותם כראוי) אם מדובר במפלגה שהצביעו לה בבחירות האחרונות השיבו הרוב הגדול בשני הציבורים (81% בקרב היהודים ו-87% בקרב הערבים) כי אכן מדובר באותה מפלגה, מה שמרמז שהנאמנות המפלגתית לא לגמרי פסה מן העולם.

הפוליטיקאים

הפוליטיקאים הם אנשי המקצוע האמורים לממש את עקרונות הדמוקרטיה, בין בחקיקה ובין בתרגומה לשפת המדיניות. ואולם שנה אחר שנה מצביע סקר מדד הדמוקרטיה על הערכה שלילית מצד הציבור כלפי הפוליטיקאים, המניעים שלהם, טוהר כפיהם וביצועיהם. גם השנה התמונה בנושא זה עגומה מאוד.

השאלה הראשונה ששאלנו בהקשר זה נגעה לאופן שבו חברי הכנסת ממלאים את תפקידם. מצאנו שכשני שלישים מכלל הציבור אינם מסכימים עם המשפט: "רוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר". גם בקרב היהודים וגם בקרב הערבים מדובר ברוב המעריכים בשלילה את תפקודם של חברי הכנסת, אם כי בקרב היהודים הרוב גדול יותר מאשר בקרב הערבים (66%, 58%). רק כשליש מן המרוויינים הסכימו עם האמור במשפט. במילים אחרות, הרוב בציבור הישראלי סבורים כי רוב נבחרי העם אינם עונים על הציפיות במובן של השקעה ואיכות הביצוע.

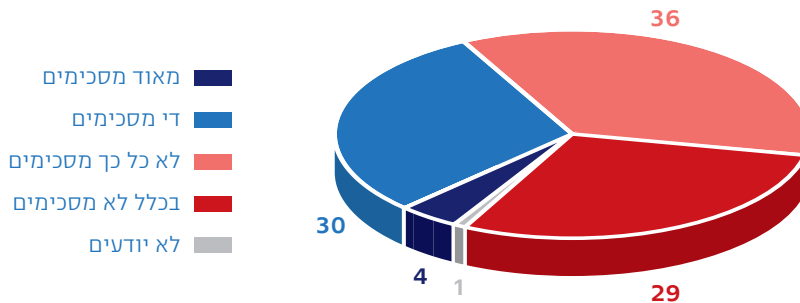
רוב חברי הכנסת עובדים קשה?

שאלה 32

נספח 2
עמ' 226

נספח 4
עמ' 263

תרשים 4.5 / "רוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר" (%, כלל המדגם)

למעשה, בכל חמש המדידות שלנו את הנושא במרוצת השנים היה רוב למי שהשיבו בשלילה על השאלה. עם זאת בשתי שנות הבחירות האחרונות (2013 ו-2015) שיעורם של מי שלא הסכימו עם הקביעה שרוב חברי הכנסת עובדים קשה ועושים את תפקידם בסדר היה נמוך יחסית למדידות האחרות, אולי משום שבשנת בחירות הציבור נחשף יותר לחברי הכנסת, ואולי בשל התקווה שמעוררות הבחירות לשיפור המצב במובן הזה, תקווה שנגוזה די מהר בשנים שאחרי הבחירות.

לוח 4.6 (%)

2016	2015	2013	2012	2011	
64.5	54	48	62	63	לא מסכימים שרוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר

פילוח תשובות המרוויינים היהודים לפי דתיות הראה רוב כזה או אחר בכל הקבוצות למי שלא הסכימו עם המשפט, למעט הדתיים הלאומיים, שרובם (52.5%) הסכימו שרוב חברי הכנסת אכן עובדים קשה וממלאים את תפקידם בסדר. פילוח לפי מחנה פוליטי העלה כי אנשי הימין מסכימים בשיעור גבוה יותר מאנשי המרכז ומאנשי השמאל שחברי הכנסת עושים את עבודתם כראוי, אבל עדיין מדובר במיעוט הסבורים כך. פילוח המדגם הערבי לפי הצבעה לרשימה המשותפת או למפלגות הציוניות מלמד ששיעור ה"מפרגנים" לחברי הכנסת בקרב מצביעי שתי הרשימות דומה.

כבר ראינו כי רוב בציבור מרגישים שהם אינם יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה. תחושה זו מן הסתם קשורה להערכה הרווחת שהפוליטיקאים בישראל מנותקים מהבעיות ומהצרכים האמיתיים של הציבור. כפי שאפשר ללמוד מן התרשים שלהלן, תחושה זו שכוחה בכלל הציבור, אבל בקרב הערבים מעט יותר (83%) מאשר בקרב היהודים (74%).

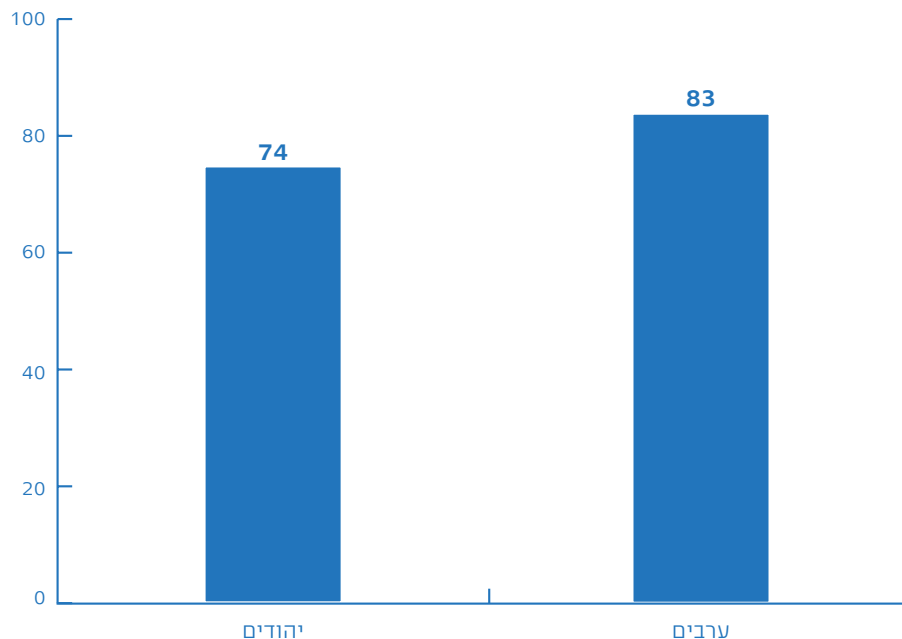
הפוליטיקאים מנותקים

שאלה 18

נספח 2

עמ' 215

תרשים 4.6 / "הפוליטיקאים בישראל מנותקים מהבעיות והצרכים האמיתיים של הציבור" (% מסכימים, לפי לאום)

האם יש הבדל בהערכה זו לפי מחנה פוליטי (יהודים)? מצאנו כי בשלושת המחנות הפוליטיים יותר משני שלישים סבורים שזה המצב, ובכל זאת הרוב בכל מחנה שונה: בימין שיעור הסבורים שהפוליטיקאים מנותקים נמוך בבירור מהשיעור המקביל במרכז ובשמאל (67%, 80.5%, 82%). בציבור הערבי נמצא כאמור רוב גדול לגורסים שהפוליטיקאים מנותקים מן הציבור, אבל יש הבדל קל בין מצביעי הרשימה המשותפת לבין מצביעי המפלגות הציוניות: בקרב מצביעי הרשימה המשותפת 82% מרגישים שהפוליטיקאים מנותקים מצורכי בוחריהם, ובקרב מצביעי המפלגות הציוניות שיעור גבוה יותר (88%) חשים כך.

לנוכח השיעור הגבוה בקרב הערבים של הטוענים כי הנבחרים מנותקים מן העם ולנוכח העובדה שלאחרונה נשמעים בציבור הערבי הישראלי קולות המביעים אי־נחת מסדרי העדיפות של ההנהגה הפוליטית של המגזר, שאלנו את המרואיינים הערבים אם לדעתם המנהיגים הערבים אכן דואגים בעיקר לבעיות של הפלסטינים בגדה וברצועת עזה ופחות מדי לבעיות של הערבים הישראליים או שמא חלוקת הקשב שלהם נכונה. 61% מהמרואיינים השיבו כי אכן המנהיגים מקדישים יתר תשומת לב לבעיות של הפלסטינים בשטחים, מה שאולי מסביר את העובדה שכה רבים מהם מעידים על עצמם כי הם מרגישים שהפוליטיקאים הישראליים מנותקים מציבור בוחריהם.

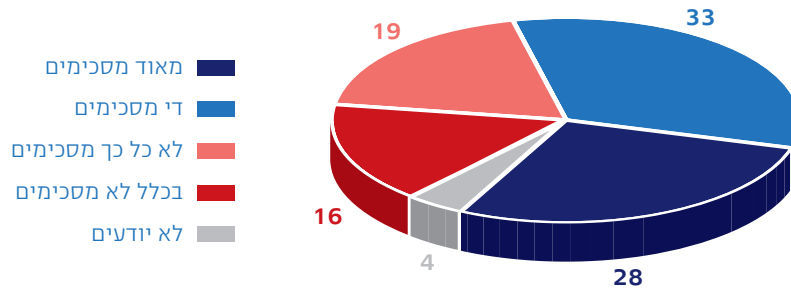
סדרי העדיפות של המנהיגים הערבים

שאלה 19

נספח 2

עמ' 216

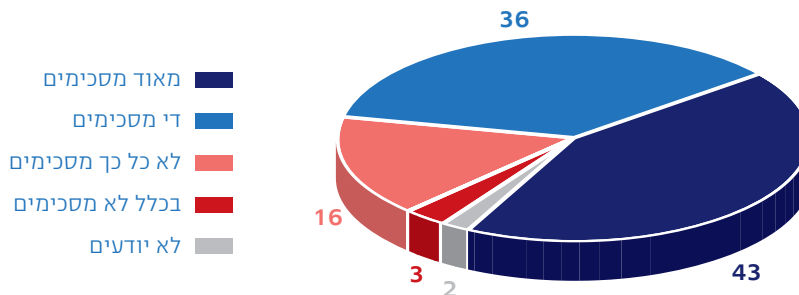
תרשים 4.7 / "המנהיגים הערבים דואגים בעיקר לבעיות של הפלסטינים בגדה ובעזה ופחות מדי לבעיות של הערבים הישראלים" (% ערבים)

פילוח התשובות לפי דתם של המרואיינים הראה רוב בקרב בני שלוש הדתות לסבורים שהנהגה הערבית מקדישה הרבה מדי לענייני הפלסטינים בשטחים ופחות מידי לערבים בישראל, אך הוא מעט גדול יותר בקרב הנוצרים (72%), לעומת הדרוזים (68%) והמוסלמים (60%). פילוח לפי הצבעה לרשימה המשותפת או למצביעי המפלגות הציוניות העלה כי בשני המקרים מדובר ברוב של חולקים על סדר העדיפות של ההנהגה הערבית, אבל בקרב מצביעי הרשימה המשותפת רוב זה (59%) קטן מזה שמצאנו אצל מי שהצביעו למפלגות ציוניות (76%).

אם עוד היה לנו ספק בשאלה מה חושבים הישראלים על נבחריהם, הוא התפוגג כליל לנוכח ההתפלגות החד-משמעית של התשובות לשאלה אם יש או אין הסכמה עם המשפט "פוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים האישיים שלהם מאשר לאינטרסים של הציבור שבחר אותם". רוב ברור בכלל המדגם (79%) הסכימו עם המשפט ה"מפליל" הזה.

תרשים 4.8 / "פוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים האישיים שלהם מאשר לאינטרסים של הציבור שבחר בהם" (% כלל המדגם)

המניע העיקרי של הפוליטיקאים

שאלה 38

נספח 2

עמ' 230

נספח 4

עמ' 265

פילוח של תשובות המדגם היהודי לפי מחנות פוליטיים מעלה רוב גדול למסכימים בכל שלושת המחנות, אם כי בגדלים שונים (ימין – 77%; מרכז – 80.5%; שמאל – 86%). פילוח לפי דתיות מעלה רוב בכל הקבוצות, אולם בהלימה עם תפיסתם היותר מיטיבה באופן כללי של הדתיים הלאומיים את המצב ואת המערכת הפוליטית, גם בשאלה זו הרוב בציבור זה הוא הקטן ביותר (56%), בשעה שאצל כל האחרים הוא בסביבות 80%.

פילוח תשובות המדגם הערבי לפי הצבעה בבחירות 2015 העלה כי בשתי הקבוצות יש רוב למסכימים עם האמירה שהפוליטיקאים דואגים בראש ובראשונה לעצמם. אצל מצביעי המפלגות הציוניות רוב זה גדול (88%) מהרוב שבקרב מצביעי הרשימה המשותפת (77%).

הדרך מהעדפת אינטרס עצמי לשחיתות קצרה ביותר, ולפיכך עברנו לבדוק היבט זה של הערכת הציבור את תפקוד ההנהגה בישראל.

שחיתות

בעת האחרונה מדובר בארץ רבות על השחיתות האישית והמפלגתית בדרגי הממשל השונים, וכידוע נחשפו פרשיות לא מעטות שאף הגיעו לערכאות ופוליטיקאים נידונו למאסר. אמנם כאמור לפי המדד הבינלאומי ישראל אינה מוגדרת מדינה מושחתת, אבל נראה כי על רקע אותם גילויים ופרשיות, התפיסה של הציבור הישראלי אחרת: יש רוב ברור לסבורים כי ההנהגה בישראל מאוד או לפחות די מושחתת. על פני סולם שבין 1 = מאוד מושחתת לבין 5 = בכלל לא מושחתת, ציוני השחיתות שקיבלה ההנהגה הישראלית מכלל הציבור ומקבוצות המשנה שלו הם כדלקמן:

לוח 4.7

ציון שחיתות (בין 1 ל-5)	
כלל המדגם	2.32
יהודים	2.33
ערבים	2.25

פילוח לפי מחנה פוליטי (יהודים) העלה את הציונים האלה: ימין – 2.5; מרכז – 2.2; שמאל – 2.0. כלומר, כל המחנות מגדירים את ההנהגה לאינקיית כפיים, אבל השמאל מייחס לה ניקיון כפיים פחות משני המחנות האחרים. כשמתבוננים במגמה לאורך זמן, מגלים כי גם השנה מסתמנת ירידה קלה בציון הממוצע בהשוואה לשנתיים שעברו, כלומר חלה עוד עלייה בהערכת הציבור שההנהגה מושחתת (ככל שהציון נמוך יותר, כך הערכת השחיתות גבוהה יותר).

ציון לשחיתות

שאלה 49

נספח 2

עמ' 237

נספח 4

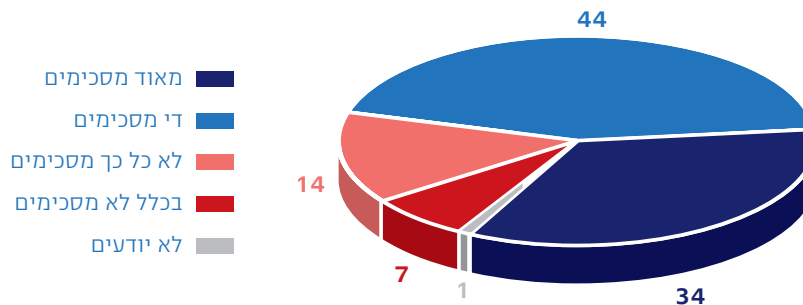
עמ' 268

לוח 4.8

2016	2015	2014	
2.3	2.4	2.5	ציון שנתי ממוצע

אחד הנלווים המוכרים של שחיתות הוא שיטת ה"פרוטקציה". ביקשנו לשמוע את דעתם של המרוויינים על המשפט הזה: "בישראל אפשר לקדם עניינים רק אם יש פרוטקציה ורק אם מכירים את האנשים הנכונים". בכלל הציבור הסכימו למעלה משלושה רבעים (78%) עם קביעה קשה זו על התנהלות המדינה. ההבדל ברוב של המסכימים עם אבחנה זו בין יהודים לערבים היה קטן (79%, 74%).

תרשים 4.9 / "בישראל אפשר לקדם עניינים רק אם יש פרוטקציה ורק אם מכירים את האנשים הנכונים" (% כלל המדגם)

ניתוח לפי קבוצות משנה לא העלה הבדלים של ממש לא בקרב היהודים ולא בקרב הערבים.

תפקוד המערכת השלטונית

מצאנו אפוא שהערכת הציבור את הפוליטיקאים גרועה. ומה באשר לביצועי המערכת? ביקשנו לדעת מה הציבור חושב על האופן שבו המדינה מבצעת כיום את תפקידה בתחומים שונים.

התחומים שעניינו אותנו הם: הצבאי-ביטחוני, הכלכלי, החברתי, המדיני-דיפלומטי והשמירה על הסדר הציבורי. התרשים הכפול שלהלן מראה כמה הבדלים בהערכות בין הציבורים היהודי והערבי, אם כי שניהם כאחד מעריכים כטובים רק את ביצועי המדינה בתחום הצבאי-ביטחוני: הערכת הביצועים הביטחוניים אצל היהודים גבוהה וטובה יותר; הערכת הביצועים החברתיים אצל הערבים גבוהה וטובה יותר.

פרוטקציה?

שאלה 45

נספח 2

עמ' 234

ביצועי המדינה

שאלה 20

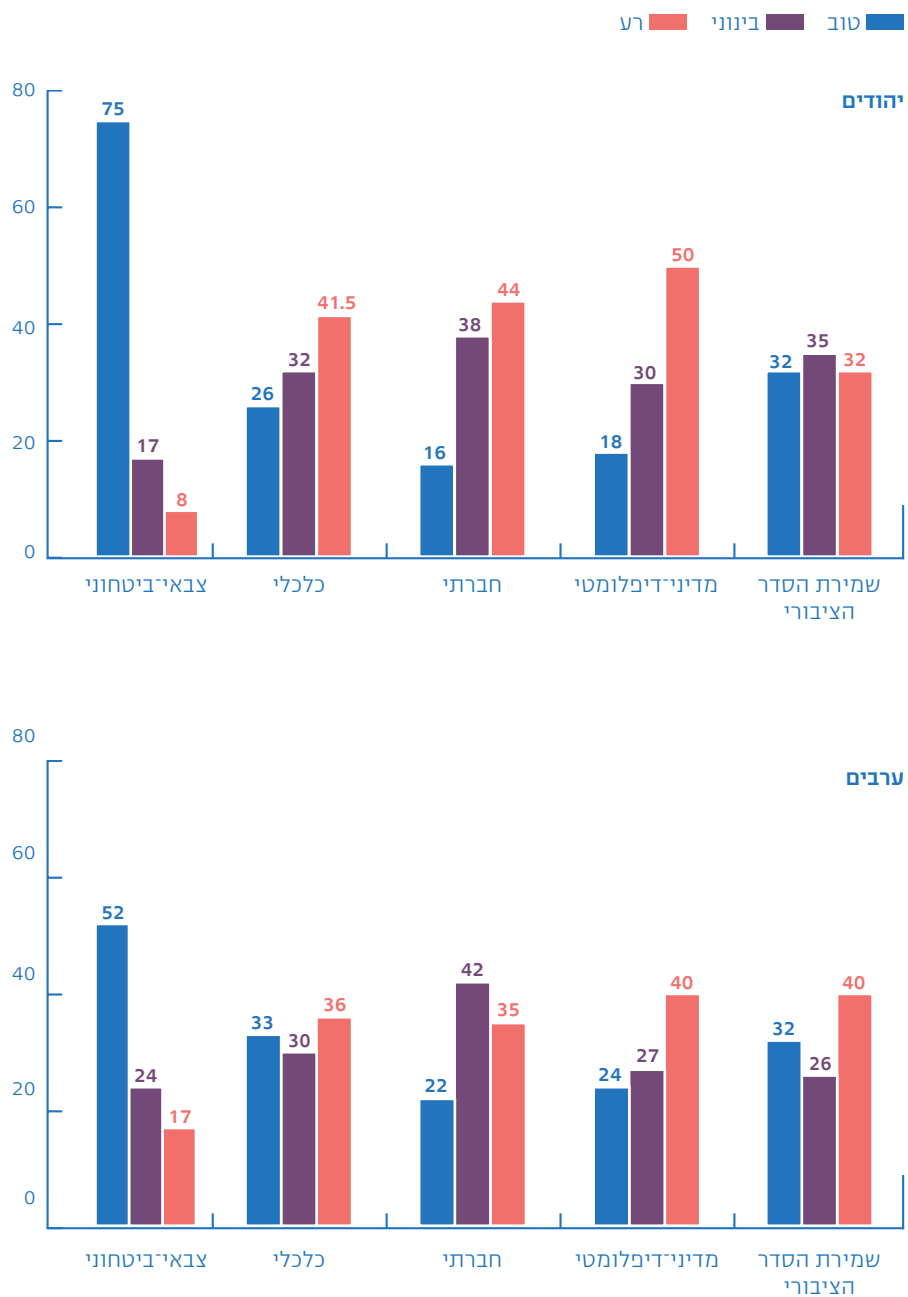
נספח 2

עמ' 216

נספח 4

עמ' 259

תרשים 4.10 / כשאתה חושב על המדינה, איך לדעתך היא מבצעת את תפקידיה בתחומים הבאים? (% לפי לאום)

הלוח הבא מסכם את הערכות המשיבים היהודים בתחומים השונים. ניתן ללמוד ממנו כי רק בתחום אחד, הצבאי-ביטחוני, ביצועי המדינה זוכים להערכת הרוב היהודי כטובים. בתחום אחד בלבד, השמירה על הסדר הציבורי, יש פחות או יותר שוויון בין שלוש ההערכות, ושיעור המעריכים בו את תפקוד המדינה כבינוני הוא מעט גבוה מהאחרים. בתחומים הכלכלי, חברתי והמדיני-דיפלומטי השיעור הגבוה ביותר מעריכים את תפקוד המדינה כרע, והתחום המדיני-דיפלומטי "נהנה" מהערכה גרועה במיוחד.

לוח 4.9 (%)

שיעור המעריכים הגבוה ביותר (יהודים)	טוב	בינוני	רע
צבאי-ביטחוני	75		
כלכלי			41.5
חברתי			44
מדיני-דיפלומטי			50
שמירת הסדר הציבורי		35	

כאמור, גם בקרב הערבים התחום הצבאי-ביטחוני הוא היחיד שבו השיעור הגבוה ביותר הוא של מי שמעריכים את תפקוד המדינה כטוב, אם כי הוא נופל משיעור היהודים המעריכים אותו כך. כאן, בניגוד ליהודים, בתחום חברתי ההערכה הבינונית היא השכיחה, ואילו בתחום הכלכלי, בשמירה על הסדר הציבורי ובתחום המדיני-דיפלומטי ההערכה השכיחה היא שתפקוד המדינה אינו טוב, ממש כמו בציבור היהודי.

לוח 4.10 (%)

שיעור המעריכים הגבוה ביותר (ערבים)	טוב	בינוני	רע
צבאי-ביטחוני	52		
כלכלי			36
חברתי		42	
מדיני-דיפלומטי			40
שמירת הסדר הציבורי			40

איך רואים את הדברים שלוש המחנות הפוליטיים בציבור היהודי? הלוח הבא מסכם את שיעורי המעריכים בימין, במרכז ובשמאל את תפקוד המדינה בתחומים השונים כטוב. מהלוח אפשר ללמוד שבשלושת המחנות יש רוב למעריכים כך את תפקוד המדינה רק בתחום הצבאי-ביטחוני (המרכז מציג את ההערכה החיובית ביותר). בכל שאר התחומים רק מיעוט בשלושת המחנות מעריכים את ביצועי המדינה כטובים. שלא במפתיע הפער הגדול ביותר בין הימין לשמאל נוגע לתפקוד המדינה בתחום המדיני-דיפלומטי: כרבע בימין מעריכים את תפקוד המדינה בתחום זה כטוב לעומת מיעוט זעיר בשמאל (25% לעומת 6%). גם לא מפתיע ששיעורם של המעריכים את ביצועי המדינה כטובים בכל חמשת התחומים, כולל בזה הצבאי-ביטחוני, הוא הנמוך ביותר בקרב מי שמזהים את עצמם עם השמאל, הרחוק ביותר רעיונית מן הממשלה המכהנת.

לוח 4.11 (%)

מעריכים את תפקוד המדינה כטוב (יהודים)	ימין	מרכז	שמאל
צבאי-ביטחוני	76	80	65
כלכלי	35	18	12
חברתי	21	12	7
מדיני-דיפלומטי	25	14.5	6
שמירת הסדר הציבורי	35	35	22

פילוח של תשובות המרואיניים הערבים לפי ההצבעה בבחירות 2015 לרשימה המשותפת או למפלגות ציוניות העלה פערים גדולים בתחומים הצבאי-ביטחוני ושמירת הסדר הציבורי. בתחום הצבאי-ביטחוני יש רוב בקרב המצביעים למפלגות הציוניות ומיעוט בקרב המצביעים לרשימה המשותפת הסבורים כי תפקוד המדינה טוב. בתחום השמירה על הסדר הציבורי הביקורת מצד מצביעי המפלגות הציוניות מתונה יותר.

לוח 4.12 (%)

מצביעי הרשימה המשותפת	מצביעי המפלגות הציוניות	מעריכים את תפקוד המדינה כטוב (ערבים)
42	73	צבאי־ביטחוני
32	37	כלכלי
18	27	חברתי
22	20	מדיני־דיפלומטי
24.5	55	שמירת הסדר הציבורי

ההערכה הנמוכה של הציבור לביצועי הממשלה באה לידי ביטוי גם בתשובות לשאלה בדבר הסיבות לביקורת החריפה בעולם על ישראל.

הצגנו למרואיינים חמישה גורמים שיכולים להזין את הביקורת על ישראל ברחבי העולם: ההתנהגות והעמדות המדיניות של ישראל בהקשר של הסכסוך עם הפלסטינים, האנטישמיות בעולם, בעיות בהסברה הישראלית, הפעילויות של ארגוני שלום וזכויות האדם והאישויון בישראל בין האזרחים היהודים והערבים. הציבור היהודי העלה, באותו שיעור (29%), שתי סיבות שמזינות לדעתו את הביקורת: ההתנהגות והעמדות המדיניות של ישראל והאנטישמיות בעולם. בציבור הערבי עלתה סיבה בולטת אחת שהרוב הצביעו עליה כאחראית למצב: ההתנהגות והעמדות של ישראל בהקשר של הסכסוך (58%).

פילוח של תשובות היהודים לפי מחנה פוליטי העלה שבימין סבורים כי הסיבה העיקרית היא האנטישמיות, בעוד שבמרכז התשובה השכיחה היא ההתנהגות והמדיניות של ישראל. כך גם בשמאל, אבל בשיעור כפול בדיוק מזה שבמרכז.

לוח 4.13 (%)

שמאל	מרכז	ימין	הסיבה העיקרית לביקורת החריפה בעולם על ישראל
ההתנהגות והמדיניות של ישראל בהקשר של הסכסוך (69%)	ההתנהגות והמדיניות של ישראל בהקשר של הסכסוך (34%)	אנטישמיות (40%)	

הסיבות לביקורת על ישראל בעולם

שאלה 15

נספח 2

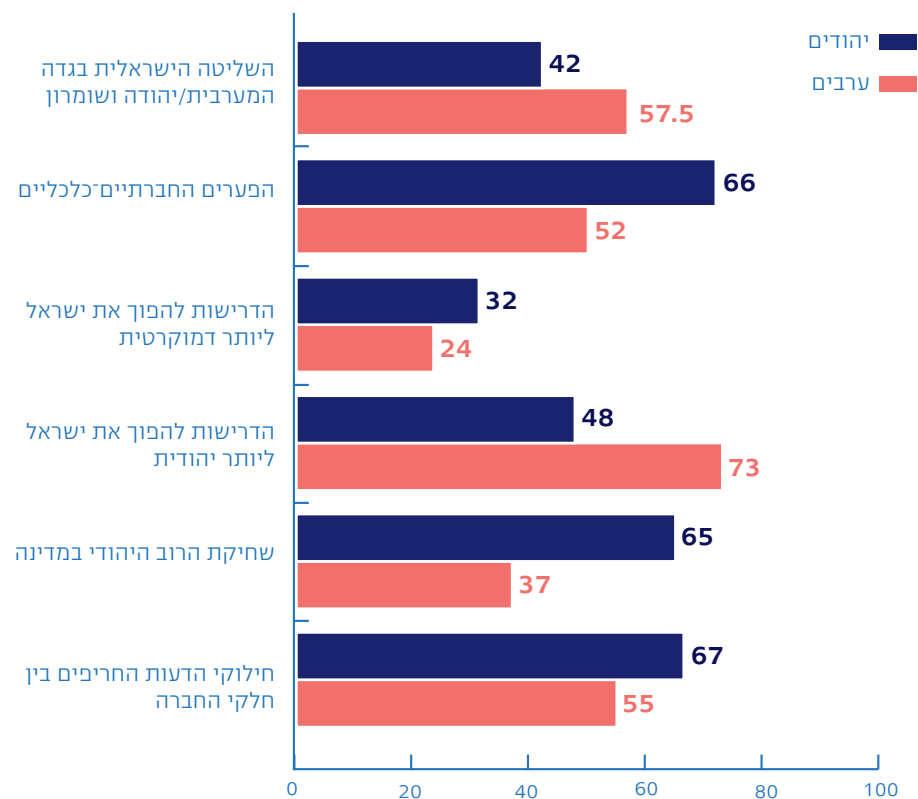
עמ' 214

פילוח לפי דתיות העלה כי בכל הקבוצות, למעט החילונים, הסיבה הראשונה במעלה לפי המרואיינים היא האנטישמיות: חרדים – 48%; דתיים – 41%; מסורתיים דתיים – 31%; מסורתיים לא-דתיים – 32%. בעיני החילונים הסיבה העיקרית לביקורת על ישראל בעולם היא ההתנהגות והמדיניות שלה בהקשר של הסכסוך (41%).

על רקע ההערכה הלא-מחמיאה לתפקוד הממשלה בתחומים השונים ביקשנו לבדוק מהם העניינים הפנימיים אשר לפי תפיסת הציבור הם בעת הזו האיום הגדול ביותר על ישראל.

הצגנו למרואיינים שורה של נושאים פנימיים שנדונו רבות בשנה האחרונה בשיח הציבורי בכלל ובתקשורת בפרט ואשר הוצגו בידי גורמים שונים כמסוכנים: השליטה הישראלית בגדה המערבית/יהודה ושומרון, הפערים החברתיים-כלכליים, הדרישות להפוך את ישראל ליותר דמוקרטית, הדרישות להפוך את ישראל ליותר יהודית, שחיקת הרוב היהודי במדינה, וכן חילוקי הדעות החריפים בין חלקים שונים בחברה הישראלית. תחילה ביקשנו מהמרואיינים להעריך עד כמה כל אחד מהנושאים האלה הוא איום קיומי על מדינת ישראל. התרשים הבא מציג את שיעורי היהודים והערבים שהגדירו כל אחד מהנושאים האלה כאיום קיומי על המדינה במידה רבה או במידה רבה מאוד.

תרשים 4.11 / לדעתך, עד כמה כל אחד מהגורמים הפנימיים הבאים הוא איום קיומי על מדינת ישראל? (% במידה רבה מאוד ובמידה רבה, לפי לאום)

איזמים פנימיים קיומיים על ישראל

שאלות 21.6-21.1

נספח 2

עמ' 218

כפי שהלוחות הבאים מראים, החברה הישראלית פועלת מתוך חרדה קיומית.

מן התרשים לעיל אפשר ללמוד כי "מפת האיומים" של היהודים כוללת במקום הראשון את חילוקי הדעות העמוקים בחברה (67%) ומיד בסמוך לכך את הפערים החברתיים-כלכליים (66%) ואת שחיקת הרוב היהודי (65%). "מפת האיומים" של הערבים כוללת במקום הראשון את הדרישות להפוך את ישראל ליותר יהודית (73%), במקום השני את השליטה של ישראל בגדה המערבית (57.5%) ובמקום השלישי את חילוקי הדעות בחברה הישראלית (55%). לגבי הנושאים הפחות מאיימים, מעניין שהחשש בציבור היהודי מן הדרישות להפוך את ישראל ליותר דמוקרטית קטן מן החשש מהדרישות להפוך אותה ליותר יהודית. המשך השליטה ביהודה ושומרון אינו נתפס כנראה כאיום קיומי חזק בציבור היהודי (בניגוד לתפיסתו כאיום קיומי חמור בציבור הערבי), שכן שיעור היהודים שהסכימו במידה רבה מאוד או במידה רבה שמדובר באיום קיומי נמצא במקום האחד לפני האחרון (מתחת לו נמצאת רק הדרישה להפוך את ישראל ליותר דמוקרטית).

פילוח תשובות היהודים לפי מחנה פוליטי ולפי דתיות העלה הבדלים, אם כי אפשר להכליל ולומר שכל קבוצות המשנה, כל אחת מסיבותיה היא, רואות ברוב הנושאים שהעלינו איומים קיומיים במידה די רבה או רבה מאוד. עוד ממצא מעניין הוא ששלושת המחנות הפוליטיים וכל הקבוצות הדתיות רואים בשחיקה האמיתית או הנתפסת של הרוב היהודי במדינה איום חזק.

לוח 4.14 (%)

רואים איום קיומי לישראל במידה די רבה או רבה מאוד (יהודים)	בהמשך השליטה בגדה המערבית/ יהודה ושומרון	בשחיקת הרוב היהודי במדינה	בפערים החברתיים-כלכליים	בדרישה להפוך את ישראל ליותר יהודית	בדרישה להפוך את ישראל ליותר דמוקרטית	בחילוקי הדעות החריפים בין הקבוצות בחברה
ימין	27	69	61	35	39	63
מרכז	53.5	65	71	53	28	71
שמאל	76	57	75	77	17	72.5
חרדים	27	74	55	20	45.5	64
דתיים לאומיים	20	68.5	48	20	43	52
מסורתיים דתיים	33	58	57	40	39	66
מסורתיים לא-דתיים	42	67	73	45.5	34	73
חילונים	54	63	70	64	23	67

פילוח המדגם הערבי לפי דת ולפי הצבעה בבחירות 2015 מעלה כי בעיני כל קבוצות המשנה הדרישות להפוך את ישראל ליותר יהודית נתפסות כאיום קיומי חזק מאוד. האיום השני במעלה בעיני מצביעי הרשימה המשותפת והמוסלמים הוא המשך השליטה של ישראל בגדה המערבית/יהודה ושומרון. לעומת זאת, בעיני הנוצרים והדרוזים האיום השני במעלה הוא חילוקי הדעות החריפים בחברה, ואילו בעיני מצביעי המפלגות הציוניות, במקום השני, בדיוק באותו שיעור, נמצאים חילוקי הדעות בחברה והפערים החברתיים-כלכליים.

לוח 4.15 (%)

רואים איום קיומי לישראל במידה די רבה או רבה מאוד (ערבים)	בהמשך השליטה בגדה המערבית/ יהודה ושומרון	בשחיקת הרוב היהודי במדינה	בפערים החברתיים כלכליים	בדרישות להפוך את ישראל ליותר יהודית	בדרישות להפוך את ישראל ליותר דמוקרטית	בחילוקי הדעות החריפים בין הקבוצות בחברה	
מוסלמים	63	38.5	52	77	24.5	58	דת
נוצרים	42	26	44	60	14	48	
דרוזים	46	41.5	37	66	34	51	
לרשימה המשותפת	65	38	57	72	26	61	הצבעה בבחירות 2015
למפלגות ציוניות	43	41	45	65	37	45	

מכאן עברנו לברר איזה מכל הנושאים הללו נתפס בעיני הציבור כמאיים ביותר. כפי שהלוח הבא מורה, השיעור הגדול ביותר אצל היהודים מצביעים על חילוקי הדעות החמורים בחברה (26%), ואילו השיעור הגדול ביותר בקרב הערבים מצביעים על המשך השליטה בשטחים (26%). במקום השני, קרוב למקום הראשון, בחרו היהודים בפערים הכלכליים-חברתיים (23%) והערבים בדרישה להפוך את ישראל ליותר יהודית (23%). גם כאן אין התקבצות חד-משמעית סביב נושא אחד, אבל ברור כי החששות של הציבור היהודי ושל הציבור הערבי כיום שונים זה מזה. היהודים חוששים יותר מהתפוררות פנימית, והערבים מהמשך הכיבוש וממעמדם במדינת ישראל, המנסה להיות יותר יהודית.

האיום הפנימי החזק ביותר

שאלה 22

נספח 2

עמ' 221

לוח 4.16 (%)

האיום הפנימי החזק ביותר	יהודים	ערבים
השליטה הישראלית בגדה המערבית/ביהודה ושומרון	14	26
הפערים החברתיים-כלכליים	23	8
הדרישות להפוך את ישראל ליותר דמוקרטית	6	3
הדרישות להפוך את ישראל ליותר יהודית	7	23
שחיקת הרוב היהודי במדינה	19.5	11
חילוקי הדעות החריפים בין הקבוצות בחברה	26	19

פילוח התשובות (יהודים) לפי מחנה פוליטי העלה כי בימין שני האיומים שנתפסים כחמורים ביותר (27% בשני המקרים) הם השחיקה ברוב היהודי וחילוקי הדעות החריפים בחברה. במרכז האיום הנתפס כחמור ביותר הוא הפערים החברתיים-כלכליים, ומיד אחריהם חילוקי הדעות החריפים בחברה (28%), (27%). בשמאל יש התקבצות סביב איום אחד ברור – המשך השליטה בגדה המערבית/יהודה ושומרון (37%).

פילוח לפי דתיות העלה כי החרדים הם הקבוצה היחידה שהחשש העיקרי שלה הוא משחיקת הרוב היהודי במדינה (36%). בכל הקבוצות האחרות האיום העיקרי הוא חילוקי הדעות בחברה או הפערים החברתיים-כלכליים, בסדר הזה: הדתיים הלאומיים חוששים יותר מכול מחילוקי הדעות החריפים בחברה (31%) ולאחר מכן משחיקת הרוב היהודי במדינה (29%); המסורתניים הדתיים חוששים מאוד מחילוקי הדעות בחברה (23%) ומיד, בסמוך, מן הפערים החברתיים-כלכליים (22%); בקרב המסורתניים הלא-דתיים החשש הגדול ביותר הוא מן הפערים החברתיים-כלכליים (27%) ומיד לאחר מכן מחילוקי הדעות החריפים בחברה (26%); ואילו אצל החילונים, כמו אצל המסורתניים הדתיים, האיום שנתפס כחמור ביותר הוא חילוקי הדעות החריפים בחברה (26%) ומיד אחריהם הפערים החברתיים-כלכליים (24%).

פילוח של תשובות המרואיניים הערבים מלמד כי אצל המוסלמים האיום שנתפס כחמור ביותר הוא השליטה הישראלית בגדה המערבית/יהודה ושומרון. הוא הדין אצל הנוצרים (28%) ומצביעי הרשימה המשותפת (27%). בעיני הדרוזים ומצביעי המפלגות הציוניות האיום הראשון במעלה הוא חילוקי הדעות החריפים בחברה (27%, 20%).

אמון הציבור במוסדות

לתפיסתנו, האמון האזרחי בשלטון ניזון משילוב של הערכת האתגרים שהמדינה נדרשת להתמודד עמם, איכות הטיפול בעבר באתגרים אלו על ידי הגורמים המוסמכים והערכת היושרה של מי שמייצגים את כל אחד מן המוסדות האלה בעיני הציבור. במשטרים דמוקרטיים יש לאמון חשיבות רבה, שכן הוא גורם מרכזי בגיבוש ההעדפות הפוליטיות של האזרחים במגוון רחב של נושאים. מדינה שאזרחיה אינם נותנים אמון במוסדותיה תתקשה לגייס אותם למאמצים קולקטיביים, והמשטר בה יאבד בהדרגה את הלגיטימיות הציבורית שלו.

בכל שנה אנחנו חוזרים ובודקים את מידת האמון של הציבור ב־8 מוסדות מרכזיים: הצבא, המשטרה, נשיא המדינה, התקשורת, בית המשפט העליון, הממשלה, הכנסת והמפלגות. בשנים מסוימות אנחנו מוסיפים לרשימת המוסדות המדינתיים מוסדות שלאזרחים יש עמם שיג ושיח קבוע, בעיקר כדי לראות מה המקום היחסי של מוסדות הדמוקרטיה העיקריים בהשוואה למוסדות הנוספים. למשל, בשנה שעברה הוספנו את קופת החולים שבה המרוויין מבוטח ואת המוסד לביטוח לאומי, שבשלב זה או אחר כל אזרח נזקק לשירותיו.¹ השנה הוספנו לרשימה את הרשות המקומית שהמרוויינים מתגוררים בה ואת הבנק שהם נעזרים בשירותיו.

התרשים הבא מציג את שיעורי נותני האמון במוסדות השונים בקרב יהודים וערבים, כפי שהתקבלו השנה, והוא גם מראה את מדרג המוסדות מבחינה זו.

כבעבר, משמונת המוסדות המדינתיים נמצא בראש סולם האמון של הציבור היהודי צה"ל; בתחתית הרשימה נמצאות כאן גם השנה המפלגות הפוליטיות. בציבור הערבי בית המשפט העליון הוא העומד בראש סולם האמון במוסדות השלטון, והמפלגות בתחתית, עם שיעור של נותני אמון נמוך אפילו יותר מאשר בציבור היהודי.

ממצאי הסקר המשתקפים בתרשים גם מורים כי האמון שהיהודים נותנים בכל אחד מן המוסדות והאישים גבוה מן האמון שנותנים בהם הערבים, למעט הרשות המקומית שלהם (הגיוני לנוכח העובדה שהרשויות שרוב הערבים אזרחי ישראל מתגוררים בהן מנוהלות בידי נבחרים ערבים, ואולי משום כך חוסר האמון במוסד זה נמוך יותר). הפער הגדול ביותר באמון בין הציבור היהודי לציבור הערבי מתגלה, כצפוי, בנוגע לצה"ל, שבו יש אמון כמעט לכל היהודים ורק למיעוט של הערבים.

1 קופות החולים זכו לאמון גבוה מאוד הן אצל היהודים והן אצל הערבים, ואילו המוסד לביטוח לאומי זכה לרמת אמון גבוהה בציבור הערבי ובינונית נמוכה בציבור היהודי.

אמון במוסדות

שאלה 12

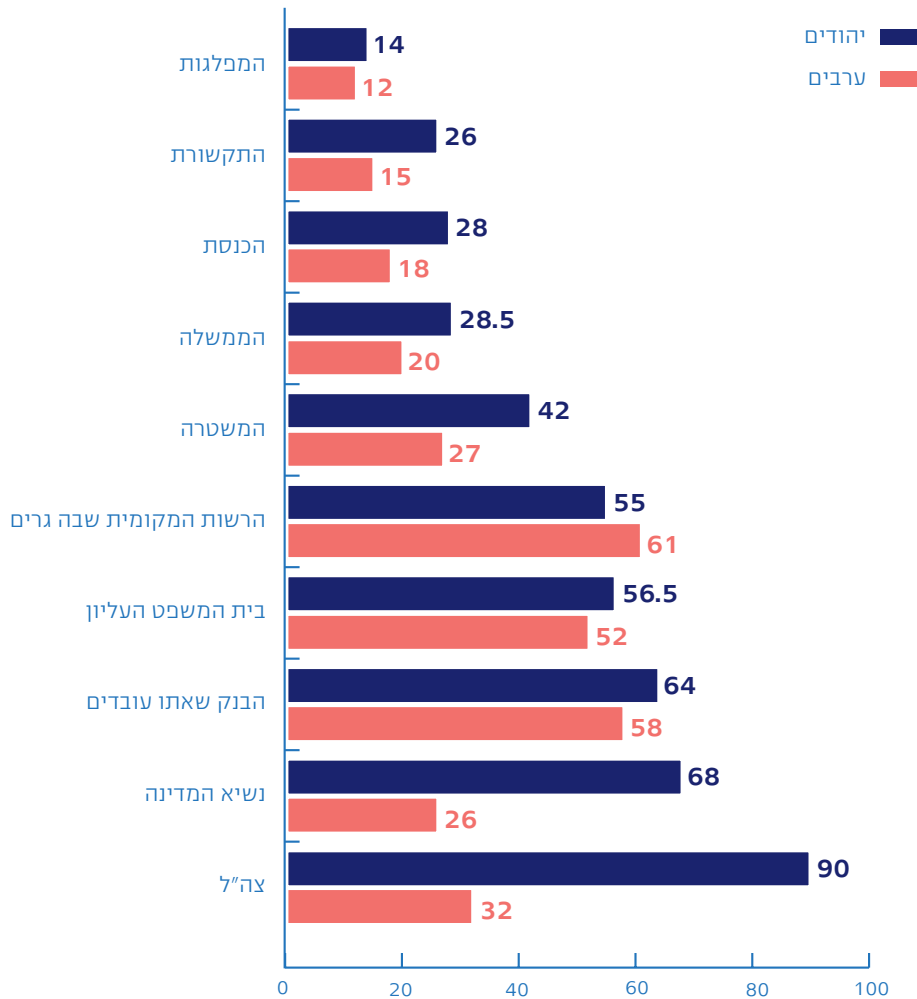
נספח 2

עמ' 209

נספח 4

עמ' 252

תרשים 4.12 / עד כמה אתה נותן אמון בכל אחד מהאנשים או המוסדות הבאים? (% די הרבה אמון והרבה מאוד אמון, לפי לאום)

כדי לסכם את ההבדלים בין היהודים לערבים חישבנו עבור כל אחד משני הציבורים את הממוצע, את החציון² לכלל המוסדות (8 המוסדות הקבועים בלבד) ואת סטיית התקן. החישוב מתבסס על הקצאת הערך 1 למי שאין להם בכלל אמון במוסדות והערך 4 למי שיש להם אמון רב. הציון הממוצע המינימלי האפשרי הוא 1, במקרה שאף אחד לא היה נותן אמון במוסדות, ציון האמצע הוא 2.5, והציון המרבי

2 החציון הוא המספר שמחצית מן הנשאלים נמצאים מתחתיו ומחציתם מעליו.

האפשרי הוא 4, והוא היה מתקבל אילו לכולם היה אמון רב בהם. כפי שאפשר ללמוד גם מן הלוח שלהלן,³ אמנם הציון הממוצע של היהודים גבוה משל הערבים, אבל הוא אינו גבוה כשלעצמו אלא קרוב לאמצע הסולם. פיזור התשובות של היהודים (כמשתקף בסטיית התקן הקטנה יותר) קטן מזה של הערבים.

לוח 4.17

אמון במוסדות	יהודים	ערבים
ציון ממוצע	2.46	2.04
חציון	2.50	2.00
סטיית תקן	0.47	0.56

כפי שתרשים 4.12 מראה, שני המוסדות שהוספנו השנה – הרשות המקומית והבנק – נהנים מרמת אמון גבוהה הן מצד היהודים והן מצד הערבים. פירוש הדבר שהאמון הנמוך הקבוע של הישראלים במוסדות מרכזיים כמו הכנסת, הממשלה והמפלגות לא נובע מכך שהם אינם נותני אמון מעצם טבעם, אלא משום שאחדים מן המוסדות הקבועים, ובעיקר הממשלה, הכנסת והמפלגות, אינם זוכים כשלעצמם באופן עקבי באמון הציבור מטעמים שקצר כאן המצע מלפרטם.

ניתן להציג את המצב גם אחרת. חילקנו את המרואיינים לשלוש קטגוריות לפי מידת האמון שלהם במוסדות: נותני אמון גבוה, נותני אמון בינוני ונותני אמון נמוך. ניסינו להסיק דבר מה מן הגודל היחסי של כל אחת מן הקבוצות הללו בשני הציבורים.

לוח 4.18

נותנים אמון במוסדות	יהודים	ערבים
נמוך (ציון ממוצע אישי 1-2)	22.1	56.2
בינוני (ציון ממוצע אישי 2.1-3)	70.4	38.6
גבוה (ציון ממוצע אישי 3.1-4)	7.5	5.2

3 כאשר מרואיין לא השיב בעניין אחד המוסדות, נרשם כאילו הוא העניק לאותו מוסד את ציון החציון של המשיבים לאותו מוסד (בקרבי יהודים וערבים).

מן הלוח לעיל אנו למדים שרוב המרואיינים היהודים מסתופפים בקבוצת האמון הבינוני ושקבוצת האמון הנמוך היא השנייה בגודלה. רק מיעוט קטן נמצאים בקבוצת האמון הגבוה. בציבור הערבי רוב המרואיינים נמצאים בקבוצת האמון הנמוך, אחריה בקבוצת האמון הבינוני, ושוב רק מיעוט קטן, עוד יותר מאשר בקרב היהודים, בקבוצת האמון הגבוה.

באשר למגמות לאורך זמן – הלוח הבא מציג את ממצאי האמון השנה לעומת ממוצע האמון הרב־שנתי במוסד המסוים במדידות העבר (חישוב הממוצע הרב־שנתי בשנים 2003-2015, בשונה מהשוואה רק לשנה קודמת, נועד לנטרל את ההשפעה של סטייה מהנורמה או של טעות דגימה, אם הייתה, במדידה ספציפית). השנה האמון של היהודים בכל המוסדות נמוך מן הממוצע הרב־שנתי (למעט צה"ל, שהאמון בו גבוה יותר, ונשיא המדינה, שהאמון בו זהה השנה לממוצע הרב־שנתי). האמון של הערבים בכל המוסדות נמוך השנה בהשוואה לממוצע האמון הרב־שנתי.

לוח 4.19 (%)

ממוצע רב־שנתי (ערבים)	2016 (ערבים)	ממוצע רב־שנתי (יהודים)	2016 (יהודים)	נותנים אמון במוסדות
36.2	32.2	88.3	90.4	צה"ל
40.0	26.1	67.6	67.6	נשיא המדינה
59.7	51.8	63.5	56.5	בית המשפט העליון
44.4	27.2	50.6	41.9	המשטרה
32.1	19.8	42.3	28.5	הממשלה
38.9	18.4	40.9	28.0	הכנסת
50.3	15.1	41.1	25.7	התקשורת
27.9	11.6	25.8	14.3	המפלגות

נעבור כעת לבחון בנפרד כל אחד מן המוסדות הקבועים, בקרב היהודים ולאחר מכן בקרב הערבים. כדי להרחיב את היריעה השוויונית בחלק זה של הדיון את הנתונים השנה גם לממוצע הרב־שנתי אך גם לממצאי סקר 2015.

יהודים

צה"ל כרגיל בראש הסולם (90% נותני אמון). זוהי ירידה מסוימת (של כ־3%) בהשוואה לשנה שעברה (אך עלייה בהשוואה לממוצע הרב־שנתי). פילוח של האמון בצה"ל לפי מחנה פוליטי מצביע על הבדלים זעומים בלבד בין המחנות בשיעורי נותני האמון (ימין – 91%; מרכז – 92%; שמאל – 89%).

נשיא המדינה, ראובן (רובי) ריבלין, נמצא במקום השני (68%) – ירידה של 8% בהשוואה לשנה שעברה (אך ללא שינוי בהשוואה לממוצע הרב־שנתי). פילוח לפי מחנה פוליטי מראה רוב קטן של נותני אמון אצל הימין ורוב גדול אצל המרכז והשמאל (54.5%, 81%, 90%).

במקום השלישי במוסדות הקבועים נמצא **בית המשפט העליון**, עם 56.5% נותני אמון. גם כאן מדובר בירידה של כ־6%-7% בשיעור נותני האמון בהשוואה לשנה שעברה (ולממוצע הרב־שנתי). פילוח לפי מחנה פוליטי מראה הבדלים גדולים: שיעור נותני האמון במוסד זה בימין היה השנה 41% בלבד, במרכז – 68% ובשמאל – 87%. כלומר, בימין הישראלי אין היום רוב ונותנים אמון בדרג המשפטי הבכיר ביותר במדינה.

עד כאן המוסדות הקבועים שלרוב בציבור היהודי יש אמון בהם. כל המוסדות הבאים נהנים מאמון של מיעוט בלבד.

במקום הרביעי נמצאת **המשטרה**, עם 42% נותני אמון. אמנם מדובר במיעוט, אבל המשטרה היא הגוף היחידי שלא נרשמה בו השנה ירידה באמון מצד הציבור היהודי לעומת אשתקד (אך ירידה של 9% בהשוואה לממוצע הרב־שנתי). פילוח לפי מחנה פוליטי מראה שיעור גבוה יותר של נותני אמון במשטרה בקרב הימין (46.5%) ושיעור נמוך יותר בקרב המרכז והשמאל (בשני המחנות כאחד כ־37%).

במקום החמישי נמצאת **הממשלה**, עם 28.5% נותני אמון. כאן מדובר בירידה של 9% בהשוואה למדידה בשנה שעברה (וכ־14% בהשוואה לממוצע הרב־שנתי). פילוח לפי מחנה פוליטי מלמד על פערים גדולים ביותר, אבל יש לשים לב שאפילו בימין אין רוב ונותני האמון בממשלה (ימין – 42%; מרכז – 18%; שמאל – 8%).

במקום השישי השנה נמצאת **הכנסת**, עם 28% נותני אמון. מדובר ב־6% ירידה בהשוואה ל־2015 (וכ־13% בהשוואה לממוצע הרב־שנתי). פילוח לפי מחנה פוליטי מראה כי בימין יש 33% הנותנים כיום אמון בכנסת, במרכז – 24% ובשמאל – 22% בלבד.

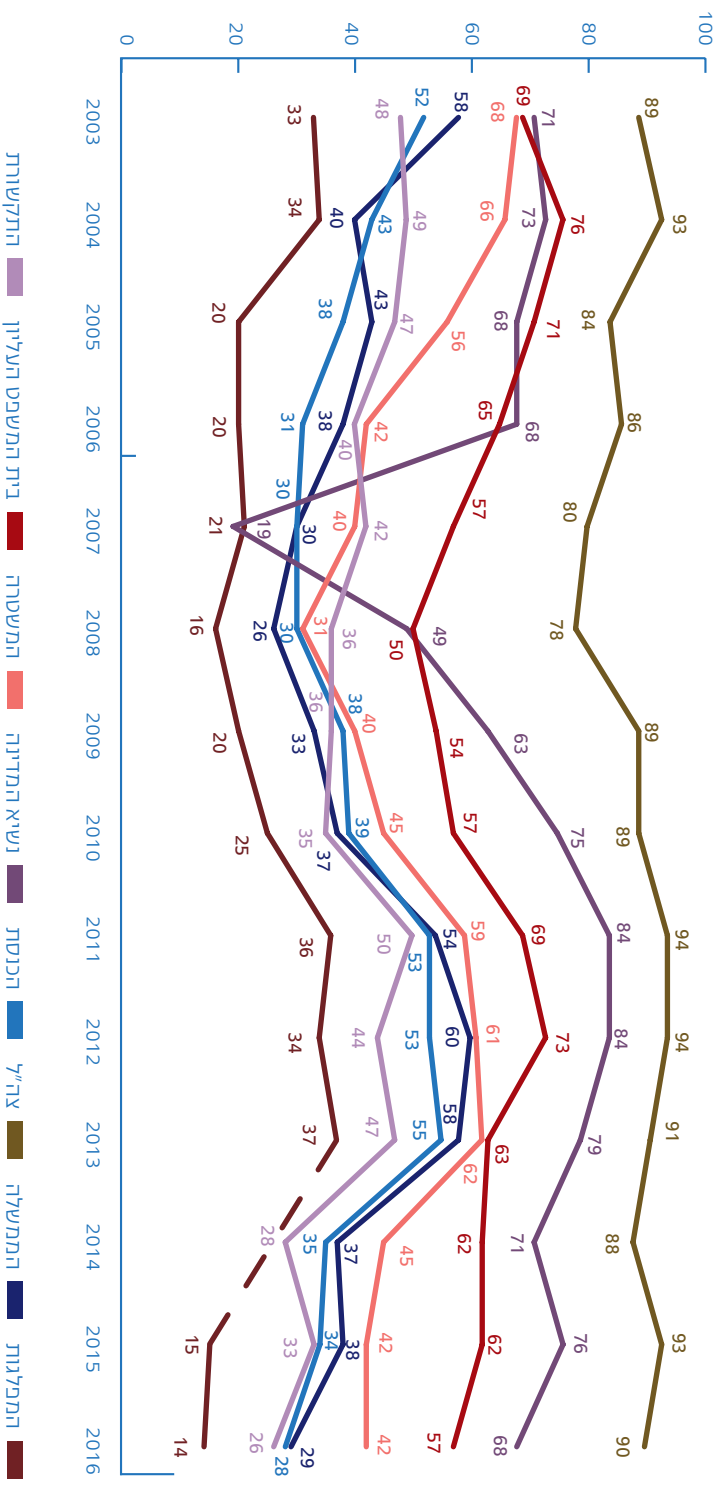
במקום השביעי בסולם האמון נמצאת **התקשורת**, עם 26% רוחשי אמון. מדובר בירידה של 7% לעומת השנה שעברה (וכ־15% בהשוואה לממוצע הרב־שנתי). פילוח לפי מחנה פוליטי מלמד על מיעוט בלבד של נותני אמון במוסד זה בימין ובמרכז (12%, 34%) לעומת רוב (52%) בשמאל.

במקום השמיני והאחרון בציבור היהודי נמצאות **המפלגות** הפוליטיות, עם 14% נותני אמון בלבד. שיעור נמוך ומדאיג זה הוא ירידה של 1% בלבד בהשוואה לשנה שעברה (וכ־11.5% בהשוואה לממוצע הרב־שנתי), שכן יש כאן "אפקט רצפה" – קשה לרדת נמוך יותר...

פילוח לפי מחנה פוליטי מלמד על 19% בימין של נותני אמון במפלגות, 10% במרכז ו־8% בלבד בשמאל. קודם לכן הזכרנו כי רוב היהודים אמרו שיש מפלגה המייצגת אותם כראוי, והיא גם המפלגה שהם הצביעו לה בבחירות האחרונות (2015). כלומר, האי־אמון במפלגות לא בהכרח מתייחס למפלגה "של" המרואיינים אלא למוסד דמוקרטי זה בכללותו.

תרשימים 4.13 (יהודים) ו־4.14 (ערבים) שלהלן מציגים את העליות והירידות בשיעור נותני האמון בכל מוסד מאז מדד הדמוקרטיה הראשון (שנת 2003). תרשימים אלו מדגישים בה בעת את הסדר היציב יחסית של רמות האמון במוסדות השונים ואת התנודות החזקות ברמות האמון במוסדות כפי שהן באות לידי ביטוי בסקרי מדד הדמוקרטיה לאורך השנים.

תרשים 4.13 / האמון (יהודים) בכל אחד מן המוסדות – סיכום (%), נותנים אמון במודעה די רבה ורבה מאוד, לפי שנים)

* התשיעים מציגים את הסדר היציב חסיתי בין רמות האמון במוסדות המדינה השונים ואת התעודות החזקות ברמות האמון כפי שהן באות לידי ביטוי בסקרי מחד הדמוקרטיה לאורך השנים.

** שאלת האמון במפלגות לא נשאלה ב-2014.

ערבים

קודם שניגש להציג את הנתונים הנוגעים לאמון של הערבים בכל אחד מן המוסדות הקבועים, נציג שלושה מוסדות שרק המרואיינים הערבים נשאלו השנה על האמון בהם: ועדת המעקב העליונה של הציבור הערבי בישראל, התקשורת בעברית והתקשורת בערבית.⁴ הלוח הבא מציג את מצב העניינים בנושא זה.

לוח 4.20 (%)

בוועדת המעקב העליונה	בתקשורת בערבית (בתוך ישראל)	בתקשורת בעברית	נותנים אמון במידה די רבה או רבה מאוד
29	21	21	

הנתונים מלמדים על שיעור נמוך, ומעורר תמיהה, בקרב הערבים אזרחי ישראל שנותנים אמון בוועדת המעקב העליונה.⁵ פילוח לפי הצבעה לרשימה המשותפת או למפלגות ציוניות בבחירות 2015 מראה אמנם הבדל מסוים בשיעור הנותנים אמון בגוף זה (32% לעומת 20%), אבל בשני המקרים מדובר במיעוט בלבד. באשר לתקשורת, ההפרדה בין התקשורת בעברית לתקשורת בערבית הניבה שיעורי אמון גבוהים מעט מן החלופה הרגילה שלנו, שאינה כוללת התייחסות לשפה (21% כשהשפות מאוזכרות לעומת 15% כשאין אזכור), אבל כאן גם כן מדובר בשיעור נמוך של רוחשי אמון לתקשורת בעברית או לתקשורת בערבית.

נעבור כעת לסקור את השיעורים בציבור הערבי של נותני האמון השנה בכל המוסדות הקבועים. הנתונים מלמדים כי השנה נרשמה ירידה באמון של ציבור זה בכל המוסדות לעומת השנה שעברה, שהייתה יוצאת דופן בשיעור האמון הגבוה שנמדד בה. כפי שמורים הנתונים שלהלן בנוגע לכל מוסד, שיעור נותני האמון בקרב הערבים שהצביעו ב־2015 למפלגות ציוניות עולה בהרבה על שיעורם של רוחשי האמון בקרב מצביעי הרשימה המשותפת.

ובכן, במקום הראשון אצל הערבים אזרחי ישראל נמצא **בית המשפט העליון** – 52% מהם נותנים בו אמון. זהו המוסד המדינתי היחידי שקיבל רוב בציבור הערבי, גם אם דחוק, של נותני אמון. מדובר בירידה של 11% בהשוואה לשנה שעברה (ושל 8% בהשוואה לממוצע הרב־שנתי). פילוח לפי הצבעה בבחירות 2015 לרשימה המשותפת או למפלגות ציוניות מעלה הבדל גדול (45%, 71%).

4 כדי לאפשר השוואה לשנים קודמות שאלנו את המרואיינים הערבים (בנוסח הקבוע) גם על התקשורת באופן כללי.

5 עוד ממצא מעניין הוא השיעור הגבוה של המרואיינים הערבים שענו "לא יודעים" או שסירבו להשיב לשאלה זו (18.5%), וגם הוא מעיד על מעמדה הרופף של ועדת המעקב בתודעה המגורית.

במקום השני נמצא **צה"ל**, עם 32% נותני אמון. גם כאן מדובר בירידה, אם כי קטנה יחסית, של 5% לעומת השנה שעברה (ו־4% לעומת הממוצע הרב־שנתי). בעוד שבקרב מצביעי הרשימה המשותפת רק 19% מביעים אמון בצבא, בקרב מצביעי המפלגות הציוניות שיעור זה מגיע ל־65%.

במקום השלישי נמצאת **המשטרה**, שזכתה בציבור הערבי ל־27% נותני אמון. כאן מדובר ב־17% ירידה הן בהשוואה למדידת 2015 והן בהשוואה לממוצע הרב־שנתי. פילוח לפי הצבעה בבחירות 2015 מראה פער גדול: בקרב מצביעי הרשימה המשותפת רק ל־19% יש אמון במשטרה, לעומת 41% בקרב מצביעי המפלגות הציוניות.

במקום הרביעי נמצא **נשיא המדינה** ראובן (רובי) ריבלין, עם 26% נותני אמון. זוהי ירידה של 13% לעומת המדידה בשנה שעברה (14% בהשוואה לממוצע הרב־שנתי). פילוח לפי הצבעה בבחירות 2015 מראה כי בקרב מצביעי הרשימה המשותפת הנשיא ריבלין נהנה מ־21.5% נותני אמון בלבד, אבל בקרב מצביעי המפלגות הציוניות שיעור הנותנים בו אמון מגיע ל־45%.

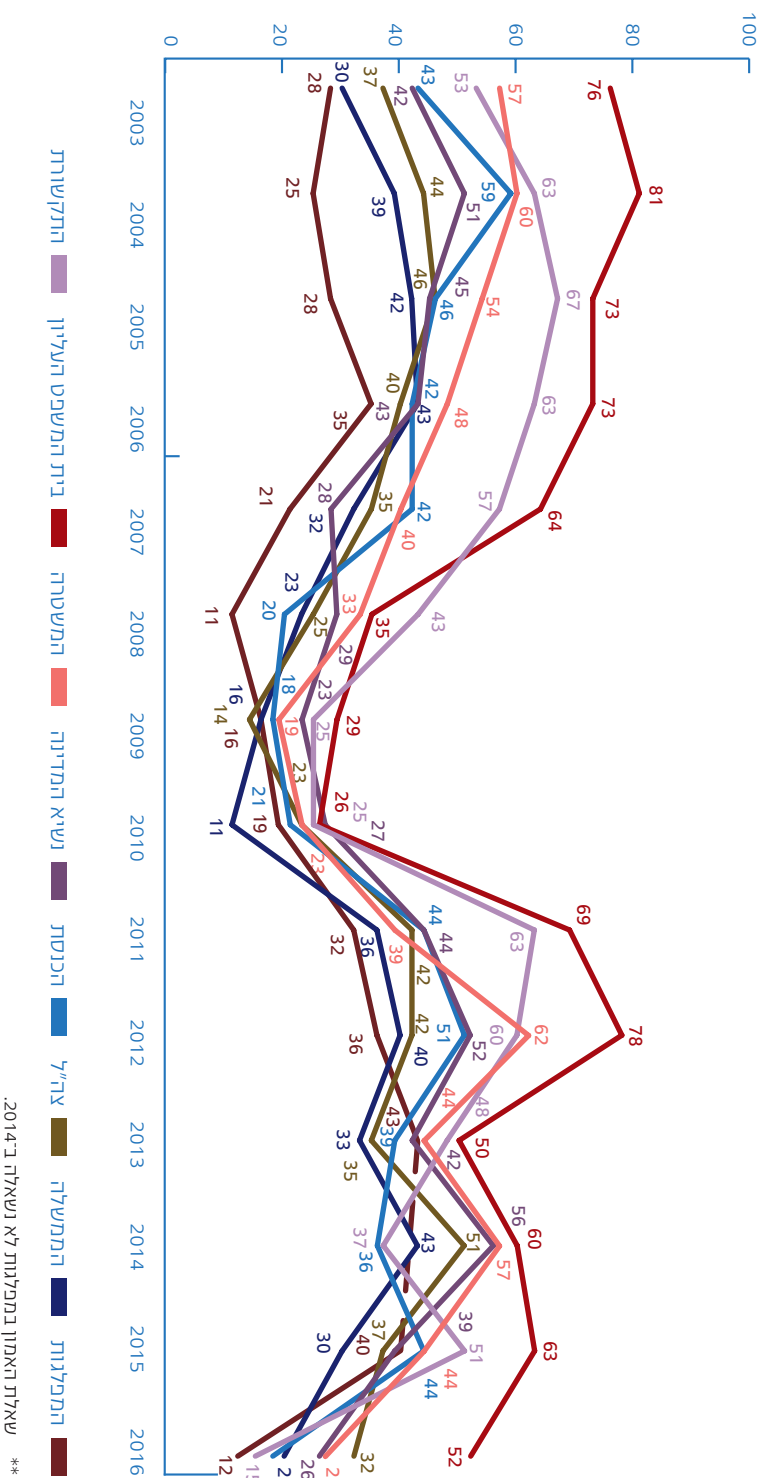
במקום החמישי נמצאת **הממשלה** – 20% מהמרוויינים הערבים נותנים בה אמון, ירידה של 10% לעומת מדידת 2015 (ו־12% בהשוואה לממוצע הרב־שנתי). פילוח לפי הצבעה בבחירות 2015 מראה כי בקרב מצביעי הרשימה המשותפת רק 11% נותנים כיום אמון בממשלה, לעומת 41% ממצביעי המפלגות הציוניות.

במקום השישי נמצאת **הכנסת**, עם 18% נותני אמון. כאן מדובר בירידה תלולה (26%) בהשוואה למדידה של 2015 ובהשוואה לממוצע הרב־שנתי (21%). פילוח לפי הצבעה בבחירות 2015 מלמד כי בקרב מצביעי הרשימה המשותפת 14% נותנים אמון בכנסת, לעומת 29% ממצביעי המפלגות הציוניות.

במקום השביעי נמצאת **התקשורת** – 15% אמרו שהם רוחשים לה אמון. בשנה שעברה אמרו כך 51%, קרוב לממוצע הרב־שנתי (50%). נראה שבדומה לציבור היהודי, גם בציבור הערבי התרסק האמון בתקשורת. פילוח לפי הצבעה בבחירות 2015 מראה כי בקרב מצביעי הרשימה המשותפת רק 13% נותנים אמון בתקשורת, לעומת 23.5% בקרב מצביעי המפלגות הציוניות.

בתחתית מדרג האמון, גם אצל הערבים, נמצאות **המפלגות** – 12% אמרו שהם רוחשים להן אמון, לעומת כ־40% שאמרו כך בשנה שעברה (ירידה של 16% בהשוואה לממוצע הרב־שנתי). פילוח לפי הצבעה בבחירות 2015 מראה כי בקרב מצביעי הרשימה המשותפת רק 10% רוחשים אמון למפלגות וכי בקרב מצביעי המפלגות הציוניות מדובר ב־22%.

תרשיס 4.14 / האמון (ערכים) בכל אחד מן המוסדות – סיכום (% נותנים אמון במידה די רבה ורבה מאוד, לפי שנים)

** שאלת האמון במפלגות לא נשאלה ב־2014.

רצינו לראות אם רמת האמון במוסדות קשורה לעמדות בשאלות אחרות לגמרי בעניין המדינה והשלטון. כזכור, חילקנו את המרואיינים לקטגוריות אמון שונות. נחזור כאן לכמה שאלות שהצגנו קודם לכן ונפלא את תשובות המרואיינים לפי הקטגוריות הללו. ראוי להזכיר שאצל היהודים הקטגוריה השכיחה ביותר היא של נותני האמון הבינוני (70%) ואצל הערבים של נותני האמון הנמוך (56%).

השאלה הראשונה שאנחנו חוזרים לבדוק כאן היא מידת האופטימיות או הפסימיות כלפי העתיד של מדינת ישראל. נראה שאצל היהודים האופטימיות מנצחת בכל קטגוריות האמון, אם כי בקרב רוחשי האמון הגבוה, שיעור האופטימיים גבוה בהשוואה לשתי קטגוריות האמון הנמוכות יותר. אצל הערבים מי שיש להם אמון נמוך במוסדות הם פסימיים ברובם באשר לעתיד המדינה, ובהתאמה לממצאים בציבור היהודי – מי שיש להם אמון בינוני וגבוה, אופטימיים ברובם.

לוח 4.21 (%)

אופטימיים באשר לעתיד המדינה		פסימיים באשר לעתיד המדינה	
יהודים	אמון נמוך	62	33
	אמון בינוני	70	29
	אמון גבוה	90	10
ערבים	אמון נמוך	34	59
	אמון בינוני	71	24
	אמון גבוה	77	15

השאלה השנייה שחזרנו ובדקנו, גם כן לפי קטגוריות האמון, היא תחושת השייכות למדינה. בקרב היהודים הרוב בכל הקטגוריות של האמון מרגישים חלק מהמדינה ובעיותיה, אבל שיעורם עולה עם העלייה באמון. כבשאלה הקודמת, נותני האמון הנמוך בציבור הערבי, שהיו פסימיים לגבי העתיד, גם אינם מרגישים חלק מן המדינה ובעיותיה. רוב נותני האמון הבינוני והגבוה כן מרגישים חלק מהמדינה.

לוח 4.22 (%)

לא מרגישים חלק מהמדינה ובעיותיה	מרגישים חלק מהמדינה ובעיותיה		
29	70	אמון נמוך	יהודים
12	87	אמון בינוני	
6	92	אמון גבוה	
73	24	אמון נמוך	ערבים
43	56	אמון בינוני	
17	83	אמון גבוה	

שאלה נוספת שבדקנו נוגעת להסכמה על הצורך במנהיג חזק כדי לטפל בבעיות של המדינה. אצל היהודים, בכל קבוצות האמון, הייתה התנגדות לרעיון, אך היא הייתה גבוהה יותר אצל נותני האמון הבינוני והגבוה מאשר אצל נותני האמון הנמוך. אצל הערבים לא נמצא קשר ברור בין רמת האמון לתמיכה במנהיג חזק (בכל קטגוריות האמון היה רוב לתומכים במנהיג חזק).

לוח 4.23 (%)

לא מסכימים שיש צורך במנהיג חזק	מסכימים שיש צורך במנהיג חזק		
51	46	אמון נמוך	יהודים
62	36	אמון בינוני	
62.5	34	אמון גבוה	
35	61	אמון נמוך	ערבים
29.5	67	אמון בינוני	
31	62	אמון גבוה	

השאלה הרביעית שבחנו הייתה האמירה שפוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים שלהם מאשר לאלה של בוחריהם. אצל היהודים העלייה ברמת האמון גוררת ירידה בשיעור המסכימים עם הטענה שהפוליטיקאים דואגים לאינטרסים שלהם יותר מאשר לאלה של הציבור שבחר בהם. בקרב הערבים הקשר אינו לינארי, אבל נמצא, כמו אצל היהודים, כי נותני האמון הנמוך מסכימים בשיעור הגבוה ביותר עם האמירה שהפוליטיקאים מונעים בראש ובראשונה ממניעים אנוכיים.

לוח 4.24 (%)

לא מסכימים שפוליטיקאים דואגים לאינטרסים שלהם יותר מאשר לאלה של בוחריהם	מסכימים שפוליטיקאים דואגים לאינטרסים שלהם יותר מאשר לאלה של בוחריהם		
9	90	אמון נמוך	יהודים
20	78	אמון בינוני	
37	64	אמון גבוה	
14	83	אמון נמוך	ערבים
26	70	אמון בינוני	
17	75	אמון גבוה	

ניתוח התשובות לשאלה אם יש כיום מפלגה המייצגת היטב את ההשקפות של המרוויינים לפי קטגוריית האמון הראה כי בקרב היהודים עם העלייה באמון יש עלייה גם בשיעור המאשרים שיש מפלגה כזו (אמון נמוך – 41%; אמון בינוני – 56%; אמון גבוה – 70%). בקרב הערבים הקשר בין רמת האמון לקיומה של מפלגה מייצגת אינו חד־משמעי.

לסיכום נושא האמון במוסדות: המצב בישראל 2016 גרוע. העובדה שבמדינה דמוקרטית, בעקביות, שנה אחר שנה, הצבא יוצא בתוצאות המדגם הגוף האמין ביותר מדאיגה כשלעצמה, אבל העובדה ששיעורי האמון בגופים מרכזיים של הדמוקרטיה – הממשלה, הכנסת והמפלגות – הם בשפל המדרגה מדאיגה הרבה יותר. גם השחיקה באמון בבית המשפט העליון צריכה לעמוד לנגד עיני מי שתורמים לכך בשעה שבמסגרת תפקידם או על פי דבקתם המוצהרת בערכים דמוקרטיים הם אמורים להגן על מוסד חשוב זה. הנתונים מראים שיש קשר בין חוסר אמון לבין רצון במנהיג חזק, עלייה בניכור והחרפה בפסימיות במה שקשור להתנהלות המדינה.

פרק 5 / דמוקרטיה וביטחון

בפרק זה נעסוק ב:

- יכולתן של דמוקרטיות להתמודד עם טרור
- שיקולי מוסר ומאבק בטרור
- מגבלות החוק בחקירת טרור
- ארגוני זכויות האדם
- מעקב באינטרנט אחר אזרחים

ריבוי הפיגועים בשנה האחרונה החזיר ללב העניין הציבורי את הדיון במתח הבלתי פתור, ואולי הלא ניתן לפתרון, בין השמירה על החירויות הדמוקרטיות לבין המאבק בטרור. גם לדעת חסידים מושבעים של השיטה הדמוקרטית מאבק זה מצריך בנסיבות מסוימות פגיעה בחירויות הללו. השאלה שעניינה אותנו היא עד כמה הציבור הישראלי מודע לכך ועד כמה הוא נכון או לא נכון לפגוע, ולו זמנית, בחירויות אלה. בסקר השנה נכללו שאלות אחדות העוסקות במישרין או בעקיפין במתח זה.

קודם שניגש לניתוח הנתונים – הערת אזהרה מתודולוגית: אמנם הצגנו שאלות אלה גם למרואיינים היהודים וגם למרואיינים הערבים, אבל יש להביא בחשבון את מצבם הרגיש בהרבה של המרואיינים הערבים בהיותם מיעוט החשוד בעיני קבוצת הרוב בתמיכה בטרור. במילים אחרות, יש להתייחס לתשובות של שני הציבורים, היהודי והערבי, במידה ראויה של זהירות, שמא אין להן תוקף זהה; ייתכן מאוד שתשובות הערבים ותשובות היהודים מושפעות מגורמים שונים ושהערבים, יותר מהיהודים, השיבו כפי שהשיבו כדי לרצות את המראיינים או את עורכי הסקר.

הנתונים שהצגנו עד כה מראים כי במישור הרעיוני רוב בציבור הישראלי תומכים בשמירת האופי הדמוקרטי של ישראל. הם גם מעידים שבקבוצות שונות התרגום של מחויבות זו לשפת המעשה פחות מחויב לעקרונות היסוד הדמוקרטיים הליברליים. שאלנו את עצמנו אפוא מהם פני הדברים בהקשר של המאבק בטרור.

טענה רווחת בשיח הציבורי היא שמדינות דמוקרטיות המקפידות על כיבוד החירויות הדמוקרטיות כושלות בשל כך במאבקן בטרור ושמדינות שאינן דמוקרטיות ולפיכך לא כבולות בסד החירויות הללו יכולות לפעול כראות עיניהן נגד טרור ולפיכך להביסו או לפחות לצמצמו ביתר קלות. טענה נגדית היא שמדינות המכבדות את החירויות הדמוקרטיות, מלכתחילה ייקלעו פחות לסיטואציות שבהן יופעל נגדן טרור, ואם הן ייקלעו למצב כזה, בהיותן דמוקרטיות הן יוכלו, טוב יותר ממשטרים לא־דמוקרטיים למיניהם, לגייס את התמיכה הציבורית והמשפטית, ואף הבינלאומית, למאבק נחרץ בטרוריסטים.

שאלנו אפוא: "אילו מדינות יכולות להילחם טוב יותר בטרור – מדינות דמוקרטיות או מדינות לא־דמוקרטיות?". אמנם אין בציבור היהודי רוב ממשי לשום צד, אבל השיעור הגבוה יותר בו (38%) מעריכים כי מדינות לא־דמוקרטיות יכולות להילחם בטרור ביתר הצלחה, לעומת 34% הסבורים כי מדינות דמוקרטיות נאבקות בטרור טוב יותר. לעומת זאת בציבור הערבי יש רוב לעמדה שמדינות

**איזה סוג מדינות
נלחמות טוב יותר
בטרור?**

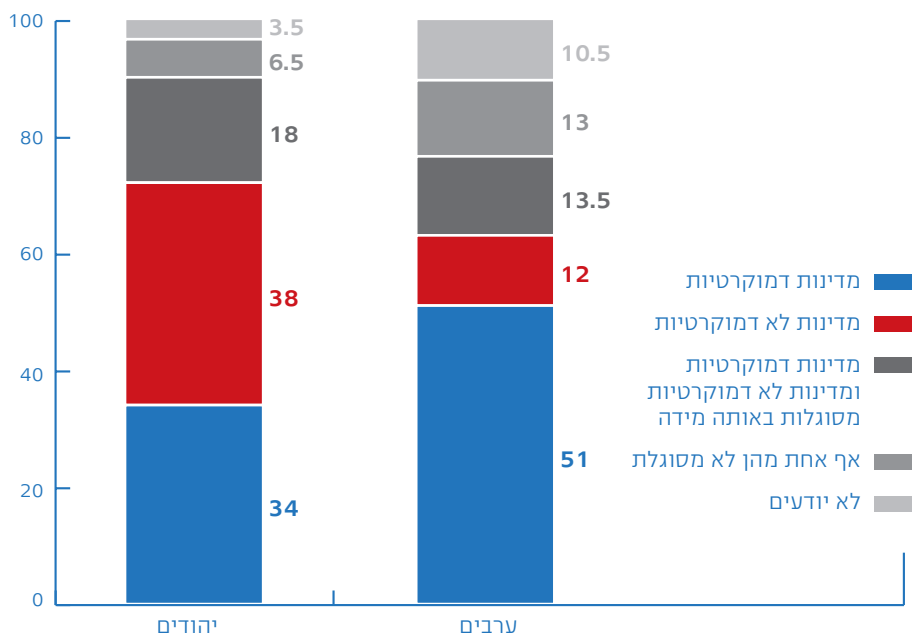
שאלה 28

נספח 2

עמ' 224

דמוקרטיות כשירות למאבק כזה יותר – אולי משום החשש שאימוץ מלא או חלקי של מודל לא-דמוקרטי בישראל עלול לפגוע במיעוט, בפרט בזו שאמנם לא נתפס, כפי שמצאנו, כחורש רע אבל הוא בלי ספק קרוב רגשית, לאומית ודתית לעולם הערבי המוסלמי, שמתוכו מגיעים רוב המפגעים.

תרשים 5.1 / אילו מדינות יכולות להילחם טוב יותר בטרור – מדינות דמוקרטיות או מדינות לא-דמוקרטיות? (% לפי לאום)

ניתוח של מדגם היהודים לפי מחנה פוליטי הראה קשר הדוק בין המחנה לבין העמדה בשאלה זו: בימין מעריכים שמדינות לא-דמוקרטיות ייטיבו להיאבק בטרור, במרכז פחות או יותר חלוקים בדעתם, ואילו בשמאל, בניגוד לימין, סבורים כי דמוקרטיות יצליחו יותר במאבקן בטרור.

לוח 5.1 (%)

יהודים	מדינות דמוקרטיות יכולות להיאבק טוב יותר בטרור	מדינות לא-דמוקרטיות יכולות להיאבק טוב יותר בטרור	כולן יכולות להיאבק בטרור באותה מידת הצלחה/כולן לא יכולות	לא יודעים	סך הכול
ימין	29	44	24	3	100
מרכז	38	34	25	3	100
שמאל	42	27	26	5	100

פילוח של תשובות הערבים לפי הצבעה לרשימה המשותפת או לרשימות ציוניות העלה כי גם בקרב מצביעי הרשימה המשותפת וגם אצל מצביעי המפלגות הציוניות יש רוב קטן (54%, 51%) למייחסים יתרון במאבק בטרור למדינות הדמוקרטיות. ניתחנו את תשובות הערבים לשאלה זו לפי דת ומצאנו כי בקרב המוסלמים והנוצרים מעט יותר ממחצית מאמינים ביכולת העדיפה של הדמוקרטיות. גם בקרב הדרוזים הכיוון דומה, אם כי בקרב הדרוזים מדובר בעמדה השכיחה ביותר אבל שאינה עמדת רוב.

לוח 5.2 (%)

ערבים	מדינות דמוקרטיות יכולות להיאבק טוב יותר בטרור	מדינות לא-דמוקרטיות יכולות להיאבק טוב יותר בטרור	כולן יכולות להיאבק בטרור באותה מידת הצלחה/כולן לא יכולות	לא יודעים	סך הכול
מוסלמים	51	9	27	13	100
נוצרים	50	16	26	8	100
דרוזים	41.5	24	29	5.5	100

רצינו לדעת אם יש קשר בין ההערכה איזה סוג מדינות נאבק טוב יותר בטרור – דמוקרטיות או לא-דמוקרטיות – לבין העמדה כלפי השאלה אם ישראל צריכה או לא צריכה לשמור על אופייה הדמוקרטי כדי להתמודד בהצלחה עם האתגרים העומדים לפניה. מצאנו הן בקרב הסבורים שדמוקרטיות נאבקות ביתר הצלחה בטרור והן בקרב הסבורים ההפך רוב לתומכים בכך שישראל צריכה לשמור על אופייה הדמוקרטי בכל מצב. ואולם הרוב היה גדול במובהק בקרב קבוצת הסבורים כי מדינות דמוקרטיות

נאבקות טוב יותר בטרור מאשר בקבוצת מי שחושבים שמשטרים לא־דמוקרטיים מצליחים יותר במאבק הזה. אצל הערבים לא נמצא קשר בין הדברים, שכן יש בקרבם הסכמה כללית, הן בקרב מי שחושבים שמדינות דמוקרטיות נאבקות טוב יותר בטרור והן בקרב מי שחושבים שמדינות לא־דמוקרטיות נאבקות בו טוב יותר, כי ישראל צריכה לשמור על אופייה הדמוקרטי בכל מצב.

לוח 5.3 (%)

סך הכול	ישראל לא חייבת לשמור על האופי הדמוקרטי שלה	ישראל חייבת לשמור על האופי הדמוקרטי שלה	
100	9	91	יהודים
100	20	80	
100	9	91	ערבים
100	7	93	

ועוד במישור הכללי – בדקנו מה לדעת המרוויינים מקומם של שיקולי מוסר בעת המאבק בטרור.

לשאלה אם יש מקום לשיקולי מוסר בעת הלחימה בטרור רוב בציבור היהודי בחרו להשיב בשלילה. כלומר, הרוב הסכימו עם ההיגד שבמסגרת מאבק בטרור אין מקום לשיקולי מוסר, ומותר להשתמש בכל האמצעים כדי למנוע פיגועים. בציבור הערבי, לעומת זאת, הרוב לא הסכימו עם היגד זה, אם כי גם כאן מיעוט גדול מוכנים להוציא את שיקולי המוסר מן המשוואה בהקשר של מאבק בטרור.

לוח 5.4 (%)

ערבים	יהודים	במאבק בטרור אין מקום לשיקולי מוסר
42	62	מסכימים
54.5	37	לא מסכימים
3.5	1	לא יודעים
100	100	סך הכול

היש מקום לשיקולי מוסר במאבק בטרור?

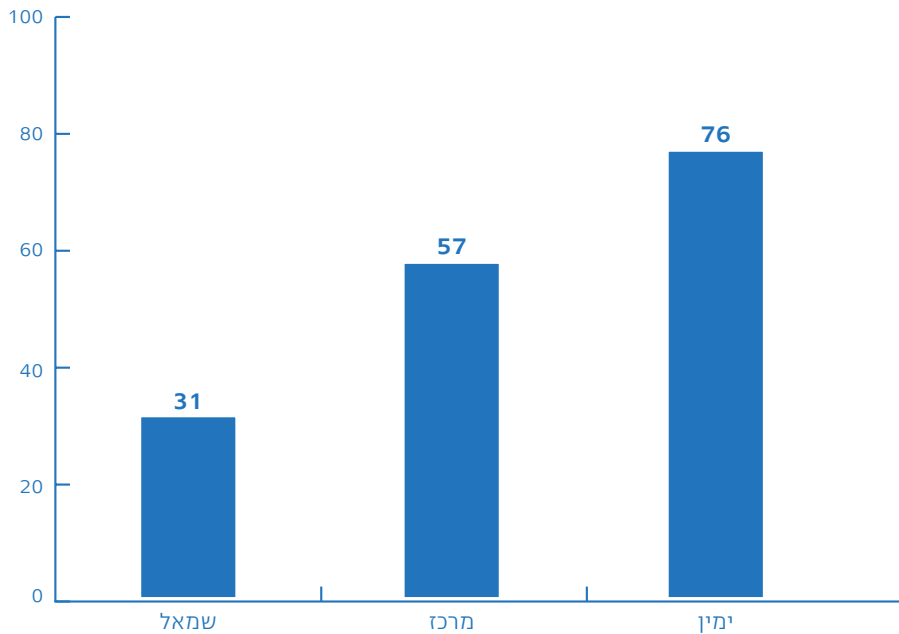
שאלה 34

נספח 2

עמ' 227

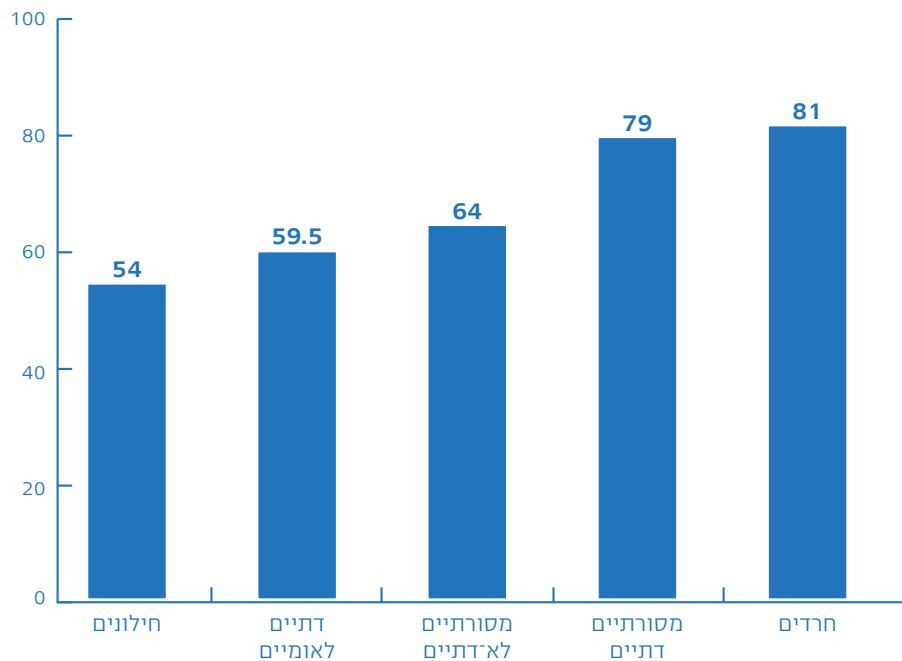
פילחנו את התשובות (יהודים) לפי מחנה פוליטי. כפי שהתרשים שלהלן מראה, ההבדלים בין המחנות אדירים: בימין יש רוב מוצק המסכימים עם ההיגד שאין מקום למוסר במאבק בטרור, במרכז מדובר ברוב קטן הסבורים כך, ואילו בשמאל יש רוב לדעה ההפוכה.

תרשים 5.2 / "במסגרת המאבק בטרור אין מקום לשיקולי מוסר ומותר להשתמש בכל האמצעים כדי למנוע פיגועים" (% מסכימים, יהודים, לפי מחנה פוליטי)

ביקשנו לדעת אם דתיות משפיעה על החשיבות המיוחסת לשיקולי מוסר. אצל היהודים בכל הקבוצות היה רוב כלשהו למסכימים עם ההיגד שאין מקום לשיקולי מוסר במסגרת המאבק בטרור. ואולם שיעורי ההסכמה שנרשמו בקרב החרדים והמסורתיים הדתיים גבוהים בהרבה מאשר אצל החילונים. הדתיים הלאומיים והמסורתיים הלא-דתיים נמצאים בתווך.

תרשים 5.3 / "במסגרת המאבק בטרור אין מקום לשיקולי מוסר ומותר להשתמש בכל האמצעים כדי למנוע פיגועים" (% מסכימים, יהודים, לפי דתיות)

פילוח של מדגם הערבים לפי דת והצבעה בבחירות 2015 העלה תוצאות כדלקמן:

לוח 5.5 (%)

סך הכול	לא יודעים	לא מסכימים שבמאבק בטרור אין מקום לשיקולי מוסר	מסכימים שבמאבק בטרור אין מקום לשיקולי מוסר		
100	4	57	39	מוסלמים	דת
100	2	60	38	נוצרים	
100	5	29	66	דרוזים	
100	3	59	38	לרשימה המשותפת	הצבעה בבחירות 2015
100	—	39	61	למפלגות ציוניות	

כפי שהלוח מורה, בשאלה זו הדרוזים ומצביעי המפלגות הציוניות קרובים בעמדותיהם לאלה של היהודים, כלומר הרוב מסכימים שבמאבק בטרור אין מקום לשיקולי מוסר. לא כך אצל המוסלמים, הנוצרים ומצביעי הרשימה המשותפת: רובם לא מסכימים עם ההיגד שבמאבק בטרור אין מקום לשיקולי מוסר.

מכאן עברנו למקרה הישראלי הספציפי ולמאבק בטרור כאן. היות שלאחרונה נשמעו קולות ביקורת חריפים למדי בקהילה הבינלאומית על האמצעים שישראל נוקטת במסגרת מאבקה בגל הטרור של השנה החולפת ביקשנו לדעת אם לדעת הציבור הביקורות אמורות או שאינן אמורות להגביל את האמצעים שישראל נוקטת במסגרת המאבק בטרור. על רקע הידיעה שבהקשר של המלחמה בטרור (וכמובן לא רק בהקשר זה) ישראל זקוקה לשיתוף הפעולה של מדינות אחרות, חשוב לדעת מה הציבור הישראלי חושב על מידת ההתחשבות הראויה בעמדותיהן.

שאלנו את המרוויינים אם הם מסכימים או שאינם מסכימים עם ההיגד שישראל צריכה להילחם בטרור בכל דרך שנראית לה, בלי להתחשב בעמדותיהן של מדינות אחרות. בציבור היהודי יש הסכמה רחבה שישראל צריכה לעשות כראות עיניה בהקשר זה. גם בציבור הערבי מדובר ברוב, אבל קטן בהרבה.

מלחמה בטרור בכל דרך?

שאלה 27

נספח 2

עמ' 223

לוח 5.6 (%)

ערבים	יהודים	
54	81	מסכימים שישראל צריכה להילחם בטרור בכל דרך שנראית לה בלי להתחשב בעמדות של מדינות אחרות

גם בשאלה זו מצאנו הבדלים גדולים מאוד בין המחנות הפוליטיים בציבור היהודי: בימין יש קונסנזוס כמעט מלא שעל ישראל לפעול כראות עיניה, וגם במרכז ההסכמה רחבה ביותר. בשמאל אמנם יש רוב המסכימים עם עמדה זו אבל זהו רוב גבולי, כך ששיעור המסכימים במחנה זה גבוה אך במעט משיעור המתנגדים.

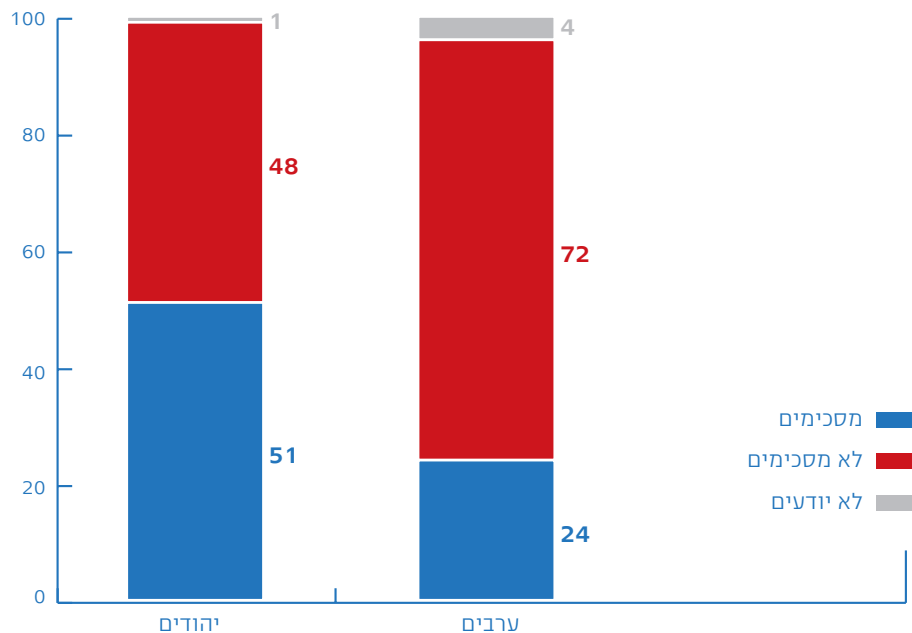
לוח 5.7 (%)

יהודים	מסכימים שישראל צריכה להילחם בטרור בכל דרך שנראית לה בלי להתחשב בעמדות של מדינות אחרות
ימין	92
מרכז	80.5
שמאל	53

פילחנו את תשובות המרואיינים הערבים לשאלה זו לפי ההצבעה לכנסת בבחירות 2015 ומצאנו כי בעוד שבקרב מצביעי הרשימה המשותפת הרוב (51%) מתנגדים להיגד שישראל צריכה להילחם בטרור בכל דרך שנראית לה בלי להתחשב בעמדות של מדינות אחרות, בקרב הערבים שהצביעו למפלגות ציוניות הרוב המכריע (82%) תומכים בהיגד זה, למעשה בשיעור תמיכה זהה לזה של הציבור היהודי (81%).

בשאלה נוספת באותו נושא בחנו מהו חופש הפעולה שיש לתת לכוחות הביטחון בעת חקירת חשודים בטרור. שאלנו: "האם אתה מסכים או לא מסכים עם המשפט הבא: 'אם השב"כ, המשטרה או הצבא חושדים במישהו שהוא מעורב בטרור, צריך לתת להם את הסמכות המלאה לנהל את החקירה לפי שיקוליהם בלי שום מגבלות חוקיות'". כפי שהתרשים הבא מראה, הציבור היהודי חצוי בשאלה זו, עם יתרון קל למסכימים עם הרעיון להעניק לכוחות הביטחון יד חופשית. לעומת זאת, כצפוי, בציבור הערבי יש רוב חדי־משמעי למתנגדים.

תרשים 5.4 / "אם השב"כ, המשטרה או הצבא חושדים במישהו שהוא מעורב בטרור, צריך לתת להם את הסמכות המלאה לנהל את החקירה לפי שיקוליהם" (% לפי לאום)

הסמכות של כוחות הביטחון בחקירת חשוד בטרור

שאלה 36

נספח 2

עמ' 228

נספח 4

עמ' 264

פילוח לפי מחנה פוליטי (יהודים) מראה רוב ברור בימין, רוב קטן במרכז ורק מיעוט בשמאל התומכים בהענקת יד חופשית לכוחות הביטחון בעת חקירת חשודים בטרור.

לוח 5.8 (%)

שמאל	מרכז	ימין	
26	50	61	מסכימים לתת לכוחות הביטחון לנהל חקירת חשוד בטרור לפי שיקוליהם

אחת החירויות הדמוקרטיות הפגיעות ביותר בעתות של מתח ביטחוני היא חירות הביטוי, ובעיקר החופש לבקר את המדינה. ביקשנו לדעת כמה עמוק מושרשת חירות זו בציבוריות הישראלית היום. בשאלה זו יש עניין רב לנוכח התופעות הבוטות של חוסר סובלנות כלפי מי שהביעו דעות ביקורתיות על ההנהגה בעת האחרונה.

הצגנו למרואיינים את ההיגד "יש להבטיח חופש ביטוי גם לאנשים שמתבטאים נגד המדינה", וביקשנו מהם לומר לנו אם הם תומכים בו או מתנגדים לו. הן בציבור היהודי הן בציבור הערבי מצאנו רוב לתומכים, אם כי גודלו שונה: הרוב אצל הערבים גדול בהרבה.

לוח 5.9 (%)

ערבים	יהודים	
78	57	מסכימים שיש להבטיח חופש ביטוי גם לאנשים שמתבטאים נגד המדינה

פילחנו את התשובות (יהודים) לפי מחנה פוליטי. כפי שהתרשים שלהלן מראה, בשמאל יש רוב גדול התומכים בעמדה שיש להבטיח חופש ביטוי גם לאנשים שמתבטאים נגד המדינה, במרכז יש לכך רוב אבל קטן יותר, ואילו בימין הרוב מתנגדים ורק מיעוט תומכים בעמדה זו, אם כי מדובר במיעוט גדול. בשנה שעברה שאלנו שאלה דומה, בתוספת בקשה להבעת עמדה בעניין **האיסור החוקי** למתוח ביקורת פומבית על המדינה. ההתנגדות בנוסח ההוא הייתה גדולה עוד יותר – כ־70% מן היהודים וכ־70% מן הערבים לא הסכימו עם המשפט "יש לאסור בחוק על אזרחי ישראל לבטא בציבור ביקורת חריפה נגד המדינה". כנראה ההתייחסות לאיסור החוקי הגבירה את ההתנגדות לצמצום חופש הביטוי.

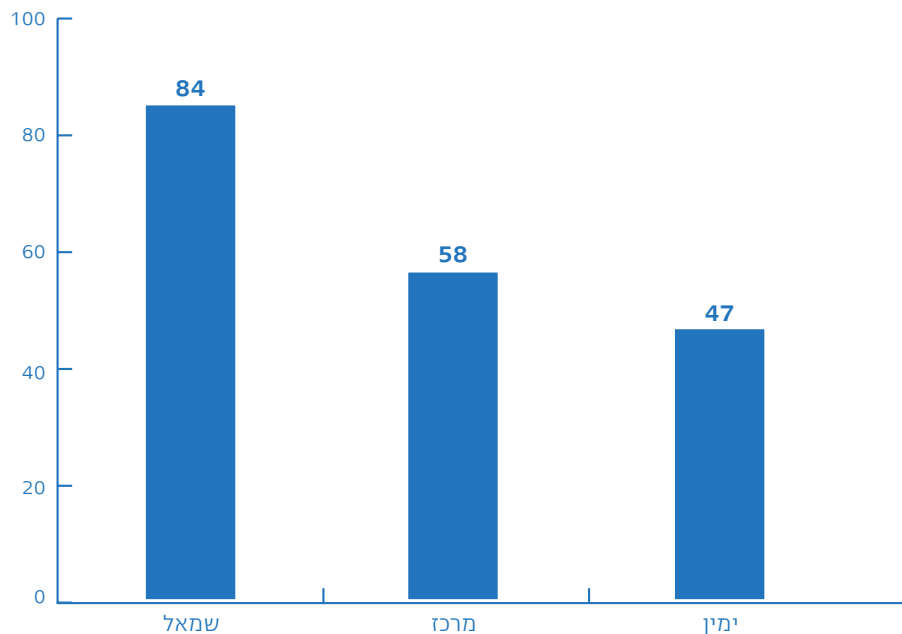
חופש ביטוי לאנשים המתבטאים נגד המדינה

שאלה 46

נספח 2

עמ' 235

תרשים 5.5 / "יש להבטיח חופש ביטוי גם לאנשים שמתבטאים נגד המדינה"
(%, מסכימים, יהודים, לפי מחנה פוליטי)

בהקשר זה חזרנו גם השנה לבדוק מהי עמדת הציבור בישראל כלפי ארגוני זכויות האדם והאזרח.

על רקע הניסיונות החוזרים ונשנים בעת האחרונה מצד השלטונות, בכלל זה חקיקת חוק העמותות, להגביל בדרכים שונות את הפעילות של ארגוני זכויות האדם בארץ, בדקנו אם ארגונים אלה נתפסים בציבור כבעיה מבחינתה של ישראל, כלומר כגורמים נזק למדינה. הנתונים מלמדים כי המסר השלטוני נגד הארגונים הללו חלחל עמוק לדעת הקהל: בציבור היהודי חלה עלייה הדרגתית ועקבית לאורך השנים בגודלו של הרוב שמעריכים כי ארגונים אלה מזיקים למדינה. אצל הערבים מדובר בכל השנים במיעוט, אבל כאן אי-אפשר לראות מגמה שיטתית של עלייה או לחלופין ירידה במהלך השנים.

**ארגוני זכויות
האדם גורמים נזק?**

שאלה 33

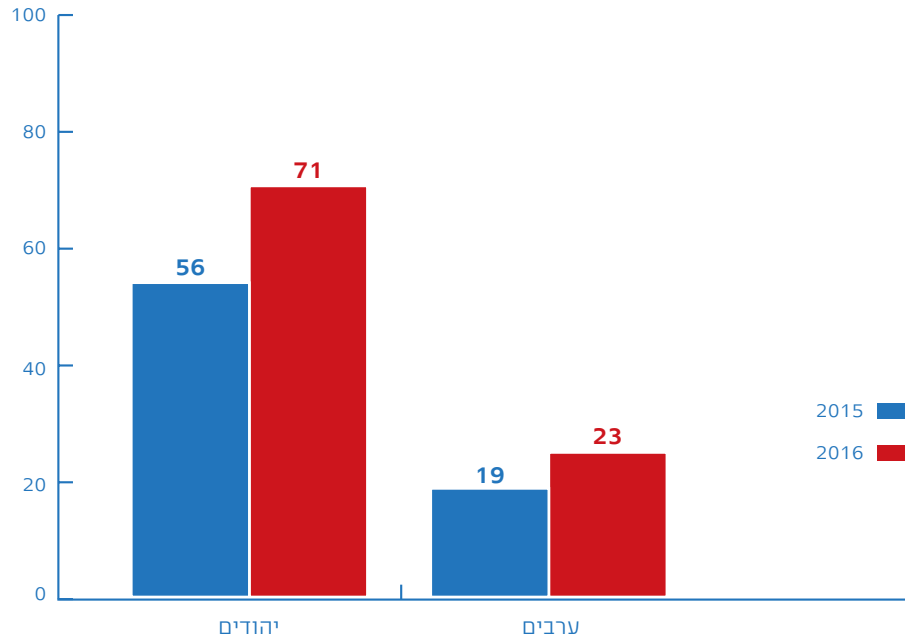
נספח 2

עמ' 227

נספח 4

עמ' 264

תרשים 5.6 / "ארגוני זכויות האדם והאזרח גורמים נזק למדינה"
(%, מסכימים, לפי לאום ולפי שנים)

פילוח לפי מחנות פוליטיים (יהודים) מצביע על זינוק בימין ובמרכז בשיעורי הרוב הסבורים כי ארגונים אלה גורמים נזק למדינה. בשמאל מדובר במיעוט שכמעט לא השתנה מן השנה שעברה.

לוח 5.10 (%)

מסכימים שארגוני זכויות האדם גורמים נזק למדינה	2015	2016
ימין	70.5	86
מרכז	55	76
שמאל	26	28

חלק ניכר מהפעילות הפוליטית ובכלל זה בהקשר של טרור נעשה כיום באינטרנט. רצינו לבדוק באיזו מידה הציבור רואה באינטרנט מרחב מוגן מפני התערבות של המדינה ובאיזו מידה הוא מתיר למדינה להיות נוכחת במרחב הווירטואלי.

כבשנים קודמות גם השנה המרואיינים בסקר התבקשו להביע את דעתם אם כדי לשמור על הביטחון מותר למדינה לעקוב אחר מה שאזרחיה כותבים באינטרנט. הן בציבור היהודי הן בציבור הערבי מצאנו רוב למתירים למדינה לעקוב אחר אזרחיה במרחב הווירטואלי. בהשוואה לעבר, בציבור היהודי לא חל שינוי ברוב המסכימים למעקב באינטרנט, אך בציבור הערבי הייתה השנה עלייה ניכרת בשיעור התומכים במעקב כזה, ובעקבותיה היפוך ההתפלגות התשובות בציבור זה (ב־2015 שיעור התומכים היה 43%, והשנה הוא עולה על מחצית המסכימים לכך – 53%). ייתכן שהשינוי הוא תוצאה של חשש לומר אחרת, אבל ייתכן גם שהשינוי אמיתי והוא תוצאה של ריבוי פעולות הטרור בשנה שעברה ברחבי העולם והשימוש שנעשה כנראה באינטרנט לצרכים אלה.

מעקב של המדינה אחר אזרחיה באינטרנט

שאלה 7

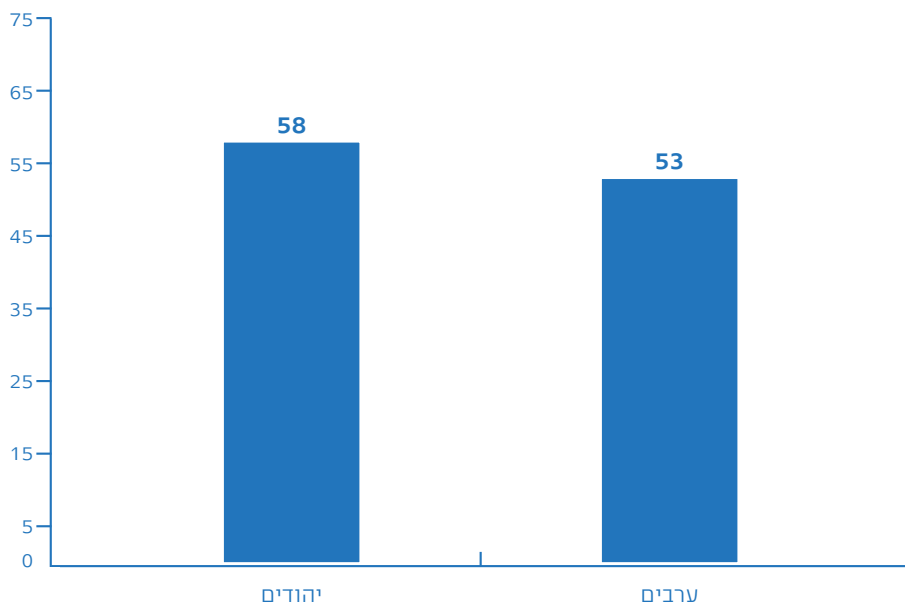
נספח 2

עמ' 206

נספח 4

עמ' 249

תרשים 5.7 / "כדי לשמור על הביטחון מותר למדינה לעקוב אחר מה שאזרחיה כותבים באינטרנט" (% מסכימים, לפי לאום)

היות שהצעירים נמצאים במרחב הווירטואלי יותר מן המבוגרים, עניין אותנו לבדוק גם השנה אם יש הבדלים בין־דוריים ביחס לנוכחות המדינה במרחב זה. פילחנו אפוא את התשובות לפי גיל. אולי בניגוד לצפוי, אבל בדיוק כמו בסקר של השנה שעברה, בקרב היהודים והערבים כאחד שיעור התמיכה במעקב של המדינה אחר אזרחיה באינטרנט היה גבוה יותר אצל הצעירים מזה שאצל המבוגרים.

לוח 5.11 (%)

מסכימים שהמדינה תעקוב לצורכי ביטחון אחר מה שהאזרחים כותבים באינטרנט	34-18	54-35	+55
יהודים	64	63	48.5
ערבים	56	51	49

פילוח לפי מחנות פוליטיים (יהודים) מראה כי בימין ובמרכז יש רוב למסכימים למעקב באינטרנט אחר מה שהאזרחים כותבים באינטרנט כאשר מדובר בשיקולי ביטחון, בעוד שבשמאל רק מיעוט מצדדים בכך.

לוח 5.12 (%)

יהודים	ימין	מרכז	שמאל
מסכימים שהמדינה תעקוב לצורכי ביטחון אחר מה שהאזרחים כותבים באינטרנט	68	55	38

התפלגות התשובות שסקרנו בפרק זה, העובדה שהרוב סבורים כי ישראל צריכה לעשות כראות עיניה במאבקה בטרור, עמדת הרוב ששיקולי מוסר אינם צריכים להגביל את הפעילות נגד הטרור והדעה הרווחת שמדינות דמוקרטיות מתמודדות עם טרור פחות טוב ממדינות לא-דמוקרטיות – כל אלה הם בבחינת תמרורי אזהרה: השיקול הביטחוני ידוע כגורם מרכזי בגיבוש ההעדפות המוסריות של הציבור היהודי. אם הטרור יהפוך לבעיה אסטרטגית-קיומית, לא מן הנמנע שתהיה תמיכה גורפת מצד הציבור היהודי בויתור על מאפיינים דמוקרטיים כאלה ואחרים של המשטר בישראל.

פרק 6 / הזירה החברתית

בפרק זה נעסוק ב:

- הסולידריות הישראלית
- המתחים בחברה
- חופש הדיבור
- הנכונות לקרבה בין־אישית בין קבוצות
- המעמד האזרחי של הערבים בישראל
- המעמד האזרחי של היהודים בישראל
- קבלת החלטות לאומיות גורליות – מי צריך להשתתף?

עד כה עסקנו יותר בהיבט המדינתי־שלטוני וביחסים שבין האזרחים והמערכת הפוליטית הממסדית. נעבור כעת לברר כמה נושאים הקשורים בתפיסות הציבור את התפקוד של החברה בישראל.

הנושא הראשון שבדקנו בהקשר זה, אם כי בנוסח אחר משנים עברו – אז שאלנו על הסולידריות של החברה – הוא נושא האמון האופקי, כלומר תחושת האחוה בין האנשים בחברה (בניגוד לאמון האנכי, המבטא את מידת ה"אחוה" בין האזרחים לשלטונות).

אחת הטרוניות הרווחות ביותר בשיח הציבורי כיום היא שהחברה הישראלית, שבעבר הייתה כביכול סולידרית, הולכת ומתפוררת לגורמים וכי כיום – "אי־איש לנפשו" או "שבט־שבט לנפשו". השיח הזה הניב בשנים האחרונות ציון בינוני־נמוך כאשר המרואיינים התבקשו להעריך את מידת הסולידריות של החברה בישראל. מהצד האחר, שוב ושוב מדובר על כך ש"כל ישראל ערבים זה לזה", לא רק בתאוריה אלא גם במעשה, ושאחדות הגורל הזו באה לידי ביטוי בעיקר במצבי מצוקה מסוגים שונים. תהינו אפוא אם המרואיינים מסכימים או לא מסכימים עם ההיגד ש"ישראלים תמיד יכולים לסמוך על ישראלים אחרים שיעזרו להם בעת צרה".

מצאנו בעניין זה הבדל ניכר בין ההערכות של הציבור היהודי ובין אלו של הציבור הערבי, ככל הנראה משום שמשמעות המושג "ישראלים" בשני הציבורים שונה; היהודים מבינים את המושג "ישראלים" כ"יהודים", או לפחות כקבוצה הדומיננטית בחברה, זו שהם שייכים אליה. אצל הערבים המושג מן הסתם מעורפל יותר; לכאורה הוא כולל אותם, אבל כפי שראינו בפרק 3 ("מה המצב?") הם לא מרגישים חלק מהישראליות כפי שמרגישים היהודים עם זאת, בשני הציבורים, היהודי והערבי, הרוב חושבים כי אכן הישראלים יכולים תמיד לסמוך על ישראלים אחרים. ההערכה הזאת יכולה אולי להסביר, לפחות חלקית, את התחושה הכללית, שכבר הצבענו עליה, שבסך הכול המצב הכללי של המדינה מתקבל על הדעת, ואפילו טוב, ושהמצב האישי טוב.

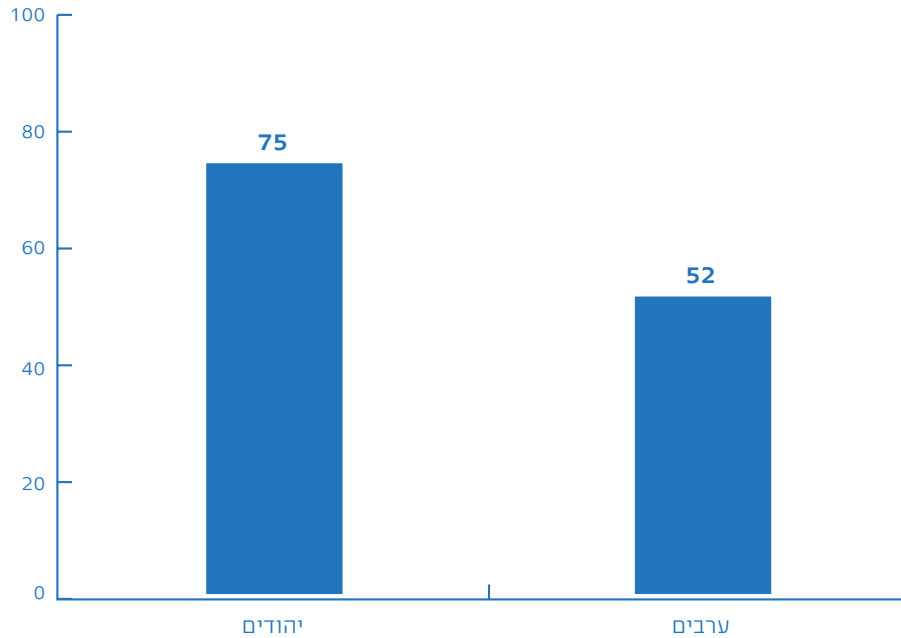
אחים בעת צרה?

שאלה 24

נספח 2

עמ' 222

**תרשים 6.1 / "ישראלים תמיד יכולים לסמוך על ישראלים אחרים
שיעזרו להם בעת צרה" (%, מסכימים, לפי לאום)**

כעת נשאלת השאלה איזו משתי ההערכות – של מצב המדינה או של המצב האישי – נמצאת בהלימה גבוהה יותר עם ההערכה שהישראלים יעזרו זה לזה במצב של מצוקה. כפי שמראה הלוח הבא, מצאנו כי ההלימה גבוהה יותר עם הערכת המצב האישי (רוב ברור ממי שהעריכו כי הישראלים יסייעו זה לזה מגדירים את המצב האישי שלהם טוב) מאשר עם הערכת המצב הכללי של המדינה (מי שמרגישים שיש תמיכה הדדית בין הישראלים חלוקים בדעתם על מצב המדינה).

לוח 6.1 (%)

מסכימים שישראלים תמיד יכולים לסמוך על ישראלים אחרים	כלל המדגם	
42	טוב	מצב המדינה
39	ככה־ככה	
18.5	רע	
78.5	טוב	המצב האישי
18	ככה־ככה	
3	רע	

פילחנו את תשובות המדגם היהודי לשאלת האחריות ההדדית בשעת צרה לפי כמה משתנים, והתוצאות מרוכזות בלוח הבא.

לוח 6.2 (%)

מסכימים שישראלים תמיד יכולים לסמוך על ישראלים אחרים	יהודים	
78.5	ימין	מחנה פוליטי
73	מרכז	
68.5	שמאל	
71	מתחת לממוצע	הכנסה
76	כמו הממוצע	
78	מעל הממוצע	

מסכימים שישראלים תמיד יכולים לסמוך על ישראלים אחרים	יהודים	
71	34-18	גיל
75	54-35	
78	+55	
84	חרדים	דתיות
89	דתיים לאומיים	
65	מסורתיים דתיים	
77	מסורתיים לא־דתיים	
71	חילונים	

כפי שהלוח מורה, בקרב היהודים בכל הקבוצות יש רוב גדול הסבורים כי הישראלים נחלצים לעזרת ישראלים אחרים בשעת צרה. ההבדלים בגודלו של רוב זה אמנם קיימים אך אינם דרמטיים – בימין מסכימים מעט יותר מאשר במרכז ובשמאל, המבוגרים יותר מהצעירים, ובעלי ההכנסות הגבוהות יותר מבעלי ההכנסות הנמוכות יותר. הדתיים הלאומיים והחרדים בולטים במיוחד בשיעור תמיכתם הגבוה בהיגד על קיומה של ערבות הדדית בין הישראלים.

את תשובות המדגם הערבי פילחנו לפי דת, דתיות, הצבעה בבחירות 2015, הכנסה וגיל, שהתבררו בפרקים הקודמים כמשפיעים על עמדות. כפי שאפשר לראות, גם כאן ההבדלים קטנים ובכיוונים דומים להבדלים שבקרב היהודים. ואכן שוב – הדתיים ביותר והמבוגרים ביותר מרגישים יותר מאחרים אחווה בין האנשים, ועם זאת, כפי שיוסבר להלן, תמונת המצב בציבור הערבי שונה מזו שבציבור היהודי.

לוח 6.3 (%)

מסכימים שישראלים תמיד יכולים לסמוך על ישראלים אחרים	ערבים	
50.5	מוסלמים	דת
60	נוצרים	
56	דרוזים	
69	דתי מאוד	דתיות
51	דתי	
55	מסורתי	
47.5	לא דתי בכלל	
53	מתחת לממוצע	הכנסה
57	כמו הממוצע	
48	מעל הממוצע	
45	18-34	גיל
55	35-54	
62.5	+55	
47	לרשימה הערבית המשותפת	הצבעה בבחירות 2015
65	למפלגות ציוניות	

הלוח מלמד שלא רק שתחושת האחוה הישראלית חלשה יותר בציבור הערבי, אלא גם שיש שונות גדולה יותר בתוך הציבור הערבי מאשר בתוך הציבור היהודי. אצל הערבים אין רוב למי שסבורים שהישראלים יכולים לסמוך זה על זה – לא בקרב הצעירים יותר, לא בקרב מי שהגדירו את עצמם לא דתיים בכלל, לא בקרב בעלי הכנסה גבוהה ולא בקרב מצביעי הרשימה המשותפת. לעומת זאת, בקבוצות המשנה האחרות יש אמנם רוב לסבורים שהישראלים מתאפיינים באחריות הדדית חזקה, אבל הוא קטן מהרוב בקרב היהודים.

מכאן עברנו לבדוק מה חושבים הישראלים על המתחים העיקריים בחברה הישראלית.

המתחים העיקריים בחברה הישראלית

שאלה 13

נספח 2
עמ' 212נספח 4
עמ' 256

תחושת המתח החברתי בישראל גבוהה בעת הזו. כפי שהלוח שלהלן מראה, וכמו בשנה שעברה, השיעור הגבוה ביותר בציבור הישראלי (אצל היהודים – רוב) מגדירים את רוב המתחים שהוצגו כחזקים, למעט המתח העדתי, ששוב הוגדר, על ידי השיעור הגבוה ביותר של יהודים וערבים כאחד, כבינוני. אף אחד מהמתחים שהצגנו לא הוגדר כחלש על ידי השיעור הגבוה, לא כל שכן על ידי הרוב של הנשאלים. יתרה מזו, בקרב היהודים שיעור המגדירים השנה את המתחים כחזקים גבוה יותר משיעורם בשנה שעברה בכל התחומים. אצל הערבים המגמה אינה אחידה – אחדים מן המתחים נתפסים השנה כחזקים מבעבר, ואחרים כחלשים יותר. ממצא מעניין הוא שבכל המקרים שיעור המגדירים את המתחים החברתיים בישראל כחזקים בקרב הערבים נמוך מזה שבקרב היהודים, כלומר היהודים, יותר מהערבים, רואים לנגד עיניהם חברה עמוסת מתחים. ממצא זה מפתיע לנוכח העובדה שהיהודים הם קבוצת הרוב וצפוי היה שהם ירגישו במתח פחות מקבוצת המיעוט. יתרה מזו, בשני הציבורים, השנה כמו בעבר, המתח בין יהודים לערבים מוגדר על ידי הרוב הגדול ביותר כחזק. אצל היהודים שיעור המגדירים אותו כך עולה על שיעורם בקרב הערבים, והוא גבוה השנה בעליל מהשיעור המקביל אשתקד.

לוח 6.4 (%)*

המתח חזק	המתח בינוני	
בין מזרחים לאשכנזים	43 (41)	יהודים
בין דתיים לחילוניים	51 (47)	
בין ימין לשמאל	71 (60)	
בין עשירים לעניים	58 (51)	
בין יהודים לערבים	79.5 (67)	
בין מזרחים לאשכנזים	37.5 (46)	
בין דתיים לחילוניים	45 (51)	
בין ימין לשמאל	44 (58)	
בין עשירים לעניים	42 (46)	
בין יהודים לערבים	72 (67.5)	

* בסוגריים – השיעורים בשנת 2015.

בדקנו באיזו מידה שיוך עצמי עדתי (יהודים) משפיע על ראיית המתח העדתי בין אשכנזים למזרחים כחזק, בינוני או חלש. מצאנו כי ההבדלים הבין-עדתיים קטנים. בכל המקרים השיעור הגבוה ביותר הגדירו מתח זה כבינוני, אבל במקום השני אצל המזרחים והספרדים⁶ באה הגדרת מתח זה כחזק, ואילו אצל האשכנזים ומי שמוצאו מעורב באה במקום השני הגדרת המתח הזה כחלש.

לוח 6.5 (%)

סך הכול	לא יודעים	המתח העדתי חלש	המתח העדתי בינוני	המתח העדתי חזק	
100	—	36	43	21	אשכנזים
100	0.5	25.5	45	29	מזרחים
100	2	25	43	30	ספרדים
100	1	30	42	27	מוצא מעורב

בדקנו גם באיזו מידה הכנסה (יהודים) משפיעה על תפיסת המתח בין עשירים לעניים כחזק, כבינוני או כחלש. מצאנו כי גם השנה לא היה קשר חיובי או שלילי בין ההכנסה לבין ההערכה של רמת המתח הכלכלי.

בדקנו את הקשר בין דתיות (יהודים) לבין הערכת המתח בין דתיים לחילוניים. כאן מצאנו כי החרדים, ועוד יותר מהם הדתיים, נוטים פחות מהמסורתיים והחילוניים להגדיר את המתח הזה כחזק.

6 השנה הוספנו את הקטגוריה "ספרדים" לקטגוריות העדות, שכן התברר לנו בעבר ששיעור לא קטן מעדיפים להגדיר את עצמם כך ולא כמזרחים.

לוח 6.6 (%)

מגדירים את המתח החילוני־דתי כחזק	
40	חרדים
31	דתיים לאומיים
54	מסורתיים דתיים
54	מסורתיים לא־דתיים
56.5	חילונים

בדיקת הקשר בין מחנה פוליטי (יהודים) לבין הערכת המתח בין ימין לשמאל כחזק העלתה כי השמאל נוטה יותר מהימין ועוד יותר מהמרכז להגדיר מתח זה כחזק.

לוח 6.7 (%)

מגדירים את המתח ימין־שמאל כחזק	
71	ימין
67	מרכז
78.5	שמאל

מכאן עברנו לבדוק איזה מתח נחשב החזק ביותר.

הן בקרב המרואיינים היהודים הן בקרב הערבים המתח היהודי־ערבי "זכה" גם השנה, ללא עוררין, במקום הראשון בתור המתח החזק ביותר בחברה הישראלית. במדגם הערבים הקונסנזוס בעניין זה רחב יותר מאשר במדגם היהודים (68% לעומת 50%). יתרה מזו, שיעור המגדירים את המתח הזה כחזק ביותר מכל המתחים שהזכרנו עלה בהשוואה לשנה שעברה הן בקרב היהודים הן בקרב הערבים.

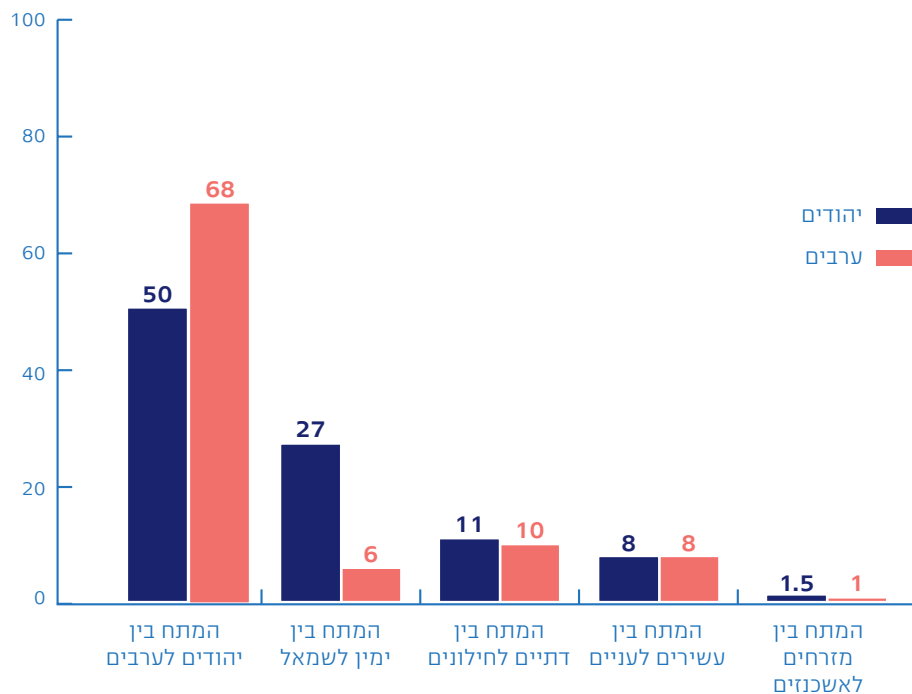
כפי שהתרשים הבא מראה, במקום השני בעוצמתו אצל המרואיינים היהודים נמצא המתח בין ימין לשמאל. כך היה גם בשנה שעברה, אבל שיעור מי שהגדירו אותו כחזק ביותר השנה היה גבוה משיעורם בשנה שעברה (27% לעומת 20%). הדומיננטיות של מי שהגדירו את המתח היהודי־ערבי ואת המתח בין ימין לשמאל כחזקים ביותר "רוקנה" למעשה את ההצבעה על שאר המתחים כחזקים ביותר, ורק שיעורים נמוכים הגדירו את הללו כחזקים מכל המתחים האחרים. אצל הערבים מצאנו מתח דומיננטי אחד שכל השאר משניים בהשוואה אליו – המתח בין ערבים ליהודים.

איזה מתח בחברה הכי חזק?

שאלה 14

נספח 2
עמ' 213נספח 4
עמ' 258

תרשים 6.2 / איזה מתח הכי חזק היום בעיניך בחברה הישראלית? (%, לפי לאום)

השוואה של הערכת המתחים בכלל המדגם לפי שנים מראה שינויים מסוימים, ככל הנראה בהתאם לנושאים שהיו במרכז השיח הציבורי בארץ באותה שנה, אם כי, כאמור, תמיד המתח היהודי-ערבי "מכנב" בצמרת.

לוח 6.8 (%)

כלל המדגם	2012	2015	2016
המתח הראשון בעוצמתו	בין יהודים לערבים (48)	בין יהודים לערבים (47)	בין יהודים לערבים (53)
המתח השני בעוצמתו	בין דתיים לחילונים (20)	בין ימין לשמאל (18)	בין ימין לשמאל (24)

פילוח של המדגם היהודי לפי דתיות מראה כי אמנם בכל הקבוצות השיעור הגבוה ביותר מצביע על המתח בין יהודים לערבים כחזק ביותר, אבל ההבדלים ביניהן בשיעור זה גדולים. וכך, בקבוצה החילונית אמנם מדובר בהערכה השכיחה ביותר, אבל אין לה רוב.

פילוח לפי מחנה פוליטי מראה כי בימין שיעור המצביעים על מתח זה כחזק ביותר גבוה באופן ניכר מזה שבמרכז ובשמאל.

לוח 6.9 (%)

מגדירים את המתח בין יהודים לערבים כחזק ביותר		
73	חרדים	דת
63	דתיים לאומיים	
52	מסורתיים דתיים	
51	מסורתיים לא־דתיים	
42	חילונים	
58	ימין	מחנה פוליטי
45	מרכז	
32	שמאל	

פילוח של תשובות המרואיינים הערבים לפי דת ולפי הצבעה בבחירות 2015 העלה כי בכל הקבוצות הרוב רואים במתח היהודי־ערבי את המתח העיקרי. רוב זה קטן במיוחד אצל הנוצרים.

לוח 6.10 (%)

מגדירים את המתח בין יהודים לערבים כחזק ביותר		
70	מוסלמים	דת
56	נוצרים	
76	דרוזים	
73	לרשימה המשותפת	הצבעה בבחירות 2015
61	למפלגות ציוניות	

היות שהחברה הישראלית שרויה כל העת בצל העימות המתמשך עם החברה הפלסטינית, ביקשנו לדעת אם תחושת האחוה החזקה שמצאנו מתבטאת גם בהערכה דומה באשר למידת העמידות היחסית של החברה הישראלית מול החברה הפלסטינית אם האלימות ביניהן תימשך.

רוב ברור של היהודים סבורים כי אם האלימות בין שתי החברות תימשך, החברה הישראלית תחזיק מעמד זמן רב יותר מהחברה הפלסטינית. אצל הערבים הדעה השכיחה, אבל בשיעור נמוך, היא שהחברה הפלסטינית תחזיק יותר מעמד במצב של אלימות מתמשכת.

כפי שהתרשים הבא מראה, הביטחון העצמי של הציבור היהודי בעמידות של החברה הישראלית עולה בהרבה על ביטחונם של הערבים בעמידות החברה הפלסטינית. מעניין שהערבים נוטים קצת יותר מהיהודים להעריך שאף אחת משתי החברות לא יכולה להחזיק מעמד במצב של אלימות מתמשכת.

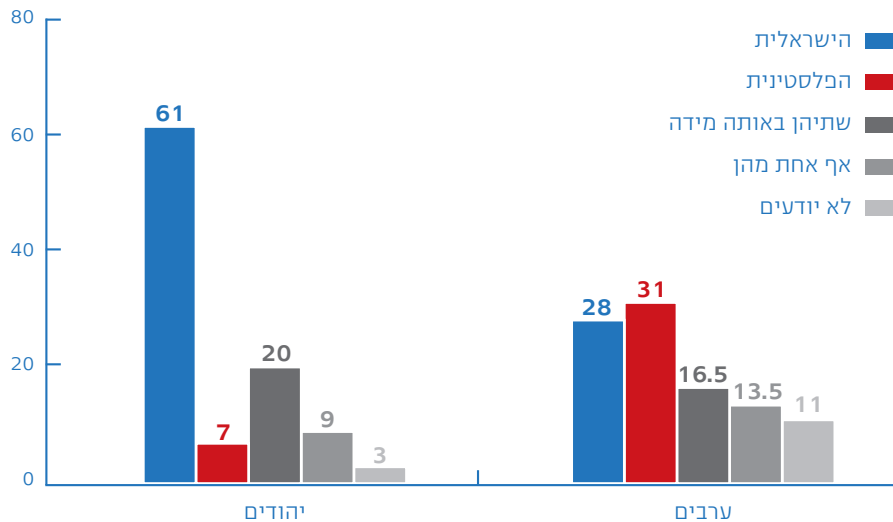
איזו חברה,
הישראלית או
הפלסטינית,
עמידה יותר?

שאלה 29

נספח 2
עמ' 224

נספח 4
עמ' 262

תרשים 6.3 / אם מצב האלימות הנוכחי יימשך לאורך זמן, איזו משתי החברות – הישראלית או הפלסטינית – תוכל להערכתך להחזיק מעמד זמן רב יותר? (% לפי לאום)

פילוח של תשובות היהודים לפי מחנה פוליטי ודתיות מעלה כי בכל הקבוצות יש רוב הסבורים כי החברה הישראלית עמידה יותר מהפלסטינית. עם זאת, בראש סולם המאמינים בעמידותה של החברה הישראלית במצב של אלימות מתמשכת נמצאים הדתיים הלאומיים (74%), ובמקום הנמוך ביותר מי שהגדירו את עצמם חילונים (54%). פילוח לפי מחנה פוליטי מלמד שרוב בימין (70%) ובמרכז (59%) מאמינים בעמידות של החברה הישראלית. בשמאל זו אמנם ההערכה השכיחה, אבל אין מדובר ברוב (40%).

פילוח של עמדות הערבים בשאלה זו מראה הבדלים גדולים על בסיס דת והצבעה. בקרב הדרוזים ומצביעי המפלגות הציוניות יש רוב למי שסבורים שהחברה הישראלית עמידה יותר, ואילו בקרב המוסלמים ומצביעי הרשימה המשותפת השיעור הגבוה ביותר (אבל לא רוב) מצביעים על החברה הפלסטינית כעמידה יותר.

לוח 6.11 (%)

החברה הישראלית עמידה יותר	החברה הפלסטינית עמידה יותר		
23	37	מוסלמים	דת
34	24	נוצרים	
51	7	דרוזים	
21	39	לרשימה המשותפת	הצבעה בבחירות 2015
51	14	למפלגות ציוניות	

הרבה מילים והרבה הקשות מקלדת עסקו לאחרונה בשאלה אם יש או אין בישראל "סתמימת פיות" על בסיס פוליטי, ולא דווקא מצד רשויות המדינה. על רקע המקום הגבוה שהגיע אליו השנה המתח בין ימין לשמאל ברשימת המתחים ועל רקע ההתנגדות, לפחות במישור התאורטי, שהצגנו בפרק הקודם של הרוב בישראל להפעלת אמצעים נגד מי שמתבטאים נגד המדינה (כזכור, כ־60% התנגדו לסתימת פיות כזו) מצאנו לנוכח להתעמק קצת יותר בנושא בסקר השנה.

שאלנו: "לדעתך, מי חושש היום יותר בישראל להביע את דעתו הפוליטית, אנשי הימין או אנשי השמאל?". השיעור הגבוה ביותר בקרב היהודים מחזיקים בדעה שאף אחד לא חושש כיום להביע את דעתו, ושיעור מעט נמוך יותר מצביעים על השמאל כמחנה הפוליטי שאנשיו חוששים יותר להביע את דעתם. בקרב הערבים השיעור הגבוה ביותר מצביעים על השמאל כמחנה שאנשיו חוששים יותר.

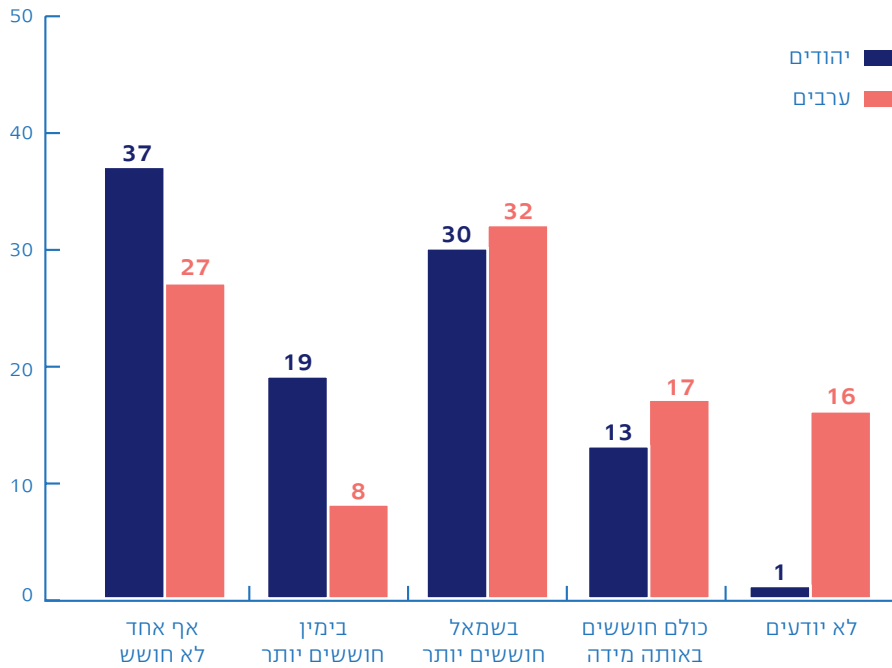
מי חושש יותר
להביע דעה –
הימין או השמאל?

שאלה 48

נספח 2

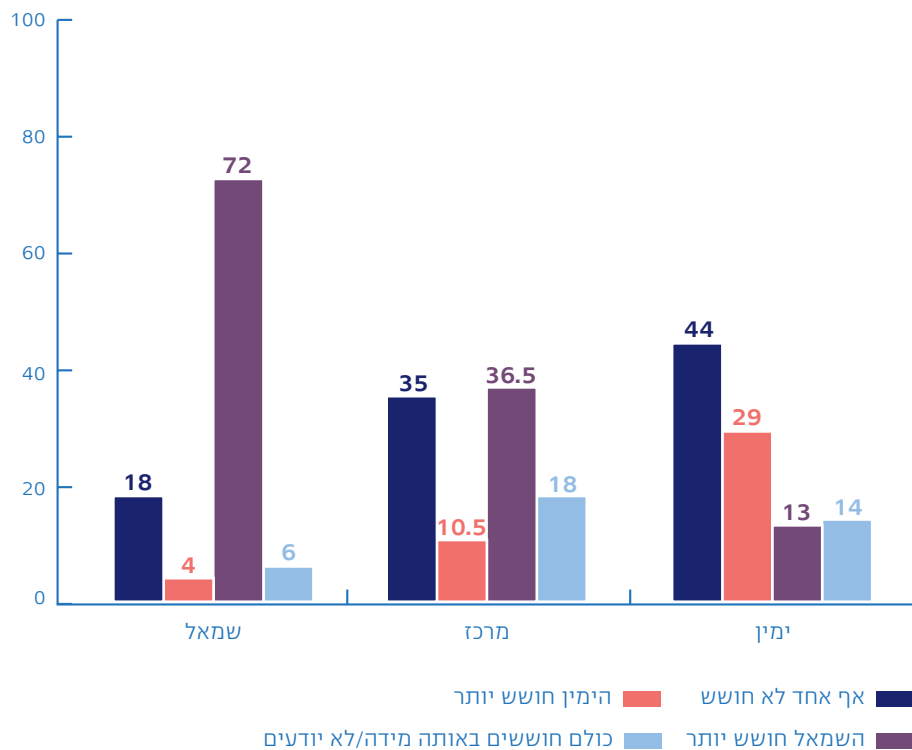
עמ' 236

תרשים 6.4 / מי חושש היום יותר בישראל להביע את דעתו הפוליטית, אנשי הימין או אנשי השמאל? (% לפי לאום)

פילחנו את התשובות (יהודים) לפי מחנה פוליטי ומצאנו כי בימין סבורים בשיעורים הגבוהים ביותר כי איש אינו חושש כיום בישראל להביע את דעתו. במרכז סבורים בשיעור זהה כי איש אינו חושש וכי השמאל חושש יותר, ואילו בשמאל רק מיעוט קטן סבורים שאיש אינו חושש. ואולם כמעט שלושה רבעים ממי ששייכו את עצמם למחנה השמאל חושבים כי אנשי המחנה הפוליטי שלהם מחדים יותר מאחרים להביע את דעתם.

תרשים 6.5 / מי חושש היום יותר בישראל להביע את דעתו הפוליטית, אנשי הימין או אנשי השמאל? (% יהודים, לפי מחנה פוליטי)

האם הערכת מצב זו משפיעה על ההתנהגות האישית של אנשים? היות שהתשובה לא הייתה ברורה לנו, ובדין, כפי שראו התוצאות שלהלן, פנינו לשאלה אישית על החשש מהבעת דעה.

ביקשנו מן המרואיינים לומר אם הם מסכימים או לא מסכימים עם המשפט: "אני מעדיף לשתוק ולא לבטא את הדעה הפוליטית שלי בנוכחות אנשים שאני לא מכיר". גם בקרב הערבים וגם בקרב היהודים היה רוב למי שלא הסכימו עם המשפט הזה, אם כי הרוב בקרב הערבים היה קטן יותר. תוצאה זו מעידה לטובה על רמת חופש הביטוי בישראל.

מעדיפים לשתוק?

שאלה 23

נספח 2

עמ' 221

לוח 6.12 (%)

לא מסכימים עם ההיגד שהם מעדיפים לשתוק ולא לבטא דעה פוליטית בנוכחות זרים	
יהודים	62
ערבים	53

ובכל זאת יש גם לא מעטים שמעדיפים לשתוק ולא להביע דעה פוליטית בנוכחות אנשים שאינם מכירים. פילחנו אפוא את התשובות של היהודים לשאלה זו לפי מחנה פוליטי ושל הערבים לפי הצבעה לרשימה המשותפת או למפלגות ציוניות.

לוח 6.13 (%)

מסכימים עם ההיגד שהם מעדיפים לשתוק ולא לבטא דעה פוליטית בנוכחות זרים	
יהודים	ימין 37
	מרכז 39
	שמאל 31
ערבים	הצביעו בבחירות 2015 לרשימה המשותפת 46
	הצביעו בבחירות 2015 למפלגות ציוניות 29

הלוח מורה כי בכל הזרמים (יהודים) רק מיעוט, בשיעור דומה למדי בשלושת המקרים, חוששים להביע את דעתם הפוליטית בחברה לא מוכרת. ואולם אף שבתשובה לשאלה הקודמת אנשי השמאל אמרו בשיעור גבוה מאוד (72%) כי אנשי המחנה שלהם חוששים להביע דעה, הם מדווחים לגבי עצמם פחות מאשר אנשי הימין ופחות מאנשי המרכז שבאופן אישי הם חוששים להביע את עמדותיהם הפוליטיות באוזני זרים (31%, לעומת 37% ו-39%).

בציבור הערבי שיעור גבוה בהרבה בקרב מי שהצביעו לרשימה המשותפת ב־2015 מדווחים שהם חוששים להביע את דעתם הפוליטית באוזני זרים בהשוואה לשיעורם של החוששים מכך בקרב מי שהצביעו בבחירות האחרונות למפלגות ציוניות (46% לעומת 29%).

מעמדם החברתי והאזרחי של הערבים בישראל

כפי שנראה בסעיף זה, יש פערים גדולים בין מידת הנכונות של קבוצת הרוב היהודית לקבל את הערבים אזרחי ישראל ברמה האישית – נכונות גבוהה מאוד, המפריכה, לפחות במידה מסוימת, את הטענות בדבר הגזענות המשתוללת כביכול בישראל היום – לבין עוצמת האי־נכונות של קבוצה זו לאפשר לערבים אזרחי ישראל דריסת רגל במעגלי קבלת ההחלטות הלאומיים והאי־נכונות לחלוק עמם את ה"בעלות" על המדינה, העדפה פוליטית שמעיבה לדעת רבים במרכז ובשמאל על האופי הדמוקרטי של המדינה אם כי לא בהכרח משקפת שנאה או אפליה על בסיס אתני.

בשנה שעברה מצאנו במישור האישי סימוכין לנכונות לקרבה בין־אישית רבה בין שני הציבורים, כפי שהעידו השיעורים הגבוהים של המשיבים היהודים שהיו מוכנים לקבל טיפול מרופאים ערבים והסכימו לשיבוץ של מורים בבתי ספר יהודיים, ולהפך. השנה הרחבנו את הבדיקה בנושא בעזרת סולם מתחום הסוציולוגיה הידוע בשם "סולם בוגרדוס". הסולם מציב כמה דרגות קרבה בהנחה שמי שמסכים לדרגת הקרבה היותר אינטימית יסכים מן הסתם גם ליחסים בין־אישיים בדרגה מרוחקת יותר.

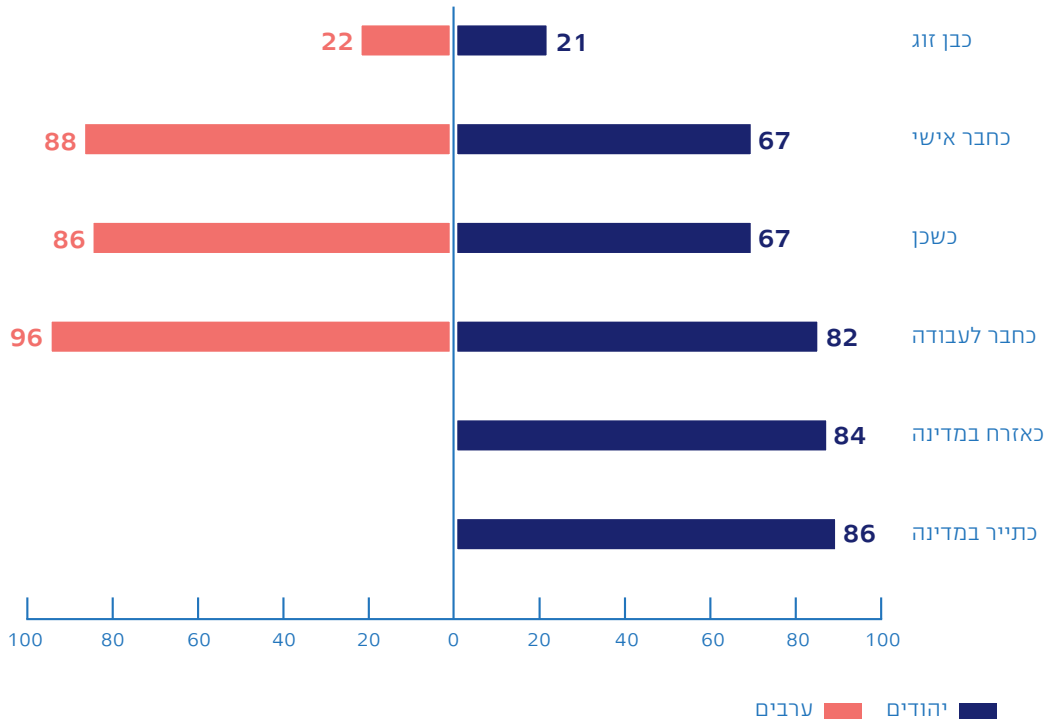
הנתונים שהתקבלו מאששים את הנחת ההדרגתיות שבבסיס סולם בוגרדוס: ככל שדרגת הקרבה רחוקה יותר, כך שיעור המסכימים לה גבוה יותר. הנתונים שקיבלנו מראים בבירור שרוב גדול של היהודים, וגם של הערבים, ובשיעורים דומים, אינם מעוניינים בנישואים שלהם או של בני משפחתם עם הקבוצה האחרת. אשר לנכונות לשאר השותפויות האפשריות (חברות אישית, שכנות, עבודה במקום אחד, אזרחות ועוד) יש רוב של שני שלישים ומעלה המגלים נכונות לכולן, כאשר אצל הערבים השיעור גדול מהשיעור אצל היהודים, מצב מוכר וידוע בקבוצת מיעוט בהשוואה לקבוצת רוב בחברה נתונה. זהו ממצא מעודד ביותר, בייחוד לנוכח האשמות הכבדות, שנתמכות בעיקר באירועים מקומיים אבל לא בהכרח נסמכות על מחקרים אמפיריים לא־אנקדוטליים, שהחברה הישראלית, ובעיקר היהודית, לוקה כיום בגזענות מופלגת.

האם תסכים לקבל כ...?

שאלות 47.1-47.6

נספח 2
עמ' 235

תרשים 6.6 / האם תסכים לקבל ערבי/יהודי כבן זוג, כחבר, כשכן...? (%, מסכימים, לפי לאום)

פילחנו את תשובות היהודים לפי מחנה פוליטי ולפי דתיות. התשובות מסוכמות בלוח הבא.

לוח 6.14 (%)

מוכנים לקבל ערבים -	מחנה פוליטי	כבן זוג לנישואים	כחבר אישי	כשכן	כחבר לעבודה	כאזרח במדינה	כתייר
ימין	6.5	55	55	55	74	76	81
מרכז	26	77	79	79	90	91	90
שמאל	55	91	89	89	95	99	96

מוכנים לקבל ערבים -	כבן זוג לנישואים	כחבר אישי	כשכן	כחבר לעבודה	כאזרח במדינה	כתייר
חרדים	1	16	14	37	61	68
דתיים לאומיים	3.5	61	54.5	73	78.5	89
מסורתיים דתיים	7	53	59	77	76	75
מסורתיים לא־דתיים	15.5	66	71	86	84.5	84.5
חילונים	36	84	82	93	93	93.5

הלוח מראה הבדלים עמוקים בין הימין מצד אחד לבין המרכז והשמאל מן הצד האחר, למעט עניין הנישואים, שבו הימין והמרכז באותו הצד. אמנם בשיעורים שונים, אבל אלה גם אלה מתנגדים לנישואים עם ערבים. וביתר פירוט: בשאלת הנישואים רק מיעוט זעיר בימין וקטן במרכז מוכנים לנישואים חוצי לאום או דת. לעומת זאת בשמאל יש רוב ברור למי שנישואים עם ערבים מקובלים עליהם. פרט לעניין זה, בכל הקבוצות ובכל הנושאים יש רוב בשלושת המחנות הפוליטיים למסכימים למערכות יחסים בין־אישיות עם ערבים, וככל שדרגת האינטימיות פוחתת, רמת ההסכמה גבוהה יותר.

פילוח לפי דתיות (יהודים) מראה בכל הקבוצות מיעוט בלבד נכונים לנישואים עם ערבים, בכלל זה החילונים (אם כי בקבוצה זו מיעוט המסכימים גדול בהרבה מהמיעוט בכל הקבוצות האחרות). נתון זה מבהיר כי למרות חפיפה ניכרת בין חילוניות לשמאלניות, מדובר בחפיפה הרחוקה מלהיות מלאה (שכן, כאמור, בשמאל יש רוב שמסכימים לנישואים עם ערבים). מעבר לכך, יוצאי הדופן הם החרדים; הם הקבוצה המתנגדת ביותר לקרבה בין־אישית עם ערבים, ואצלם יש רוב רק לנוכחים לחלוק עם הערבים אזרחות או לקבל אותם כתיירים. בכל דרגות הקרבה האחרות, מיעוט בלבד אצל החרדים מסכימים לקשר עם ערבים. בכל שאר הקבוצות הדתיות, בכללם הדתיים הלאומיים, רק הנישואים הם מכשול, ובכל דרגות הקרבה האחרות יש רוב למסכימים.

את תשובות הערבים פילחנו לפי דת, רמת דתיות, הצבעה בבחירות 2015, מין וגיל (הערבים לא נשאלו על אזרחות או תיירות של יהודים, שכן שני נושאים אלה אינם רלוונטיים להם בהיותם קבוצת מיעוט במדינה). הפילוחים הללו מראים כי מלבד נושא הנישואים, בכל דרגות הקרבה ובכל קבוצות המשנה היה רוב של מעל 75% שהסכימו לקשר עם יהודים. בעניין הנישואים – בציבור הערבי הדרוזים הם הקבוצה המתנגדת ביותר לכניסה לקשר נישואים עם יהודים: רק 2% מהם מסכימים לכך, בהשוואה ל־24% מהמוסלמים ו־30% מהנוצרים. ממצא מעניין אחר הוא שבנושא הנישואים (בלבד) מצאנו הבדל גדול בין נשים לגברים: מקרב הנשים הערביות רק 8% מוכנות לקבל יהודי כבן זוג לעצמן או לילדיהן, לעומת 36% מהגברים.

מן המישור האישי, שבו מצאנו נכונות לקרבה, חוץ מנושא הנישואים המעורבים ששני הצדדים מסתייגים מהם הסתייגות גורפת, עברנו למישור הקולקטיבי. ראשית רצינו לדעת באיזו מידה הציבור סבור כי הערבים אזרחי ישראל מקופחים בהשוואה ליהודים.

הערבים אזרחי ישראל מקופחים בהשוואה ליהודים?

שאלה 8

נספח 2

עמ' 206

נספח 4

עמ' 249

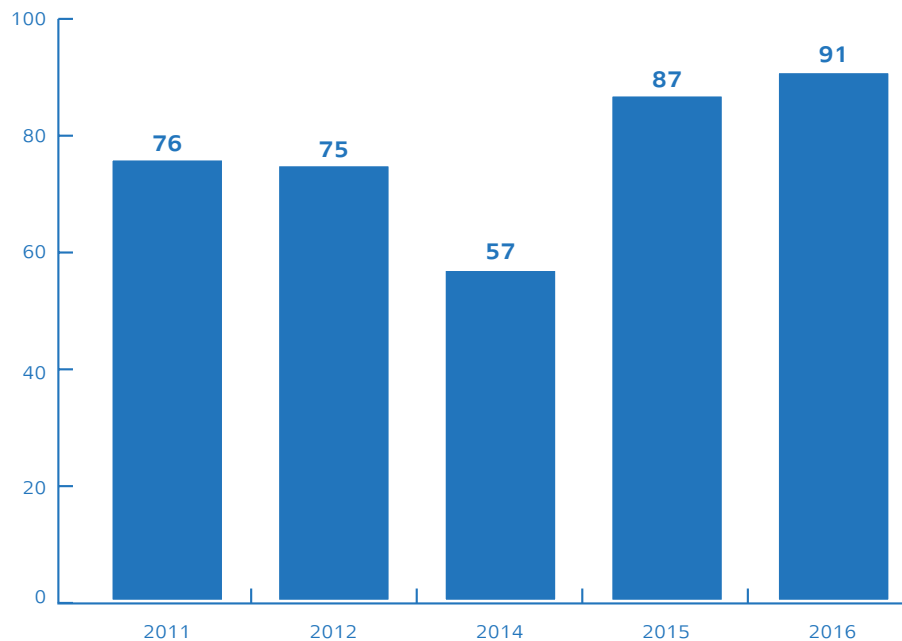
ממצאי הסקר מורים כי רוב קטן בציבור היהודי ורוב גדול בציבור הערבי סבורים כי טענת הקיפוח נכונה. בהשוואה לשנה שעברה הרוב היהודי יציב, כלומר כמעט שלא עלה ולא ירד, אך, כפי שהלוח שלהלן מראה, זהו היפוך מגמה, שכן בשנים שלפני 2015 הרוב לא הסכימו עם טענת הקיפוח. היפוך המגמה מעיד כנראה על שינוי תודעתי של ממש בציבור היהודי.

לוח 6.15 (%)

2016	2015	2014	2012	2011	יהודים
53	54	36.5	38	45	מסכימים שהערבים מקופחים בהשוואה ליהודים

ובאשר לציבור הערבי – מאז תחילת המדידות שלנו היה בציבור זה רוב לסבורים כי הערבים מקופחים. ואילו השנה, אולי בעקבות השיח הציבורי הסוער באחרונה בדבר זכויות המיעוטים, הוא הגבוה בכל המדידות שלנו עד היום.

תרשים 6.7 / "הערבים אזרחי ישראל מקופחים לעומת היהודים אזרחי ישראל" (% מסכימים, ערבים, לפי שנים)

פילחנו את תשובות היהודים לפי מחנה פוליטי ודתיות. מצאנו כי בימין רק מיעוט מסכימים עם טענת הקיפוח. לעומת זאת במרכז ובשמאל יש רוב חד־משמעי לסבורים כי האזרחים הערבים מקופחים לעומת היהודים. למעשה, בשמאל יש ממש קונסנזוס בעניין זה. בפילוח לפי רמת דתיות – בקרב החרדים, הדתיים הלאומיים והמסורתיים הדתיים רק מיעוט מסכימים עם טענת הקיפוח, ואילו בקרב המסורתיים הלא־דתיים ובקרב החילונים יש רוב ברור לסבורים שהאזרחים הערבים מקופחים בהשוואה ליהודים.

לוח 6.16 (%)

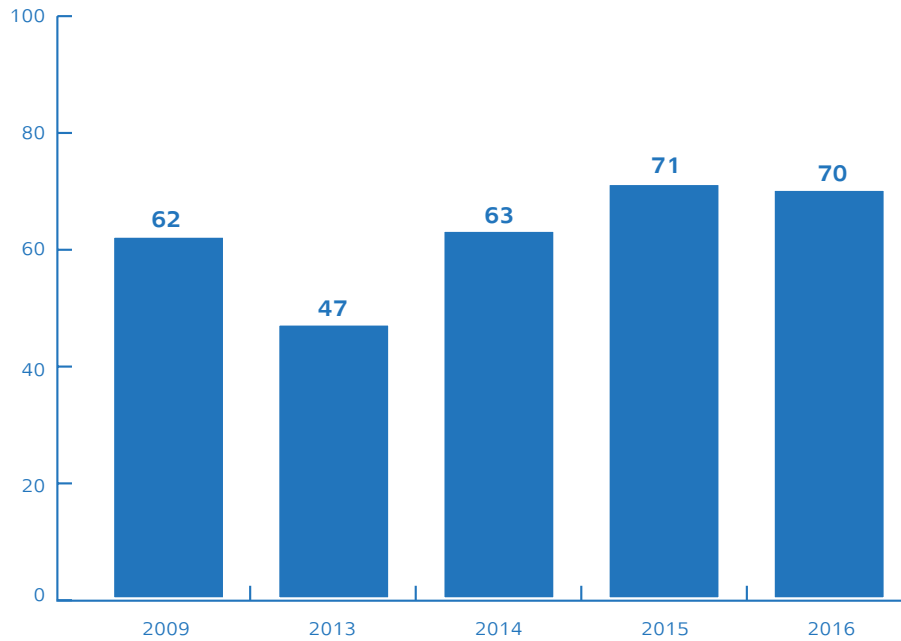
מסכימים שהערבים מקופחים בהשוואה ליהודים		
34	ימין	מחנה פוליטי
67	מרכז	
92	שמאל	
27	חרדים	דתיות
31	דתיים לאומיים	
38	מסורתיים דתיים	
54.5	מסורתיים לא־דתיים	
67	חילונים	

היות שבקרב הערבים נרשם קונסנזוס בשאלת הקיפוח, לא היה טעם בניתוח תשובותיהם לשאלה זו לפי משתנים אחרים.

הממצא בדבר הקיפוח עולה בקנה אחד עם הממצא של ההסכמה הרחבה בציבור היהודי על הצורך בשוויון זכויות. זהו הנושא הבא שנדון בו.

בציבור היהודי יש כיום רוב ברור (70%) למתנגדים לכך שליהודים יהיו יותר זכויות מאשר לאזרחים לא-יהודים. בעניין זה, למעט מדידה אחת, מדובר ברוב שגדל לאורך השנים.

תרשים 6.8 / "בישראל צריכות להיות לאזרחים היהודים יותר זכויות מאשר לאזרחים הלא-יהודים" (% יהודים, לא מסכימים, לפי שנים)

פילחנו את תשובות המרואיינים היהודים לשאלה זו לפי מחנה פוליטי ודתיות. מצאנו רוב (שונה) למתנגדים למתן זכויות עודפות ליהודים בכל אחד משלושת המחנות הפוליטיים, בכלל זה בימין – ממצא לא מובן מאליו לנוכח הממצאים הקודמים על עמדות מחנה זה בעניינם של הערבים אזרחי ישראל והממצאים שנציג בהמשך הפרק. לעומת זאת, כשמדובר בבחינה לפי מידת דתיות, רוב החרדים מסכימים למתן זכויות יתר ליהודים בישראל, שלא כמו בכל שאר הקבוצות, שבהן הרוב מתנגדים לכך.

ליהודים צריכות להיות יותר זכויות?

שאלה 31

נספח 2

עמ' 226

נספח 4

עמ' 263

לוח 6.17 (%)

לא מסכימים שבישראל צריכות להיות לאזרחים היהודים יותר זכויות מאשר לאזרחים הלא־יהודים	
59	ימין
79	מרכז
91	שמאל
40	חרדים
61	דתיים לאומיים
50	מסורתיים דתיים
72	מסורתיים לא־דתיים
84	חילונים

כדי לבחון יותר לעומק את כנות התשובות לשאלה המופשטת־משהו בדבר שוויון זכויות, תרגמנו אותה לשפת מעשה אגב התייחסות להיבט התקציבי.

ביקשנו מהמרוויינים היהודים להסכים או לא להסכים עם המשפט: "מקובל עליי שישראל כמדינה יהודית תזרים יותר תקציבים ליישובים יהודיים מאשר ליישובים ערביים". גם כאן מצאנו רוב (54%), שווה לזה שמצאנו בשנה שעברה, המתנגדים לאפליה תקציבית כזו. שלא כמו בשאלה הקודמת, פילוח לפי מחנה פוליטי העלה הבדלים של ממש: בימין רק מיעוט (כשליש) מתנגדים להעדפת יישובים יהודיים, אבל במרכז ובשמאל יש רוב חד־משמעי נגד אפליה כזו. הבדלים ברורים עלו גם בניתוח לפי דתיות: בקרב החרדים, הדתיים הלאומיים והמסורתיים הדתיים נמצא רוב לתומכים בהעדפה תקציבית ליישובים יהודיים. לעומת זאת בקרב המסורתיים הלא־דתיים והחילונים רק מיעוט תומכים בהעדפה זו.

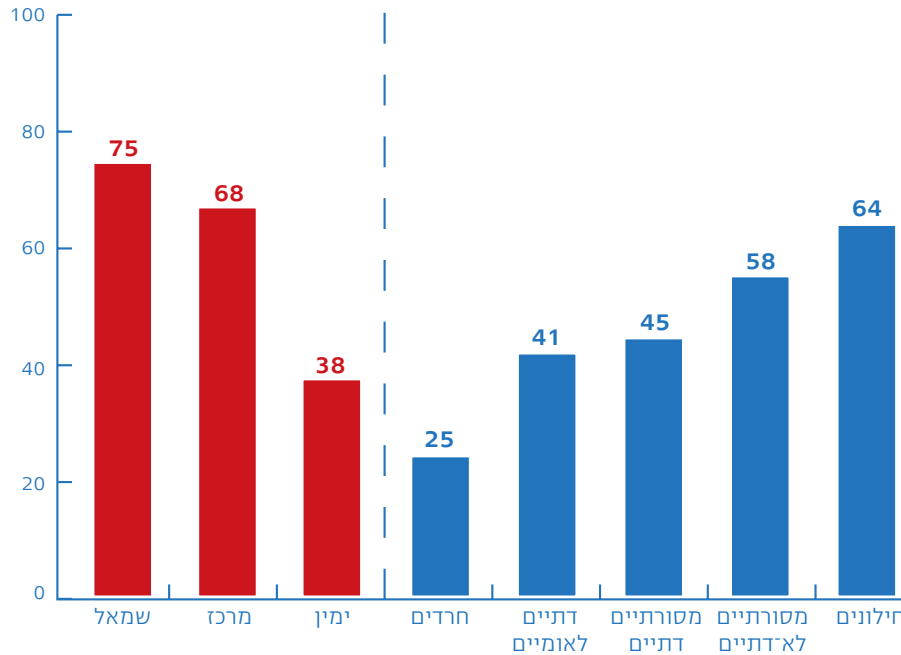
יותר תקציבים ליישובים יהודיים?

שאלה 17

נספח 2
עמ' 215

נספח 4
עמ' 259

תרשים 6.9 / "מקובל עליי שישראל כמדינה יהודית תזרים יותר תקציבים ליישובים יהודיים מאשר ליישובים ערביים" (% לא מסכימים, יהודים, לפי מחנה פוליטי ולפי דתיות)

עד כה ראינו כי במישור הקרבה הבין־אישית והפנמת עקרון השוויון, החברה הישראלית־יהודית (עם חריגים עקביים) עומדת ברובה בסטנדרטים המקובלים בחברות פלורליסטיות־דמוקרטיות.

מכאן אנחנו עוברים לתחומים שבהם מתגלה בתשובות המרואיינים בעייתיות מסוימת עד קשה בהתחשב בערכי היסוד הדמוקרטיים.

לעתים קרובות בעת האחרונה מדובר בצורך להשקיע כספי מדינה בטיפוח המורשת היהודית. ביקשנו לדעת אם יש נכונות בציבור היהודי להשקיע גם בטיפוח המורשת והתרבות הערבית. מתברר כי הציבור היהודי כמעט חצוי בשאלה זו, עם עדיפות קלה למי שאינם מסכימים להגדלת התקציבים לצורך זה (46% מסכימים ו-52% מתנגדים). למותר לומר שבקרב הערבים יש תמימות דעים (95%, עלייה קלה בהשוואה לשנה שעברה) בדבר הצורך בהקצאה מוגדלת כזו מטעם המדינה.

תקציבים לטיפוח המורשת והתרבות הערבית

שאלה 25

נספח 2

עמ' 222

נספח 4

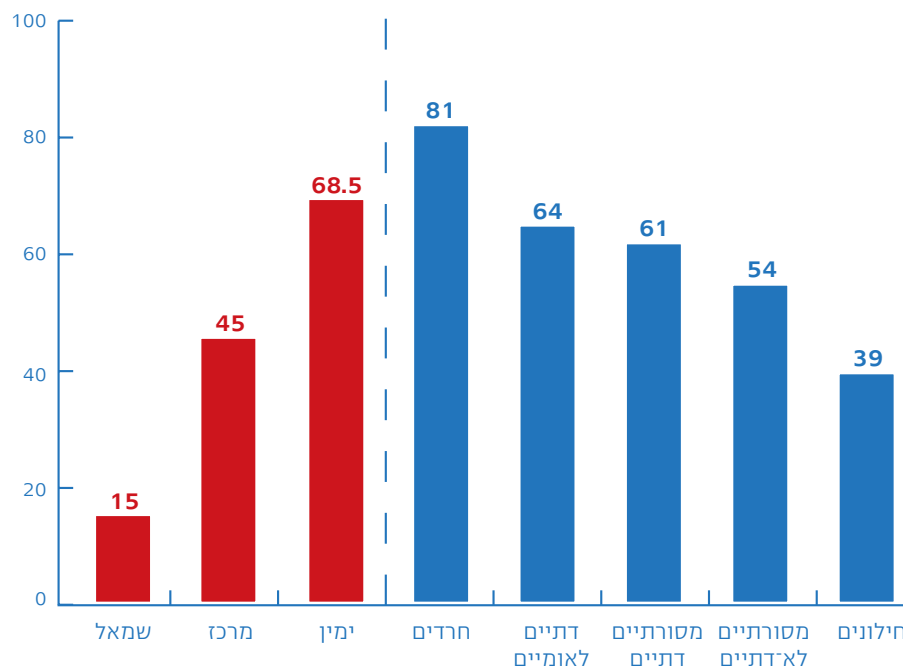
עמ' 261

לוח 6.18 (%)

סך הכול	לא יודעים	לא מסכימים שיש להקצות יותר משאבים לטיפוח המורשת והתרבות הערבית	מסכימים שיש להקצות יותר משאבים לטיפוח המורשת והתרבות הערבית	יהודים
100	2	52	46	

פילחנו את תשובות המדגם היהודי לפי מחנה פוליטי ולפי דתיות. מצאנו כי רק בקרב מי שמיקמו את עצמם בשמאל ובקבוצה החילונית יש רוב ניכר לתומכים בהגדלת המשאבים המוקצים לטיפוח המורשת והתרבות הערבית (במרכז יש רוב דחוק של המסכימים לכך). בימין וכן בכל הקבוצות הדתיות (כלומר, למעט החילונים) יש רוב למתנגדים להקצאה מוגדלת כזו. אגב, כאן שוב מתגלה החפיפה, החלקית בלבד, בין חילוניות לשמאלניות – בקרב החילונים לא מסכימים להגדלת ההקצבות 39%, ובקרב אנשי השמאל מדובר בפחות ממחצית מן השיעור הזה (15%).

תרשים 6.10 / "המדינה צריכה להקצות תקציבים גבוהים יותר כדי לטפח את תרבותם ומורשתם של הערבים אזרחי ישראל" (% לא מסכימים, יהודים, לפי מחנה פוליטי ולפי דתיות)

הסירוב להגדיל תקציבים לטיפוח המורשת והתרבות הערבית הוא רק הסנונית הראשונה שמצאנו בסקר לחוסר הרצון לטפח את הציבור הערבי ולשלב אותו בחברה הישראלית.

הצגנו לכל המרוויינים – היהודים והערבים – שאלה דומה אבל בנוסחים שונים במקצת. היהודים נשאלו: "האם אתה תומך או מתנגד לצירוף של מפלגות ערביות לממשלה, כולל מינוי שרים ערבים?", ואילו הערבים נשאלו: "האם אתה תומך או מתנגד לכך שהמפלגות הערביות יסכימו להצטרף לממשלה, כולל מינוי שרים ערבים?". מתברר כי בקרב היהודים יש גם השנה רוב (59%) למתנגדים למהלכים כאלה, ובקרב הערבים יש רוב גדול (72%) לתומכים בהם.

הרוב היהודי המתנגדים בסקר השנה לצירוף מפלגות ערביות ולמינוי שרים ערבים דומה לרוב בכל השנים בעבר: כ-60% מתנגדים לצירוף מפלגות ערביות לממשלה ולמינוי שרים ערבים. בקרב מי שמיקמו את עצמם בשמאל או במרכז הפוליטי ובקרב מי שהגדירו את עצמם חילונים אין רוב למתנגדים.

צירוף מפלגות ערביות לממשלה ומינוי שרים

שאלות 39.1, 39.2

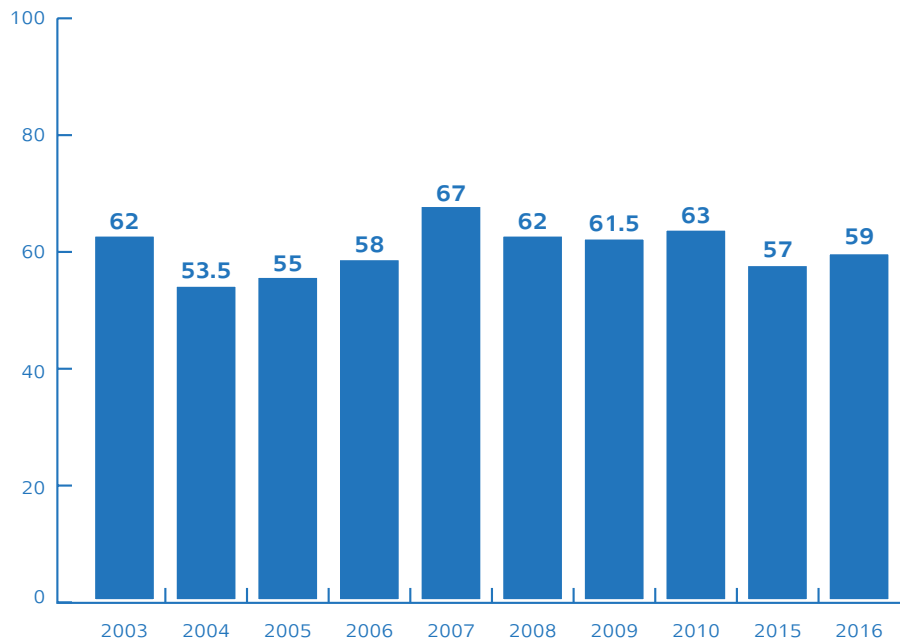
נספח 2

עמ' 230

נספח 4

עמ' 266

תרשים 6.11 / האם אתה תומך או מתנגד לצירוף מפלגות ערביות לממשלה, כולל מינוי שרים ערבים? (% מתנגדים, יהודים, לפי שנים)

האירצון לשתף ערבים כקבוצה בממשלה משתקף גם בדרישה הקבועה לאורך השנים להשתית הכרעות גורליות למדינה על רוב יהודי, מהלך שהוא למעשה בלתי אפשרי במדינות דמוקרטיות אם הרוב נמדד למשל במשאל עם, שהרי אי־אפשר להדיר חלק מן האזרחים מתהליכים שכאלה בלי לעבור על החוק.

הצגנו, רק למרואיינים היהודים, את המשפטים הבאים וביקשנו מהם להביע הסכמה או התנגדות: "החלטות גורליות למדינה בנושאי שלום וביטחון צריכות להתקבל ברוב יהודי" ו"החלטות גורליות למדינה בנושאי שיטת הממשל ומבנה הכלכלה והחברה צריכות להתקבל ברוב יהודי". גם השנה מצאנו רוב לתומכים בשתי הקביעות.

לוח 6.19 (%)

יהודים	החלטות גורליות למדינה בנושאי שלום וביטחון צריכות להתקבל ברוב יהודי	החלטות גורליות למדינה הממשל ומבנה הכלכלה והחברה צריכות להתקבל ברוב יהודי
מסכימים	72	57

בשני התחומים – שלום וביטחון, וממשל חברה וכלכלה – הרוב התומך בהסתמכות על רוב יהודי נשאר כמעט כבאשתקד, ואף כבשנים שלפני כן, כך שמדובר בשיעור יציב מאוד המשקף העדפה ברורה ועקבית. גם הפער בין הרוב המצדד ברוב יהודי בענייני שלום וביטחון לבין הרוב המצדד בכך בנושאי ממשל כלכלה וחברה יציב למדי לאורך השנים שנשאלו בהן שתי השאלות – הראשון תמיד גדול מן השני.

גם בפילוח לפי מחנות פוליטיים התוצאה דומה השנה לעבר: בימין ובמרכז יש רוב לתומכים בהסתמכות על רוב יהודי בהחלטות גורליות, ובשמאל רק מיעוט תומכים בכך.

לוח 6.20 (%)

מסכימים	החלטות גורליות למדינה בנושאי שלום וביטחון צריכות להתקבל ברוב יהודי	החלטות גורליות למדינה הממשל ומבנה הכלכלה והחברה צריכות להתקבל ברוב יהודי
ימין	86.5	72
מרכז	70	51
שמאל	38	25

החלטות גורליות רק ברוב יהודי?

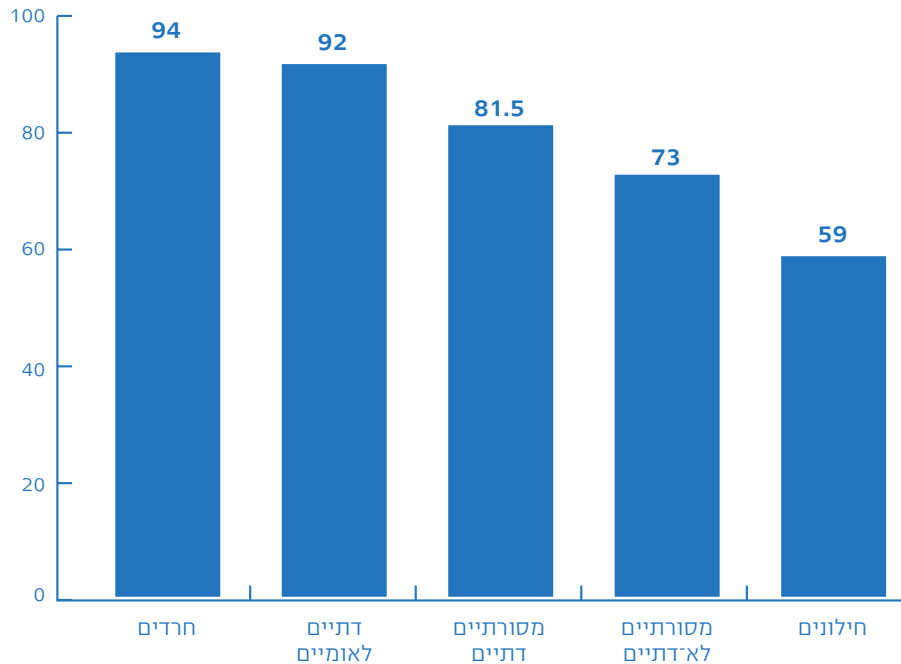
שאלות 10, 11

נספח 2
עמ' 207

נספח 4
עמ' 251

פילוח של תשובות המרואיינים היהודים לפי דתיות מראה כי בכל הקבוצות יש רוב לתומכים בביטוס החלטות גורליות בנושאי שלום וביטחון על רוב יהודי.

תרשים 6.12 / "החלטות גורליות למדינה בנושאי שלום וביטחון צריכות להתקבל ברוב יהודי" (% מסכימים, יהודים, לפי דתיות)

מה גורם לקבוצת הרוב היהודית להתנגד לשיתוף המיעוט הערבי בקבלת החלטות לאומיות? האם התשובה לכך טמונה בתפיסה שהערבים מהווים סיכון ביטחוני או שהם אינם רוצים בטובת מדינת ישראל? התשובה, מתברר, אינה חד־משמעית. בניגוד להנחה המקובלת, נראה שהתפיסה שהערבים מסכנים את ישראל או שהם לא השלימו עם קיומה אינה הגורם העיקרי לשאיפה להרחקתם, אלא, אולי, ההתנגדות לחלוק את העוצמה הפוליטית במדינה עם קבוצת מיעוט לאומית.

ביקשנו מהמרואיינים היהודים להביע את דעתם על המשפט: "האזרחים הערבים הם סיכון ביטחוני לישראל". כפי שהתרשים הבא מראה, הרוב (56%) אינם מסכימים עם המשפט. רוב זה זהה לרוב שמצאנו בשאלה זו בשנה שעברה. כלומר, למרות התחושות הרעות בחלקים מסוימים בציבור, לא חלה הידרדרות בהערכה בעניין זה בשנה האחרונה.

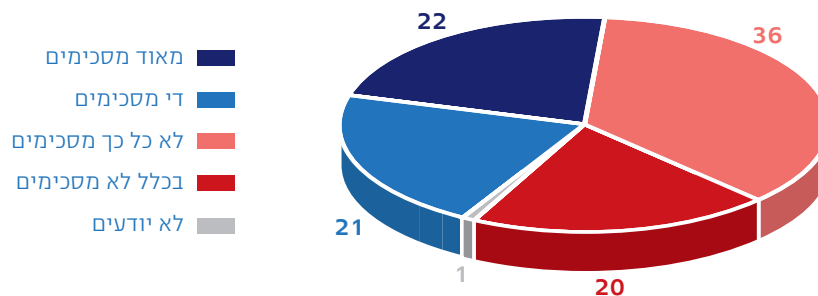
הערבים הם סיכון ביטחוני?

שאלה 26

נספח 2
עמ' 223

נספח 4
עמ' 262

תרשים 6.13 / "האזרחים הערבים הם סיכון ביטחוני לישראל" (% יהודים)

פילוח לפי מחנות פוליטיים מראה כי הקו המפריד עובר כאן בין הימין, שבו הרוב מסכמים עם הגדרת אזרחי ישראל הערבים כסיכון ביטחוני, לבין המרכז והשמאל, שבהם רוב גדול מתנגדים להגדרה זו. כשמדובר בפילוח לפי מידת דתיות, בקרב החרדים, הדתיים הלאומיים והמסורתיים הדתיים יש רוב לרואים בערבים סיכון ביטחוני, לעומת מיעוט אצל המסורתיים הלא-דתיים ואצל החילונים.

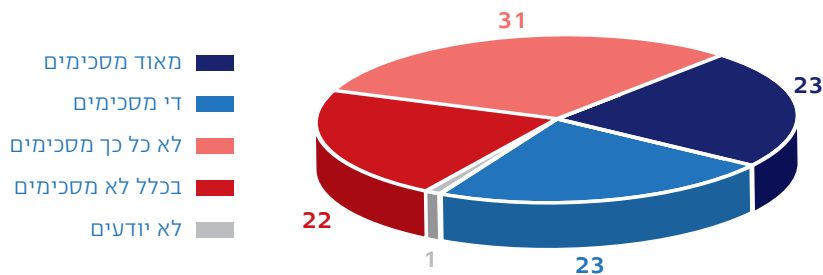
לוח 6.21 (%)

מסכמים שהאזרחים הערבים הם סיכון ביטחוני		
63	ימין	מחנה פוליטי
26	מרכז	
13.5	שמאל	
80.5	חרדים	דתיות
64	דתיים לאומיים	
54	מסורתיים דתיים	
44	מסורתיים לא-דתיים	
27	חילונים	

ובכן, אולי מטעמים עקרוניים או פונקציונליים, הערבים אזרחי ישראל אמנם אינם סיכון ביטחוני בעיני רוב הציבור היהודי, אבל האם האזרחים היהודים סבורים שהערבים לא השלימו עם קיומה של המדינה?

גם כאן מתברר כי הרוב (52%) בציבור היהודי מתנגדים בעת הזו להיגד שהערבים אזרחי ישראל לא השלימו עם קיומה של המדינה ותומכים בחיסולה. רוב דומה מצאנו גם בשנה שעברה. כלומר, לא חלה הידרדרות בקרב היהודים בהערכת שאיפות ה"אחר" הערבי. עם זאת, גם כאן הקו המפריד עובר בין הימין, שם נמצא רוב למי שסבורים כי הערבים אזרחי ישראל אכן לא השלימו עם קיומה והיו רוצים לראות בחיסולה (64.5%), לבין המרכז והשמאל, שבהם יש רוב המתנגדים להערכה זו (63%, 84%).

תרשים 6.14 / "רוב הערבים אזרחי ישראל לא השלימו עם קיומה ותומכים בחיסולה" (% , יהודים)

משתי השאלות האחרונות ומן הנתונים שהצגנו בפרקים הקודמים עולה אפוא כי הרוב היהודי בישראל אינו תופס את המיעוט הערבי כאויב המדינה במובנים הביטחוניים ואף אינו פוסל קרבה לערבים על בסיס אישי (מלבד קשרי נישואים). עם זאת, כפי שראינו, הרוב היהודי מסרב לאפשר לציבור הערבי להיכנס למעגלי ההכרעה המדינתיים. הסירוב הזה מבוסס כנראה על ההבנה, שאכן מצאנו לה סימוכין אמפיריים, שהערבים אזרחי ישראל אינם רואים בחיוב את האופי היהודי של המדינה, ומכאן שאילו היו מאפשרים להם להשפיע, הם היו פועלים לשינוי המצב, אולי בכיוון של "מדינת כל אזרחיה", שינוי שהוא במובהק מנוגד לשאיפות הקולקטיביות של קבוצת הרוב היהודית.

האזרחים הערבים
השלימו עם קיומה
של ישראל?

שאלה 37.1

נספח 2

עמ' 229

נספח 4

עמ' 265

פרק 7 / החרדים והדמוקרטיה הישראלית

בפרק זה נדון בנושאים שלהלן מתוך השוואה שיטתית בין עמדות היהודים החרדים לעמדות היהודים הלא־חרדים:

- הערכת מצב המדינה והמצב האישי
- תחושת שייכות למדינה וגאווה בישראליות
- הזהות העיקרית
- הרכיב הדמוקרטי והרכיב הדתי בישראל
- מעמד הציבור הערבי לעומת מעמד הציבור היהודי
- המערכת הפוליטית והפוליטיקאים
- ביצועי המדינה
- מתחים חברתיים ואיומים על המדינה

בשנים האחרונות התמקם הדיון בשילוב החרדים בחברה הישראלית הכללית בלב השיח הציבורי בארץ. גם אם אין הסכמה מקיר לקיר כיצד יש לעשות את הדברים ומהם המחירים שמן הראוי לשלם עבור שילוב כזה, רק מעטים חולקים על החשיבות הכלכלית והחברתית שיש בקירובו של ציבור גדל והולך זה אל ההווה הישראלית. הקירוב הזה מחייב הבנה לעומק של עמדות הציבור החרדי על נגזרותיו כלפי מדינת ישראל והמשטר הנוהג בה וכלפי שאלות יסוד שהחברה הישראלית טרודה בהן בכללותה. אם אכן החרדים נמצאים בדרך לשילובם בחברה, חשוב ביותר לדעת מהן עמדותיהם בכמה נושאי מפתח שדוח זה, שעניינו הדמוקרטיה בישראל, עוסק בהם.

לפני שניגש לדברים גופם, שלוש הערות מתודולוגיות קצרות לפרק זה:

(א) בעבר היה מקובל לחשוב כי הציבור החרדי אינו משתף פעולה בסקרים, וגם לו היה משתף פעולה, לא היה בסיקורו ערך רב, שכן התפיסה השלטת הייתה שכל החרדים כאחד "מהדהדים" את דעת גדולי התורה. בשנים האחרונות המצב השתנה: ראשית, חרדים מסכימים, במספרים גְּדֵלים והולכים, לשתף פעולה עם סוקרים; שנית, אולי בעקבות היחלשות הסמכות הרבנית,⁷ ואולי משום שהחברה החרדית נמצאת בעיצומה של מהפכה השכלתית ותעסוקתית, גם אם רמת האחידות בדעות המדגם החרדי עדיין גבוהה בעליל מזו של כלל הציבור היהודי הישראלי, בשאלות מסוימות אפשר לראות מנעדים רחבים של תשובות. המנעדים הללו הם הסיבה לכך שהגדלנו השנה את מספר החרדים שרואיינו בסקר (357 נדגמים) מעל לחלקם באוכלוסייה, כדי שנקבל ייצוג טוב יותר, גם אם לא מיטבי, של מגוון העמדות בציבור זה.⁸ היות שהמדגם עדיין קטן למדי, הפילוח לקבוצות משנה (לפי גיל, זרם, הצבעה בבחירות וכדומה) הוא לא תמיד מובהק סטטיסטית.

7 ראו בנימין בראון, **לקראת דמוקרטיזציה במנהיגות החרדית? דוקטרינת דעת תורה במפנה המאות העשרים והעשרים ואחת**, מחקר מדיניות 89, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2011.

8 כפי שהוסבר במבוא, כשחישבנו את המדגם הכללי והמדגם היהודי, משקלם של החרדים הוקטן לכדי חלקם היחסי הנכון באוכלוסייה.

(ב) על מנת למנוע אי־הבנות יש לומר כי בעוד שבפרקים הקודמים, למשל כאשר השווינו בין תשובות היהודים לתשובות הערבים, השתמשנו במדגם יהודים **שכלל גם את החרדים כחלקם היחסי באוכלוסייה**, בפרק זה נשווה את תשובות החרדים לתשובות הציבור היהודי הלא־חרדי בלבד.

(ג) הערה זו נוגעת לניתוחים שעשינו לפי זרמים בחברה החרדית – כשנגענו בהבדלים בין הזרמים התייחסנו רק לאותם חרדים ששייכו את עצמם לאחד משלושת הזרמים העיקריים – הליטאי, החסידי או הספרדי.

וכעת לניתוח עצמו.

אז "מה המצב" להערכת החרדים?

בפרק 3 בדקנו איך הציבור מעריך את מצב המדינה והמצב האישי. השווינו שם גם בין החרדים לקבוצות אחרות בציבור היהודי. כאן נראה אם יש הבדל בתוך קבוצות משנה בציבור החרדי בשתי שאלות אלה.

כזכור, השיעור הגבוה ביותר בקרב החרדים (45%) הגדירו את מצבה של ישראל "טוב", 41% הגדירו אותו "ככה־ככה", ורק מיעוט קטן הגדירו אותו "רע" (14%). פילחנו את התשובות לפי מין ומצאנו כי בעוד שבקרב הגברים החרדים הרוב מעריכים את מצבה של ישראל בחיוב, בקרב הנשים החרדיות ההערכה השכיחה היא שמצבה של ישראל הוא "ככה־ככה". זהו ממצא מעניין כיוון שבציבור הרחב לא מצאנו ברוב השאלות הבדל לפי מין, ובכלל זה בשאלה שלפנינו. פילוח התשובות של המרוויינים החרדים לשאלה בדבר המצב האישי לפי משתנה המין לא העלה הבדלים כלשהם.

עם זאת גם בקרב החרדים מצאנו אותה תופעה של הערכה גבוהה יותר של המצב האישי כטוב לעומת הערכת מצב המדינה ככזה, אלא שכאן הפער גדול בהרבה מזה שבכלל הציבור (חרדים): מצב המדינה טוב – 45%; המצב האישי טוב – 88%). פילוח לפי הזרמים בציבור החרדי לא העלה ממצא משמעותי.

לוח 7.1 (%)

המצב הכללי של ישראל	טוב	ככה־ככה	רע	לא יודעים	סך הכול
נשים חרדיות	38	45	16	1	100
גברים חרדים	53	35	11	1	100

העובדה שהציבור החרדי אינו שותף במוצהר לאתוס הציוני המכונן והטענות הנשמעות לא פעם מהחרדים הם בחזקת "מובלעת" שקשריה עם הסובב אותה מוגבלים לעניינים פונקציונליים הן שהביאו אותנו לבדוק את מידת הקשר של החרדים למדינת ישראל. השאלה הראשונה בהקשר זה נגעה לגאווה בישראליות והשנייה לתחושת השתייכות למדינה ובעיותיה.

המצב הכללי של ישראל

שאלה 1

המצב האישי

שאלה 2

נספח 5

עמ' 269

אף שהצהרתית החרדים נוטים להגדיר את עצמם לא־ציונים, או במקרים מסוימים אפילו אנטי־ציונים, בשלושת הזרמים מצאנו רוב לגאים בישראליותם. תחושה זו חזקה במיוחד בזרם הספרדי.

לוח 7.2 (%)

ספרדים	ליטאים	חסידיים	
79.5	59	68	גאים בישראליותם

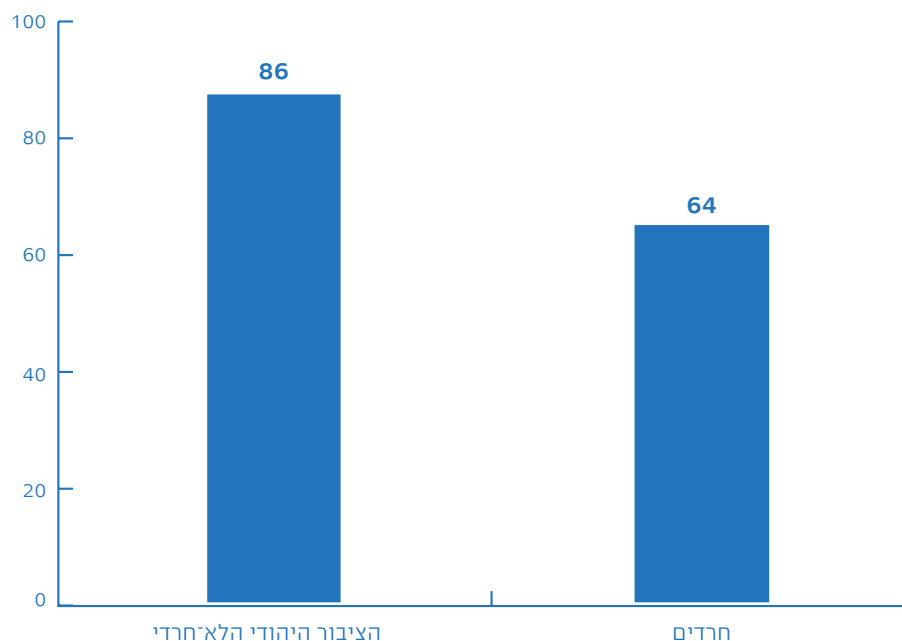
פילוח לפי גיל הראה כי המבוגרים יותר גאים יותר בישראליותם, אם כי בכל קבוצות הגיל יש רוב לגאים בכך.

לוח 7.3 (%)

+55	54-35	34-18	
76	71	66	גאים בישראליותם

כמו את כל המרוויינים בסקר גם את החרדים שאלנו: "באיזו מידה אתה מרגיש חלק ממדינת ישראל ובעיותיה?". כפי שהתרשים הבא מראה, למרות שהמדינה חילונית וציונית, רוב המרוויינים החרדים (כמעט שני שלישים) הצהירו כי הם מרגישים חלק ממדינת ישראל ובעיותיה, ורק כשליש דיווחו שהם מרגישים קשר קלוש למדינה או שאינם מרגישים בכלל חלק ממנה ומבעיותיה. עם זאת, בעוד שבציבור היהודי הלא־חרדי שיעור מי שמרגישים חלק מן המדינה **במידה רבה מאוד** מגיע כמעט למחצית, בקרב החרדים השיעור המקביל הוא פחות משליש.

תרשים 7.1 / באיזו מידה אתה מרגיש את עצמך חלק ממדינת ישראל ובעיותיה? (% במידה רבה מאוד ובמידה רבה, חרדים והציבור היהודי הלא-חרדי)

פילוח של תשובות החרדים לשאלה זו לפי הצבעה לכנסת בבחירות 2015 העלה כי תחושת השייכות של מי שהצביעו למפלגות שאינן חרדיות גבוהה מאוד. יתר על כן, אצל המצביעים למפלגות החרדיות מי שהצביעו לש"ס או למפלגת יחד בראשות אלי ישי (אשר פרשה מש"ס מעט לפני הבחירות, התמודדה באופן עצמאי ולא עברה את אחוז החסימה) תחושת השייכות עולה במידה ניכרת על תחושת השייכות של מצביעי יהדות התורה, אם כי בשני המקרים מדובר ברוב שמרגישים חלק מן המדינה ובעיותיה.

לוח 7.4 (%)

הצבעה בבחירות 2015	לש"ס או ליחד	ליהדות התורה	למפלגות אחרות
מרגישים חלק מן המדינה ובעיותיה	74	60	94

פילוח לפי גיל הראה כי כמו בציבור הלא-חרדי גם בציבור החרדי – המבוגרים יותר מרגישים יותר חלק מן המדינה ובעיותיה. היות שאין בידינו נתוני עבר תקפים, לא ניתן לקבוע אם תחושת השייכות עולה בהדרגה עם הגיל או שההבדלים הללו קבועים ומקורם בסוציאליזציה פוליטית בתנאים שונים ובתקופות שונות ואשר על כן ההבדלים בין הגילאים לא יימחקו עם התבגרותם של הצעירים היום.

לוח 7.5 (%)

גיל	34-18	54-35	+55
מרגישים חלק מן המדינה ובעיותיה	56	65	83

פילוח לפי השתייכות לזרם חרדי העלה כי בדומה לשאלת הגאווה בישראליות, גם כאן הספרדים מרגישים הרבה יותר חלק מן המדינה ובעיותיה מהחסידיים והליטאים, אם כי גם בקבוצות אלה הרוב מרגישים חלק מהמדינה.

לוח 7.6 (%)

מרגישים חלק מן המדינה ובעיותיה	חסידים	ליטאים	ספרדים
	56	57	72

התשובות של המרואיינים החרדים לשתי השאלות האחרונות מוכיחות כי למרות הפער בינם לבין הציבור היהודי הלא־חרדי, החרדים בעת הזו אינם ציבור המנותק מהמדינה ומנוכר לה. רובם דווקא מרגישים חלק מן "הפרויקט הישראלי", חרף סגנון החיים השונה והנטייה שלהם לשמור על מידה מוגבלת של יחסי גומלין עם סביבתם הלא־חרדית.

כחלק מן האופטימיות הכללית שמחקרים כאלה ואחרים אבחנו בחברה החרדית, ואולי גם כתוצאה של תחושת השייכות שתיארנו לעיל, הנתונים מורים כי החרדים מעט יותר אופטימיים לגבי העתיד של מדינת ישראל מן הציבור היהודי הלא־חרדי, אם כי גם הציבור הלא־חרדי אופטימי ברובו בעניין זה.

לוח 7.7 (%)

אופטימיים לגבי העתיד של ישראל	חרדים	הציבור היהודי הלא־חרדי
	75	69

פילוח לפי גיל העלה כי המבוגרים החרדים אופטימיים לגבי עתידה של ישראל יותר מהצעירים מהם, אם כי בכל המקרים מדובר ברוב גדול.

לוח 7.8 (%)

גיל	34-18	54-35	+55
אופטימיים לגבי העתיד של ישראל	73	73	82.5

פילוח לפי זרם חרדי מראה כי הספרדים הם האופטימיים ביותר לגבי עתיד המדינה: חסידים – 71%; ליטאים – 72%; ספרדים – 79.5%. כלומר, גם אם לעתים ההנהגה החרדית שופכת על ישראל הלא־חרדית אש וגופרית וצופה לה חורבן אם לא תתקן את דרכיה, הציבור החרדי רואה את העתיד של המדינה באור חיובי.

לשאלת הזהות

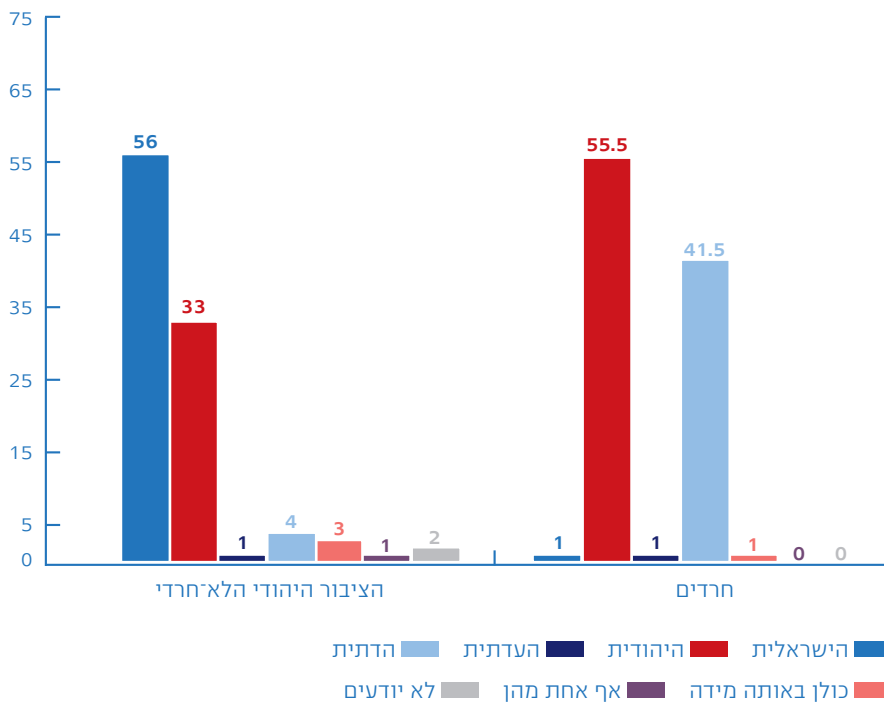
כפי שהנתונים שנציג להלן מראים, הזהות האישית, הקבוצתית והלאומית היא אחד מסלעי המחלוקת העיקריים בין הציבור החרדי לגונו לבין שאר הציבור הישראלי. בעוד שבתשובות לשאלות הקודמות היה פער כזה או אחר בין החרדים לבין הציבור היהודי הלא־חרדי אך התבנית הכללית הייתה דומה, בשאלת הזהות החשובה ביותר מצאנו שוני גדול בין החרדים לבין הלא־חרדים. אצל החרדים, ככלל, הזהות העיקרית היא הזהות היהודית ואחריה הזהות החרדית; הזויות הישראלית והעדתית משניות אצלם לחלוטין. לעומת זאת בכלל הציבור היהודי הלא־חרדי הזהות העיקרית היא הזהות הישראלית ואחריה הזהות היהודית.

הזהות האישית
העיקרית

שאלה 43.1

נספח 5
עמ' 295

תרשים 7.2 / מהי הזהות הכי חשובה לך? (% חרדים והציבור היהודי הלא-חרדי)

אמנם בכל הזרמים החרדיים שתי הזהויות החשובות ביותר הן היהודית והדתית, ובכל זאת מצאנו ביניהם הבדלים מעניינים: אצל הליטאים החרדיות חשובה מעט יותר ואילו אצל החסידים והספרדים – הזהות היהודית.

לוח 7.9 (%)

הזהות החשובה ביותר היא הזהות	היהודית	הדתית (חרדית)
חסידים	59	37
ליטאים	48	50
ספרדים	53	43

כאן שוב נמצא הבדל בין הנשים לגברים: שיעור הנשים החרדיות המגדירות את הזהות היהודית כזהות החשובה ביותר שלהן גבוה במובהק מהשיעור המקביל בקרב הגברים החרדים (נשים חרדיות – 59%; גברים חרדים – 52%), ואילו שיעור המגדירות את הזהות הדתית החרדית שלהן כזהות החשובה ביותר נמוך יותר (נשים חרדיות – 37%; גברים חרדים – 47%). אמנם אין לנו שום דרך לאשש כאן את השערתנו, ובכל זאת בהחלט אפשר שעבודת הנשים החרדיות בסביבות לאו דווקא חרדיות הופכת אותן לפתוחות יותר לזהות היהודית, המכלילה יותר, מן הגברים הלומדים כל עתותיהם בישיבה.

ומה לגבי זהות המדינה? גם לחרדים, כמו לכלל הציבור, הצגנו את השאלה בדבר האיזון בין הרכיב היהודי לרכיב הדמוקרטי במדינת ישראל כיום. שוב התגלה לנו פער עצום בין החרדים, שרובם הגדול חשבו כי הרכיב הדמוקרטי חזק מדי בישראל, לבין המדגם היהודי הלא-חרדי, שם הפיזור מאוזן יותר ורק מיעוט סבורים כי הרכיב הדמוקרטי חזק מדי.

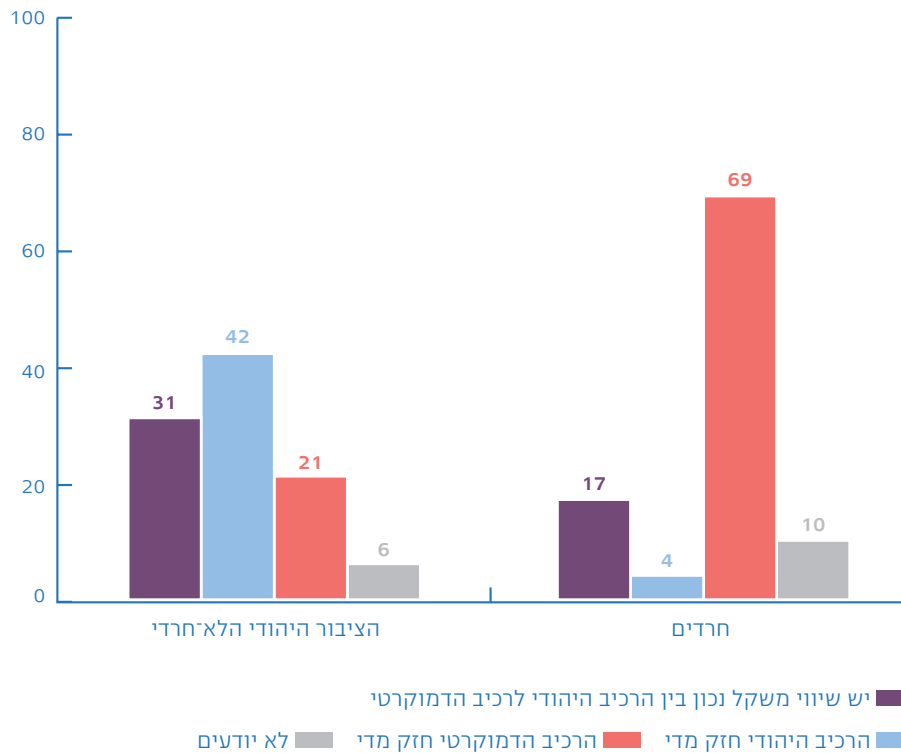
דמוקרטיה ויהודית?

שאלה 6

נספח 5

עמ' 271

תרשים 7.3 / האם יש או אין היום שיווי משקל נכון בין הרכיב היהודי לרכיב הדמוקרטי? (% חרדים והציבור היהודי הלא-חרדי)

פילוח של תשובות החרדים לשאלה זו לפי ההצבעה בבחירות 2015 העלה כי יש ביניהם אחדות דעים בעניין האיזון בין שני הרכיבים – בכל הקבוצות השיעור הגבוה ביותר סבורים שהרכיב הדמוקרטי חזק מדי, אלא שבקרב מצביעי ש"ס ויחד ומצביעי יהדות התורה (73%, 68%) שיעור הסבורים כך עולה על שיעורם בקרב מצביעי המפלגות האחרות, הלא־חרדיות (47%).

לוח 7.10 (%)

למפלגות אחרות	ליהדות התורה	לש"ס או ליחד	הצביעו בבחירות 2015
47	68	73	הרכיב הדמוקרטי חזק מדי

פילוח התשובות לשאלה זו לפי גיל הראה כי אצל הצעירים החרדים רק מיעוט – גדול מהמיעוט אצל החרדים המבוגרים יותר – חושבים שיש איזון נכון בין הרכיב הדמוקרטי לרכיב היהודי. בד בבד פחות צעירים ומבוגרים חרדים, לעומת גילאי הביניים, סבורים כי הרכיב הדמוקרטי חזק מדי.

לוח 7.11 (%)

גיל	34–18	54–35	+55
יש איזון נכון בין הרכיב הדמוקרטי לרכיב היהודי	24	10	16
הרכיב הדמוקרטי חזק מדי	62	79	65

התשובה לשאלת הסמכות הייתה ברורה לנו מראש, ואף על פי כן החלטנו לבדוק מהי בעיני החרדים הסמכות החזקה יותר – ההלכה או פסיקת בתי המשפט של המדינה. ואכן, תשובות המרוויינים החרדים מלמדות כי השייכים לקבוצה זו תמימי דעים כמעט לגמרי שצו ההלכה מחייב אותם יותר מפסיקת בית המשפט. אצל היהודים הלא־חרדים התמונה הפוכה.

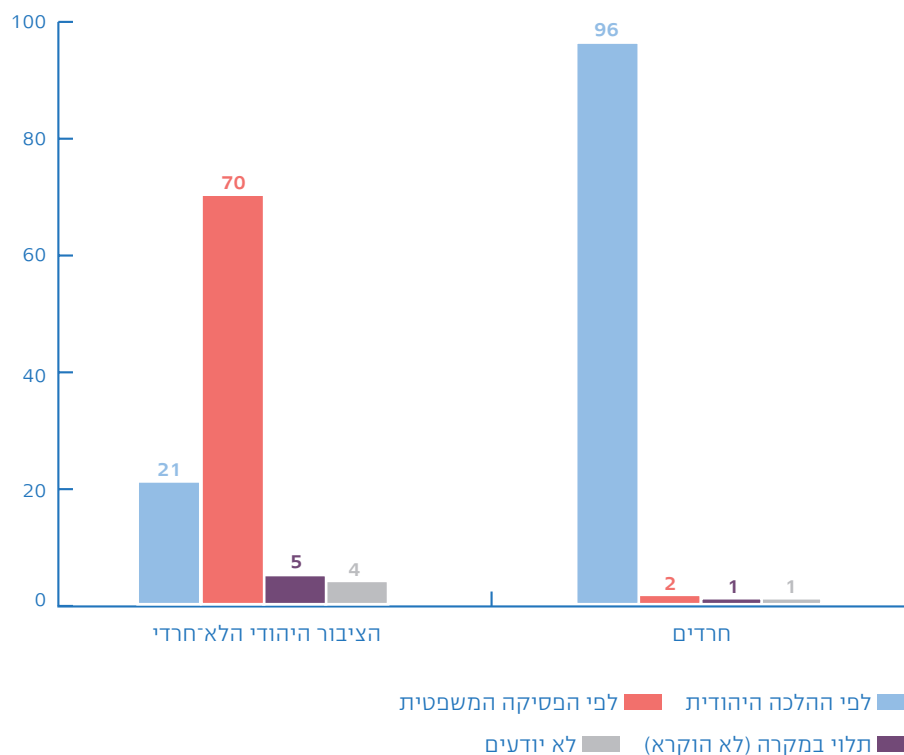
סמכות ההלכה או סמכות החוק?

שאלה 30.1

נספח 5

עמ' 288

תרשים 7.4 / כאשר נוצרת סתירה בין ההלכה לבין פסיקת בית המשפט – לפי מה היית נוהג? (% חרדים והציבור היהודי הלא־חרדי)

פילוח לפי הצבעה בבחירות 2015 לכנסת העלה שכמעט כל החרדים מעדיפים את סמכות ההלכה על פני סמכות החוק. אבל בקרב מי שהצביעו למפלגות החרדיות (יהדות התורה, וכן ש"ס ויחד) נמצא שיעור גבוה יותר של מי שאמרו שיצייתו להלכה מהשיעור המקביל בקרב מי שהצביעו למפלגות אחרות לא־חרדיות.

לוח 7.12 (%)

הצבעה בבחירות 2015	ליהדות התורה	לש"ס או ליחד	למפלגות אחרות
במקרה של סתירה היו נוהגים לפי ההלכה	99.5	95	71

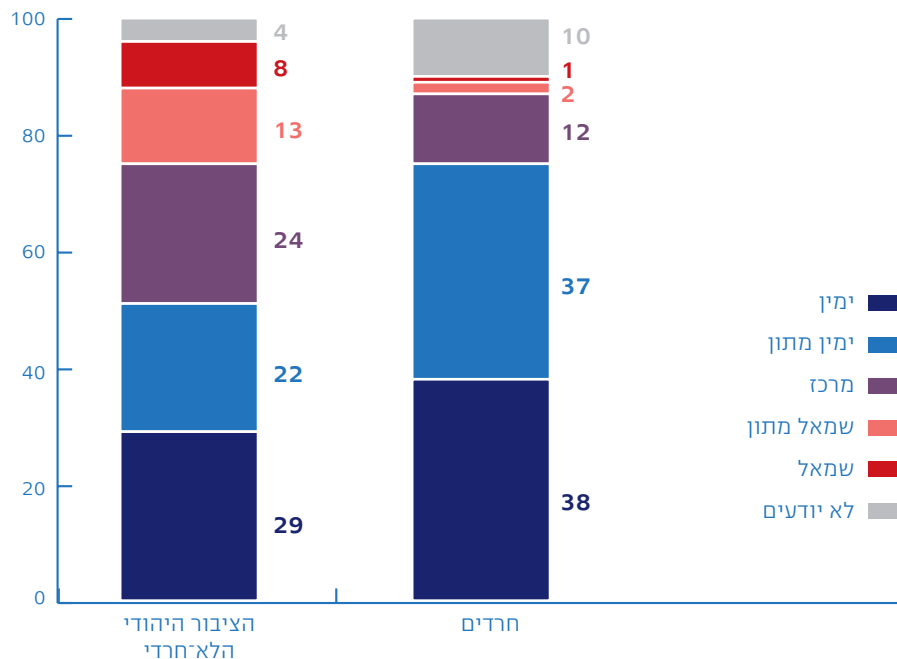
בפרקים הקודמים ראינו כי אחד המתחים העיקריים בחברה הישראלית היהודית הוא בין שמאל לימין וכי כל אחד ממחנות פוליטיים אלו מביא עמו תפיסה "קוסמולוגית" שונה של המציאות. רצינו אפוא לבדוק היכן החרדים נמצאים במרחב הזה, בפרט על רקע הטענה, שתוקפה נחלש קמעא בשנים האחרונות, שנושאי חוץ וביטחון אינם בראש מעייניו של הציבור החרדי.

נראה כי לרוב הציבור החרדי ברור מאוד היכן הוא ממוקם פוליטית מבחינה מדינית-ביטחונית – בעיקר, ובאופן בולט, בימין. למעשה השמאל כמעט שאינו קיים בקבוצה החרדית, וגם המרכז זעיר. שיעור האומרים על עצמם שהם לא יודעים איפה הם ממוקמים (10%) גם הוא גבוה, ואולי מאותת שהפוליטיזציה אצל החרדים טרם הושלמה.

ימין, מרכז או שמאל
מדינית-ביטחונית?

נספח 6
עמ' 302

תרשים 7.5 / מבחינה מדינית-ביטחונית, איך אתה מגדיר את עצמך? (%, חרדים והציבור היהודי הלא-חרדי)

פילוח התשובות לפי זרם חרדי העלה כי המשתייכים לזרם הספרדי הם ימניים בשיעור הגבוה ביותר.

לוח 7.13 (%)

ספרדים	ליטאים	חסידיים	
86	70	71	ימין
5	17	13	מרכז
2	3	3	שמאל
7	10	13	לא יודעים
100	100	100	סך הכול

החרדים והציבור הערבי בישראל

לעתים קרובות כורכים יחד את שתי הקבוצות – החרדים והערבים – בגלל הדמיון ביניהן בפרמטרים מסוימים, למשל בשיעור הגדול של הצעירים בהן, בהכנסה הנמוכה יחסית או בהשכלה הכללית הנמוכה. יש אף המרחיקים לכת ורואים בשתי אוכלוסיות אלה בעלות ברית פוטנציאליות לצורך שינוי סדרי העדיפות הלאומית. ואולם, כפי שנראה להלן, בהתאם למיקום העצמי של החרדים בימין עמדותיהם כלפי הערבים עוינות (בהרבה מהעמדות בציבור הלא־חרדי), והסיכוי לברית פוליטית בין שני הציבורים הללו הוא לפיכך זעום.

המיקום העצמי בימין המפה הפוליטית מקבל חיזוק כאשר בוחנים את עמדות הציבור החרדי כלפי הציבור הערבי בישראל. כפי שמלמדות התשובות לשאלות הבאות, החרדים בולטים, בהשוואה לקבוצות יהודיות אחרות, בחוסר האמפתיה שלהם כלפי אזרחי ישראל הערבים ובחוסר הנכונות שלהם לשלב אותם במערכות השלטון ובקבלת החלטות.

ראשית, רוב גדול של החרדים, למעלה משני שלישים, אינם מסכימים עם הטענה שהערבים אזרחי ישראל סובלים מקיפוח, לעומת רוב בציבור היהודי הלא־חרדי המסכימים עם טענת הקיפוח.

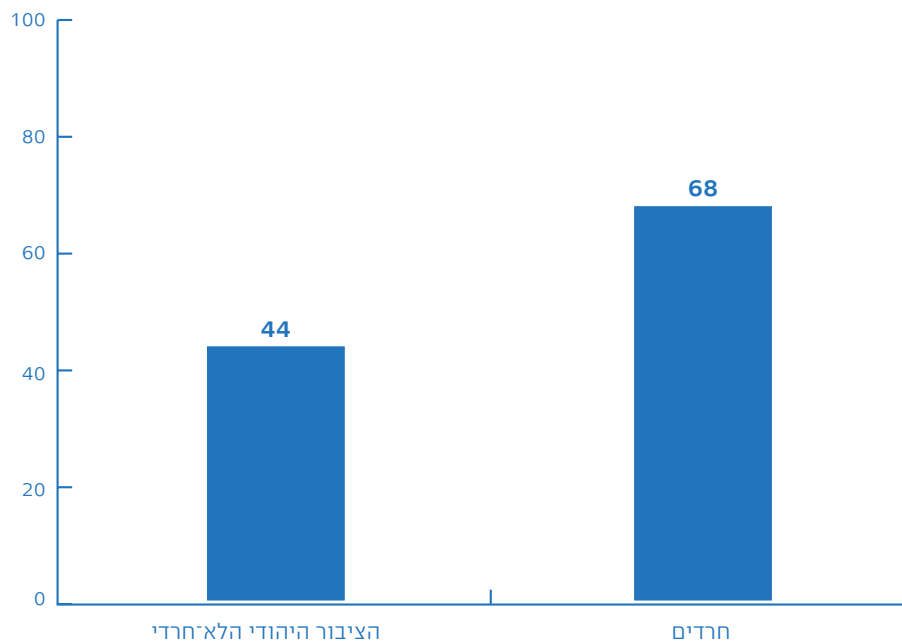
**האם הערבים
אזרחי ישראל
מקופחים?**

שאלה 8

נספח 5

עמ' 272

תרשים 7.6 / "הערבים אזרחי ישראל מקופחים לעומת היהודים אזרחי ישראל" (%), בכלל לא מסכימים ודי לא מסכימים, חרדים והציבור היהודי הלא-חרדי

פילוח התשובות לשאלה זו בציבור החרדי לפי הצבעה לכנסת בבחירות 2015 לא העלה כל הבדלים בין מצביעי ש"ס או יחד ובין מצביעי יהדות התורה. בקרב מצביעי המפלגות האחרות (בעיקר הליכוד) שיעור זה גבוה אף יותר (76.5%). פילוח לפי זרם חרדי הראה כי בקרב הספרדים שיעור מי שלא מסכימים עם הטענה שהערבים בישראל מקופחים הוא הגבוה ביותר (74%, לעומת 71.5% בקרב החסידים ו-62% בקרב הליטאים). בשאלה זו מצאנו הבדל גדול בפילוח לפי מין: הנשים החרדיות לא מסכימות, בשיעור גבוה בהרבה מן הגברים החרדים, עם טענת הקיפוח של הערבים אזרחי ישראל.

לוח 7.14 / (%)

סך הכול	לא יודעים	מסכימים שהערבים בישראל מקופחים	לא מסכימים שהערבים בישראל מקופחים	
100	4	21.5	74.5	נשים חרדיות
100	5	34	61	גברים חרדים

לא רק שאצל החרדים כמעט שאין הכרה בקיפוח של הערבים אזרחי ישראל, אלא שהם היו רוצים להרחיק את הערבים ממעגלי קבלת ההחלטות בשיעורים גבוהים בהרבה מהשיעורים בציבור הלא־חרדי, שגם הוא לא שש לתת לערבים דריסת רגל בהחלטות לאומיות גורליות.

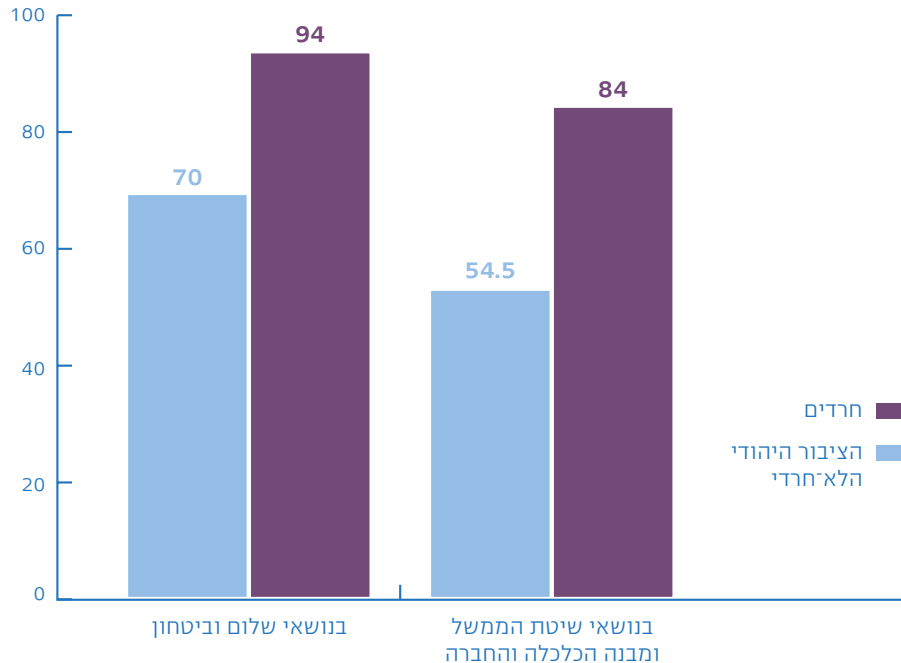
בהמשך לתפיסה הרווחת בציבור החרדי שאין היום בישראל קיפוח של ערבים, מצאנו בציבור זה רוב גדול בהרבה מהרוב שמצאנו בציבור היהודי הלא־חרדי הסבורים שהחלטות גורליות במדינת ישראל בתחום המדיני־ביטחוני צריכות להתבסס על רוב יהודי. אשר להחלטות בתחום החברתי־כלכלי, הפער בין החרדים לשאינם חרדים גדול עוד יותר, אולי בגלל התחרות בין שני הציבורים – החרדי והערבי – על משאבי מדינה דומים.

רוב יהודי בהחלטות גורליות

שאלות 10, 11

נספח 5
עמ' 273

תרשים 7.7 / "החלטות גורליות למדינה בנושאי שלום וביטחון/ שיטת הממשל ומבנה הכלכלה והחברה צריכות להתקבל ברוב יהודי" (%, מאוד מסכימים ודי מסכימים, חרדים והציבור היהודי הלא־חרדי)

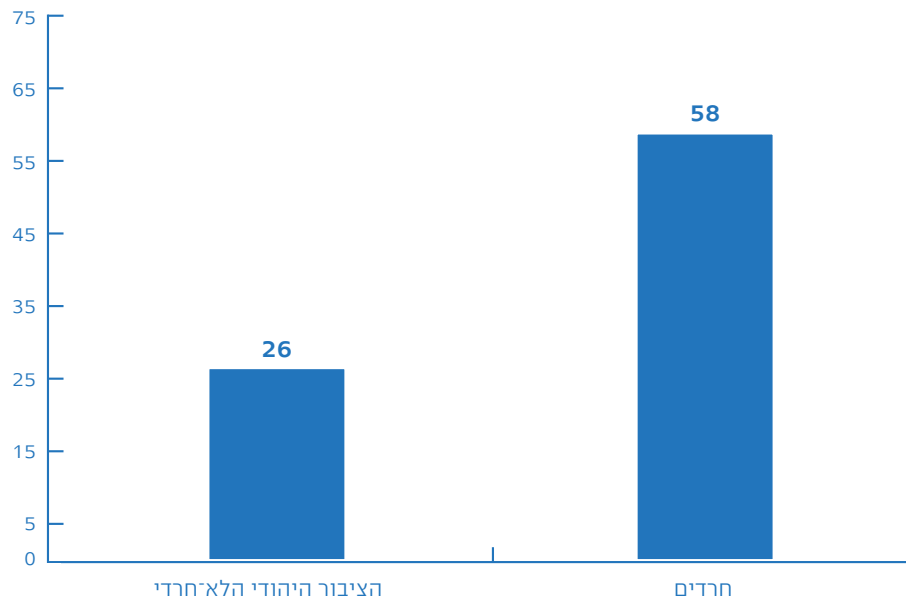
בקרב החרדים מצאנו גם תמיכה גבוהה בעמדה שצריך להיות הבדל בין הזכויות לערבים ובין הזכויות ליהודים בקרב אזרחי ישראל. כזכור, ביקשנו מן המרואיינים בסקר להביע הסכמה או התנגדות לעמדה שבישראל ליהודים צריכות להיות יותר זכויות מלערבים. ובכן, בעוד שבקרב היהודים הלא־חרדים רק מעט יותר מרבע תמכו בעמדה לא־דמוקרטית בעליל זו, בקרב החרדים נמצא רוב שאמרו כי ליהודים צריכות להיות זכויות יותר במדינה.

זכויות יתר לאזרחים יהודים

שאלה 31

נספח 5
עמ' 289

תרשים 7.8 / "בישראל צריכות להיות לאזרחים יהודים יותר זכויות מאשר לאזרחים הלא־יהודים" (% מסכימים, חרדים והציבור היהודי הלא־חרדי)

פילוח לפי הצבעה לכנסת בבחירות 2015 מעלה רוב גדול יותר למסכימים למתן זכויות יתר ליהודים בקרב מצביעי ש"ס או יחד (65%) מאשר בקרב מצביעי יהדות התורה (53%) או בקרב החרדים שהצביעו למפלגות אחרות לא־חרדיות (56%). גם כאן מצאנו הבדל גדול מאוד בין הגברים החרדים לנשים החרדיות: הנשים מסכימות, הרבה יותר מהגברים, עם הטענה שהיהודים בישראל זכאים לזכויות יתר. למעשה, בקרב הגברים אין רוב למסכימים עם טענה זו.

לוח 7.15 (%)

סך הכול	לא יודעים	לא מסכימים שליהודים בישראל צריכות להיות זכויות יתר	מסכימים שליהודים בישראל צריכות להיות זכויות יתר	
100	3	31	66	נשים חרדיות
100	2	50	48	גברים חרדים

צירוף מפלגות ערביות לממשלה

שאלה 39.1

נספח 5
עמ' 293

האירצון של החרדים להכיל את הערבים ב"אנחנו" הישראלי בא לידי ביטוי גם בהתנגדות החזקה מאוד של ציבור זה לצירוף מפלגות ערביות לממשלה ולמנות שרים ערבים. כאן העמדה היא בכיוון דומה לעמדת הציבור היהודי הלא־חרדי, אבל רמת ההתנגדות בקרב החרדים עזה בהרבה.

לוח 7.16 (%)

חרדים	הציבור היהודי הלא־חרדי
81	57

מתנגדים לצירוף מפלגות ערביות לקואליציה ולמינוי שרים ערבים

גם בשאלה זו הנשים החרדיות מגלות עמדה אנטי־ערבית חזקה יותר מהגברים החרדים: 87% מהן מתנגדות לצירוף מפלגות ערביות לממשלה ולמינוי שרים ערבים לעומת 74% מהגברים. פילוח לפי זרמים מלמד על רוב גדול לעמדה זו אצל כולם, אם כי בקרב הספרדים רוב זה גדול במיוחד (85%, לעומת 79% בקרב החסידיים והליטאים).

פילוח לפי הצבעה בבחירות 2015 לכנסת מראה כי ההתנגדות לצירוף מפלגות ערביות לממשלה ולמינוי שרים חזקה מעט פחות בקרב מצביעי יהדות התורה לעומת מצביעי ש"ס או יחד או החרדים מצביעי המפלגות הלא־חרדיות.

לוח 7.17 (%)

הצבעה בבחירות 2015	ליהדות התורה	לש"ס או ליחד	למפלגות אחרות
88	79	87	88

מתנגדים לצירוף מפלגות ערביות לממשלה ולמינוי שרים ערבים

חוסר הנכונות לקרב את הערבים בא לידי ביטוי גם בשיעור הגבוה מאוד בקרב החרדים, בהשוואה לשיעור המקביל בציבור היהודי הלא־חרדי, של המתנגדים לכך שהמדינה תשקיע יותר משאבים כדי לטפח את התרבות והמורשת של הערבים אזרחי ישראל. בהתחשב בכך שהחרדים הם ציבור שיש לו רגישות רבה מאוד לנושא התרבות והמורשת היהודית, חוסר הנכונות שלהם, שאינו ניתן להכחשה, לסייע לטיפוח מורשתו של ה"אחר" מעיד עוד יותר על הלך הרוח העוין כלפי הערבים, השכיח בציבור החרדי.

הקצאת משאבים לטיפוח התרבות והמורשת של הערבים

שאלה 25

נספח 5
עמ' 286

לוח 7.18 (%)

לא מסכימים להגדיל את הקצאת המשאבים לטיפוח התרבות והמורשת של הערבים	
81	הציבור החרדי
49	הציבור היהודי הלא־חרדי

גם בשאלה זו מצאנו כי הנשים החרדיות קיצוניות יותר בעמדותיהן כלפי הערבים. מסתמן אפוא – והדבר מחייב מחקר מעמיק בהרבה – כי הנשים החרדיות קיצוניות יותר מהגברים החרדים בעמדותיהן נגד ערבים.

לוח 7.19 (%)

לא מסכימים להגדיל את הקצאת המשאבים לטיפוח התרבות והמורשת של הערבים	
84	נשים חרדיות
78	גברים חרדים

יש להניח כי הרצון החזק שמצאנו בקרב החרדים להרחיק את הערבים קשור בתפיסתם שהערבים אזרחי ישראל הם סיכון ביטחוני למדינה. מתברר כי בסוגיה זו מבנה העמדות של הקבוצה החרדית הפוך מזה של הציבור היהודי הלא־חרדי. כפי שהתרשים שלהלן מראה, בקרב החרדים שיעור הרואים בערבים אזרחי המדינה סיכון ביטחוני כפול מזה שבציבור הלא־חרדי, מה שעולה בקנה אחד עם הזדהותם הפוליטית עם הימין, שעליה כבר הצבענו לעיל.

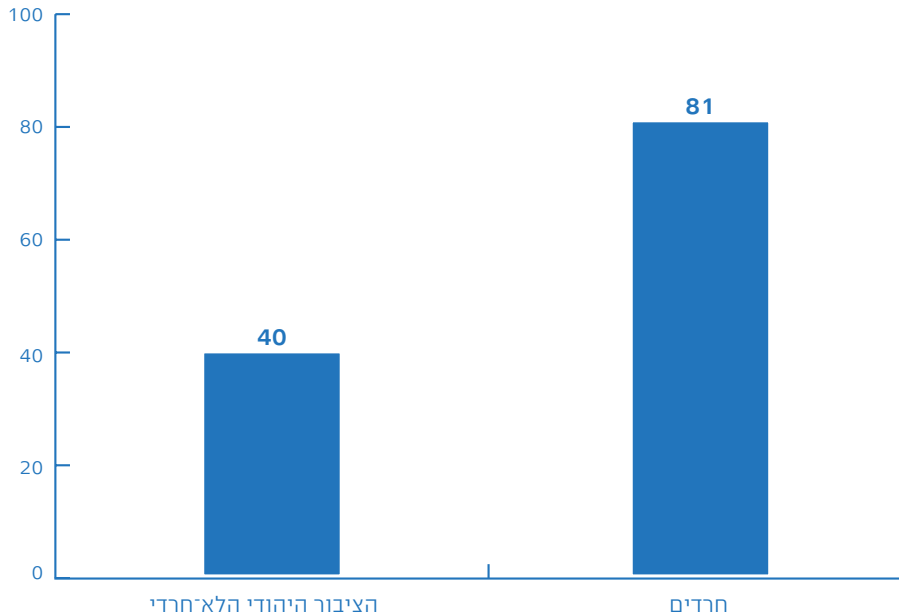
הערבים הם סיכון ביטחוני לישראל?

שאלה 26

נספח 5

עמ' 286

תרשים 7.9 / "האזרחים הערבים הם סיכון ביטחוני לישראל" (%, די מסכימים ומסכימים מאוד, חרדים והציבור היהודי הלא־חרדי)

החרדים, הדמוקרטיה ומערכת השלטון

כעת בדקנו מה החרדים חושבים על דמוקרטיה, מה מידת האמון שלהם במוסדות המדינה ובגופים אחרים ומה דעתם על מערכת השלטון בישראל ועל הפוליטיקאים.

כבר ראינו לעיל שהחרדים מחזיקים בדעה שליהודים בישראל מגיעות זכויות יתר. עמדה זו בעייתית מנקודת המבט הדמוקרטית, אך יכול להיות לה צידוק מסוים בעיני מי שרואים בעצמם דמוקרטים אבל מחזיקים בדעה שבעיקר ברמת הזכויות הקולקטיביות, ליהודים "מגיע יותר" מתוקף היותה של מדינת ישראל מדינת העם היהודי, או בעיני מי שסבורים כי הערבים מהווים סיכון ביטחוני. אך מה באשר לערך האוניברסלי של חופש הביטוי כשאין מדובר דווקא בערבים? כפי שנראה להלן, עיקרון דמוקרטי זה אינו מושרש בציבור החרדי.

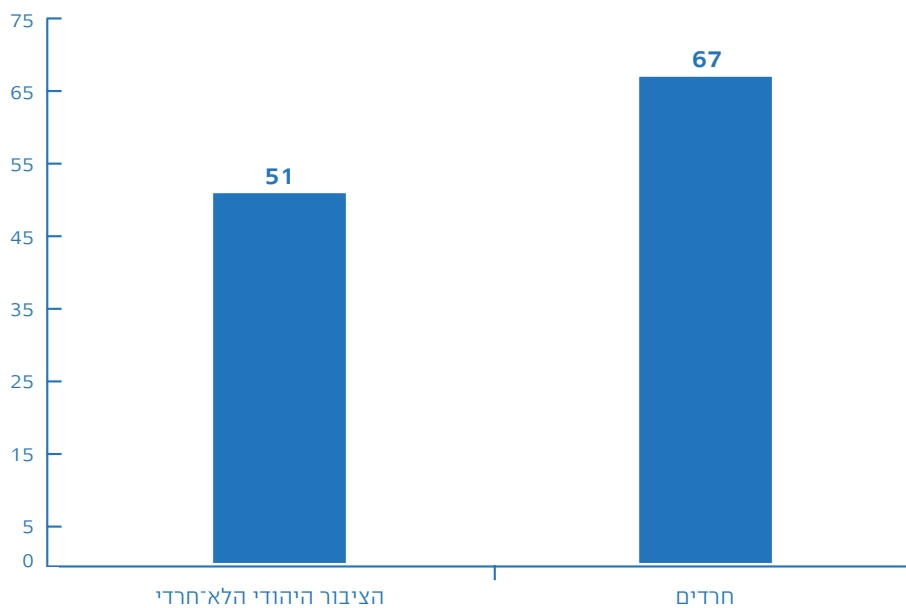
אף על פי ששלילת זכות בחירה מאזרחים היא מהלך בעייתי מאוד מבחינה דמוקרטית, כמחצית הציבור היהודי הלא־חרדי (51%) מסכימים שיש לקחת את זכות הבחירה ממי שלא יסכים להצהיר כי ישראל היא מדינתו של העם היהודי. ואולם בקרב החרדים שיעור המסכימים לשלילת זכות זו גבוה הרבה יותר – למעלה משני שלישים (67%).

**שלילת זכות
בחירה ממי שלא
מצהיר שישראל
היא מדינת העם
היהודי**

שאלה 44

נספח 5
עמ' 295

תרשים 7.10 / "יש לקחת את זכות ההצבעה בבחירות ממי שלא מסכים להצהיר שישראל היא מדינת הלאום של העם היהודי" (% מסכימים מאוד ודי מסכימים, חרדים והציבור היהודי הלא־חרדי)

פילוח העמדות בעניין זה זו לפי זרמים חרדיים העלה נכונות רבה במיוחד לשלילת זכות ההצבעה בקרב מי ששייכו את עצמם לזרם הספרדי.

לוח 7.20 (%)

ספרדים	ליטאים	חסידיים	
76	61	65	מסכימים לשלילת זכות ההצבעה ממי שלא מוכנים להצהיר שישראל היא מדינת העם היהודי

ומה לגבי מי שמבקרים את המדינה שלא על רקע יהדותה? זו שאלה מעניינת במיוחד לנוכח העימותים החוזרים ונשנים בין הציבור החרדי למדינה ולנוכח הביקורת העזה שהם מותחים עליה במגוון עניינים מבית ומחוץ.

הנתונים מורים כי העובדה שהחרדים מבקרים תדיר את המדינה בחריפות אינה מביאה את רובם לתמוך בהגנה על חופש הביטוי של מבקרי המדינה. רק מיעוט מתוכם, אם כי לא מבוטל, סבורים שיש להגן על חופש הביטוי של המבקרים, לעומת רוב גדול בציבור היהודי הלא־חרדי.

לוח 7.21 (%)

הציבור היהודי הלא־חרדי	חרדים	
59	43	מסכימים שיש להבטיח חופש ביטוי למתבטאים נגד המדינה

בעניין זה לא נמצאו הבדלים של ממש בין הזרמים החרדיים, אם כי בקרב הספרדים מיעוט המסכימים להבטחת חופש ביטוי למבקרי המדינה קטן במקצת מזה שבקרב החסידיים והליטאים. בפילוח לפי הצבעה מצאנו שיעור הסכמה מעט גבוה יותר בקרב מצביעי יהדות התורה.

מכאן עברנו לבדוק את מידת האמון של החרדים במוסדות השונים. ככלל, כפי שנראה להלן, רמת האמון של קבוצה זו ברוב המוסדות (למעט הבנקים והמפלגות) נמוכה מרמת האמון בהם מצד הציבור היהודי הלא־חרדי. ואולם כאשר מדובר בשלושת המוסדות המרכזיים של הדמוקרטיה – הכנסת, הממשלה והמפלגות – הדמיון בין החרדים לבין הציבור הלא־חרדי גדול; אלה גם אלה נותנים בהם מעט מאוד אמון. יתרה מזו, פילוח הציבור החרדי בשאלות האמון לפי הצבעה בבחירות 2015 מראה דמיון ניכר בין מצביעי המפלגות החרדיות ושוני ביניהם ובין החרדים מצביעי המפלגות האחרות הלא־חרדיות.

הבדלים גדולים במיוחד בין החרדים לשאר הציבור היהודי מתגלים במידת האמון בבית המשפט העליון, שבו רק מיעוט קטן של החרדים נותנים אמון, לעומת רוב בציבור היהודי הלא־חרדי. הבדל גדול נמצא גם במידת האמון בנשיא המדינה: מעט יותר מרבע מן החרדים הביעו בו אמון, לעומת קרוב לשלושה רבעים מהציבור היהודי הלא־חרדי.

חופש ביטוי לאנשים שמתבטאים נגד המדינה

שאלה 46

נספח 5

עמ' 296

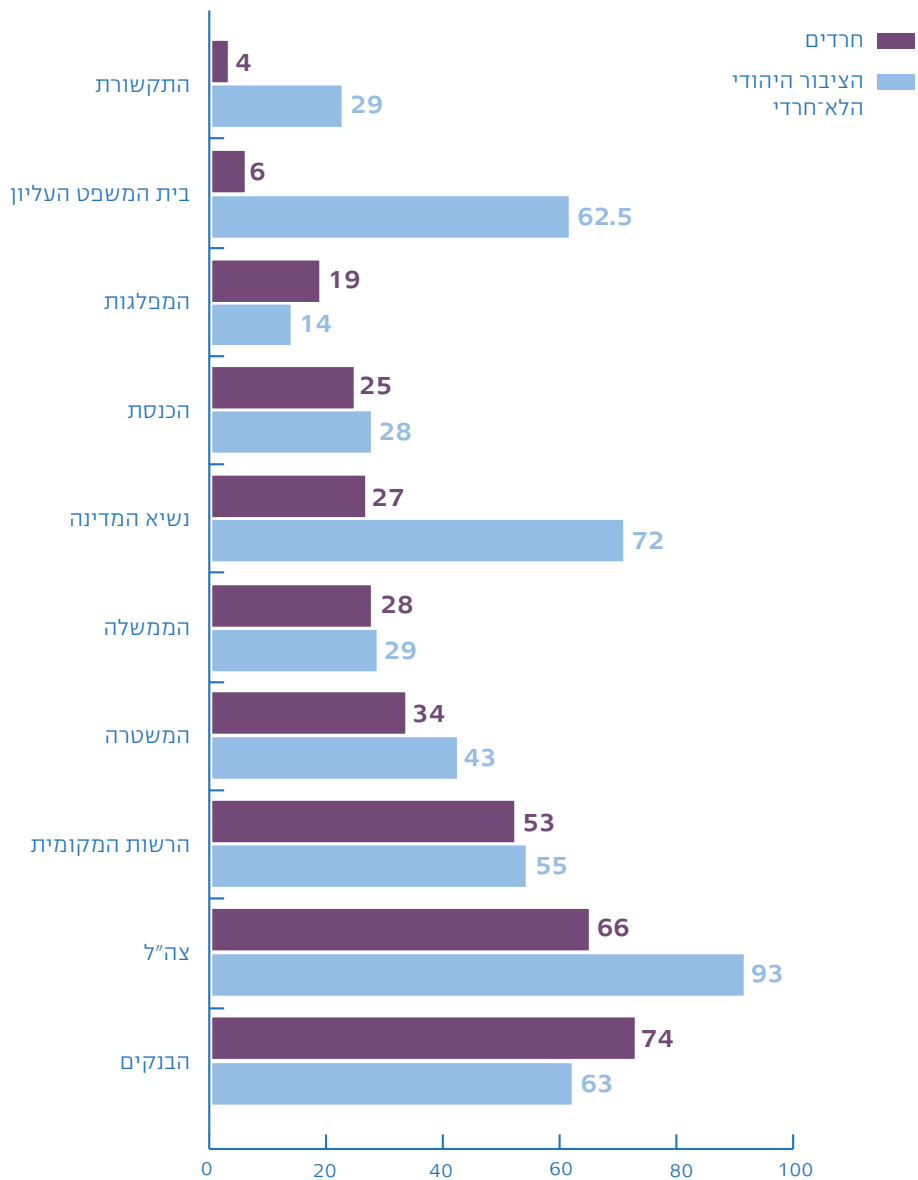
אמון במוסדות המדינה

שאלות 12.1-12.10

נספח 5

עמ' 275

תרשים 7.11 / אמון במוסדות (%), די הרבה אמון והרבה מאוד אמון, חרדים והציבור היהודי הלא־חרדי

מעניינת במיוחד העובדה שלמרות שרוב החרדים אינם משרתים בצה"ל ונאבקים שנים נגד מהלך שיחייב אותם להתגייס, מכל מוסדות המדינה צה"ל זוכה אצלם לרמת האמון הגבוהה ביותר – שני שלישים מהחרדים הביעו בו אמון, מה שמקרב אותם, אם כי ברמה אחרת, לציבור היהודי הלא־חרדי, שגם אצלו צה"ל מוליך בראש מבחינת מידת האמון. בעניין האמון בצה"ל נמצאו הבדלים גדולים בתוך הציבור החרדי: מצביעי ש"ס ויחד ומצביעי מפלגות אחרות מביעים הרבה יותר אמון בצבא (80%, 76.5% בהשוואה למצביעי יהדות התורה (62%). פילוח לפי גיל הראה כי לקבוצת הגיל המבוגרת יותר יש יותר אמון בצה"ל. אולי אפשר לקשר את הממצא הזה לכך שאצל הצעירים המאבק המתלהט מדי פעם נגד גיוסם שוחק את האמון שלהם בצבא.

לוח 7.22 (%)

גיל	34–18	54–35	+55
יש אמון בצה"ל	62	64	79

ממצא מעניין הוא האמון הרב בקרב החרדים ברשות המקומית של יישוב מגוריהם – למעלה ממחצית מהם הביעו בה אמון. עוד ממצא מעורר מחשבה הוא שהבנק שחשבון הבנק שלהם מנוהל בו זוכה אצלם לרמת האמון הגבוהה ביותר מכל המוסדות שבדקנו – כשלושה רבעים נותנים אמון בבנק שלהם! (גם בקרב היהודים הלא־חרדים הבנק נמצא במקום גבוה – שלישי, אחרי צה"ל ונשיא המדינה, והאמון בו הוא כמעט כמו האמון בבית המשפט העליון).

עניין אותנו לדעת אם כקבוצה שאינה שייכת (לעת עתה?) לזרם המרכזי בחברה הישראלית, אך יש לה נציגות פרלמנטרית פעילה מאוד, החרדים מרגישים שהשפעתם על מדיניות הממשלה חלשה יותר או לחלופין חזקה יותר מההשפעה של הציבור היהודי הלא־חרדי.

למרות התחושה הרווחת בציבור החילוני וחרף העמדה של התקשורת שהחרדים "מסובבים את הממשלה על האצבע", מתברר שאין כמעט הבדל בין החרדים לציבור היהודי הלא־חרדי: רוב גדול מאוד בשתי הקבוצות, כמעט שווה בגודלו, מרגישים שכמעט, או בכלל, אין להם השפעה על מדיניות הממשלה.

השפעה על מדיניות הממשלה

שאלה 40

נספח 5

עמ' 293

לוח 7.23 (%)

חרדים	הציבור היהודי הלא־חרדי
מרגישים שאינם יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה	83
	81

פילוח תשובות החרדים לפי הצבעה לכנסת בבחירות 2015 מלמד על תחושת חוסר אונים אזרחי חזקה במיוחד בקרב מצביעי יהדות התורה (89%). שיעור המרגישים חסרי אונים כאן עולה בהרבה על שיעורם אצל מצביעי ש"ס ויחד ומצביעי המפלגות האחרות (75%, 71%).

כזכור, ביקשנו מהמרוויינים בסקר להביע את דעתם על הטענה שכדי לטפל בבעיות המיוחדות של ישראל יש צורך במנהיג חזק שלא יתחשב בכנסת, בתקשורת או בדעת הקהל. ברור שתמיכה במנהיג כזה מעלה שאלה על ההפנמה של עקרונות דמוקרטיים בסיסיים. ואכן רוב הציבור היהודי הלא-חרדי, שלטענתנו לפחות ברמה העקרונית הוא מחזיק בעקרונות היסוד הדמוקרטיים, לא תמך ברעיון זה. לעומת זאת מצאנו תמיכה רחבה בו בקבוצה החרדית.

לוח 7.24 (%)

הציבור היהודי הלא-חרדי	חרדים	
36	60	מסכימים שישראל צריכה מנהיג חזק שלא יתחשב בכנסת, בתקשורת או בדעת הקהל

פילוח של תשובות החרדים לשאלה זו לפי הצבעה בבחירות 2015 לכנסת העלה דמיון רב בעניין זה בין מצביעי ש"ס ויחד למצביעי יהדות התורה, אבל שיעור גבוה בהרבה של תמיכה במנהיג חזק נמצא בקרב המצביעים למפלגות האחרות, הלא-חרדיות, שרובן המכריע מפלגות ימין.

לוח 7.25 (%)

הצבעה בבחירות 2015	לש"ס או ליחד	ליהדות התורה	למפלגות אחרות
מסכימים שישראל צריכה מנהיג חזק	59	57	82

פילוח לפי השתייכות לזרם חרדי הראתה כי בקרב הספרדים והחסידיים התמיכה באפשרות של מנהיג חזק לישראל גדולה מהתמיכה בו בקרב הליטאים.

לוח 7.26 (%)

חסידיים	ליטאים	ספרדים	
מסכימים שישראל צריכה מנהיג חזק	65	52	67

מנהיג חזק?

שאלה 9

נספח 5
עמ' 273

ומה חושבים החרדים על הפוליטיקאים הישראלים?

בדומה לסוגיית האמון הנמוך במוסדות, אשר נמצא משותף לחרדים ולציבור היהודי הלא־חרדי, כך גם בעניין הערכת מידת הנתק של הפוליטיקאים מן הבעיות האמיתיות של הציבור: בשתי הקבוצות מצאנו רוב זהה של כשלושה רבעים (74%) הסבורים כי הפוליטיקאים מנותקים מן העם, למרות שהרושם בציבור בכלל הוא שהפוליטיקאים החרדים מחויבים יותר לאינטרסים של ציבור הבוחרים שלהם וקשובים יותר למצביעיהם.

ואכן, בשאלה באיזו מידה הפוליטיקאים ממלאים כהלכה את תפקידם, החרדים פחות שליליים מהציבור הלא־חרדי בהערכתם. לעומת 67% בציבור הלא־חרדי שלא הסכימו עם ההיגד שרוב חברי הכנסת עובדים קשה, רק 51% מהחרדים לא הסכימו אתו.

הפוליטיקאים מנותקים?

שאלה 18

נספח 5

עמ' 280

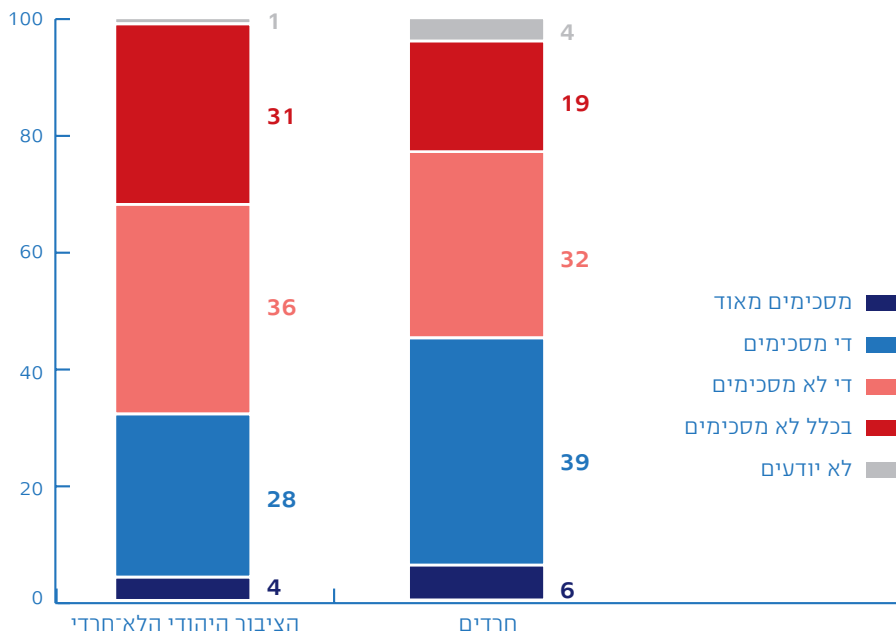
הפוליטיקאים עובדים קשה?

שאלה 32

נספח 5

עמ' 289

תרשים 7.12 "בסך הכול רוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר" (% חרדים והציבור היהודי הלא־חרדי)

אולי אפשר לייחס את הפער בין הציבור החרדי לציבור הלא־חרדי לכך שהפוליטיקאים החרדים נתפסים בעיני החרדים כמתאמצים יותר מעמיתיהם הלא־חרדים. השערה זו מתחזקת לנוכח ההבדל הגדול בין מצביעי המפלגות החרדיות יהדות התורה, ש"ס ויחד ובין החרדים שדיווחו על הצבעה למפלגות לא־חרדיות. מצביעי המפלגות החרדיות מסכימים יותר עם הטענה שבאופן כללי הפוליטיקאים בסדר. שיעורי מי שלא הסכימו עם הקביעה שהפוליטיקאים עובדים קשה בקרב שלוש הקבוצות הללו הם:

למי הפוליטיקאים דואגים?

שאלה 38

נספח 5
עמ' 292

האם הנהגת ישראל מושחתת?

שאלה 49

נספח 5
עמ' 298

מצביעי ש"ס או יחד – 44%; מצביעי יהדות התורה – 48%; והחרדים מצביעי המפלגות הלא־חרדיות – 71% (!). פילוח לפי זרם חרדי הראה כי שיעור ההתנגדות לטענה שהפוליטיקאים עובדים קשה הוא הנמוך ביותר בקרב הספרדים (41%), לעומת רוב בקרב הליטאים (52%) והחסידים (56%).

התשובות לשאלה אם חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את המוטל עליהם העבירו אותנו ישירות לשאלה אם בעיני החרדים הפוליטיקאים אכן דואגים יותר לאינטרסים האישיים שלהם מאשר לאינטרסים של הציבור ששלח אותם. מתברר כי בשאלה זו אין כמעט הבדל בין הציבור החרדי לציבור הלא־חרדי: אלה גם אלה חושבים שהפוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים שלהם מאשר לאלה של בוחריהם (חרדים – 81.5%; לא־חרדים – 79%).

מכאן עברנו לשאלה על מידת ניקיון הכפיים, או לחלופין השחיתות, של הנהגת המדינה.

שאלנו: "איזה ציון היית נותן להנהגת ישראל בנושא השחיתות בסולם ציונים שבין 1 ל-5, כך ש-1 = מאוד מושחתת ו-5 = בכלל לא מושחתת?". פילוח הציבור היהודי לחרדים וללא־חרדים מראה כי החרדים נותנים להנהגה הישראלית הערכה מעט יותר חיובית מהציבור הלא־חרדי כשמדובר בניקיון כפיים (כזכור, ציון נמוך יותר מסמן תפיסה של שחיתות רבה יותר בשלטון).

לוח 7.27 (%)

הציבור היהודי הלא־חרדי	חרדים	ציון שחיתות ממוצע
2.30	2.65	

פילוח לפי זרם חרדי הראה כי החסידים תופסים את הנהגת ישראל כמושחתת יותר ממה שתופסים אותה הליטאים והספרדים.

לוח 7.28 (%)

ספרדים	ליטאים	חסידים	ציון שחיתות ממוצע
2.92	2.65	2.33	

כפי שהסברנו לעיל, תפיסת שחיתות קשורה מאוד לתפיסת הוגנות המערכת. ביקשנו לברר אם החרדים, המצטיינים במערכת הקשרים הקהילתית החזקה שלהם, סבורים יותר או פחות מהציבור הלא־חרדי כי קשרים הם נכס בישראל של היום.

פרוטקציה?

שאלה 45

נספח 5

עמ' 296

היש מפלגה המייצגת אותך?

שאלה 41

נספח 5

עמ' 294

בדקנו את מידת ההסכמה או ההתנגדות של המרואיינים לקביעה "בישראל אפשר לקדם עניינים רק אם יש פרוטקציה ורק אם מכירים את האנשים הנכונים", ומצאנו כי הרוב בציבור החרדי המסכימים עם הקביעה דן הוא גדול מהרוב המסכימים עמה בציבור הלא־חרדי (85% לעומת 78.5%). אין באפשרותנו לדעת אם המרואיינים (בשתי הקבוצות) רואים מצב זה בחיוב או בשלילה, אף שמבחנית המינהל התקין אין ספק שמדובר בהערכה לא מחמיאה למערכת הפוליטית־חברתית הישראלית.

ראינו כי מידת האמון במפלגות הפוליטיות נמוכה ממש, הן בציבור בכללותו והן בציבור החרדי. ביקשנו אפוא לדעת אם יש מפלגה שהמשיבים מרגישים שהיא מייצגת את השקפותיהם כראוי. בציבור היהודי הלא־חרדי כמחצית אומרים שיש מפלגה המייצגת אותם נאמנה, ממצא מפתיע כשלעצמו לנוכח רמת האמון הנמוכה במפלגות. בקרב החרדים שיעור האומרים כך גבוה הרבה יותר, כמעט שלושה רבעים.

לוח 7.29 (%)

הציבור היהודי הלא־חרדי	חרדים	
52	71	יש מפלגה המייצגת את השקפותיי בצורה טובה

פילוח לפי זרם העלה כי בקרב הליטאים התחושה שיש מפלגה המייצגת נאמנה את השקפותיהם היא הרווחת ביותר.

לוח 7.30 (%)

ספרדים	ליטאים	חסידים	
73	80	69	יש מפלגה המייצגת את השקפותיי בצורה טובה

פילוח לפי הצבעה בבחירות 2015 מלמד שבוחרי יהדות התורה מדווחים בשיעורים גבוהים יותר כי יש במפה הפוליטית הישראלית מפלגה שמייצגת אותם (כמעט כולם אישרו כי מדובר ביהדות התורה). גם אצל בוחרי ש"ס ויחד יש רוב, אם כי קטן יותר, שמרגישים שיש מפלגה המייצגת אותם. לעומת זאת רק מיעוט מרגישים כך בקרב החרדים שהצביעו למפלגות לא־חרדיות.

לוח 7.31 (%)

הצבעה בבחירות 2015	ליהדות התורה	לש"ס או ליחד	למפלגות אחרות
יש מפלגה המייצגת בצורה טובה	85	66	41

ראינו כי הציבור בכללותו לא מרוצה מתפקוד המדינה, למעט בתחום הצבאי-ביטחוני. האם מדינת ישראל עונה על ציפיות החרדים מבחינת ביצועיה?

מתברר כי בנושא הצבאי-ביטחוני, הערכת הציבור החרדי חיובית הרבה פחות מהערכת הציבור הלא-חרדי וכי בתחום המדיני-דיפלומטי הערכת הציבור החרדי חיובית מעט יותר מזו של הציבור הלא-חרדי. בשאר התחומים ההערכות בשני הציבורים דומות. כך או כך, למעט הנושא הצבאי-ביטחוני, ההערכות שקיבלה המדינה על ביצועיה משני הציבורים מאוד לא מחמיאות.

לוח 7.32 (%)

ביצועי המדינה טובים בתחומים	חרדים	הציבור היהודי הלא-חרדי
הצבאי-ביטחוני	60	76
הכלכלי	29	25
החברתי	18	16
המדיני-דיפלומטי	27	17
שמירת הסדר הציבורי	32	32

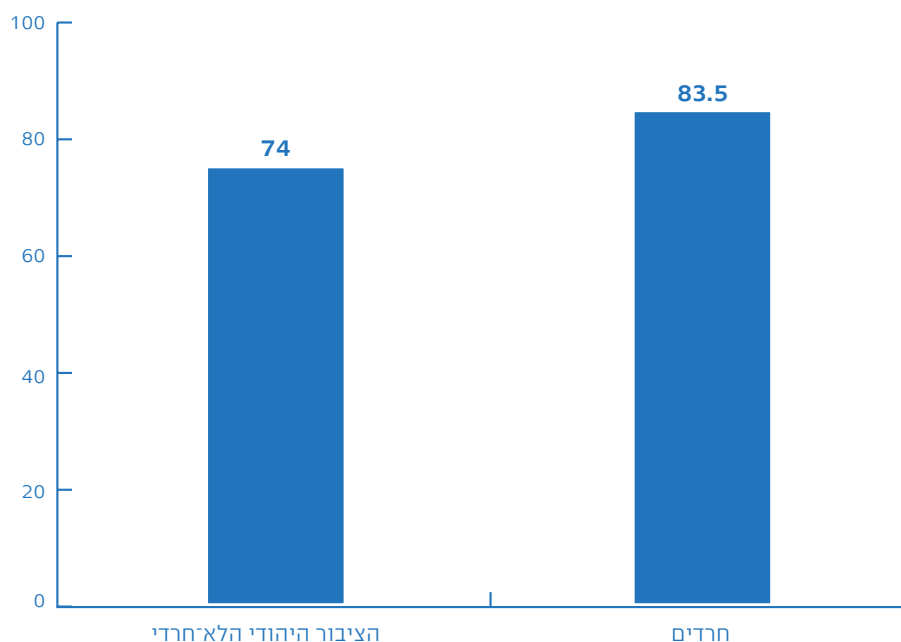
ומה באשר לתחום המדיני-דיפלומטי? כששאלנו מה הסיבה העיקרית לביקורת החריפה על ישראל בעולם, השיעור הגבוה ביותר בקרב החרדים הצביעו על האנטישמיות (48%). בציבור הלא-חרדי, לעומתם, הצביעו בשיעור הגבוה ביותר על ההתנהגות והעמדות של ישראל בהקשר של הסכסוך הישראלי-פלסטיני (30.5%) ורק במקום השני על האנטישמיות (27%) כגורמים העיקריים המזינים בעולם את הביקורת על ישראל.

ומה חושבים החרדים על החברה הישראלית?

תפיסת החרדים את החברה הישראלית

אף שתחושת האחריות ההדדית ("ישראלים תמיד יעזרו לישראלים אחרים") חזקה גם בציבור הלא־חרדי, היא חזקה במיוחד בציבור החרדי.

תרשים 7.13 / "ישראלים תמיד יכולים לסמוך על ישראלים אחרים שיעזרו להם בעת צרה" (% מאוד מסכימים ודי מסכימים, חרדים והציבור היהודי הלא־חרדי)

ובכל זאת, הרי ידוע לכול כי החברה הישראלית מאופיינת גם ברמה ניכרת של מתחים פנימיים. ביקשנו לדעת מהו המתח החזק ביותר בחברה לדעת הציבור החרדי.

כפי שראינו, בכלל הציבור היהודי המתח שנתפס כחזק ביותר הוא זה שבין יהודים לערבים, אבל כפי שמראה התרשים שלהלן, בקרב החרדים שיעור המייחסים לו את העוצמה החזקה ביותר גבוה בהרבה – שלושה רבעים, לעומת כמחצית בציבור הלא־חרדי. ממצא זה מתקשר בלי ספק למה שהחרדים חושבים על הערבים, וכבר דנו בכך לעיל. ואכן, מאזן הכוחות בין יהודים ללא־יהודים הוא המטרד ביותר את הציבור החרדי, כפי שנראה בהמשך. יש לציין כי בנוגע למתח בין דתיים לחילונים הערכת החרדים והציבור היהודי הלא־חרדי זהה: 11% אצל שניהם מגדירים אותו כחזק.

ישראלים יכולים לסמוך על ישראלים אחרים בעת צרה

שאלה 24

נספח 5

עמ' 285

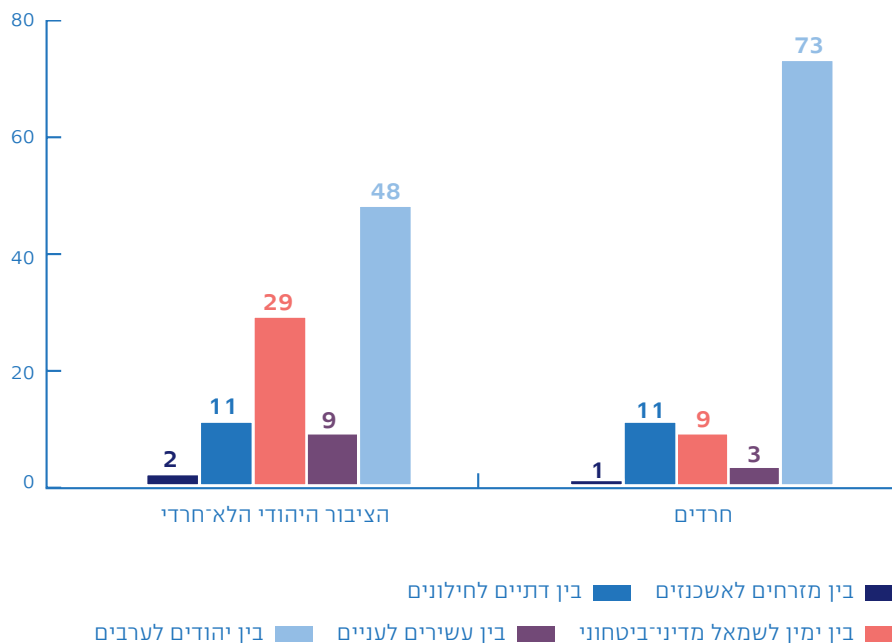
המתח החזק ביותר בחברה הישראלית

שאלה 14

נספח 5

עמ' 278

תרשים 7.14 / איזה מתח הכי חזק היום בעיניך בחברה הישראלית? (%, חרדים והציבור היהודי הלא־חרדי)

עוד ממצא מעניין הוא השיעור הנמוך במיוחד (9%) בקרב החרדים הרואים במתח שבין ימין לשמאל את המתח העיקרי בחברה הישראלית, לעומת השיעור הגבוה בהרבה (29%) בציבור הלא־חרדי הרואים במתח זה את המתח העיקרי.

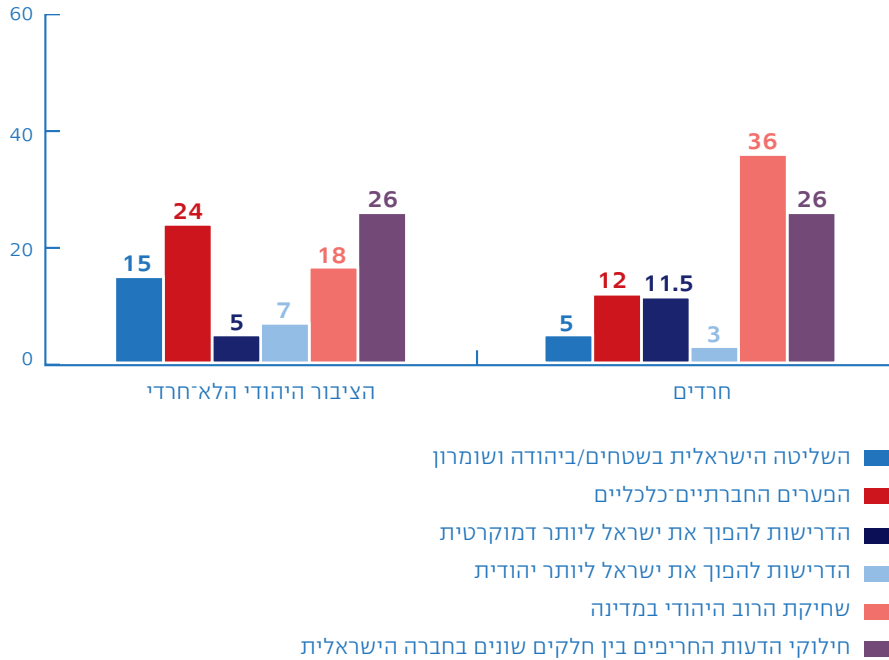
כאמור בפרק 6, הצגנו למרואיינים רשימת איומים פנימיים פוטנציאליים על החברה הישראלית וביקשנו מהם לבחור את האיום הקיומי הגדול ביותר בעיניהם. כפי שהתרשים שלהלן מראה, שני גורמים נתפסים בעיני הציבור החרדי כאיומים ביותר על קיומה של ישראל: שחיקת הרוב היהודי במדינה וחילוקי הדעות הפנימיים החריפים בציבור. לא כך בציבור היהודי הלא־חרדי, המציב כאמור במקום הראשון את חילוקי הדעות בחברה הישראלית ובמקום השני את הפערים החברתיים-כלכליים, ששיעור נמוך יחסית של חרדים ראו בהם את האיום המרכזי, למרות שרבים מהם נמצאים ברמות ההכנסה הנמוכות בחברה. מעניין גם שבקרב החרדים שיעור הרואים בדרישות להפוך את ישראל לדמוקרטית יותר את האיום הקיומי העיקרי (11.5%) גדול מהשיעור בקרב הציבור הלא־חרדי המייחסים איום כה חמור לדרישות להפוך את ישראל ליהודית יותר (7%).

**האיום הקיומי
הפנימי הגדול
ביותר על המדינה**

שאלה 22

נספח 5
עמ' 284

תרשים 7.15 / מהו האיום הקיומי הפנימי הגדול ביותר על מדינת ישראל? (%, חרדים והציבור היהודי הלא־חרדי)

לסיכום, מן הנתונים מתברר כי החרדים מרגישים חלק מן "הפרויקט הישראלי"; בולטים בכך אנשי הזרם החרדי הספרדי ומצביעי ש"ס ויחד. עם זאת, המחויבות הראשונה של החרדים היא להלכה היהודית – הם רוצים מדינה בעלת אופי יהודי בעליל וחוששים ממחלוקות פנימיות בעם. רובם ככולם גם משייכים את עצמם לימין מבחינה פוליטית, וההסבר הבולט אצלם לביקורת מבחוץ על ישראל בנוגע להתנהלותה בסכסוך עם הפלסטינים הוא האנטישמיות. השילוב של דגש דתי־יהודי והשתייכות לימין מדיני־ביטחוני גורמים לכך שהחרדים, ככלל, לא רוצים לחלוק את "הפרויקט הישראלי" עם הערבים אזרחי ישראל ואף לא להתקרב אליהם במישור הבין־אישי. סולם האמון שלהם במוסדות המדינה שונה מזה של הציבור הלא־חרדי, אבל הם חולקים עמו את האמון הנמוך בממשלה, בכנסת ובמפלגות. עוד מצאנו כי החרדים שמצביעים למפלגות לא־חרדיות שונים בעמדותיהם בנושאים לא מעטים מהחרדים מצביעי המפלגות החרדיות, ובאופן כללי הם חיוביים יותר כלפי המדינה וגם לאומיים יותר, יש שיאמרו לאומנים.

נספחים

נספח 1

הדמוקרטיה הישראלית בהשוואה בינלאומית

השנה כללה ההשוואה הבינלאומית 12 מדדים, והיא בחנה את תפקודן של המדינות הנבדקות בארבעה תחומים: זכויות וחירויות דמוקרטיות, משילות, כלכלה וחברה, ויציבות פוליטית. הואיל והמדדים חושבו על ידי שישה מכונים שונים, לפעמים הייתה ביניהם חפיפה מסוימת. כאמור, בדקנו את המדדים על פני שני צירי השוואה: האחד, מקומה של ישראל בשנה החולפת בהשוואה למדינות אחרות; והשני, ההערכות של ישראל ב־2016 לעומת הערכות 2015.

לוח 1 / המדדים הבינלאומיים

המדד	המכון המבצע
זכויות וחירויות דמוקרטיות	
1. זכויות פוליטיות ואזרחיות (Political Rights and Civil Liberties)	Freedom House – Freedom in the World
2. חופש העיתונות (Freedom of the Press)	Freedom House
3. השתתפות פוליטית (Political Participation)	The Economist Intelligence Unit – Democracy Index
4. זכויות אזרחיות (Civil Liberties)	The Economist Intelligence Unit – Democracy Index
5. ייצוג ואחריותיות (Voice and Accountability)	World Bank – World Governance Indicators
משילות	
6. תפקוד הממשלה (Functioning of Government)	The Economist Intelligence Unit – Democracy Index
7. שלטון החוק (Rule of Law)	World Bank – World Governance Indicators
8. תפיסת השחיתות (Corruption Perceptions)	Transparency International

המכון המבצע	המדד
כלכלה וחברה	
World Bank – World Governance Indicators	9. איכות הרגולציה (Regulatory Quality)
UNDP – Human Development Report	10. פיתוח אנושי (Human Development)
יציבות פוליטית	
World Bank – World Governance Indicators	11. יציבות פוליטית והיעדר אלימות או טרור (Political Stability and Absence of Violence/Terrorism)
International Country Risk Guide	12. סיכון פוליטי (Political Risk)

המדינות ואופן ההשוואה

כל מכון הרכיב לעצמו רשימה שונה בהרכבה ובאורכה של מדינות שהוא מודד (140–209 מדינות), ולכן ההשוואה בין ישראל לשאר המדינות מוצגת באחוזונים, ולא במספרים. הימצאות באחוזון גבוה משמעה דירוג טוב מבחינה דמוקרטית ואילו הימצאות באחוזון נמוך משמעה דירוג לקוי.

על מנת להמחיש את מקומה של ישראל יחסית למדינות מסוימות בחרנו 27 מדינות, מרביתן נחשבות דמוקרטיות ליברליות מבוססות. בפרק 1 הוספנו לוחות מפורטים של ציוני המדינות הללו. כדי לייצג נאמנה אזורים שונים בעולם, החלוקה הראשית של מדגם המדינות שבחרנו היא חלוקה גאוגרפית. החלוקה השנייה היא לפי אופי המשטר במדינה או איכותו הדמוקרטית. בקבוצה המשווית לישראל כללנו גם מדינות שאינן דמוקרטיות אך נמצאות בסביבתה של ישראל, שכן היה לנו חשוב למקם את ישראל לא רק בקטגוריה הדמוקרטית הקלסית, אלא גם בסביבה המזרח-תיכונית שאליה היא משתייכת. ברשימת 27 המדינות שהשוונו אליהן את ישראל בלוחות על פי מקומן הגאוגרפי 5 מדינות ביבשת אמריקה (ארגנטינה, ארצות הברית, ברזיל, ונצואלה וקנדה), 9 מדינות במערב ובמרכז אירופה (איטליה, בלגיה, בריטניה, גרמניה, יוון, נורווגיה, ספרד, צרפת ושווייץ), 3 מדינות שהיו חלק מן הגוש הסובייטי במרכז ובמזרח אירופה (הונגריה, צ'כיה ורוסיה), 6 מדינות במזרח התיכון (טורקיה, ירדן, לבנון, מצרים, סוריה וסעודיה) ו-4 מדינות במזרח ובדרום-מזרח אסיה (הודו, יפן, ניו זילנד וסין).

בבחירת המדינות שאנו משווים אליהן את ישראל בפרמטר של איכות הדמוקרטיה נעזרנו בהערכות של מכון Freedom House, האומד מדי שנה 195 מדינות בחלוקה לשלוש קטגוריות: מדינות חופשיות, מדינות חופשיות למחצה ומדינות לא חופשיות. לפי פרמטר זה כללנו ברשימה 18 מדינות חופשיות (איטליה, ארגנטינה, ארצות הברית, בלגיה, ברזיל, בריטניה, גרמניה, הודו, הונגריה, יוון, יפן, נורווגיה, ניו זילנד, ספרד, צ'כיה, צרפת, קנדה ושווייץ), 3 מדינות חופשיות למחצה (ונצואלה, טורקיה ולבנון), ו-6 מדינות לא חופשיות (ירדן, מצרים, סוריה, סין, סעודיה ורוסיה). ישראל מוגדרת מדינה חופשית על פי

הגדרות הארגון. לפי מיונים אחרים, מחמירים יותר, ישראל מתוארת בכינויים פחות מחמיאים, למשל "דמוקרטיה פגומה" (defective democracy)¹ או "דמוקרטיה לקויה" (flawed democracy)².

חשוב להבהיר כי השינויים במקום ובציון של מדינה מסוימת בשנה נתונה לא בהכרח תואמים זה את זה. הסיבה לכך היא שמדינה יכולה לקבל שנתיים או יותר ברצף את אותו הציון השנתי, אך לעלות או לרדת במקומה היחסי בהשוואה למדינות אחרות. כלומר, אם הציונים של שאר המדינות עלו, היא עצמה יכולה לרדת במקום היחסי שלה גם אם ציונה נשאר כשהיה, ולהפך: אם השאר ירדו בציוניהן, היא יכולה לעלות במקום היחסי שלה בסולם גם אם לא חל שיפור בביצועיה הדמוקרטיים. והערה חשובה נוספת: כאשר אנו מציינים מדדי שנה מסוימת, אנו מתכוונים לשנה שבה הם פורסמו, אף שלרוב הם מבוססים על נתוני השנה הקודמת לה. ואם כך, מה שאנו מכנים "מדדי 2016" משקף, בדרך כלל, את נתוני 2015. בהתאמה, מדדי 2015 משקפים את נתוני 2014, וכן הלאה.

הדירוג של ישראל במדדי 2016 בהשוואה למדינות אחרות

ב־5 מן המדדים הדירוג של ישראל נשאר השנה כבשנה שעברה, ב־5 מדדים הוא עלה, וב־2 מדדים הוא ירד.

לוח 2 / הדירוג של ישראל במדדי 2016 בהשוואה למדינות אחרות

המדד	המקום ב־2016	האחוזון ב־2016	המקום ב־2015	האחוזון ב־2015	השינוי
זכויות פוליטיות ואזרחיות	48-57 (מתוך 195)	71-75	49-58 (מתוך 195)	70-75	=
חופש העיתונות	65 (מתוך 199)	67	61-63 (מתוך 199)	68-69	✓
השתתפות פוליטית	2-5 (מתוך 167)	97-99	3-6 (מתוך 167)	96-98	=
זכויות אזרחיות	88-90 (מתוך 167)	46-47	90-96 (מתוך 167)	43-46	⬆
ייצוג ואחריותיות	61 (מתוך 204)	70	72 (מתוך 212)	66	⬆
תפקוד הממשלה	31-42 (מתוך 167)	75-81	32-43 (מתוך 167)	74-81	=

1 כך על פי המיון של וולפגנג מרקל. ראו Wolfgang Merkel, "Embedded and Defective Democracies: Where Does Israel Stand?" in: Tamar S. Hermann (ed.), *By the People, For the People, Without the People? The Emergence of (Anti)Political Sentiment in Western Democracies and in Israel*, Jerusalem: The Israel Democracy Institute, 2012, pp. 185–225

2 ראו במדד הדמוקרטיה של *The Economist* (באתר המגזין).

המדד	המקום ב־2016	האחוזון ב־2016	המקום ב־2015	האחוזון ב־2015	השינוי
שלטון החוק	36 (מתוך 209)	83	43 (מתוך 212)	80	↑
תפיסת השחיתות	34-32 (מתוך 167)	81-80	38-37 (מתוך 174)	79-78	↑
איכות הרגולציה	27 (מתוך 209)	87	32 (מתוך 210)	85	↑
פיתוח אנושי	18 (מתוך 188)	90	19 (מתוך 187)	90	=
יציבות פוליטית והיעדר אלימות או טרור	180 (מתוך 207)	13	179 (מתוך 212)	16	↓
סיכון פוליטי	60-57 (מתוך 140)	59-57	60-59 (מתוך 140)	58-57	=

↑ שיפור במקומה של ישראל לעומת הדירוג הקודם

= אין שינוי במקומה של ישראל לעומת הדירוג הקודם

↓ הרעה במקומה של ישראל לעומת הדירוג הקודם

הציונים של ישראל במדדי 2016 בהשוואה למדדי 2015

כאשר השווינו את ציונה של ישראל בשנת 2016 לציונה בשנה שעברה, מצאנו הרעה במדד חופש העיתונות. לעומת זה, ב־8 מדדים חל השנה שיפור לעומת ציוני 2015: זכויות אזרחיות, ייצוג ואחריותיות, שלטון החוק, תפיסת השחיתות, איכות הרגולציה, פיתוח אנושי, יציבות פוליטית והיעדר אלימות או טרור, וסיכון פוליטי.

לוח 3 / הציונים של ישראל במדדי 2016 בהשוואה למדדי 2015

השינוי	הסולם	הציון ב־2015	הציון ב־2016	המדד
=	7-1 (7 = חופש פוליטי ואזרחי מלא)	6.5	6.5	זכויות פוליטיות ואזרחיות*
▼	100-0 (100 = חופש עיתונות מלא)	70	68	חופש העיתונות*
=	10-0 (10 = רמת ההשתתפות הפוליטית הגבוהה ביותר של האזרחים)	8.89	8.89	השתתפות פוליטית
▲	10-0 (10 = רמת השמירה הגבוהה ביותר על זכויות אזרחיות)	5.88	6.18	זכויות אזרחיות
▲	2.5-(-2.5) (2.5 = רמת הייצוג וחופש הביטוי הגבוהה ביותר)	0.63	0.73	ייצוג ואחריותיות
=	10-0 (10 = רמת התפקוד הדמוקרטי הגבוהה ביותר)	7.14	7.14	תפקוד הממשלה
▲	2.5-(-2.5) (2.5 = רמת שלטון החוק הגבוהה ביותר)	0.95	1.11	שלטון החוק
▲	100-0 (100 = אין שחיתות)	60	61	תפיסת השחיתות
▲	2.5-(-2.5) (2.5 = איכות גופי הרגולציה הגבוהה ביותר)	1.15	1.21	איכות הרגולציה
▲	1-0 (1 = רמת הפיתוח האנושי הגבוהה ביותר)	0.888	0.894	פיתוח אנושי
▲	2.5-(-2.5) (2.5 = רמת היציבות הפוליטית הגבוהה ביותר)	-1.09	-0.99	יציבות פוליטית והיעדר אלימות או טרור
▲	100-0 (100 = רמת הסיכון הנמוכה ביותר)	66	66.5	סיכון פוליטי

▲ שיפור בציון של ישראל לעומת הציון הקודם

= אין שינוי בציון של ישראל לעומת הציון הקודם

▼ הרעה בציון של ישראל לעומת הציון הקודם

* במדדים המקוריים (זכויות פוליטיות ואזרחיות וחופש העיתונות) ציונים נמוכים יותר משמעם חופש רב יותר, אבל כאן הפכנו באופן שיטתי את הסולם כדי להקל את הבנת הדברים. ולכן בכל המדדים בלוח זה ציון גבוה יותר מורה על איכות דמוקרטיה גבוהה יותר.

המדדים הבינלאומיים: תיאור ומקורות

את מדד החופש בעולם (Freedom in the World) פיתח הארגון האמריקני הוותיק Freedom House, והוא מתפרסם בקביעות מדי שנה מאז 1972. המדד מציג את הציונים של מכלול **הזכויות הפוליטיות והאזרחיות** של תושבי רוב מדינות העולם. בפרק ההשוואתי הסתמכנו על הנתונים המדווחים בפרסום *Freedom in the World 2016*.

גם את מדד **חופש העיתונות** (Freedom of the Press) פיתח ארגון Freedom House, והוא מתפרסם מאז שנת 1980. מדד זה מציג את הציונים של רמת חופש העיתונות ברוב מדינות העולם (במדד 2016 יש ציונים ל-199 מדינות וטריטוריות). בפרק ההשוואתי הסתמכנו על הנתונים המדווחים בפרסום *Freedom of the Press 2016*.

מחלקת המחקר של כתב העת *The Economist* מפרסמת מדי שנה מדד דמוקרטיה עולמי המציין את רמת הדמוקרטיה ב-167 מדינות ברחבי העולם. המדד מורכב מ-5 תת-מדדים עצמאיים: התהליך האלקטורלי, תפקוד הממשלה, ההשתתפות הפוליטית, התרבות הפוליטית הדמוקרטית והזכויות האזרחיות. לדברי עורכי המדד, הם משתמשים במודע בהגדרות רחבות ותובעניות יותר למושג "דמוקרטיה" מאלו שמשתמשים בהם מדדי Freedom House, ולכן מדינות רבות יותר מקבלות תווית של "דמוקרטיה פגומה". בפרק ההשוואתי הסתמכנו על הנתונים המדווחים בפרסום *Democracy Index 2015: Democracy in an Age of Anxiety*. אנו מביאים את ציוני ישראל בשלושה תת-מדדים: **תפקוד הממשלה, השתתפות פוליטית וזכויות אזרחיות**.

ארגון הבנק העולמי מפרסם מדי שנה נתונים השוואתיים על מרבית מדינות העולם (Worldwide Governance Indicators) ב-6 היבטים של משילות: ייצוג ואחריותיות; יציבות פוליטית והיעדר אלימות או טרור; יעילות הממשלה; איכות הרגולציה; שלטון החוק; והיעדר שחיתות. כאן אנו מביאים נתונים על 4 מן המדדים: **ייצוג ואחריותיות, יציבות פוליטית והיעדר אלימות או טרור, איכות הרגולציה, ושלטון החוק**. הנתונים האחרונים פורסמו בספטמבר 2015 באתר הארגון.

הארגון הנחשב למוביל בעולם במאבק בשחיתות על כל צורותיה הוא ארגון השקיפות הבינלאומי (Transparency International). מדד **תפיסת השחיתות** של ארגון זה מבוסס על 12 מקורות מידע ממגוון מוסדות עצמאיים המתמחים בנושאי ממשל ובניתוח האקלים העסקי. בפרק ההשוואתי אנו מסתמכים על הנתונים המדווחים בפרסום *Corruption Perceptions Index 2015*.

את מדד **הפיתוח האנושי** (Human Development Index) מפרסמת בכל שנה תכנית הפיתוח של האו"ם (UNDP – United Nations Development Programme). מטרתה לשקף את רמת השמירה על היבטים בסיסיים של הפיתוח האנושי במדינות העולם. בפרק ההשוואתי אנו מסתמכים על הנתונים המדווחים בפרסום *Human Development Report 2015: Work for Human Development*.

הארגון Political Risk Services Group מספק הערכה חודשית לרמת הסיכון הפוליטית, הפיננסית והכלכלית במדינות נבחרות. בפרק ההשוואתי אנו מסתמכים על דירוג ה**סיכון הפוליטי** (Political Risk Ranking) אשר נלקח ממהדורת ינואר 2015 של המדריך *International Country Risk Guide*.

נספח 2

התפלגות התשובות בסקר (%) כלל המדגם, יהודים, ערבים)

1. מהו לדעתך המצב של ישראל כיום באופן כללי?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
12.1	6.8	7.6	טוב מאוד
26.7	29.3	28.9	טוב
31.7	41.4	39.9	ככה־ככה
16.8	11.4	12.2	רע
11.6	10.6	10.7	רע מאוד
1.1	0.5	0.7	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

2. והמצב שלך באופן אישי?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
22.0	26.7	26.0	טוב מאוד
38.6	51.4	49.4	טוב
30.6	17.9	19.8	ככה־ככה
5.0	2.1	2.5	רע
3.3	1.5	1.7	רע מאוד
0.5	0.4	0.6	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

* לאורך כל הריאיון התשובה "לא יודע" לא הוצגה לנשאלים.

דיון
בעמ' 61

דיון
בעמ' 64

דיון
בעמ' 71

3. עד כמה אתה גאה בהיותך ישראלי?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
16.5	60.7	54.1	מאוד גאה
38.8	25.0	27.1	די גאה
18.5	10.1	11.4	לא כל כך גאה
19.0	3.8	6.1	בכלל לא גאה
7.2	0.4	1.3	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

4. באופן כללי, האם אתה אופטימי או פסימי לגבי העתיד של ישראל?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
9.1	21.1	19.3	מאוד אופטימי
42.1	48.7	47.8	די אופטימי
32.8	21.0	22.8	די פסימי
9.9	7.2	7.6	מאוד פסימי
6.1	2.0	2.5	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 68

דיון
בעמ' 73

5. באיזו מידה אתה מרגיש את עצמך חלק ממדינת ישראל ובעיותיה?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
9.9	45.1	39.8	במידה רבה מאוד
29.5	38.8	37.4	במידה די רבה
42.7	10.6	15.4	במידה די מועטה
16.0	4.6	6.3	בכלל לא
1.9	0.9	1.1	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 80

6. ישראל מוגדרת מדינה יהודית ודמוקרטית. האם לדעתך יש או אין היום שיווי משקל/איזון נכון בין הרכיב היהודי לרכיב הדמוקרטי?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
7.2	29.4	26.1	יש היום שיווי משקל/איזון נכון בין הרכיב היהודי לרכיב הדמוקרטי
79.9	38.9	45.1	הרכיב היהודי חזק מדי
9.4	25.3	22.9	הרכיב הדמוקרטי חזק מדי
3.5	6.4	5.9	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

7-11. האם אתה מסכים או לא מסכים עם המשפטים הבאים:

7. כדי לשמור על הביטחון מותר למדינה לעקוב אחר מה שאזרחיה כותבים באינטרנט.

דיון
בעמ' 131

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
28.4	18.8	20.2	בכלל לא מסכים
15.7	21.3	20.4	לא כל כך מסכים
28.7	33.6	32.9	די מסכים
24.0	24.8	24.7	מאוד מסכים
3.2	1.5	1.8	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

8. הערבים אזרחי ישראל מקופחים לעומת היהודים אזרחי ישראל.

דיון
בעמ' 154

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
4.4	26.8	23.4	בכלל לא מסכים
4.1	19.3	17.0	לא כל כך מסכים
31.7	32.2	32.1	די מסכים
59.0	20.5	26.3	מאוד מסכים
0.8	1.2	1.2	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 90

9. כדי לטפל בבעיות המיוחדות של ישראל יש צורך במנהיג חזק שלא יתחשב בכנסת, בתקשורת ובדעת הקהל.

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
17.4	38.5	35.4	בכלל לא מסכים
14.9	21.2	20.2	לא כל כך מסכים
32.5	17.5	19.8	די מסכים
30.9	20.8	22.3	מאוד מסכים
4.3	2.0	2.3	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 161

10. החלטות גורליות למדינה בנושאי שלום וביטחון צריכות להתקבל ברוב יהודי. (יהודים)

יהודים	
11.7	בכלל לא מסכים
14.9	לא כל כך מסכים
26.1	די מסכים
45.9	מאוד מסכים
1.4	לא יודע/מסרב להשיב
100	סך הכול

**1.1 החלטות גורליות למדינה בנושאי שיטת הממשל ומבנה הכלכלה
והחברה צריכות להתקבל ברוב יהודי. (יהודים)**

דיון
בעמ' 161

יהודים	
20.1	בכלל לא מסכים
20.9	לא כל כך מסכים
24.5	די מסכים
32.7	מאוד מסכים
1.8	לא יודע/מסרב להשיב
100	סך הכול

12. עד כמה אתה נותן אמון בכל אחד מהאנשים או המוסדות האלה:

כלל המדגם

סך הכול	לא יודע/ מסרב להשיב	יש לי הרבה מאוד אמון	יש לי די הרבה אמון	יש לי די מעט אמון	אין לי בכלל אמון	
100	0.9	3.3	20.8	46.0	29.0	12.1 התקשורת
100	3.0	22.5	33.3	25.1	16.1	12.2 בית המשפט העליון
100	1.3	7.9	31.8	42.5	16.5	12.3 המשטרה
100	3.1	26.4	35.0	20.1	15.4	12.4 נשיא המדינה
100	1.7	4.0	22.6	47.7	24.0	12.5 הכנסת
100	1.2	47.8	33.9	10.0	7.1	12.6 צה"ל
100	1.6	6.0	21.2	42.6	28.6	12.7 הממשלה
100	4.5	1.3	12.6	51.1	30.5	12.8 המפלגות
100	1.4	13.3	38.2	31.3	16.0	12.9 העירייה או הרשות המקומית שבה אתה גר
100	2.2	16.5	46.5	25.0	9.8	12.10 הבנק שאתה עובד אתו

יהודים

סך הכול	לא יודע/ מסרב להשיב	יש לי הרבה מאוד אמון	יש לי די הרבה אמון	יש לי די מעט אמון	אין לי בכלל אמון	
100	0.7	3.3	22.4	44.7	28.9	12.1 התקשורת
100	2.4	24.1	32.4	24.1	17.0	12.2 בית המשפט העליון
100	1.5	8.0	33.9	42.6	14.0	12.3 המשטרה
100	2.2	29.7	37.9	17.7	12.5	12.4 נשיא המדינה
100	1.2	4.0	24.0	49.0	21.8	12.5 הכנסת
100	0.4	54.3	36.1	6.7	2.5	12.6 צה"ל
100	1.0	6.1	22.4	43.7	26.8	12.7 הממשלה
100	4.7	1.1	13.2	52.8	28.2	12.8 המפלגות
100	1.3	14.1	40.7	30.4	13.5	12.9 העירייה או הרשות המקומית שבה אתי גר
100	2.1	16.8	47.0	24.6	9.5	12.10 הבנק שאתה עובד אתו

סך הכול	לא יודע/ מסרב להשיב	יש לי הרבה מאוד אמון	יש לי די הרבה אמון	יש לי די מעט אמון	אין לי בכלל אמון	
100	2.3	3.3	11.8	53.4	29.2	12.1 התקשורת
100	6.1	13.2	38.6	31.1	11.0	12.2 בית המשפט העליון
100	0.6	7.4	19.8	41.6	30.6	12.3 המשטרה
100	8.0	7.4	18.7	33.9	32.0	12.4 נשיא המדינה
100	4.2	4.1	14.3	40.5	36.9	12.5 הכנסת
100	5.6	11.0	21.2	28.9	33.3	12.6 צה"ל
100	5.0	5.5	14.3	36.4	38.8	12.7 הממשלה
100	3.9	2.2	9.4	41.0	43.5	12.8 המפלגות
100	0.9	8.5	24.2	36.4	30.0	12.9 העירייה או הרשות המקומית שבה אתי גר
100	3.0	14.9	43.5	27.3	11.3	12.10 הבנק שאתה עובד אתו
100	18.5	5.2	23.8	32.3	20.2	12.2 ועדת המעקב העליונה
100	3.9	3.0	17.7	43.4	32.0	12.12 התקשורת בעברית
100	2.5	3.0	18.0	44.2	32.3	12.13 התקשורת בערבית

13. אקריא לך רשימה של מה ששנים רבות נחשבו המתחים העיקריים בחברה הישראלית. אמור לי על כל אחד מהם עד כמה הוא נראה לך חזק או חלש היום:

כלל המדגם

סך הכול	לא יודע/ מסרב להשיב	(לא הוקרא) אין בכלל מתח	חלש	בינוני	חזק	
100	3.9	1.3	27.8	42.3	24.7	13.1 המתח בין מזרחים לאשכנזים
100	2.1	0.7	12.2	34.6	50.4	13.2 המתח בין דתיים לחילונים
100	2.7	1.0	7.9	21.6	66.8	13.3 המתח בין ימין לשמאל מדיני־ביטחוני
100	1.6	2.0	11.3	29.4	55.7	13.4 המתח בין עשירים לעניים
100	0.8	0.8	2.6	17.4	78.4	13.5 המתח בין יהודים לערבים

יהודים

סך הכול	לא יודע/ מסרב להשיב	(לא להקריא) אין בכלל מתח	חלש	בינוני	חזק	
100	0.8	1.0	30.4	43.2	24.6	13.1 המתח בין מזרחים לאשכנזים
100	0.9	0.3	12.6	34.8	51.4	13.2 המתח בין דתיים לחילונים
100	1.1	0.4	7.6	20.2	70.7	13.3 המתח בין ימין לשמאל מדיני־ביטחוני
100	1.3	1.5	10.3	28.8	58.1	13.4 המתח בין עשירים לעניים
100	0.8	0.4	2.5	16.8	79.5	13.5 המתח בין יהודים לערבים

ערבים <

סך הכול	לא יודע/ מסרב להשיב	(לא להקריא) אין בכלל מתח	חלש	בינוני	חזק	
100	20.7	3.6	12.9	37.5	25.3	13.1 המתח בין מזרחים לאשכנזים
100	9.1	2.8	9.9	33.3	44.9	13.2 המתח בין דתיים לחילונים
100	11.5	4.4	9.9	29.8	44.4	13.3 המתח בין ימין לשמאל מדיני-ביטחוני
100	3.0	4.7	17.1	32.8	42.4	13.4 המתח בין עשירים לעניים
100	0.8	3.0	2.8	21.2	72.2	13.5 המתח בין יהודים לערבים

14. ואיזה מתח הכי חזק היום בעיניך בחברה הישראלית?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
0.6	1.5	1.4	המתח בין מזרחים לאשכנזים
9.6	10.7	10.5	המתח בין דתיים לחילונים
6.3	27.1	24.0	המתח בין ימין לשמאל מדיני-ביטחוני
7.7	8.1	8.0	המתח בין עשירים לעניים
68.0	50.3	53.0	המתח בין יהודים לערבים
7.8	2.3	3.1	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

15. לדעתך, מהי הסיבה העיקרית היום לביקורת החריפה בעולם על ישראל?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
57.9	28.7	33.1	ההתנהגות והעמדות המדיניות של ישראל בהקשר של הסכסוך עם הפלסטינים
1.7	28.6	24.5	האנטישמיות בעולם
7.7	16.3	15.0	בעיות בהסברה הישראלית
2.2	17.2	15.0	הפעילויות של ארגוני שלום וזכויות אדם ישראליים (למשל, "שוברים שתיקה" או "בצלם")
20.7	5.6	7.8	האי־שוויון בישראל בין האזרחים היהודים לאזרחים הערבים
6.6	2.8	3.3	לא יודע/מסרב להשיב
3.2	0.8	1.3	אין ביקורת חריפה על ישראל (לא הוקרא)
100	100	100	סך הכול

16-19. האם אתה מסכים או לא מסכים עם המשפטים הבאים:

16. כדי להתמודד בהצלחה עם האתגרים העומדים לפניה, מדינת ישראל חייבת לשמור על האופי הדמוקרטי שלה.

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
4.7	4.8	4.8	בכלל לא מסכים
6.6	10.5	9.9	לא כל כך מסכים
32.2	30.2	30.5	די מסכים
54.8	54.0	54.1	מאוד מסכים
1.7	0.5	0.7	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 157

17. מקובל עליו שישראל כמדינה יהודית תזרים יותר תקציבים לישובים יהודיים מאשר ליישובים ערביים. (יהודים)

יהודים	
32.2	בכלל לא מסכים
22.1	לא כל כך מסכים
20.6	די מסכים
23.8	מאוד מסכים
1.3	לא יודע/מסרב להשיב
100	סך הכול

דיון
בעמ' 96

18. הפוליטיקאים בישראל מנותקים מהבעיות והצרכים האמיתיים של הציבור.

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
4.7	5.2	5.1	בכלל לא מסכים
9.4	19.5	17.9	לא כל כך מסכים
41.9	34.8	35.9	די מסכים
40.8	38.8	39.1	מאוד מסכים
3.2	1.7	2.0	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

19. המנהיגים הערבים דואגים בעיקר לבעיות של הפלסטינים בגדה ובעזה פחות מדי לבעיות של הערבים הישראלים. (ערבים)

ערבים	
15.7	בכלל לא מסכים
19.3	לא כל כך מסכים
33.4	די מסכים
27.9	מאוד מסכים
3.7	לא יודע/מסרב להשיב
100	סך הכול

20. כשאתה חושב על מדינת ישראל, איך לדעתך היא מבצעת כיום את תפקידיה בתחומים הבאים:

כלל המדגם

סך הכול	לא יודע/ מסרב להשיב	טוב מאוד	די טוב	בינוני	די רע	רע מאוד	
100	1.5	31.1	40.1	18.3	5.6	3.4	20.1 בתחום הצבאי-ביטחוני
100	0.6	5.3	21.5	32.0	20.5	20.1	20.2 בתחום הכלכלי
100	1.2	2.5	14.4	38.9	22.5	20.5	20.3 בתחום החברתי
100	3.1	2.3	16.9	29.2	23.9	24.6	20.4 בתחום המדיני-דיפלומטי
100	1.0	5.1	26.8	33.8	19.5	13.8	20.5 בתחום שמירת הסדר הציבורי בתוך המדינה (מניעת פשיעה, למשל)

יהודים

רע מאוד	די רע	בינוני	די טוב	טוב מאוד	לא יודע/ מסרב להשיב	סך הכול	
2.8	4.8	17.3	42.9	31.7	0.5	100	20.1 בתחום הצבאי-ביטחוני
21.4	20.1	32.2	21.2	4.4	0.7	100	20.2 בתחום הכלכלי
21.7	22.7	38.4	13.8	2.1	1.3	100	20.3 בתחום החברתי
26.5	23.6	29.6	16.7	1.6	2.0	100	20.4 בתחום המדיני-דיפלומטי
13.3	18.7	35.2	27.9	4.1	0.8	100	20.5 בתחום שמירת הסדר הציבורי בתוך המדינה (מניעת בשיעה, למשל)

ערבים

רע מאוד	די רע	בינוני	די טוב	טוב מאוד	לא יודע/ מסרב להשיב	סך הכול	
6.9	9.9	23.7	24.2	27.8	7.5	100	20.1 בתחום הצבאי-ביטחוני
12.7	23.1	30.3	22.9	10.5	0.5	100	20.2 בתחום הכלכלי
13.8	20.9	41.6	17.4	4.7	1.6	100	20.3 בתחום החברתי
14.0	25.6	27.3	18.2	6.1	8.8	100	20.4 בתחום המדיני-דיפלומטי
16.5	23.7	25.9	20.9	11.0	2.0	100	20.5 בתחום שמירת הסדר הציבורי בתוך המדינה (מניעת בשיעה, למשל)

2.1. לדעתך, עד כמה כל אחד מהגורמים הפנימיים הבאים הוא איום קיומי על מדינת ישראל:

2.1.1 השליטה הישראלית בגדה המערבית/יהודה ושומרון

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
25.3	17.6	18.8	במידה רבה מאוד
32.2	24.6	25.8	במידה די רבה
18.5	21.4	21.0	במידה די מועטה
16.8	32.7	30.3	בכלל לא
7.2	3.7	4.1	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

2.1.2 הפערים החברתיים-כלכליים

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
17.4	25.2	24.0	במידה רבה מאוד
34.7	40.7	39.8	במידה די רבה
32.5	23.6	25.0	במידה די מועטה
10.7	8.8	9.1	בכלל לא
4.7	1.7	2.1	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

21.3 הדרישות להפוך את ישראל ליותר דמוקרטית

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
7.7	10.1	9.7	במידה רבה מאוד
16.0	22.1	21.2	במידה די רבה
26.2	25.7	25.8	במידה די מועטה
43.5	36.0	37.1	בכלל לא
6.6	6.1	6.2	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

21.4 הדרישות להפוך את ישראל ליותר יהודית

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
36.1	19.2	21.8	במידה רבה מאוד
37.2	28.5	29.8	במידה די רבה
9.1	22.7	20.6	במידה די מועטה
11.8	26.5	24.3	בכלל לא
5.8	3.1	3.5	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

21.5 שחיקת הרוב היהודי במדינה, שנעשה קטן יותר ויותר

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
11.8	31.6	28.7	במידה רבה מאוד
25.1	33.5	32.2	במידה די רבה
25.3	18.8	19.7	במידה די מועטה
28.7	11.4	14.0	בכלל לא
9.1	4.7	5.4	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

21.6 חילוקי הדעות החריפים בין חלקים שונים בחברה הישראלית

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
21.5	29.5	28.3	במידה רבה מאוד
33.9	37.1	36.6	במידה די רבה
27.8	23.5	24.1	במידה די מועטה
12.1	8.4	9.0	בכלל לא
4.7	1.5	2.0	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 107

22. ומה מהם הוא האיום הקיומי הפנימי הגדול ביותר על מדינת ישראל?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
25.6	14.0	15.8	השליטה הישראלית בשטחים/יהודה ושומרון
8.3	23.0	20.8	הפערים החברתיים-כלכליים
2.8	5.8	5.3	הדרישות להפוך את ישראל ליותר דמוקרטית
22.9	6.9	9.3	הדרישות להפוך את ישראל ליותר יהודית
10.7	19.5	18.2	שחיקת הרוב היהודי במדינה, שנעשה קטן יותר ויותר
19.3	25.9	24.9	חילוקי הדעות החריפים בין חלקים שונים בחברה הישראלית
10.4	4.9	5.7	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

23-27. האם אתה מסכים או לא מסכים עם המשפטים הבאים:

23. אני מעדיף לשתוק ולא לבטא את הדעה הפוליטית שלי בנוכחות אנשים שאני לא מכיר.

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
25.3	17.4	18.6	מאוד מסכים
19.8	20.0	19.9	די מסכים
22.6	19.5	20.0	לא כל כך מסכים
30.3	42.6	40.8	בכלל לא מסכים
1.9	0.5	0.7	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 149

24. ישראלים תמיד יכולים לסמוך על ישראלים אחרים שיעזרו להם בעת צרה.

דיון
בעמ' 135

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
13.2	34.2	31.1	מאוד מסכים
39.1	40.4	40.2	די מסכים
25.3	15.3	16.8	לא כל כך מסכים
19.3	9.6	11.1	בכלל לא מסכים
3.1	0.5	0.8	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

25. המדינה צריכה להקצות תקציבים גבוהים יותר כדי לטפח את תרבותם ומורשתם של הערבים אזרחי ישראל.

דיון
בעמ' 158

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
73.6	12.4	21.6	מאוד מסכים
21.2	33.5	31.7	די מסכים
2.2	25.1	21.7	לא כל כך מסכים
1.9	27.0	23.3	בכלל לא מסכים
1.1	2.0	1.7	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 162

26. האזרחים הערבים הם סיכון ביטחוני לישראל. (יהודים)

יהודים	
22.2	מאוד מסכים
21.3	די מסכים
35.3	לא כל כך מסכים
20.3	בכלל לא מסכים
0.9	לא יודע/מסרב להשיב
100	סך הכול

דיון
בעמ' 128

27. ישראל צריכה להילחם בטרור בכל דרך שנראית לה, בלי להתחשב בעמדה של מדינות אחרות.

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
25.3	59.9	54.7	מאוד מסכים
28.7	21.2	22.3	די מסכים
19.6	11.4	12.7	לא כל כך מסכים
22.3	6.8	9.1	בכלל לא מסכים
4.1	0.7	1.2	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

28. אילו מדינות יכולות להילחם טוב יותר בטרור – מדינות דמוקרטיות או מדינות לא־דמוקרטיות?

דיון
בעמ' 122

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
50.7	33.7	36.2	מדינות דמוקרטיות
11.8	37.8	33.9	מדינות לא־דמוקרטיות
13.5	18.4	17.7	מדינות דמוקרטיות ומדינות לא־דמוקרטיות מסוגלות באותה מידה
13.2	6.5	7.5	אף אחת מהן, דמוקרטית או לא־דמוקרטית, לא מסוגלת
10.8	3.6	4.7	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

29. אם מצב האלימות הנוכחי יימשך לאורך זמן, איזו משתי החברות, הישראלית או הפלסטינית, תוכל להערכתך להחזיק מעמד זמן רב יותר?

דיון
בעמ' 145

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
31.4	6.6	10.3	החברה הפלסטינית
28.4	61.1	56.2	החברה הישראלית
16.5	20.4	19.8	שתי החברות מסוגלות להחזיק מעמד זמן רב
13.5	8.7	9.5	אף אחת משתי החברות לא מסוגלת להחזיק מעמד זמן רב
10.2	3.2	4.2	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 84

30.1 כאשר נוצרת סתירה בין ההלכה היהודית לבין פסיקת בית המשפט, לפי מה היית נוהג? (יהודים)

יהודים	
28.1	לפי ההלכה היהודית
63.9	לפי פסיקת בית המשפט
4.9	תלוי, לפעמים כך ולפעמים כך (לא הוקרא)
3.1	לא יודע/מסרב להשיב
100	סך הכול

דיון
בעמ' 84

30.2 כאשר נוצרת סתירה בין הוראות הדת שלך לבין פסיקת בית המשפט, לפי מה היית נוהג? (ערבים)

ערבים	
47.8	לפי הוראות הדת
44.2	לפי פסיקת בית המשפט
8.0	לא יודע/מסרב להשיב
100	סך הכול

31-34. האם אתה מסכים או לא מסכים עם המשפטים הבאים:

31. בישראל צריכות להיות לאזרחים יהודים יותר זכויות מאשר לאזרחים הלא-יהודים. (יהודים)

דיון
בעמ' 156

יהודים	
48.7	בכלל לא מסכים
21.5	לא כל כך מסכים
12.5	די מסכים
16.4	מאוד מסכים
0.9	לא יודע/מסרב להשיב
100	סך הכול

32. בסך הכול רוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר.

דיון
בעמ' 95

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
22.9	29.9	28.8	בכלל לא מסכים
35.5	35.7	35.7	לא כל כך מסכים
34.2	28.9	29.6	די מסכים
4.1	3.9	3.9	מאוד מסכים
3.3	1.6	2.0	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 131

33. ארגוני זכויות האדם והאזרח, כמו "האגודה לזכויות האזרח" ו"בצלם", גורמים נזק למדינה.*

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
43.3	12.4	17.0	בכלל לא מסכים
23.4	12.7	14.3	לא כל כך מסכים
18.7	21.2	20.8	די מסכים
4.1	50.2	43.3	מאוד מסכים
10.5	3.5	4.6	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

* בנוסח שהוקרא למרואיינים בערבית ניתנה גם הדוגמה של ארגון "עדאלה".

דיון
בעמ' 125

34. במסגרת המאבק בטרור אין מקום לשיקולי מוסר, ומותר להשתמש בכל האמצעים כדי למנוע פיגועים.

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
28.1	18.3	19.8	בכלל לא מסכים
26.4	18.7	19.9	לא כל כך מסכים
25.6	22.4	22.9	די מסכים
16.3	40.0	36.4	מאוד מסכים
3.6	0.6	1.0	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 89

35. לדעתך, האם שיטת הבחירות הנוהגת היום בישראל מאפשרת או לא מאפשרת לממשלה לתפקד בצורה טובה?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
17.4	11.4	12.3	בטוח שמאפשרת לממשלה לתפקד בצורה טובה
35.5	31.0	31.6	חושב שמאפשרת
21.8	30.8	29.4	חושב שלא מאפשרת
14.3	22.8	21.5	בטוח שלא מאפשרת לממשלה לתפקד בצורה טובה
11.0	4.0	5.2	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

36. אם השב"כ, המשטרה או הצבא חושדים במישהו שהוא מעורב בטרור, צריך לתת להם את הסמכות המלאה לנהל את החקירה לפי שיקוליהם בלי שום מגבלות חוקיות.

דיון
בעמ' 129

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
23.7	50.8	46.7	מסכים
72.2	48.1	51.7	לא מסכים
4.1	1.1	1.6	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

37-38. האם אתה מסכים או לא מסכים עם המשפטים הבאים:

37.1 רוב הערבים אזרחי ישראל לא השלימו עם קיומה ותומכים בחיסולה. (יהודים)

יהודים	
21.6	בכלל לא מסכים
30.6	לא כל כך מסכים
23.4	די מסכים
22.6	מאוד מסכים
1.8	לא יודע/מסרב להשיב
100	סך הכול

37.2 לישראל יש זכות להיות מוגדרת מדינת העם היהודי. (ערבים)

ערבים	
57.5	בכלל לא מסכים
19.3	לא כל כך מסכים
13.8	די מסכים
3.3	מאוד מסכים
6.1	לא יודע/מסרב להשיב
100	סך הכול

דיון
בעמ' 164

דיון
בעמ' 82

38. פוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים האישיים שלהם מאשר לאינטרסים של הציבור שבחר בהם.

דיון
בעמ' 98

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
3.3	3.2	3.2	בכלל לא מסכים
15.7	15.8	15.8	לא כל כך מסכים
38.3	35.4	35.9	די מסכים
39.4	44.1	43.4	מאוד מסכים
3.3	1.5	1.7	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

39.1 האם אתה תומך או מתנגד לצירוף של מפלגות ערביות לממשלה, כולל מינוי שרים ערבים? (יהודים)

דיון
בעמ' 160

יהודים	
34.1	מאוד מתנגד
24.7	די מתנגד
28.0	די תומך
9.1	מאוד תומך
4.1	לא יודע/מסרב להשיב
100	סך הכול

דיון
בעמ' 160

39.2 האם אתה תומך או מתנגד לכך שהמפלגות הערביות יסכימו להצטרף לממשלה, כולל מינוי של שרים ערבים? (ערבים)

ערבים	
7.5	מאוד מתנגד
11.6	די מתנגד
52.2	די תומך
19.9	מאוד תומך
8.8	לא יודע/מסרב להשיב
100	סך הכול

דיון
בעמ' 91

40. באיזו מידה אתה והחברים שלך יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
1.1	4.6	4.1	במידה רבה מאוד
8.8	13.3	12.6	במידה די רבה
35.8	47.0	45.3	במידה די מועטה
51.5	33.8	36.5	בכלל לא
2.8	1.3	1.5	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

41. האם יש היום במדינת ישראל מפלגה שמייצגת את השקפותיך בצורה טובה?

דיון
בעמ' 94

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
34.2	53.5	50.6	כן, יש
62.8	44.9	47.5	לא, אין
3.0	1.6	1.9	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

42. (רק מי שענה "כן" בשאלה 41) האם זו אותה המפלגה שהצבעת לה בבחירות האחרונות?

דיון
בעמ' 94

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
87.1	81.0	81.7	כן, אותה מפלגה שהצבעתי לה בבחירות האחרונות
11.3	15.6	15.2	לא, מפלגה אחרת. לא זו שהצבעתי לה בבחירות האחרונות
1.6	3.4	3.1	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 76

43.1 מהי הזהות הכי חשובה שלך? (יהודים)

יהודים	
51.0	הישראלית
35.1	היהודית
1.3	העדתית (מזרחי/אשכנזי/מעורב)
7.4	הדתית (החילונית/הדתיות שלי)
3.2	כולן באותה מידה (לא הוקרא)
0.8	אף אחת מהן (לא הוקרא)
1.2	לא יודע/מסרב להשיב
100	סך הכול

43.2 מהי הזהות הכי חשובה שלך? (ערבים)

ערבים	
24.6	הישראלית
11.9	הפלסטינית
24.0	הערבית
29.3	הדתית (מוסלמי/נוצרי/דרוזי)
3.0	כולן באותה מידה (לא הוקרא)
4.1	אף אחת מהן (לא הוקרא)
3.1	לא יודע/מסרב להשיב
100	סך הכול

דיון
בעמ' 76

44-46. האם אתה מסכים או לא מסכים עם המשפטים הבאים:

44. יש לקחת את זכות ההצבעה בבחירות ממי שלא מסכים להצהיר שישראל היא מדינת הלאום של העם היהודי. (יהודים)

דיון
בעמ' 84

יהודים	
28.6	בכלל לא מסכים
16.8	לא כל כך מסכים
20.6	די מסכים
31.9	מאוד מסכים
2.1	לא יודע/מסרב להשיב
100	סך הכול

45. בישראל אפשר לקדם עניינים רק אם יש פרוטקציה ורק אם מכירים את האנשים הנכונים.

דיון
בעמ' 100

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
9.4	6.6	7.0	בכלל לא מסכים
13.5	13.6	13.6	לא כל כך מסכים
41.9	45.1	44.6	די מסכים
32.0	34.0	33.7	מאוד מסכים
3.2	0.7	1.1	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 130

46. יש להבטיח חופש ביטוי גם לאנשים שמתבטאים נגד המדינה.

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
6.1	21.5	19.2	בכלל לא מסכים
11.8	19.8	18.6	לא כל כך מסכים
41.0	36.2	37.0	די מסכים
36.9	21.2	23.5	מאוד מסכים
4.2	1.3	1.7	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 151

47. האם תסכים לקבל ערבי: (יהודים)

סך הכול	לא יודע/ מסרב להשיב	לא	כן	
100	3.1	76.2	20.7	47.1 כבן זוג לנישואים שלך או של ילדיך
100	1.2	31.6	67.2	47.2 כחבר אישי
100	1.3	31.5	67.2	47.3 כשכן
100	0.7	17.3	82.0	47.4 כחבר לעבודה
100	1.1	14.7	84.2	47.5 כאזרח במדינה
100	0.8	13.1	86.1	47.6 כתייר במדינה

4.7. האם תסכים לקבל יהודי: (ערבים)

דיון
בעמ' 151

סך הכול	לא יודע/ מסרב להשיב	לא	כן		
100	2.8	74.9	22.3	כבן זוג לנישואים שלך או של ילדיך	47.1
100	0.8	11.0	88.2	כחבר אישי	47.2
100	1.7	12.1	86.2	כשכן	47.3
100	1.4	3.0	95.6	כחבר לעבודה	47.4

4.8. לדעתך, מי חושש היום יותר בישראל להביע את דעתו הפוליטית – אנשי הימין או אנשי השמאל?

דיון
בעמ' 147

ערבים	יהודים	כלל המדגם		
26.7	36.8	35.3	אף אחד בישראל לא חושש היום להביע את דעתו	
8.0	18.9	17.3	אנשי הימין חוששים יותר	
32.0	29.6	30.0	אנשי השמאל חוששים יותר	
16.8	12.6	13.2	כולם חוששים היום באותה מידה להביע את דעתם הפוליטית	
16.5	2.1	4.2	לא יודע/מסרב להשיב	
100	100	100	סך הכול	

דיון
בעמ' 99

49. איזה ציון היית נותן להנהגת ישראל בנושא השחיתות בסולם ציונים שבין 1 ל-5 כך ש-1 = מאוד מושחתת ו-5 = בכלל לא מושחתת?

ערבים	יהודים	כלל המדגם	
31.1	26.2	27.0	1 – מאוד מושחתת
21.8	29.0	27.9	2
31.4	30.8	30.9	3
5.2	10.8	10.0	4
4.1	2.1	2.4	5 – בכלל לא מושחתת
6.4	1.1	1.8	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול
2.25	2.33	2.32	ממוצע 5-1

נספח 3

הרכב חברתי-דמוגרפי והגדרות עצמיות (% כלל המדגם, יהודים, ערבים)

מין (כלל המדגם)	
50.4	גברים
49.6	נשים
100	סך הכול
גיל (כלל המדגם)	
14.5	24-18
20.6	34-25
17.8	44-35
14.7	54-45
15.4	64-55
17.0	+65
100	סך הכול
השכלה (כלל המדגם)	
14.0	יסודית או תיכונית חלקית
23.2	תיכונית מלאה עם תעודת בגרות
14.6	על-תיכונית (סמינר למורים, בית ספר לאחיות, בית ספר להנדסאים)
1.6	ישיבה על-תיכונית
6.0	השכלה אקדמית חלקית (ללא תואר)
39.9	תואר אקדמי מלא, תואר ראשון ומעלה
0.7	לא השיבו
100	סך הכול

הכנסה חודשית למשק בית (כלל המדגם)	
23.4	הרבה מתחת למוצע
21.0	קצת מתחת למוצע
18.2	כמו הממוצע
20.6	מעט מעל הממוצע
9.4	הרבה מעל הממוצע
7.4	לא השיבו/לא רלוונטי
100	סך הכול
לאום (כלל המדגם)	
85.0	יהודים ואחרים ¹
15.0	ערבים
100	סך הכול
דת (ערבים)	
73.0	מוסלמים
13.8	נוצרים
11.6	דרוזים
1.6	מסרב להשיב
100	סך הכול

1 ה"אחרים" מוגדרים על ידי הלמ"ס "נוצרים לא ערבים" או "חסרי דת" או "ללא סיווג דת במשרד הפנים".

מוצא ערתי (יהודים), לפי יבשת הלידה של המרואיין; ילידי ישראל, לפי יבשת הלידה של האב ²	
29.1	ישראל-ישראל
20.0	ילידי אירופה-אמריקה
23.4	ילידי ישראל - אירופה-אמריקה
7.7	ילידי אסיה-אפריקה
17.7	ילידי ישראל - אסיה-אפריקה
2.1	לא יודע/מסרב להשיב
100	סך הכול
ותק בארץ (יהודים)	
87.5	ילידי הארץ או ותיקים (הגיעו לפני 1990)
11.4	עולים (1990 ואילך)
1.1	לא השיבו
100	סך הכול

2 ילידי חבר המדינות נכללו בלוח זה בקטגוריית ילידי אירופה-אמריקה. ילידי ישראל שאביהם נולד בחבר המדינות נכללו בקטגוריית ילידי ישראל - אירופה-אמריקה. כאשר משווים את מדגם 2016 לפי מקום לידה ומוצא האב לנתוני הלמ"ס, יש חוסר מסוים של ילידי אסיה-אפריקה וצאצאיהם ילידי ישראל ועודף בילידי אירופה-אמריקה וצאצאיהם ילידי ישראל. ייתכן שפער זה נוצר מפני שבחישוב המוצא במדגם צירפנו כל מי שמוצאו מחבר המדינות למוצא אירופה-אמריקה, מאחר שלא נבדקה בסקר רפובליקת המוצא בחבר המדינות.

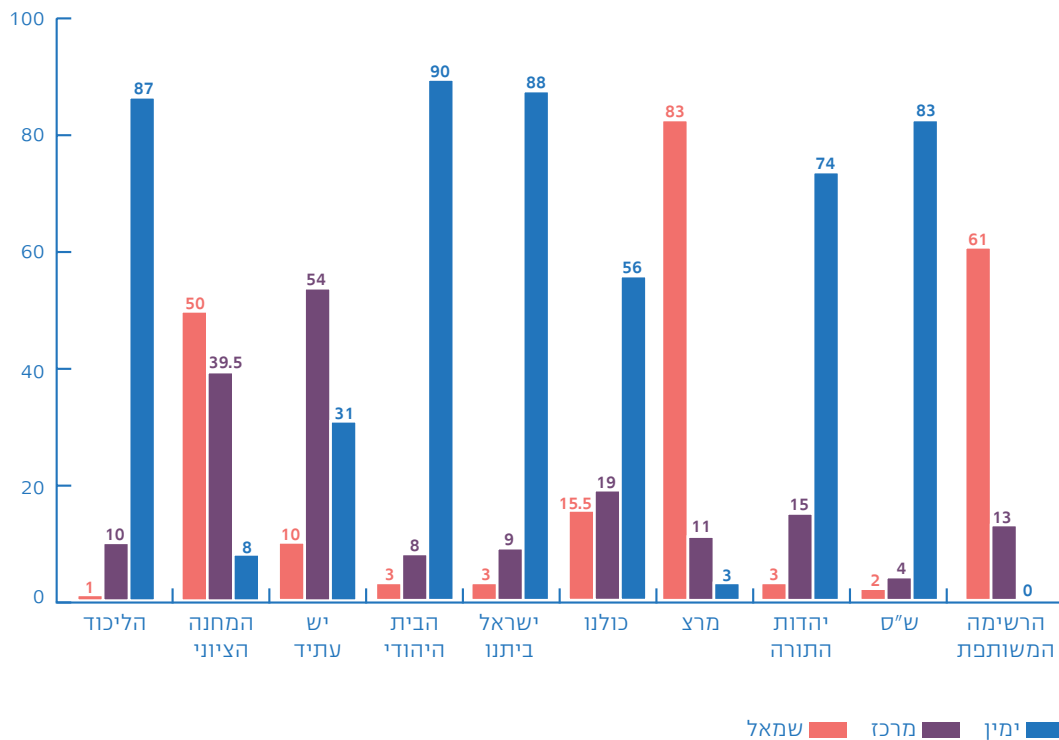
השתייכות עדתית (יהודים; הגדרה עצמית) ³			
46.0			אשכנזי
22.1			מזרחי
17.1			ספרדי
8.4			מעורב/גם וגם
4.6			לא אשכנזי ולא מזרחי/ישראלי
1.8			לא יודע/מסרב להשיב
100			סך הכול
מחנה פוליטי	כלל המדגם	יהודים	ערבים
ימין	25.9	30.1	1.9
ימין מתון	19.9	22.9	2.8
מרכז	21.8	22.8	16.3
שמאל מתון	13.8	11.9	24.0
שמאל	9.3	7.4	19.8
לא יודע/מסרב להשיב	9.3	4.9	35.2
סך הכול	100	100	100

3 הוקראו רק: אשכנזי, מזרחי או ספרדי.

הצבעה בבחירות 2015	יהודים	ערבים
הליכוד	22.2	3.6
המחנה הציוני	19.6	2.2
יש עתיד	9.8	0.3
הבית היהודי	9.9	—
כולנו	4.1	1.9
ישראל ביתנו	2.4	0.6
מרצ	6.1	4.4
יהדות התורה	4.9	—
ש"ס	3.5	0.6
יחד	2.1	—
הרשימה המשותפת	—	54.0
מפלגה אחרת	1.4	0.9
לא הצביעו	6.2	23.1
סירבו לומר אם או לאיזו רשימה הצביעו/פתק לבן	7.8	8.4
סך הכול	100	100

הצבעה למפלגות בבחירות 2015 ומחנה פוליטי (% כלל המדגם)

התרשים שלהלן מראה את השיוך העצמי של מצביעי המפלגות במדגם הסקר לאחד משלושת המחנות: ימין, מרכז או שמאל. כפי שאפשר לראות, רק בקרב מצביעי יש עתיד מיקמו את עצמם הרוב במרכז הפוליטי. בשמאל מיקמו את עצמם רוב של מצביעי מרצ והרשימה המשותפת וכן כמחצית ממצביעי המחנה הציוני. רוב של מצביעי כל שאר המפלגות מיקמו את עצמם בימין.

דתיות (יהודים)	
9.0	חרדי
1.9	תורני-לאומי (חרד"ל)
8.8	דתי לאומי
12.5	מסורתי דתי
23.7	מסורתי לא-דתי
42.8	חילוני
1.3	אחר
100	סך הכול
דתיות (ערבים)	
3.6	מאוד דתי
25.9	דתי
47.7	מסורתי
21.5	בכלל לא דתי
1.3	מסרב להשיב
100	סך הכול

מחנה פוליטי, לפי דתיות (יהודים)

סך הכול	לא יודע/ מסרב להשיב	שמאל	מרכז	ימין	
100	4.9	19.3	22.8	53.0	כלל המדגם
100	10.2	2.5	11.9	75.4	חרדי
100	4.2	2.8	9.8	83.2	דתי
100	7.3	5.5	14.1	73.1	מסורתי דתי
100	2.2	14.0	28.8	55.0	מסורתי לא-דתי
100	4.6	33.9	27.7	33.8	חילוני

דתיות, לפי דת (ערבים)

סך הכול	מסרב להשיב	בכלל לא דתי	מסורתי	דתי	מאוד דתי	דתיות
100	1.3	21.3	47.4	26.1	3.9	כלל המדגם
100	1.2	16.7	47.0	31.5	3.6	מוסלמי
100	3.2	29.0	58.1	6.5	3.2	נוצרי
100	—	34.6	42.3	15.4	7.7	דרוזי

נספח 4

התפלגות התשובות לשאלות החוזרות (% כלל המדגם)¹

1. מהו לדעתך המצב של ישראל כיום באופן כללי?

2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
7.6	7.3	10.7	9.5	9.5	6.4	5.8	4.3	5.3	3.2	3.1	2.8	2.3	2.5	טוב מאוד
28.9	33.9	33.6	25.7	28.6	21.4	33.9	26.9	23.1	11.4	19.4	16.5	11.1	8.6	טוב*
39.9	38.7	36.6	41.1	40.5	41.0	35.2	38.4	35.7	34.3	38.2	37.5	32.9	26.1	ככה־ככה
12.2	9.3	8.8	9.8	11.4	16.0	13.8	17.1	16.1	25.0	18.4	16.8	22.7	24.3	רע*
10.7	8.7	8.2	11.8	8.6	13.7	9.8	12.2	18.2	25.2	20.4	25.8	30.6	38.5	רע מאוד
0.7	2.0	2.1	2.1	1.4	1.5	1.5	1.1	1.6	0.9	0.5	0.6	0.4	—	לא יודע/ מסרב להשיב
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

* עד 2013 הנוסח היה "די טוב" ו"די רע", בהתאמה.

1 הערות כלליות:

- הניתוח ההשוואתי מציג את התפלגות התשובות של כלל המדגם (פרט לשאלות שהוצגו ליהודים או לערבים בלבד ולכמה שאלות שבהן מובאות רק תשובות היהודים), ובכללן לא יודע/מסרב להשיב.
- נוסח השאלה וקטגוריות התשובה מוצגים לפי שאלון מדד 2016. הבדלים בנוסח ובקטגוריות בין מדד זה למדדי העבר, אם יש, או קטגוריה שלא הופיעה בשנה מסוימת מובאים לתשומת לב הקורא בהערות מתחת לכל לוח.
- משמעות הקיצור ל"נ היא שבשנה זו השאלה לא נשאלה (או שהקטגוריה המסומנת לא הוצגה).
- במשתנים אחדים הוצג בשאלון השנה מספר זוגי של קטגוריות לבחירה, ואילו בשנים קודמות הוצג בהם מספר לא זוגי. במקרים אלה חולקה קטגוריית האמצע בשנים קודמות. לדוגמה, "במידה מסוימת" חולקה פרופורציונלית לשיעור המסכימים והמתנגדים באותה שנה.

דיון
בעמ' 64

2. והמצב שלך באופן אישי?

2016	2015	2014	
26.0	22.6	19.5	טוב מאוד
49.4	52.1	46.4	טוב
19.8	19.8	22.3	ככה־ככה
2.5	3.3	6.4	רע
1.7	1.5	3.1	רע מאוד
0.6	0.7	2.3	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 71

3. עד כמה אתה גאה בהיותך ישראלי?

2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
54.1	51.7	59.8	56.5	57.6	58.1	56.2	50.4	53.0	46.6	55.6	52.1	48.8	57.6	מאוד גאה
27.1	27.1	22.0	20.0	23.8	24.6	23.1	27.3	25.1	28.7	29.7	26.7	28.4	26.1	די גאה
11.4	11.4	10.3	10.5	9.8	8.8	12.7	12.7	13.2	13.9	8.5	12.8	13.7	9.2	לא כל כך גאה
6.1	6.1	5.9	10.7	6.8	7.2	5.9	8.0	6.9	9.3	5.6	7.3	7.5	6.9	בכלל לא גאה
1.3	1.3	2.0	2.3	2.0	1.3	2.1	1.6	1.8	1.5	0.6	1.1	1.6	0.2	לא יודע/ מסרב להשיב
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	—	100	100	סך הכול

4. באופן כללי, האם אתה אופטימי או פסימי לגבי העתיד של ישראל?

דיון
בעמ' 68

2016	2015	2014	
19.3	ל"ן	38.4	מאוד אופטימי
47.8		37.2	די אופטימי
22.8		16.0	די פסימי
7.6		5.8	מאוד פסימי
2.6		2.6	לא יודע/מסרב להשיב
100		100	סך הכול

5. באיזו מידה אתה מרגיש את עצמך חלק ממדינת ישראל ובעיותיה?*

דיון
בעמ' 73

2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
39.8	41.8	38.8	33.2	35.5	39.6	33.5	32.3	28.1	28.0	35.3	43.6	45.3	52.0	במידה רבה מאוד
37.4	37.4	36.3	27.4	29.6	29.9	30.8	31.4	27.0	30.3	33.6	29.0	27.4	26.2	במידה די רבה
ל"ן	ל"ן	ל"ן	21.1	20.8	18.2	22.0	23.6	27.6	25.3	20.5	14.4	16.8	12.7	במידה מסוימת
15.4	14.2	13.4	9.4	7.9	5.5	7.8	7.3	9.8	9.5	7.3	4.4	6.1	5.3	במידה די מועטה
6.3	5.2	8.1	6.6	4.7	6.7	4.8	4.7	6.2	5.7	3.1	3.0	3.6	3.5	בכלל לא
1.1	1.4	3.4	2.3	1.5	0.1	1.1	0.7	1.3	1.2	0.2	5.6	0.8	0.3	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

* בשנים 2003-2013 הוצגו 5 קטגוריות תשובה: במידה רבה מאוד, במידה רבה, במידה מסוימת, במידה מועטה, במידה מועטה מאוד. מאז 2014 הושמטה קטגוריית הביניים "במידה מסוימת".

7-11. האם אתה מסכים או לא מסכים עם המשפטים הבאים:

7. כדי לשמור על הביטחון מותר למדינה לעקוב אחר מה שאזרחיה כותבים באינטרנט.

2016	2015	2014	
20.2	22.9	18.8	בכלל לא מסכים
20.4	15.1	17.6	לא כל כך מסכים
32.9	26.8	24.7	די מסכים
24.7	29.7	32.0	מאוד מסכים
1.8	5.4	6.9	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

8. הערבים אזרחי ישראל מקופחים לעומת היהודים אזרחי ישראל.*

2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
23.4	20.1	35.8	ל"ו	30.9	29.8	ל"ו	36.0	27.3	20.8	27.4	21.9	23.8	27.4	בכלל לא מסכים
17.0	13.8	20.7		21.2	17.2		20.3	19.7	22.4	18.1	21.7	10.8	17.1	לא כל כך מסכים
32.1	27.2	24.0		25.1	27.0		17.7	24.4	24.9	25.0	26.0	30.6	30.2	די מסכים
26.3	32.1	15.6		19.5	22.7		22.6	25.6	27.9	28.3	29.2	32.3	24.9	מאוד מסכים
1.2	6.8	3.9		3.3	3.3		3.4	3.0	4.0	1.2	1.2	2.5	0.4	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100		100	100		—	100	100	100	100	100	100	100

* במדד 2011 ולפניו היו קטגוריות התשובה (בהתאמה): בכלל לא מסכים, מסכים במידה מועטה, מסכים במידה מסוימת, מסכים במידה רבה.

9. כדי לטפל בבעיות המיוחדות של ישראל יש צורך במנהיג חזק שלא יתחשב בכנסת, בתקשורת ובדעת הקהל.*

2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
35.4	ל"ו	35.2	ל"ו	61.1	40.2	30.3	19.9	17.4	14.9	18.4	20.3	23.2	17.4	בכלל לא מסכים
20.2		19.5			23.5	23.2	15.3	16.1	14.1	20.6	21.5	17.4	26.0	לא כל כך מסכים
19.8		19.3		31.8	21.6	22.8	22.4	27.3	28.6	29.2	27.8	25.0	35.7	די מסכים
22.3		21.4			10.8	19.0	37.1	33.6	36.9	30.2	28.7	31.2	20.3	מסכים מאוד
2.3		4.6		1.7	3.9	4.7	5.3	5.6	5.5	1.6	1.7	3.3	0.7	לא יודע/ מסרב להשיב
100		100		100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

* בשנים 2009-2003 השאלה נוסחה כך: "מספר מנהיגים חזקים יכולים להועיל למדינה יותר מכל הדיונים והחוקים". 4 קטגוריות התשובה היו מ"כלל לא מסכים" ועד "מסכים בהחלט". בשנת 2012 הנוסח היה - "האם המשפט הבא נכון או לא נכון לדעתך: מה שישראל צריכה היום הוא מנהיג חזק שאינו צריך להתחשב בכנסת ובבחירות". והקטגוריות היו: "נכון" (מושווה ל"מסכים מאוד" + "די מסכים" בסקר הנוכחי) ו"לא נכון" (מושווה ל"בכלל לא מסכים" + "לא כל כך מסכים" בסקר הנוכחי). בשנים 2010-2011 הייתה שאלה דומה: "מה דעתך על מנהיג חזק שאינו צריך להתחשב לא בכנסת ולא בבחירות כשיטה לניהול המדינה שלנו?". קטגוריות התשובה היו: שיטה רעה מאוד + שיטה די רעה, שהושוו בסקר הנוכחי ל"בכלל לא מסכים" ו"לא כל כך מסכים" (בהתאמה); ושיטה די טובה + שיטה טובה מאוד, שהושוו בסקר הנוכחי ל"די מסכים" ו"מסכים מאוד" (בהתאמה).

דיון
בעמ' 161

10. החלטות גורליות למדינה בנושאי שלום וביטחון צריכות להתקבל ברוב יהודי. (יהודים)

2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003		
11.7	11.3	11.0	20.0	ל"י	9.5	4.6	5.8	16.3	12.4	10.0	13.2	5.5	8.2	בכלל לא מסכים	
14.9	9.7	10.5	9.9		10.8	9.0	10.6	19.5	17.4	12.7	17.8	9.7	14.5	לא כל כך מסכים	
26.1	22.4	24.0	19.7		25.2	29.3	33.8	30.9	36.2	34.2	34.3	28.2	38.6	די מסכים	
45.9	51.2	49.8	47.0		52.6	53.6	45.4	27.7	29.1	41.8	32.9	53.6	38.0	מאוד מסכים	
1.4	5.4	4.7	3.4		1.9	3.5	4.4	5.6	4.9	1.3	1.8	3.0	0.7	לא יודע/ מסרב להשיב	
100	100	100	100		100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 161

11. החלטות גורליות למדינה בנושאי שיטת הממשל ומבנה הכלכלה והחברה צריכות להתקבל ברוב יהודי. (יהודים)

2016	2015	2014	2013	2012	2011	
32.7	31.3	35.3	37.4	ל"י	42.3	מאוד מסכים
24.5	22.3	25.8	19.5		27.2	די מסכים
20.9	22.2	18.6	15.7		16.1	לא כל כך מסכים
20.1	18.3	16.1	23.4		13.1	בכלל לא מסכים
1.8	5.9	4.2	4.0		1.3	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	100		100	סך הכול

13. אקריא לך רשימה של מה ששנים רבות נחשבו המתחים העיקריים בחברה הישראלית. אמור לי על כל אחד מהם עד כמה הוא נראה לך חזק או חלש היום.

13.1 המתח בין מזרחים לאשכנזים

2016	2015	2014	2013	2012	
24.7	24.0	24.5	29.0	23.3	חזק
42.3	41.9	36.1	38.5	42.6	ביונוני*
27.8	25.2	28.6	23.8	30.3	חלש
1.3	3.0	2.7	2.9	ל"1	אין בכלל מתח (לא הוקרא)
3.9	5.9	8.1	5.8	3.8	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	100	100	סך הכול

* ב־2012: "ככה־ככה".

13.2 המתח בין דתיים לחילונים

2016	2015	2014	2013	2012	
50.4	47.5	52.2	55.7	59.7	חזק
34.6	37.4	30.4	30.6	28.9	ביונוני*
12.2	11.3	8.9	7.9	9.5	חלש
0.7	0.7	1.9	1.9	ל"1	אין בכלל מתח (לא הוקרא)
2.1	3.2	6.6	3.9	1.9	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	100	100	סך הכול

* ב־2012: "ככה־ככה".

13.3 המתח בין ימין לשמאל מדיני-ביטחוני

2016	2015	2014	2013	2012	
66.8	59.7	45.3	50.5	51.8	חזק
21.6	27.7	32.8	32.4	33.3	בינוני*
7.9	7.1	12.5	9.8	10.5	חלש
1.0	1.1	1.7	1.8	ל"ו	אין בכלל מתח (לא הוקרא)
2.7	4.4	7.7	5.5	4.4	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	100	100	סך הכול

* ב־2012: "ככה־ככה".

13.4 המתח בין עשירים לעניים

2016	2015	2014	2013	2012	
55.7	50.6	54.5	57.9	55.7	חזק
29.4	31.6	25.8	26.6	29.4	בינוני*
11.3	11.8	11.6	8.1	11.9	חלש
2.0	2.4	2.3	3.0	ל"ו	אין בכלל מתח (לא הוקרא)
1.6	3.7	5.8	4.4	3.0	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	100	100	סך הכול

* ב־2012: "ככה־ככה".

13.5 המתח בין יהודים לערבים

2016	2015	2014	2013	2012	
78.4	67.1	58.0	68.0	70.6	חזק
17.4	25.6	29.7	23.8	21.8	בינוני*
2.6	3.9	5.5	3.2	5.5	חלש
0.8	0.5	1.7	1.3	ל"1	אין בכלל מתח (לא הוקרא)
0.8	2.9	5.1	3.7	2.1	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	100	100	סך הכול

* ב'2012: "ככה יככה".

14. ואיזה מתח בחברה הישראלית הכי חזק היום בעיניך?

2016	2015	2014	2013	2012	
1.4	3.9	ל"1	ל"1	3.0	המתח בין מזרחים לאשכנזים
10.5	10.3			20.3	המתח בין דתיים לחילונים
24.0	18.4			8.7	המתח בין ימין לשמאל מדיני-ביטחוני
8.0	12.8			13.2	המתח בין עשירים לעניים
53.0	47.0			47.9	המתח בין יהודים לערבים
3.1	7.6			6.9	לא יודע/כולם אותו דבר/אין הבדל (לא הוקרא)
100	100			100	סך הכול

דיון
בעמ' 142

דיון
בעמ' 157

17. האם אתה מסכים או לא מסכים עם המשפט הבא: מקובל עליי שישראל, כמדינה יהודית, תזרים יותר תקציבים ליישובים יהודיים מאשר ליישובים ערביים. (יהודים)

2016	2015	2014	
32.2	32.0	23.7	בכלל לא מסכים
22.1	22.5	23.8	לא כל כך מסכים
20.6	17.0	17.4	די מסכים
23.8	24.0	29.8	מאוד מסכים
1.3	4.5	5.3	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 100

20. כשאתה חושב על מדינת ישראל, איך לדעתך היא מבצעת כיום את תפקידיה בתחומים הבאים:

20.1 בתחום הצבאי-ביטחוני

2016	2008	
3.4	18.7	רע מאוד
5.6	11.9	די רע
18.3	39.8	בינוני
40.1	18.5	די טוב
31.1	8.1	טוב מאוד
1.5	3.0	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

20.2 בתחום הכלכלי

2016	2008	
20.1	21.9	רע מאוד
20.5	17.9	די רע
32.0	31.6	בינוני
21.5	20.1	די טוב
5.3	6.4	טוב מאוד
0.6	2.1	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

20.3 בתחום החברתי

2016	2008	
20.5	28.1	רע מאוד
22.5	20.0	די רע
38.9	35.5	בינוני
14.4	10.7	די טוב
2.5	3.5	טוב מאוד
1.2	2.2	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

20.5 בתחום השמירה על הסדר החברתי

2016	2008	
13.8	24.3	רע מאוד
19.5	19.1	די רע
33.8	35.1	בינוני
26.8	13.7	די טוב
5.1	4.9	טוב מאוד
1.0	2.9	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

25-26. האם אתה מסכים או לא מסכים עם המשפטים הבאים:

25. המדינה צריכה להקצות תקציבים גבוהים יותר כדי לטפח את תרבותם ומורשתם של הערבים אזרחי ישראל.

2016	2015	
21.6	25.6	מאוד מסכים
31.7	24.5	די מסכים
21.7	19.2	לא כל כך מסכים
23.3	21.4	בכלל לא מסכים
1.7	9.3	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

26. האזרחים הערבים הם סיכון ביטחוני לישראל. (יהודים)

דיון
בעמ' 162

2016	2015	
22.2	18.1	מאוד מסכים
21.3	20.9	די מסכים
35.3	37.5	לא כל כך מסכים
20.3	17.1	בכלל לא מסכים
0.9	6.4	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

29. אם מצב האלימות הנוכחי יימשך לאורך זמן, איזו משתי החברות – הישראלית או הפלסטינית – תוכל להערכתך להחזיק מעמד זמן רב יותר?

דיון
בעמ' 145

2016	*2011	
10.3	17.4	החברה הפלסטינית
56.2	55.8	החברה הישראלית
19.8	11.6	שתי החברות מסוגלות להחזיק מעמד זמן רב
9.5	7.2	אף אחת משתי החברות לא מסוגלת להחזיק מעמד זמן רב
4.2	8.0	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

*מדד השלום, מאי 2011.

31-33. האם אתה מסכים או לא מסכים עם המשפטים הבאים:

31. בישראל צריכות להיות לאזרחים יהודים יותר זכויות מאשר לאזרחים הלא-יהודים. (יהודים)

2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	
48.7	48.8	42.0	32.5	ל"נ	ל"נ	ל"נ	42.6	בכלל לא מסכים
21.5	22.5	20.9	14.8				19.4	לא כל כך מסכים
12.5	12.8	15.2	16.0				15.3	די מסכים
16.4	12.6	19.8	32.9				20.6	מאוד מסכים
0.9	3.3	2.1	3.8				2.1	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	100				100	סך הכול

32. בסך הכול רוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר.

2016	2015	2014	2013	2012	2011	
28.8	27.9	ל"נ	25.4	31.6	27.8	בכלל לא מסכים
35.7	26.5		22.7	30.2	35.3	לא כל כך מסכים*
29.6	27.1		26.7	26.3	28.7	די מסכים
3.9	9.6		19.1	7.6	4.4	מאוד מסכים**
2.0	8.9		6.1	4.3	3.8	לא יודע/מסרב להשיב
100	100		100	100	100	סך הכול

* עד 2014: די לא מסכים.

** עד 2014: מסכים בהחלט.

דיון
בעמ' 156

דיון
בעמ' 95

33. ארגוני זכויות האדם והאזרח, כמו "האגודה לזכויות האזרח" ו"בצלם", גורמים נזק למדינה.

דיון
בעמ' 131

2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	
17.0	26.2	ל"ו	23.0	ל"ו	ל"ו	18.7	בכלל לא מסכים
14.3	14.1		14.7			20.8	לא כל כך מסכים*
20.8	19.1		18.4			24.8	די מסכים
43.3	31.1		31.8			25.5	מאוד מסכים**
4.6	9.5		12.1			10.2	לא יודע/מסרב להשיב
100	100		100			100	סך הכול

* עד 2013: די לא מסכים.

** עד 2013: מסכים בהחלט.

36. אם השב"כ, המשטרה או הצבא חושדים במישהו שהוא מעורב בטרור, צריך לתת להם את הסמכות המלאה לנהל את החקירה לפי שיקוליהם בלי שום מגבלות חוקיות.

דיון
בעמ' 129

2016	2010	
46.7	50.3	מסכים
51.7	43.0	לא מסכים
1.6	6.7	לא יודע/מסרב לענות
100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 164

37.1 רוב הערבים אזרחי ישראל לא השלימו עם קיומה ותומכים בחיסולה. (יהודים)

2016	2015	
21.6	23.9	בכלל לא מסכים
30.6	28.4	לא כל כך מסכים
23.4	18.3	די מסכים
22.6	24.0	מאוד מסכים
1.8	5.4	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 98

38. פוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים האישיים שלהם מאשר לאינטרסים של הציבור שבחר בהם.*

2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	
3.2	ל"ן	6.1	12.2	5.4	2.7	11.1	11.1	בכלל לא מסכים
15.8		13.7	11.6	11.4	8.9	15.6	17.3	לא כל כך מסכים
ל"ן			ל"ן		16.8	21.9	20.4	לא בטוח
35.9		28.9	24.6	30.3	28.1	26.3	29.4	די מסכים
43.4		46.0	46.9	49.9	42.5	22.8	19.5	מסכים מאוד
1.7		5.3	4.7	3.0	1.0	2.3	2.3	לא יודע/מסרב להשיב
100		100	100	100	100	100	100	סך הכול

*עד 2008 הוצגו נוסחים אחרים לשאלה זו.

39. האם אתה תומך או מתנגד לצירוף מפלגות ערביות לממשלה, כולל מינוי שרים ערבים?*

2016	2015	2014	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
30.1	27.9	ל"ו		36.2	35.9	37.5	39.8	33.9	28.9	30.8	34.7	מאוד מתנגד
22.7	21.4			27.0	25.6	24.6	27.3	24.3	25.9	22.7	26.9	די מתנגד
31.6	25.7			24.5	22.9	25.5	18.5	29.2	27.3	32.1	24.6	די תומך
10.7	17.1			8.9	10.7	9.4	10.8	11.3	16.0	12.3	13.5	מאוד תומך
4.9	7.8			3.4	4.9	3.0	3.6	1.3	1.9	2.1	0.3	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

* הערבים נשאלו: "האם אתה תומך או מתנגד לכך שהמפלגות הערביות יסכימו להצטרף לממשלה, כולל מינוי של שרים ערבים?". לכן התפלגות התשובות במדד 2016 מבטאת צירוף של תשובות היהודים והערבים (שאלות 39.1 ו-39.2).

40. באיזו מידה אתה והחברים שלך יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה?*

2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	
4.1	4.9	6.6	11.3	9.5	7.3	2.9	3.9	3.1	5.7	6.1	7.4	3.8	4.6	במידה רבה מאוד
12.6	14.6	13.5	23.7	25.4	21.1	16.1	12.4	15.4	17.1	21.3	23.4	13.8	15.2	במידה די רבה
45.3	45.3	42.2	28.0	34.9	35.3	31.5	31.6	31.2	30.6	36.5	32.3	32.4	40.1	במידה די מעטה
36.5	32.4	33.5	33.2	27.8	35.3	46.5	50.0	45.6	43.9	35.8	35.6	35.6	39.7	בכלל לא
1.5	2.8	4.2	3.8	2.4	1.0	3.0	2.1	4.7	2.7	0.3	1.3	14.4	0.4	לא יודע/ מסרב להשיב
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

* עד 2013 הקטגוריות היו: במידה רבה, במידה מסוימת, במידה מועטה, בכלל לא.

דיון
בעמ' 94

41. האם יש היום במדינת ישראל מפלגה שמייצגת את השקפותיך בצורה טובה?

2016	2012	
50.6	37.6	כן, יש
47.5	57.0	לא, אין
1.9	5.4	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 76

43.1 מהי הזהות הכי חשובה שלך? (יהודים)

2016	2008	
51.0	40.5	הישראלית
35.1	44.8	היהודית
1.3	2.9	העדתית (מזרחי/אשכנזי/מעורב)
7.4	7.8	הדתית (החילונית/הדתיות שלי)
3.2	ל"1	כולן באותה מידה (לא הוקרא)
0.8	ל"1	אף אחת מהן (לא הוקרא)
1.2	4.0	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

43.2 מהי הזהות הכי חשובה שלך? (ערבים)

2016	2008	
24.6	17.3	הישראלית
11.9	23.8	הפלסטינית
24.0	45.4	הערבית
29.3	7.6	הדתית (מוסלמי/נוצרי/דרוזי)
3.0	1"	כולן באותה מידה (לא הוקרא)
4.1	1"	אף אחת מהן (לא הוקרא)
3.1	5.9	לא יודע/מסרב להשיב
100	100.0	סך הכול

49. איזה ציון אתה נותן להנהגת ישראל כיום בנושא השחיתות בסולם ציונים שבין 1 ל-5, כך ש-1 = מאוד מושחתת ו-5 = בכלל לא מושחתת?

2016	2015	2014	
27.0	28.7	22.8	1 - מאוד מושחתת
27.9	19.1	19.8	2
30.9	31.8	31.4	3
10.0	11.1	15.2	4
2.4	3.2	3.2	5 - בכלל לא מושחתת
1.8	6.1	6.6	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	100	סך הכול
2.3	2.4	2.5	ממוצע בין 1 ל-5

5 פנח 5

תשובות החרדים והציבור היהודי הלא־חרדי (%)

1. מהו לדעתך המצב של ישראל כיום באופן כללי?

לא־חרדים	חרדים	
6.1	14.6	טוב מאוד
29.2	30.0	טוב
41.4	40.6	ככה־ככה
11.7	7.6	רע
11.0	6.4	רע מאוד
0.6	0.8	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

2. והמצב שלך באופן אישי?

לא־חרדים	חרדים	
24.0	54.6	טוב מאוד
53.2	33.3	טוב
18.6	10.1	ככה־ככה
2.3	0.0	רע
1.4	1.7	רע מאוד
0.5	0.3	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

* לאורך כל הריאיון התשובה "לא יודע" לא הוצגה לנשאלים.

דיון
בעמ' 167**3. עד כמה אתה גאה בהיותך ישראלי?**

לא-חרדים	חרדים	
62.1	47.1	מאוד גאה
25.3	22.4	די גאה
9.7	14.3	לא כל כך גאה
2.9	13.2	בכלל לא גאה
0.0	3.0	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

4. באופן כללי, האם אתה אופטימי או פסימי לגבי העתיד של ישראל?דיון
בעמ' 169

לא-חרדים	חרדים	
20.3	29.7	מאוד אופטימי
49.1	45.1	די אופטימי
21.4	16.5	די פסימי
7.4	5.3	מאוד פסימי
1.8	3.4	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 167

5. באיזו מידה אתה מרגיש את עצמך חלק ממדינת ישראל ובעיותיה?

לא־חרדים	חרדים	
46.7	29.1	במידה רבה מאוד
39.2	34.7	במידה די רבה
9.6	21.0	במידה די מועטה
3.8	13.4	בכלל לא
0.7	1.8	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 172

6. ישראל מוגדרת מדינה יהודית ודמוקרטית. האם לדעתך יש או אין היום שיווי משקל/איזון נכון בין הרכיב היהודי לרכיב הדמוקרטי?

לא־חרדים	חרדים	
30.6	17.1	יש היום שיווי משקל/איזון נכון בין הרכיב היהודי לרכיב הדמוקרטי
42.4	3.9	הרכיב היהודי חזק מדי
20.9	68.9	הרכיב הדמוקרטי חזק מדי
6.1	10.1	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

7-11. האם אתה מסכים או לא מסכים עם המשפטים הבאים:

7. כדי לשמור על הביטחון מותר למדינה לעקוב אחר מה שאזרחיה כותבים באינטרנט.

לא-חרדים	חרדים	
19.6	9.8	בכלל לא מסכים
22.3	10.4	לא כל כך מסכים
34.1	29.1	די מסכים
22.7	46.2	מאוד מסכים
1.3	4.5	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

8. הערבים אזרחי ישראל מקופחים לעומת היהודים אזרחי ישראל.

לא-חרדים	חרדים	
24.5	50.4	בכלל לא מסכים
19.4	17.9	לא כל כך מסכים
33.3	21.0	די מסכים
21.9	6.2	מאוד מסכים
0.9	4.5	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 176

דיון
בעמ' 187

9. כדי לטפל בבעיות המיוחדות של ישראל יש צורך במנהיג חזק שלא יתחשב בכנסת, בתקשורת ובדעת הקהל.

לא-חרדים	חרדים	
40.4	19.9	בכלל לא מסכים
21.5	17.4	לא כל כך מסכים
16.9	23.8	די מסכים
19.3	35.9	מאוד מסכים
1.9	3.0	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 178

10. החלטות גורליות למדינה בנושאי שלום וביטחון צריכות להתקבל ברוב יהודי.

לא-חרדים	חרדים	
12.6	2.5	בכלל לא מסכים
16.1	2.5	לא כל כך מסכים
27.3	14.3	די מסכים
42.5	80.1	מאוד מסכים
1.5	0.6	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

11. החלטות גורליות למדינה בנושאי שיטת הממשל ומבנה הכלכלה והחברה צריכות להתקבל ברוב יהודי.

לא־חרדים	חרדים	
21.7	4.2	בכלל לא מסכים
22.1	9.5	לא כל כך מסכים
24.8	21.0	די מסכים
29.7	63.0	מאוד מסכים
1.7	2.3	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

12. עד כמה אתה נותן אמון בכל אחד מהאנשים או המוסדות האלה:

חרדים

סך הכול	לא יודע/ מסרב להשיב	יש לי הרבה מאוד אמון	יש לי די הרבה אמון	יש לי די מעט אמון	אין לי בכלל אמון	
100	0.3	0.8	3.1	34.2	61.6	12.1 התקשורת
100	2.2	1.1	5.3	34.5	56.9	12.2 בית המשפט העליון
100	1.7	4.2	29.4	45.4	19.3	12.3 המשטרה
100	7.5	5.9	21.3	35.0	30.3	12.4 נשיא המדינה
100	1.1	2.2	22.7	49.6	24.4	12.5 הכנסת
100	0.9	26.6	39.2	22.7	10.6	12.6 צה"ל
100	1.7	3.9	23.8	46.5	24.1	12.7 הממשלה
100	4.6	2.2	16.5	48.7	28.0	12.8 המפלגות
100	0.3	10.6	42.6	34.5	12.0	12.9 העירייה או הרשות המקומית שבה אתה גר
100	4.5	17.4	54.6	19.0	4.5	12.10 הבנק שאתה עובד אתו

לא־חרדים

סך הכול	לא יודע/ מסרב להשיב	יש לי הרבה מאוד אמון	יש לי די הרבה אמון	יש לי די מעט אמון	אין לי בכלל אמון	
100	0.6	3.6	24.3	45.8	25.7	12.1 התקשורת
100	2.4	26.4	35.1	23.1	13.0	12.2 בית המשפט העליון
100	1.4	8.4	34.3	42.4	13.5	12.3 המשטרה
100	1.7	32.1	39.5	16.0	10.7	12.4 נשיא המדינה
100	1.4	4.1	24.1	48.9	21.5	12.5 הכנסת
100	0.4	57.1	35.8	5.1	1.6	12.6 צה"ל
100	1.0	6.3	22.3	43.4	27.0	12.7 הממשלה
100	4.7	1.0	12.9	53.2	28.2	12.8 המפלגות
100	1.4	14.5	40.5	30.0	13.6	12.9 העירייה או הרשות המקומית שבה אתה גר
100	1.8	16.7	46.3	25.1	10.1	12.10 הבנק שאתה עובד אתו

13. אקריא לך רשימה של מה ששנים רבות נחשבו המתחים העיקריים בחברה הישראלית. אמור לי על כל אחד מהם עד כמה הוא נראה לך חזק או חלש היום:

חרדים

סך הכול	לא יודע/ מסרב להשיב	אין בכלל מתח (לא הוקרא)	חלש	בינוני	חזק	
100	2.2	0.0	30.8	45.7	21.3	13.1 המתח בין מזרחים לאשכנזים
100	1.3	0.6	13.2	44.8	40.1	13.2 המתח בין דתיים לחילונים
100	3.1	0.0	9.2	29.4	58.3	13.3 המתח בין ימין לשמאל מדיני-ביטחוני
100	2.5	3.6	15.4	39.8	38.7	13.4 המתח בין עשירים לעניים
100	0.8	0.0	1.7	9.8	87.7	13.5 המתח בין יהודים לערבים

לא-חרדים

סך הכול	לא יודע/ מסרב להשיב	אין בכלל מתח (לא הוקרא)	חלש	בינוני	חזק	
100	0.5	1.1	30.4	43.0	25.0	13.1 המתח בין מזרחים לאשכנזים
100	0.8	0.3	12.6	33.8	52.5	13.2 המתח בין דתיים לחילונים
100	0.9	0.4	7.4	19.3	72.0	13.3 המתח בין ימין לשמאל מדיני-ביטחוני
100	1.2	1.3	9.8	27.7	60.0	13.4 המתח בין עשירים לעניים
100	0.7	0.5	2.6	17.5	78.7	13.5 המתח בין יהודים לערבים

דיון
בעמ' 192

14. ואיזה מתח הכי חזק היום בעיניך בחברה הישראלית?

לא-חרדים	חרדים	
1.6	0.8	המתח בין מזרחים לאשכנזים
10.6	11.2	המתח בין דתיים לחילונים
28.9	9.0	המתח בין ימין לשמאל מדיני-ביטחוני
8.6	3.1	המתח בין עשירים לעניים
48.1	73.1	המתח בין יהודים לערבים
2.2	2.8	לא יודע/מסרב להשיב

15. לדעתך, מהי הסיבה העיקרית היום לביקורת החרפה בעולם על ישראל?

דיון
בעמ' 191

לא-חרדים	חרדים	
30.5	10.4	ההתנהגות והעמדות המדיניות של ישראל בהקשר של הסכסוך עם הפלסטינים
26.6	48.2	האנטישמיות בעולם
17.1	8.1	בעיות בהסברה הישראלית
16.4	26.1	הפעילויות של ארגוני שלום וזכויות אדם ישראליים (למשל, "שוברים שתיקה" או "בצלם")
5.9	2.2	האי-שוויון בישראל בין האזרחים היהודים לאזרחים הערבים
2.6	4.8	לא יודע/מסרב להשיב
0.9	0.2	אין ביקורת חריפה על ישראל (לא הוקרא)
100	100	סך הכול

16-19. האם אתה מסכים או לא מסכים עם המשפטים הבאים:

16. כדי להתמודד בהצלחה עם האתגרים העומדים לפניה, מדינת ישראל חייבת לשמור על האופי הדמוקרטי שלה.

לא-חרדים	חרדים	
3.7	16.8	בכלל לא מסכים
9.5	21.0	לא כל כך מסכים
29.2	39.8	די מסכים
57.4	19.9	מאוד מסכים
0.2	2.5	לא יודע/מסרב
100	100	סך הכול

17. מקובל עליי שישראל כמדינה יהודית תזרים יותר תקציבים ליישובים יהודיים מאשר ליישובים ערביים.

לא-חרדים	חרדים	
34.4	9.8	בכלל לא מסכים
22.8	14.8	לא כל כך מסכים
20.6	19.9	די מסכים
20.9	53.5	מאוד מסכים
1.3	2.0	לא יודע/מסרב
100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 188**18. הפוליטיקאים בישראל מנותקים מהבעיות והצרכים האמיתיים של הציבור.**

לא-חרדים	חרדים	
5.1	6.2	בכלל לא מסכים
19.7	17.1	לא כל כך מסכים
34.7	36.4	די מסכים
38.9	37.8	מאוד מסכים
1.6	2.5	לא יודע/מסרב
100	100	סך הכול

20. כשאתה חושב על מדינת ישראל, איך לדעתך היא מבצעת כיום את תפקידיה בתחומים הבאים:דיון
בעמ' 191**חרדים**

סך הכול	לא יודע/ מסרב להשיב	טוב מאוד	די טוב	בינוני	די רע	רע מאוד	
100	1.7	21.8	38.4	26.9	5.6	5.6	20.1 בתחום הצבאי-ביטחוני
100	0.5	5.9	23.0	37.8	18.8	14.0	20.2 בתחום הכלכלי
100	2.1	3.6	14.8	43.7	17.9	17.9	20.3 בתחום החברתי
100	5.0	5.9	20.7	36.7	20.2	11.5	20.4 בתחום המדיני-דיפלומטי
100	1.6	7.6	24.4	34.2	19.0	13.2	20.5 בתחום שמירת הסדר הציבורי בתוך המדינה (מניעת פשיעה, למשל)

לא-חרדים <

רע מאוד	די רע	בינוני	די טוב	טוב מאוד	לא יודע/ מסרב להשיב	סך הכול	
2.5	4.7	16.3	43.4	32.7	0.4	100	20.1 בתחום הצבאי-ביטחוני
22.1	20.2	31.7	21.1	4.3	0.6	100	20.2 בתחום הכלכלי
22.1	23.2	37.9	13.7	2.0	1.1	100	20.3 בתחום החברתי
28.0	23.9	28.9	16.3	1.2	1.7	100	20.4 בתחום המדיני-דיפלומטי
13.4	18.7	35.3	28.2	3.7	0.7	100	20.5 בתחום שמירת הסדר הציבורי בתוך המדינה (מניעת בשיעה, למשל)

21. לדעתך, עד כמה כל אחד מהגורמים הפנימיים הבאים הוא איום קיומי על מדינת ישראל:

21.1 השליטה הישראלית בגדה המערבית/יהודה ושומרון

לא-חרדים	חרדים	
18.5	9.0	במידה רבה מאוד
25.3	17.9	במידה די רבה
21.9	17.1	במידה די מועטה
30.9	51.5	בכלל לא
3.4	4.5	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

21.2 הפערים החברתיים-כלכליים

לא-חרדים	חרדים	
26.2	15.1	במידה רבה מאוד
40.7	40.3	במידה די רבה
23.2	28.0	במידה די מועטה
8.3	13.4	בכלל לא
1.6	3.2	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

21.3 הדרישות להפוך את ישראל ליותר דמוקרטית

לא-חרדים	חרדים	
9.3	18.5	במידה רבה מאוד
21.6	27.2	במידה די רבה
25.5	27.5	במידה די מועטה
37.5	21.0	בכלל לא
6.1	5.8	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

21.4 הדרישות להפוך את ישראל ליותר יהודית

לא-חרדים	חרדים	
20.0	12.0	במידה רבה מאוד
30.5	8.4	במידה די רבה
23.5	14.6	במידה די מועטה
22.9	62.7	בכלל לא
3.1	2.3	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סה"כ

21.5 שחיקת הרוב היהודי במדינה, שנעשה קטן יותר ויותר

לא-חרדים	חרדים	
30.2	46.5	במידה רבה מאוד
34.1	27.5	במידה די רבה
19.6	10.6	במידה די מועטה
11.2	12.9	בכלל לא
4.9	2.5	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

21.6 חילוקי הדעות החריפים בין חלקים שונים בחברה הישראלית

לא-חרדים	חרדים	
30.0	24.9	במידה רבה מאוד
36.9	39.8	במידה די רבה
23.4	23.5	במידה די מועטה
8.2	10.9	בכלל לא
1.5	0.9	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

22. ומה מהם הוא האיום הקיומי הפנימי הגדול ביותר על מדינת ישראל?

לא-חרדים	חרדים	
15.0	4.8	השליטה הישראלית בשטחים/יהודה ושומרון
24.1	12.0	הפערים החברתיים-כלכליים
5.2	11.5	הדרישות להפוך את ישראל ליותר דמוקרטית
7.2	3.4	הדרישות להפוך את ישראל ליותר יהודית
17.9	36.1	שחיקת הרוב היהודי במדינה, שנעשה קטן יותר ויותר
25.9	26.3	חילוקי הדעות החריפים בין חלקים שונים בחברה הישראלית
4.7	5.9	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

23-27. האם אתה מסכים או לא מסכים עם המשפטים הבאים:

23. אני מעדיף לשתוק ולא לבטא את הדעה הפוליטית שלי בנוכחות אנשים שאני לא מכיר.

לא-חרדים	חרדים	
16.9	23.0	מאוד מסכים
19.3	26.6	די מסכים
20.2	12.0	לא כל כך מסכים
43.1	37.8	בכלל לא מסכים
0.5	0.6	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

24. ישראלים תמיד יכולים לסמוך על ישראלים אחרים שיעזרו להם בעת צרה.

לא-חרדים	חרדים	
32.7	49.3	מאוד מסכים
41.0	34.2	די מסכים
15.7	10.9	לא כל כך מסכים
10.1	5.3	בכלל לא מסכים
0.5	0.3	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

25. המדינה צריכה להקצות תקציבים גבוהים יותר כדי לטפח את תרבותם ומורשתם של הערבים אזרחי ישראל.

דיון
בעמ' 180

לא-חרדים	חרדים	
13.4	2.2	מאוד מסכים
35.3	15.4	די מסכים
25.4	22.4	לא כל כך מסכים
23.9	58.8	בכלל לא מסכים
2.0	1.2	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

26. האזרחים הערבים הם סיכון ביטחוני לישראל.

דיון
בעמ' 181

לא-חרדים	חרדים	
19.1	53.5	מאוד מסכים
20.6	27.5	די מסכים
37.3	14.3	לא כל כך מסכים
21.9	4.2	בכלל לא מסכים
1.1	0.5	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

27. ישראל צריכה להילחם בטרור בכל דרך שנראית לה, בלי להתחשב בעמדה של מדינות אחרות.

לא-חרדים	חרדים	
58.8	70.3	מאוד מסכים
21.7	16.2	די מסכים
11.9	7.0	לא כל כך מסכים
6.9	5.0	בכלל לא מסכים
0.7	1.5	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

28. אילו מדינות יכולות להילחם טוב יותר בטרור – מדינות דמוקרטיות או מדינות לא-דמוקרטיות?

לא-חרדים	חרדים	
34.9	20.7	מדינות דמוקרטיות
37.8	38.1	מדינות לא-דמוקרטיות
18.0	23.2	מדינות דמוקרטיות ומדינות לא-דמוקרטיות מסוגלות באותה מידה
5.8	13.7	אף אחת מהן, דמוקרטית או לא-דמוקרטית, לא מסוגלת
3.5	4.3	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

29. אם מצב האלימות הנוכחי ימשך לאורך זמן, איזו משתי החברות – הישראלית או הפלסטינית – תוכל להערכתך להחזיק מעמד זמן רב יותר?

לא-חרדים	חרדים	
6.6	6.2	החברה הפלסטינית
61.3	59.7	החברה הישראלית
20.3	20.7	שתי החברות מסוגלות להחזיק מעמד זמן רב
8.7	9.0	אף אחת משתי החברות לא מסוגלת להחזיק מעמד זמן רב
3.1	4.4	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

30.1 כאשר נוצרת סתירה בין ההלכה היהודית לבין פסיקת בית המשפט, לפי מה היית נוהג?

דיון
בעמ' 173

לא-חרדים	חרדים	
21.3	96.4	לפי ההלכה היהודית
70.1	1.4	לפי פסיקת בית המשפט
5.3	1.1	תלוי, לפעמים כך ולפעמים כך (לא הוקרא)
3.3	1.1	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

31-34. האם אתה מסכים או לא מסכים עם המשפטים הבאים:

31. בישראל צריכות להיות לאזרחים יהודים יותר זכויות מאשר לאזרחים הלא-יהודים.

לא-חרדים	חרדים	
51.3	22.4	בכלל לא מסכים
21.9	17.4	לא כל כך מסכים
11.8	19.0	די מסכים
14.2	39.2	מאוד מסכים
0.8	2.0	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

32. בסך הכול רוב חברי הכנסת עובדים קשה ומבצעים את תפקידם בסדר.

לא-חרדים	חרדים	
31.0	18.8	בכלל לא מסכים
36.1	31.9	לא כל כך מסכים
27.8	39.2	די מסכים
3.6	6.4	מאוד מסכים
1.5	3.7	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 178

דיון
בעמ' 188

33. ארגוני זכויות האדם והאזרח, כמו "האגודה לזכויות האזרח" ו"בצלם", גורמים נזק למדינה.

לא-חרדים	חרדים	
13.1	5.3	בכלל לא מסכים
13.4	5.9	לא כל כך מסכים
22.1	12.0	די מסכים
48.1	70.9	מאוד מסכים
3.3	5.9	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

34. במסגרת המאבק בטרור אין מקום לשיקולי מוסר, ומותר להשתמש בכל האמצעים כדי למנוע פיגועים.

לא-חרדים	חרדים	
19.4	7.0	בכלל לא מסכים
19.5	11.2	לא כל כך מסכים
22.1	25.2	די מסכים
38.5	55.5	מאוד מסכים
0.5	1.1	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

35. לדעתך, האם שיטת הבחירות הנוהגת היום בישראל מאפשרת או לא מאפשרת לממשלה לתפקד בצורה טובה?

לא־חרדים	חרדים	
11.4	11.5	בטוח שמאפשרת לממשלה לתפקד בצורה טובה
29.1	49.6	חושב שמאפשרת
31.9	20.2	חושב שלא מאפשרת
23.9	11.5	בטוח שלא מאפשרת לממשלה לתפקד בצורה טובה
3.7	7.2	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

36. אם השב"כ, המשטרה או הצבא חושדים במישהו שהוא מעורב בטרור, צריך לתת להם את הסמכות המלאה לנהל את החקירה לפי שיקוליהם בלי שום מגבלות חוקיות.

לא־חרדים	חרדים	
50.2	56.3	מסכים
48.8	40.9	לא מסכים
1.0	2.8	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

37-38. האם אתה מסכים או לא מסכים עם המשפטים הבאים:

37.1 רוב הערבים אזרחי ישראל לא השלימו עם קיומה ותומכים בחיסולה.

לא-חרדים	חרדים	
23.0	7.0	בכלל לא מסכים
32.1	15.1	לא כל כך מסכים
22.7	30.0	די מסכים
20.3	46.5	מאוד מסכים
1.9	1.4	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

38. פוליטיקאים דואגים יותר לאינטרסים האישיים שלהם מאשר לאינטרסים של הציבור שבחר בהם.

דיון
בעמ' 189

לא-חרדים	חרדים	
3.1	4.5	בכלל לא מסכים
16.2	12.3	לא כל כך מסכים
35.1	38.4	די מסכים
44.1	43.1	מאוד מסכים
1.5	1.7	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 180

39.1 האם אתה תומך או מתנגד לצירוף של מפלגות ערביות לממשלה, כולל מינוי שרים ערבים?

לא-חרדים	חרדים	
31.8	57.7	מאוד מתנגד
24.9	23.2	די מתנגד
29.5	12.6	די תומך
9.8	2.8	מאוד תומך
4.0	3.7	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 186

40. באיזו מידה אתה והחברים שלך יכולים להשפיע על מדיניות הממשלה?

לא-חרדים	חרדים	
4.7	4.2	במידה רבה מאוד
13.5	10.9	במידה די רבה
47.6	41.2	במידה די מועטה
33.1	41.5	בכלל לא
1.1	2.2	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

41. האם יש היום במדינת ישראל מפלגה שמייצגת את השקפותיך בצורה טובה?

לא־חרדים	חרדים	
51.8	70.6	כן, יש
46.6	27.2	לא, אין
1.6	2.2	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

42. (רק מי שענה "כן" בשאלה 41) האם זו אותה המפלגה שהצבעת לה בבחירות האחרונות?

לא־חרדים	חרדים	
79.9	89.7	כן, אותה מפלגה שהצבעתי לה בבחירות האחרונות
17.0	5.6	לא, מפלגה אחרת. לא זו שהצבעתי לה בבחירות האחרונות
3.1	4.7	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 170

43.1 מהי הזהות הכי חשובה שלך?

לא־חרדים	חרדים	
56.0	1.1	הישראלית
33.1	55.5	היהודית
1.4	1.1	העדתית (מזרחי/אשכנזי/מעורב)
4.0	41.5	הדתית (החילונית/הדתיות שלי)
3.4	0.6	כולן באותה מידה (לא הוקרא)
0.8	0.0	אף אחת מהן (לא הוקרא)
1.3	0.2	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

44-46. האם אתה מסכים או לא מסכים עם המשפטים הבאים:

44. יש לקחת את זכות ההצבעה בבחירות ממי שלא מסכים להצהיר שישאל היא מדינת הלאום של העם היהודי.

לא־חרדים	חרדים	
29.9	15.1	בכלל לא מסכים
17.1	14.0	לא כל כך מסכים
20.8	18.2	די מסכים
30.3	48.5	מאוד מסכים
1.9	4.2	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

דיון
בעמ' 182

45. בישראל אפשר לקדם עניינים רק אם יש פוטקציה ורק אם מכירים את האנשים הנכונים.

דיון
בעמ' 190

לא-חרדים	חרדים	
6.9	3.6	בכלל לא מסכים
13.9	11.2	לא כל כך מסכים
45.7	38.7	די מסכים
32.8	45.9	מאוד מסכים
0.7	0.6	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

46. יש להבטיח חופש ביטוי גם לאנשים שמתבטאים נגד המדינה.

דיון
בעמ' 184

לא-חרדים	חרדים	
20.6	30.5	בכלל לא מסכים
19.3	25.2	לא כל כך מסכים
37.0	28.9	די מסכים
21.9	13.7	מאוד מסכים
1.2	1.7	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

47. האם תסכים לקבל ערבי:

חרדים

סך הכול	לא יודע/ מסרב להשיב	לא	כן	
100	0.0	99.4	0.6	47.1 כבן זוג לנישואים שלך או של ילדיך
100	1.4	82.6	16.0	47.2 כחבר אישי
100	0.8	85.2	14.0	47.3 כשכן
100	2.2	60.8	37.0	47.4 כחבר לעבודה
100	2.5	36.7	60.8	47.5 כאזרח במדינה
100	1.6	30.3	68.1	47.6 כתייר במדינה

לא-חרדים

סך הכול	לא יודע/ מסרב להשיב	לא	כן	
100	3.4	73.9	22.7	47.1 כבן זוג לנישואים שלך או של ילדיך
100	1.1	26.6	72.3	47.2 כחבר אישי
100	1.4	26.2	72.4	47.3 כשכן
100	0.6	13.0	86.4	47.4 כחבר לעבודה
100	0.9	12.5	86.6	47.5 כאזרח במדינה
100	0.7	11.4	87.9	47.6 כתייר במדינה

48. לדעתך, מי חושש היום יותר בישראל להביע את דעתו הפוליטית – אנשי הימין או אנשי השמאל?

לא-חרדים	חרדים	
35.9	45.9	אף אחד בישראל לא חושש היום להביע את דעתו
17.3	35.3	אנשי הימין חוששים יותר
32.1	4.8	אנשי השמאל חוששים יותר
12.8	10.9	כולם חוששים היום באותה מידה להביע את דעתם הפוליטית
1.9	3.1	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול

49. איזה ציון היית נותן להנהגת ישראל בנושא השחיתות בסולם ציונים שבין 1 ל-5, כך ש-1 = מאוד מושחתת ו-5 = בכלל לא מושחתת?

לא-חרדים	חרדים	
27.0	18.8	1 - מאוד מושחתת
30.1	17.9	2
29.5	44.5	3
10.7	12.0	4
1.8	4.5	5 - בכלל לא מושחתת
0.9	2.3	לא יודע/מסרב להשיב
100	100	סך הכול
2.30	2.65	ממוצע 1-5

דיון
בעמ' 189

נספח 6

הרכב חברתי-דמוגרפי והגדרות עצמיות (% מדגם חרדים)

מין	מדגם חרדים 2016
גברים	45.1
נשים	54.9
סך הכול	100
גיל	
24-18	13.4
34-25	29.7
44-35	23.5
54-45	15.4
64-55	8.1
+65	9.5
לא השיבו	0.4
סך הכול	100

השכלה	
14.9	יסודית או תיכונית חלקית
15.4	תיכונית מלאה עם תעודת בגרות
25.8	על-תיכונית (סמינר למורים, בית ספר לאחיות, בית ספר להנדסאים)
13.2	ישיבה על-תיכונית
6.4	השכלה אקדמית חלקית (ללא תואר)
22.1	תואר אקדמי מלא, תואר ראשון ומעלה
2.2	לא השיבו
100	סך הכול
הכנסה חודשית למשק בית	
43.7	הרבה מתחת לממוצע
22.1	קצת מתחת לממוצע
15.4	כמו הממוצע
9.0	מעט מעל הממוצע
3.1	הרבה מעל הממוצע
6.7	לא השיבו
100	סך הכול

מוצא עדתי (לפי יבשת הלידה של המרואיין; ילידי ישראל, לפי יבשת הלידה של האב)	
44.0	ישראל-ישראל
10.9	ילידי אירופה-אמריקה
23.3	ילידי ישראל - אירופה-אמריקה
5.0	ילידי אסיה-אפריקה
15.4	ילידי ישראל - אסיה-אפריקה
1.4	לא יודע/מסרב להשיב
100	סך הכול
ותק בארץ	
96.4	ילידי הארץ או ותיקים (הגיעו לפני 1990)
3.6	עולים (1990 ואילך)
100	סך הכול
השתייכות עדתית (הגדרה עצמית) ¹	
62.7	אשכנזי
10.4	מזרחי
22.1	ספרדי
3.4	מעורב/גם וגם
0.8	לא אשכנזי ולא מזרחי/ישראלי
0.6	לא יודע/מסרב להשיב
100	סך הכול

1 הוקראו רק אשכנזי, מזרחי או ספרדי.

מחנה פוליטי	
38.7	ימין
37.3	ימין מתון
11.8	מרכז
1.7	שמאל מתון
0.8	שמאל
9.7	לא יודע/מסרב להשיב
100	סך הכול
הצבעה בבחירות 2015	
3.4	הליכוד
0.6	המחנה הציוני
0.3	כולנו
52.1	יהדות התורה
21.8	ש"ס
7.6	יחד
0.6	מפלגה אחרת
10.1	לא הצביעו
3.5	סירבו לומר אם או לאיזו רשימה הצביעו/פתק לבן
100	סך הכול

השתייכות לזרם חרדי	
28.6	חסידי
35.9	ליטאי
24.6	ספרדי
2.8	חרדי מודרני
4.8	חב"ד
2.8	לא שייך לשום זרם חרדי
0.5	לא יודע/מסרב להשיב
100	סך הכול

צוות המחקר

פרופ' תמר הרמן היא המנהלת האקדמית של מרכז גוטמן לחקר דעת קהל ומדיניות במכון הישראלי לדמוקרטיה, עמיתה בכירה במכון ופרופסור מן המניין למדע המדינה באוניברסיטה הפתוחה. מומחית לחקר דעת קהל ולחברה אזרחית ופוליטיקה חוץ־פרלמנטרית.

אלה הלר היא רכזת הסקרים של מרכז גוטמן לחקר דעת קהל ומדיניות במכון הישראלי לדמוקרטיה. בעבר היא שימשה מנהלת המחקר במכון הסקרים של "מודיעין אזרחי" וחוקרת בכירה במרכז המחקר והמידע של הכנסת. מומחית לסקרים ודעת קהל.

חנן כהן הוא חבר בצוות מרכז גוטמן לחקר דעת קהל ומדיניות במכון הישראלי לדמוקרטיה ודוקטורנט במחלקה למדע המדינה באוניברסיטה העברית בירושלים. תחומי העניין שלו הם זהויות אתניות ולאומיות, פוליטיקה מקומית בישראל, אלימות פוליטית ומתודולוגיה של מחקר במדעי החברה.

דנה בובליל היא חברה בצוות מרכז גוטמן לחקר דעת קהל ומדיניות במכון הישראלי לדמוקרטיה ובפרויקטים נוספים של המכון, בעלת תואר שני במדע המדינה ותואר ראשון בסטטיסטיקה ובמדע המדינה מהאוניברסיטה העברית בירושלים.

פאדי עומר הוא חבר בצוות מרכז גוטמן לחקר דעת קהל ומדיניות במכון הישראלי לדמוקרטיה, בעל תואר שני בסוציולוגיה ואנתרופולוגיה מאוניברסיטת בראילן. עסק כחוקר וכמתרגל בסטטיסטיקה. תחומי העניין שלו הם שיטות מחקר כמותניות, חקר החברה הערבית בישראל וחקר ארגונים.

המכון הישראלי לדמוקרטיה הוא מוסד עצמאי א־מפלגתי, מחקרי ויישומי, הפועל בזירה הציבורית הישראלית בתחומי הממשל, הכלכלה והחברה. יעדיו הם חיזוק התשתית הערכית והמוסדית של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, שיפור התפקוד של מבני הממשל והמשק, גיבוש דרכים להתמודדות עם אתגרי הביטחון מתוך שמירה על הערכים הדמוקרטיים וטיפול שותפות ומכנה משותף אזרחי בחברה הישראלית רבת הפנים.

לצורך מימוש יעדים אלו חוקרי המכון שוקדים על מחקרים המניחים תשתית רעיונית ומעשית לדמוקרטיה הישראלית. בעקבותיהם מגובשות המלצות מעשיות לשיפור התפקוד של המשטר במדינת ישראל ולטיפול חזון ארוך טווח של תרבות דמוקרטית נכונה לחברה הישראלית ולמגוון הזהויות שבה. המכון שם לו למטרה לקדם בישראל שיח ציבורי מבוסס ידע בנושאים שעל סדר היום הלאומי, ליזום רפורמות מבניות, פוליטיות וכלכליות ולשמש גוף מייעץ למקבלי ההחלטות ולציבור הרחב.

מרכז גוטמן לחקר דעת קהל ומדיניות הוקם במתכונתו הנוכחית בשנת 1998, כאשר מכון גוטמן למחקר חברתי שימושי עבר למכון הישראלי לדמוקרטיה. המכון המקורי הוקם בשנת 1949 בידי פרופ' אליהו (לואי) גוטמן כמרכז חלוצי למחקרי דעת קהל וקידום מתודולוגיה במדעי החברה. יעדו של מרכז גוטמן הוא להעשיר את הדיון הציבורי בסוגיות מדיניות ציבורית באמצעות מידע השאוב מבסיסי הנתונים של המרכז ומסקרי דעת הקהל שהוא עורך.

מדד הדמוקרטיה הישראלית מתקיים במסגרת מרכז גוטמן לחקר דעת קהל ומדיניות ומציע הערכה שנתית של איכות הדמוקרטיה הישראלית. לצורך זה נערך מדי שנה בשנה, ארבע עשרה שנים ברציפות, סקר רחב במדגם מייצג של האוכלוסייה הישראלית.

מטרתו של הסקר לעמוד על המגמות בחברה הישראלית בשאלות כבדות משקל הקשורות להגשמת הערכים והיעדים הדמוקרטיים ולתפקוד של מערכות השלטון וממלאי התפקידים הנבחרים. ניתוח התוצאות מבקש לתרום לדיון הציבורי במצב הדמוקרטיה בישראל וליצור מאגר מידע רחב שיעמיק את הדיון בנושא.

